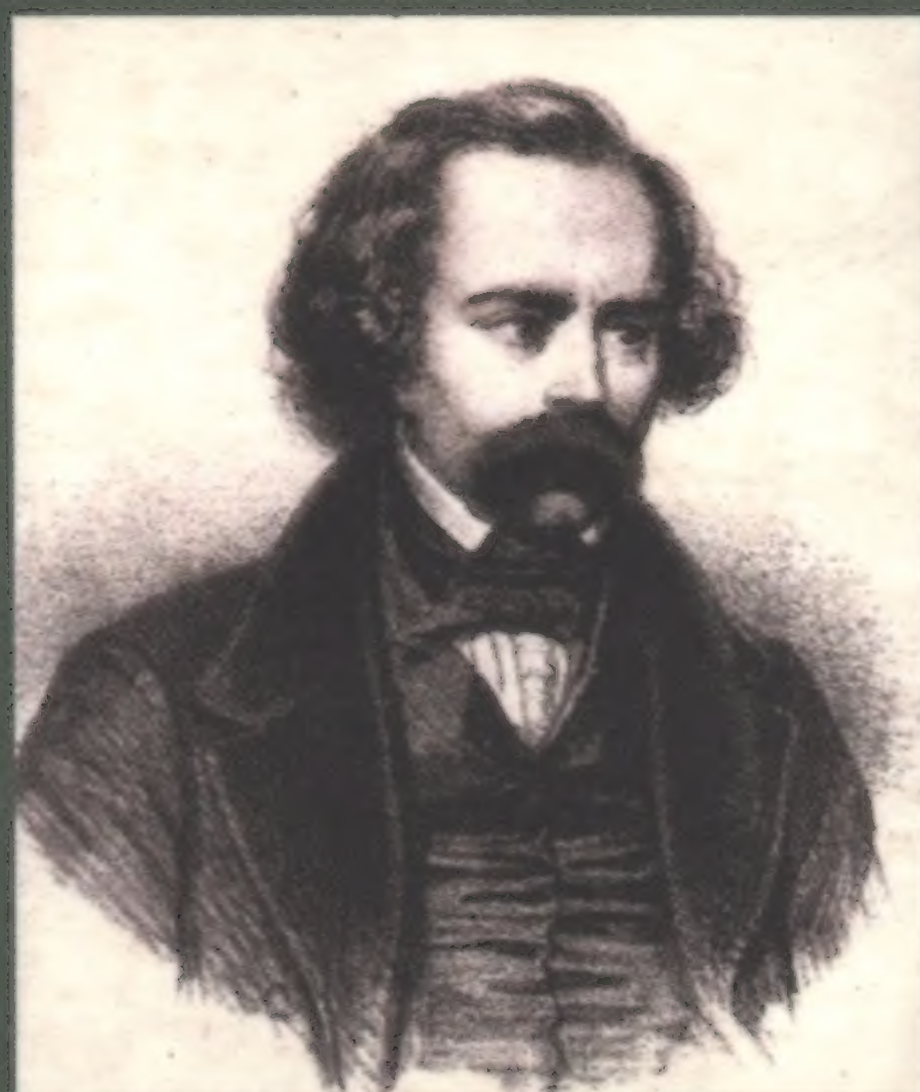
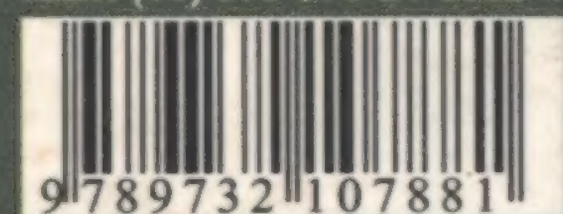

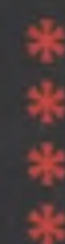
Memoriile Diavolului urmăreşte povestea unui nobil pierdut într-un castel, care primeste într-o zi o vizită misterioasă, exact în momentul în care era pe punctul de a se sinucide. Cel venit în vizită era însuşi Diavolul, care, pentru a-i lua sufletul, îl seduce cu povestirile sale malefice. În acelaşi timp roman negru şi melodramă, această carte l-a impresionat pe Balzac într-atât, încât i-a dat o replică prin „Splendorile şi nenorocirile curtezanelor".

ISBN (10) 973-21-0788-X
ISBN (13) 978-973-21-0788-1
ISBN (13) 978-973-21-0802-4

Biblioteca Pentru Toţi

serie nouă
39
(1569)

FREDERIC SOULIÉ memoriile diavolului

FREDERIC SOULIÉ

memoriile diavolului

****

sclavul

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SOULIÉ, FRÉDÉRIC
Memoriile diavolului / Frédéric Soulié ; trad.: Teodora Popa Mazilu. - Bucureşti : Editura Minerva, 2007
4 vol.
ISBN (10) 973-21-0788-X ; ISBN (13) 978-973-21-0788-1
Vol. 4. - 2007. - ISBN (13) 978-973-21-0802-4

I. Popa-Mazilu, Teodora (trad.)

821.133.1-31=135.1

Noua serie a colecţiei „Biblioteca pentru toţi"
apare datorită cooperării dintre
Ministerul Culturii şi Cultelor,
Uniunea Scriitorilor din România,
MEGApress holdings S.A.

MINERVA S.A.
Redacţia şi sediul social:
Bd. Metalurgiei nr. 32-44, cod 041833, sector 4, Bucureşti
O.P. 82 – C.P. 38
Tel.: (021) 461.08.08, 461.08.10; Fax: (021) 461.08.09
www.edituraminerva.ro

Tipărit la *MEGApress holdings S.A.*

FRÉDÉRIC SOULIÉ

memoriile diavolului

•

volumul IV – sclavul

Traducere de
TEODORA POPA-MAZILU

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 2007
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

Coperta colecţiei: Cristina Dumitrescu
Ilustraţia copertei: Wijnandus Johannes Josephus Nuyen,
Peisaj cu ruine (detaliu)

Textul ediţiei de faţă este reprodus
după FRÉDÉRIC SOULIÉ, *Les mémoires du Diable*,
Roman, vol. II, Éditions Michel Lévy, Paris, 1856

Redactori: Dan-Sorin Manea, Iuliana Voicu
Tehnoredactare computerizată: Liviu Perţea,
Cristina Dumitrescu

XXIII

Sclavul

Luizzi avusese dreptate, când îi spusese Léoniei că ea era îngerul vieţii lui. Căci se părea că, părăsindu-l, ea luase cu sine toată speranţa, încrederea şi mila acelui bărbat, speranţa în viitor, încrederea în Dumnezeu şi mila faţă de cei ce sufereau alături de el. De îndată ce rămase singur, îndoielile şi spaimele îl cuprinseră din nou, reîncepu să-şi treacă în revistă viaţa, faptele bune şi rele, despre care îşi închipuia că are puterea să le stăpânească. Îşi spuse că timpul necesar pentru a primi răspunsul aşteptat de la doamna Peyrol putea să-i expună, atât pe el cât şi pe contesă, să fie descoperiţi într-un oraş unde se întâlneau mai bine de jumătate dintre marile drumuri ale Franţei, ce duceau la Paris. Îşi spuse că, la urma urmelor, nu putea să sacrifice siguranţa sa şi pe a contesei de dragul unei femei a cărei soartă n-o croise el şi care, mai devreme

sau mai târziu, tot îşi va regăsi mama, fără să mai fie nevoie să se mai compromită din pricina ei. Banii pe care urma să-i dea Gustave, din partea lui, ajungeau, pe moment, ca s-o smulgă pe doamna Peyrol dintr-o sărăcie care, la urma urmei, nici nu era o nenorocire chiar atât de mare, pentru o femeie crescută în obiceiurile aspre ale celor de jos. Singurul lucru care-l mai tulbura pe Luizzi în acel panegiric benevol, făcut lui însuşi, era să ştie dacă acea misiune fusese îndeplinită, iar el avea un mijloc foarte rapid de a afla acest lucru. De altfel, Luizzi observă cu câtă uşurinţă se lăsa acum dominat de prezenţa celui pe care-l numea sclavul său şi hotărî să-şi recapete faţă de el autoritatea datorită căreia putuse uneori ţine piept acelui geniu al răului. Îl chemă deci pe diavol şi diavolul apăru sub cea mai ciudată dintre toate înfăţişările de până atunci. Luase chipul şi trupul lui Akabila, când era îmbrăcat în haine de jocheu. Pe chip i se citea supunerea temătoare a sclavului malaez, supunere ce părea întotdeauna gata să se răzvrătească şi să se răzbune. Luizzi îl măsură cu o privire îndrăzneaţă, în faţa căruia diavolul îşi plecă ochii; apoi îl întrebă pe un ton poruncitor:

– Gustave a plecat spre Taillis?

– A plecat, stăpâne.

– Îşi va îndeplini misiunea?

– Asta ţine de viitor, aşa că nu-ţi pot spune.

– Drept. Dar cu ce intenţii a plecat?

– Iată, spuse diavolul, aruncându-i un pergament pe masa aflată lângă Luizzi, iată ceva ce-ţi va explica mult mai bine decât ţi-ar explica-o cea mai lungă poveste, pe care poate că nici n-ai avea vreme s-o asculţi.

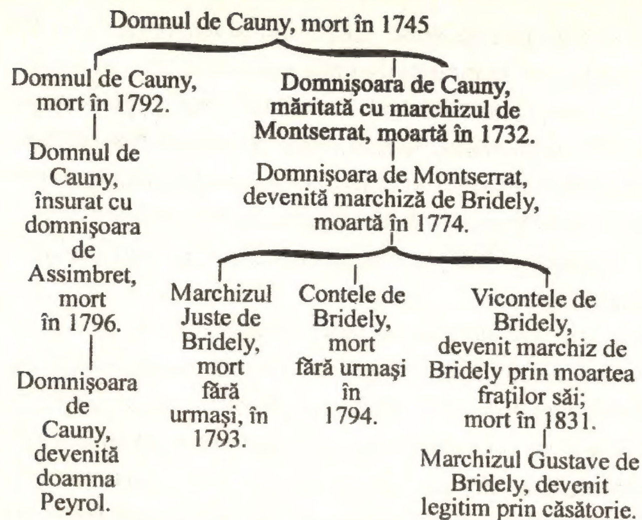
Luizzi desfăcu pergamentul. Era un arbore genealogic.

– Ce vrei să spui cu asta? întrebă Luizzi.

– Uită-te bine şi citeşte cu atenţie, zise diavolul. Te tragi dintr-o familie mult prea bună, ca să nu poţi citi un arbore genealogic. Ai primit o educaţie mult prea aleasă, ca să nu cunoşti legea ce reglementează moştenirile. Aşa că trebuie să ştii că domnul Gustave de Bridely şi doamna Peyrol descind din aceeaşi ramură şi că Gustave de Bridely a moştenit, prin tatăl său şi prin bunica sa, averea strămoaşei sale care altfel ar fi aparţinut ultimei moştenitoare a familiei de Cauny, dacă familia de Bridely s-ar fi stins.

– Deci, Gustave, acest presupus moştenitor, legitimat printr-o crimă, cunoaşte această circumstanţă, nu-i aşa?

– O cunoaşte şi încă atât de bine, încât acesta a fost, de fapt, motivul procesului judecat la Rennes şi câştigat datorită strădaniilor notarului tău, domnul Barnet.

– Nefericita Eugénie! Pe mâna cui am dat-o! strigă Luizzi, ridicându-şi privirea speriată şi rugătoare spre diavol.

Dar nu-l mai văzu pe sclavul de mai adineauri, tremurând de frică, ci pe sălbaticul gol-puşcă, ce se uita la el cu un surâs hidos şi cu o privire lacomă de canibal ce-şi contemplă victima, de parcă s-ar fi pregătit s-o înfulece. Văzându-l astfel, Luizzi simţi o spaimă de nespus, genunchii i se muiară, scoase un strigăt cumplit şi tocmai când se pregătea să se ducă să-i ceară iertare, uşa de alături se deschise şi doamna de Cerny intră în odaie. Contrar obiceiurilor sale, în loc să dispară, diavolul rămase într-un colţ al camerei.

Armand, gata să cadă în genunchi în faţa sclavului său, se ridicase şi se năpustise către Léonie, întocmai ca un copil speriat către mama sa. Dacă spaima prin care trecuse n-ar fi făcut să-i piară glasul, mai mult ca sigur că i-ar fi cerut ajutor Léoniei, ţipând ca un copil. Dar noroc că nu putu articula niciun cuvânt; privirile îi rămăseseră întoarse către colţul unde diavolul stătea nemişcat, în aceeaşi atitudine încrâncenată.

– Armand! Armand! strigă Léonie, te-am auzit vorbind, eşti tulburat. Se pare că nu eşti singur şi totuşi nu e nimeni aici, adăugă ea, aruncând de jur-împrejurul camerei o privire neliniştită.

Venindu-şi puţin în fire din emoţia sa, Luizzi îi răspunse:

– Nimeni, nimeni într-adevăr, decât remuşcarea ce mă sfâşie, decât spiritul infernal care mă domină.

La acest răspuns, dat cu cea mai profundă disperare şi cu o voce întretăiată, Léonie îl privi tristă pe baron apoi îi puse mâna – o mână albă şi răcoroasă – pe fruntea care, deşi palidă, ardea, şi spuse cu blândeţe:

– Armand, dacă trecutul este pentru tine atât de greu de amintit, ai puterea şi nu te mai uita înapoi, ci priveşte doar înainte.

Diavolul începu să râdă şi Luizzi tresări.

– Vai, făcu Léonie, văzând acea tresărire a baronului, mă tem că nu trecutul te sperie atâta, cât viitorul.

Luizzi tocmai se pregătea să răspundă, când deodată auzi afară un om care răcnea cât putea de afară.

– Sunt acolo, i-am recunoscut vocea contesei!

Imediat uşa se deschise şi domnul de Cerny se ivi, însoţit de un comisar de poliţie şi de doi jandarmi.

– Iată vinovata şi iată-i şi complicele, zise contele, arătând-o mai întâi pe soţia sa, apoi pe baron.

Jandarmii înaintară către doamna de Cerny, care le spuse cu mai multă demnitate decât frică:

– Nu mă atingeţi ... Vă voi urma!

– Puneţi mâna pe domnul, zise comisarul, arătându-l pe baron.

Zăpăcit de acea succesiune de emoţii şi de evenimente, Armand aruncă în jurul lui o privire rătăcită, ca şi cum ar fi căutat o armă cu care să se apere şi s-o apere şi pe Léonie. Dar nu întâlni decât privirea sălbatică a diavolului, care-i făcu semn cu degetul către uşa deschisă a dormitorului. Nu din calcul şi nici din laşitate s-a năpustit Luizzi către acea uşă. A fost un gest lipsit de judecată şi involuntar, una din acele dorinţe de a te salva, mai mult un act al trupului decât al minţii. Odată în dormitor, văzu o altă uşă deschisă, dădu de o scară, o coborî rapid, ajunse în curte, o străbătu în goană, ieşi în stradă şi, parcă împins de o forţă superioară, străbătu tot oraşul, până ce ajunse la drumul principal. Noaptea era întunecată, străzile pustii. Totuşi, când oboseala îl sili să se oprească, se aşeză pe marginea drumului, pe o grămadă de pietre ce

păreau că vor să arate trecătorilor că administraţia oraşului avea de gând să repare drumul, în vreme ce făgaşurile adânci le dovedeau, dimpotrivă, că n-o să le repare în vecii vecilor. Aşezat pe acel ciudat scaun, Luizzi rămase o vreme nemişcat, încercând să-şi potolească bătăile inimii, obosită de acea cursă istovitoare. Nici măcar nu se putea gândi: gâfâia prea tare, pentru a mai avea idei. Plămânii îi erau mai apăsaţi decât spiritul. Abia după ce începu să respire ceva mai liber, îi trecură prin minte şi unele gânduri. După ce se linişti pe deplin, acele gânduri, pur şi simplu, îl asaltară. Văzându-se singur, în toiul nopţii, pe drumul mare, îşi aminti de Léonie, pe care o lăsase fără apărare în mâinile bărbatului ei, expusă răzbunării acestuia şi-i fu ruşine şi groază de el însuşi. Se ridică de jos cu gândul de a se reîntoarce la Orléans; dar la primul pas pe care-l făcu auzi o voce spunându-i: „Neghiobule". Se întoarse şi-l zări pe diavol, care renunţase la mutra şi la hainele lui Akabila şi se îmbrăcase ceva mai acătării. Era într-un costum de călătorie, dacă totuşi putem numi costum de călătorie costumul meschin pe care-l purtăm în mai toate împrejurările. Fracul îi era totuşi închis la toţi nasturii, până sub bărbie şi avea nişte cizme lungi, îmblănite, care-i ajungeau aproape până la şolduri. O mantie amplă şi groasă, ca de căruţaş, îi atârna pe umeri şi o

caschetă cu marginile lăsate peste urechi îi ţinea loc de acel cilindru de fetru negru care se numeşte pălărie. Luizzi era mult prea nemulţumit de el însuşi ca să nu-şi descarce nervii asupra cuiva, pentru felul lamentabil în care se purtase. Aşa că, de îndată ce-l recunoscu pe diavol, după felul în care îi străluceau ochii ce răspândeau în jur o lumină limpede şi verde, îl şi luă la rost:

– Cine te-a chemat, sclavule?

– Tu.

– Minţi.

Diavolul se supără şi-i întoarse spatele.

– Eşti nebun, domnule baron!

– Da ... da ... într-adevăr, eu te-am chemat; dar nu aici şi nici nu ţi-am spus să mă urmezi.

– Mi-ai poruncit să te părăsesc?

La această întrebare, Luizzi se simţi cuprins de una din acele furii care întrec orice măsură şi care trebuie neapărat să explodeze în scandaluri violente. Sigur că ar fi dat oricât, în acel moment, pentru ca fiinţa imposibilă din faţa sa să fi fost un om cu care să se poată bate, pentru a-l sfâşia, aşa cum era şi el de sfâşiat. Dar ştia cât era de nevolnic faţă de teribilul său sclav şi sentimentul acestei nevolnicii îi spori furia; neavând deci pe cine se răzbuna, căşună asupra lui însuşi şi, izbindu-se în piept, începu să strige: Oh! Sunt un ticălos!

– Neghiobule! repetă diavolul, privindu-l fără ca măcar să se încrunte.

– Sunt un laş!

– Un neghiob.

– Sunt un nebun, un nebun adevărat!

– Un neghiob, un neghiob adevărat, zise diavolul.

– Bagă de seamă, zise Luizzi; te-am mai ameninţat de câteva ori! Te voi lega atât de strâns de mine, încât vei regreta amarnic timpul pierdut ca să duci de râpă un singur om, în vreme ce mii de alte victime îţi vor scăpa printre degete.

– Fie, zise diavolul. Unde mergem?

– La Orléans.

– Haidem.

Şi porniră la drum.

– La cine mergem? întrebă diavolul care, lovindu-şi primul incisiv cu unghia degetului mare, făcu să ţâşnească o flacără cu care îşi aprinse o pipă uriaşă, de o formă foarte ciudată. Cupa acelei pipe avea o capacitate imensă şi era împodobită cu unul din acele tuburi lungi şi suple răsucite în jurul ei. Luizzi nu se putu abţine să n-o admire, iar diavolul, observând acest lucru, zise:

– Te uiţi la pipa mea care m-a costat mai nimic. De când e la modă arhitectura gotică, am vrut să folosesc cele mai mici amănunte ale ei; atunci mi-am făcut o pipă din coada şi din coarnele mele.

Există idei trăsnite, în fața cărora nu poți rezista și te apucă un râs cu hohote. Luizzi nu se putu deci abține să nu râdă, iar diavolul, continuând să fumeze liniștit din coada sa, îi spuse:

– Unde mergem, de fapt, la Orléans?

– S-o regăsim pe Léonie.

– Atunci va trebui s-o luăm pe scurtătura asta, care ne va duce drept la ospiciul unde sunt închiși nebunii și femeile de moravuri ușoare.

– Léonie într-o închisoare laolaltă cu femeile de moravuri ușoare! strigă baronul.

– Din moment ce bărbatu-său a cerut să fie arestată, sigur că a fost dusă la închisoare; din moment ce-a fost dusă la închisoare, nu putea să fie pusă laolaltă cu hoții și cu asasinii!

– Oh, Léonie, Léonie, ce să fac? strigă baronul, care se opri copleșit de disperare, nemaiștiind în ce parte s-o apuce.

La rândul lui, diavolul se așeză pe o altă grămadă de pietre, își încrucișă picioarele și în vreme ce cu un colț al gurii trăgea din pipă, cu celălalt fluiera faimosul cântec pe atunci la modă:

Am fost în orișice ținut,
Copil de dame îndrăgit ...
Cu soții lor rău m-am avut,
Dar ele, toate, m-au iubit ...

– Taci! strigă Luizzi, care se înfuriase de acea lipsă de respect a diavolului, ce părea să-și bată joc de soarta lui.

– E o veche arie dintr-o operă comică, răspunse el. Dar, dacă te plictisește, iată ceva nou:

Aurul e o himeră,
Să știm să ne slujim de el ...

Luizzi era mult prea obișnuit cu diavolul, pentru a nu-și da seama că prin vorbele sale voia să-i dea de înțeles un anumit lucru. Așa că, de îndată ce auzi acel refren, Luizzi își începu a se pipăi prin buzunar. Constată cu groază că nu păstrase nici măcar o monedă de un bănuț. Această supărătoare constatare, după cruda aventură prin care trecuse, nu făcu decât să-i sporească mânia. Tocmai când se pregătea să izbucnească, îl auzi pe diavol, care părea a fi mare expert în opera comică, îngânând cu un imperturbabil sânge rece:

Am pierdut tot, dar nu mă tem ...
Viața-i un bine, un blestem?

Luizzi simți cum îl apucă nebunia; dacă ar fi avut în clipa aceea un pistol la el, și-ar fi zburat creierii. Dar nu purta niciodată arme. Atunci începu să privească fix grămada de pietre ascuțite, pentru a alege una cu care să-și zdrobească țeasta, când se simți apucat cu blândețe de o mână de copil.

– În sfârşit, bine că v-am găsit, zise o voce de fetiţă, lângă el.

Se întoarse şi, în ciuda nopţii întunecoase, o recunoscu pe mica cerşetoare.

– Tu eşti, copila mea? strigă cu însufleţire Armand. Cine te-a trimis?

– Doamna.

– Cum te-a văzut?

– Mă aflam la piciorul scării, când a coborât; căci omul acela care a venit, a trezit, cu zarva lui, toată casa. Doamna era însoţită de un domn cu eşarfă. Când m-a văzut, i-a spus domnului: „Iată o fetiţă, o sărmană cerşetoare pe care am adus-o cu mine şi pe care voiam s-o protejez. Îngăduie-mi să-i dau un ultim dar, care s-o scutească o vreme de sărăcie". În timp ce domnul cu eşarfă a făcut un semn că e de acord, jandarmii au dat buzna, spunând că nu ştiau unde aţi putut să fugiţi. „Eu ştiu", i-am spus în şoaptă doamnei. „Domnul să te binecuvânteze, a răspuns ea; ei bine, încearcă să-l găseşti cât mai repede, dă-i punga asta şi spune-i că pe mine m-au arestat; mai spune-i să nu se întoarcă la Orléans, ci să se ducă la Toulouse, aşa cum am convenit. Acolo voi găsi mijlocul de a-i da veşti despre mine".

Vorbind astfel, fetiţa îi întinse lui Luizzi o pungă în care se afla puţinul aur ce-i mai rămăsese din banii aduşi de Henri.

– Dar ea? o întrebă Luizzi pe fetiţă.

– Ea, răspunse aceasta, a adăugat: „Spune-i că mâine îi voi scrie tatălui meu şi că nu are motive să se teamă pentru mine; mai spune-i că tu şi cu bătrânul soldat orb o veţi aştepta aici pe sora lui, doamna Donezau, şi că o veţi ajuta să plece în taină la Toulouse". În acel moment, domnul cu eşarfă s-a apropiat de ea, ca să-i spună să se grăbească, iar ea a plecat. Atunci am plecat şi eu, mergând tot înainte, gândindu-mă că, în starea în care eraţi când v-am văzut trecând pe lângă mine, sigur că nu aveaţi de gând să vă mai întoarceţi îndărăt.

– Aşa că, iată-te ajunsă lângă mine, zise Luizzi.

– Şi, dacă am înţeles bine ultima privire pe care mi-a aruncat-o doamna, cred că aşteaptă un răspuns. Ce să-i spun?

– Că-i voi urma întocmai sfaturile şi că, în curând, mă voi întoarce şi voi fi în măsură s-o salvez. Ai înţeles ce ţi-am spus?

– Am înţeles foarte bine şi-i voi repeta întocmai.

– Mai spune-i, zise Luizzi, că într-o rătăcire de o clipă …

Diavolul începu să râdă şi Luizzi, dându-şi seama că prin astfel de scuze se cobora singur în ochii femeii care se arătase în faţa lui atât de curajoasă, se opri brusc, apoi spuse:

– Spune-i că o voi salva, chiar dacă va trebui să pier!

– Îi voi spune, zise mica cerşetoare.

– Dar ia zi, cum ai să pătrunzi în închisoare?

– Oh, ăsta-i un fleac, zise fetiţa, îndepărtându-se.

– Stai puţin ... Cunoşti pe cineva acolo?

– Nu, dar ştiu sigur că voi intra.

– Cred că e cu neputinţă. Nu ştii cu câtă atenţie sunt supravegheate închisorile!

– Oh, făcu mica cerşetoare, care începu a se îndepărta, m-am gândit la asta, în timp ce alergam după dumneavoastră ... ei bine, am găsit mijlocul de a intra.

– Care?

– Voi fura ceva.

Şi dispăru. Diavolul, trăgând cu sete din lulea şi scoţând un nor de fum, reluă discuţia, în vreme ce Luizzi se mai gândea încă la răspunsul naiv al fetiţei.

– Atunci se vor aduna doisprezece oameni: mai întâi, un cârnăţar ale cărui idei despre morală se mărginesc la a şti că trecătorii n-au voie să-i ia cârnaţii agăţaţi de uşă, fără să-i plătească; apoi, alături de el va lua loc un geambaş care a învăţat din experienţă că numai cu biciul şi cu pedepsele supui animalele năbădăioase; lor li se va alătura un frenolog, care va găsi un capitol ce prevede predestinarea către furt a acelei copile; după aceea va urma un negustor de

bomboane, care va fi încântat, întorcându-se acasă, să-i spună fetiţei sale de patru ani, care-i dă iama prin dulciuri: „Dacă nu te potoleşti, am să te condamn la închisoare, ca pe mica cerşetoare pe care am condamnat-o astăzi“. Mai adaugă şi un avocat care ţine să demonstreze că juraţii au aplicat corect legea; mai pune unul sau doi imbecili care socot că trebuie să spună da sau nu, fără a se mai preocupa de ceea ce s-a întâmplat datorită răspunsurilor lor. Completează numărul acestora cu patru sau cinci proprietari sau negustori, grăbiţi să-şi isprăvească treaba de la tribunal, pentru a se reîntoarce la treburilor de acasă; spune-le acelor oameni că sunt juraţi, că sunt însărcinaţi cu salvarea societăţii şi vei vedea cum o vor condamna pe biata fetiţă pentru un furt nevinovat, pe care l-a săvârşit pentru a putea îndeplini o faptă mult mai nobilă, pe care a inspirat-o vreodată cuiva recunoştinţa.

– Dar fata va avea un avocat care s-o apere!

– Dacă n-ai bani, n-ai nici avocat, stăpâne!

– Legea îi va da unul din oficiu.

– Un avocat din oficiu, un debutant lipsit de experienţă, cel mai prostănac dintre toţi, căci, dacă era vorba de un ticălos care ar fi otrăvit trei sau patru persoane, de o mamă care şi-a omorât copiii, de un fiu care şi-a strâns de gât tatăl; dacă, în sfârşit, era vorba de o

crimă abominabilă, avocaţii ar fi făcut coadă la poarta închisorii, pentru a obţine de la temnicer apărarea unei cauze atât de „frumoase". Dar pentru un copil care a furat o pâine sau o pereche de saboţi, cine ai vrea să se deranjeze? Ce glorie i-ar putea aduce un asemenea proces unui avocat, care nici măcar n-ar fi plătit? Crezi că femeile frumoase şi curioşii se vor înghesui la un astfel de proces? Nimeni nu se va interesa de el, stăpâne, nici măcar tu care vei profita de pe urma lui!

– Răutăcios implacabil! Te crezi mai puternic, pentru că te agăţi de câteva cusururi ale organismului social! Asta e o meserie pe care douăzeci de oratori mărunţi ai şcolii liberale o fac mai bine decât tine!

– Şi o meserie care ucide douăzeci de oratori mărunţi ai şcolii adverse, doar cu un singur cuvânt.

– Înseamnă că principiile al căror apărător te proclami că eşti, sunt foarte şubrede, dacă se prăvălesc în faţa unui cuvânt!

– Oh, asta din pricină că acest cuvânt e atotputernic în spirituala ta ţară, domnule baron!

– Şi, mă rog, care e acel cuvânt?

– Acel cuvânt e cuvântul *vechi*. Strigă-i omului celui mai avansat din secolul său: „Iată douăzeci de ani de când ne tot spui acelaşi lucru; s-a tocit, e plicticos, ne pisălogeşti"; şi omul acela va fi redus la tăcere cu acest mare argument. Asta este *ultima ratio*[1]

[1] Ultimul sens (lat.).

a celor proşti. Toate i se supun: artele, politica, filozofia voastră. Maximum de durată pentru fiecare şcoală e de douăzeci sau treizeci de ani. Apoi vine o nouă şcoală, deşi cel mai adesea e tot cea veche, dar întinerită şi care devine spectatoare veşnică a acelei exaltări şi a acelor dispreţuiri periodice ale aceloraşi idei. Nu crezi că aşa ceva mă plictiseşte de moarte?

– Ăsta e efortul unei societăţi care vrea să scape de vechile învelişuri şi care caută o ieşire pentru a se elansa, liberă şi înaripată, într-un spaţiu mult mai vast.

– Te înşeli, stăpâne! Este efortul extrem al unui vlăguit ce vrea să se reîntoarcă la viaţă! Bătrân popor vlăguit! Nu mai aveţi niciunul dintre acele instincte primitive care duc la marile descoperiri şi care dezvăluie geniului noi lumini ale inteligenţei. Dar, obsedaţi fără încetare de dorinţa de schimbare care dovedeşte starea proastă în care aţi adus societatea, vă refaceţi viaţa voastră decrepită din rămăşiţele celei pe care aţi răsturnat-o; vă refaceţi din nou religia cu un Cristos abolit de Dumnezeu-Tatăl; vă creaţi o nouă filozofie spiritualistă cu un Malebranche ucis de Voltaire; vă creaţi o nouă aristocraţie din rămăşiţele celei aproape nimicite în 1793; vă creaţi o nouă pictură într-o manieră rococo, expulzată în mod ruşinos de David; în sfârşit, voi, regii modei, vă împrumutaţi arhitectura, mobilele, moda, din arhitectura, mobilele

şi moda huiduite în urmă cu douăzeci de ani. Dacă lăsaţi să mai apară câte o idee nouă, nu-i îngăduiţi să apuce să înflorească, pentru că-i şi spuneţi: „Gata! Eşti veche şi uzată!“, când ea, sărmana, abia se pregătea să-şi deschidă petalele. Şi vă mai credeţi viguroşi în toiul acestei senilităţi prost revopsite şi rău mestecate. Popor istovit, bătrân depăşit, căruia îi trebuie sau tineri cu virginitatea pierdută, sau curtezane bătrâne cu buzele tencuite de spoială şi de lacuri! Ptiu!

Şi cu această ultimă exclamaţie, diavolul aruncă în jurul lui un atât de prodigios nor de fum roşiatic şi strălucitor, încât Luizzi se trase înapoi speriat. A doua zi, jurnalele din departamentul Loiret spuneau că, o lumină imensă ivindu-se la orizont, s-au temut mai întâi să nu fi luat foc vreo fermă, dar că astronomii din acel loc şi-au dat imediat seama că era vorba de o auroră boreală, a cărei descriere o şi expediaseră la Academia de Ştiinţe, pentru ca să poată fi înregistrată după toate celelalte aurore boreale care fuseseră observate până în acel moment.

Luizzi fu astfel distras, prin diatribele diavolului, de la gândul pericolului la care se expusese micuţa cerşetoare, iar acum începuse a se gândi la un mijloc prin care să-şi ţină făgăduiala făcută Léoniei, când auzi în depărtare zurgălăii cailor unei diligenţe care venea dinspre Orléans. Baronul o lăsă să se apropie, apoi

începu să strige, interesându-se dacă mai exista un loc liber. Contrar tuturor prevederilor, diligenţa se opri şi surugiul, care se dăduse jos, îi spuse lui Armand:

– Hai, urcă repede pe imperială!

Baronul se sui pe acoperişul diligenţei şi abia atunci observă că încă cineva, probabil diavolul, se urcase şi el. Poate că Luizzi l-ar fi alungat pe nepoftit, când iată că o a treia persoană care se afla pe imperială, zise cu glas tare:

XXIV

Un poet artist, pitoresc şi modern

– Vreţi să acceptaţi un fular cu care să vă acoperiţi capul, domnule de Luizzi? Căci văd că v-aţi uitat pălăria la Orléans!

Baronul fu din cale-afară de mirat să audă pe cineva spunându-i pe nume. Se strădui să-l vadă pe cel care-i vorbise astfel şi zări, în lumina zorilor care începeau a se ivi, un tânăr de douăzeci şi opt sau treizeci de ani, slab şi bronzat, cu o barbă ascuţită, cu plete lungi şi nepieptănate încadrând conturul unui chip nobil, nişte mâini descărnate şi o faţă frumoasă. Tânărul, observând atenţia cu care-l privea Luizzi, continuă pe un ton uşor declamator:

– Nu mă mai cunoaşteţi, nu-i aşa, domnule de Luizzi? Şi totuşi n-a trecut prea multă vreme de când

ne-am văzut! Dar acest interval, care în viaţa dumneavoastră poate că n-a însemnat decât câţiva ani, pe mine aproape că m-a îmbătrânit. Gândirea, mult mai mult decât patimile şi nenorocirile, gândirea distruge repede omul. Ea e oglinda către care converg toate razele simţirii umane şi chiar şi acel foc mistuitor care se numeşte geniu. Tocmai de aceea în toate cărţile mele am scris cuvântul *reflexie* cu literele c şi ţ, adică *reflecţie,* pentru ca lumea să înţeleagă că procedeul moral al focului creator este analog cu procedeul material al focului mistuitor.

– Bine, bine, foarte bine, zise diavolul încet, aruncând o privire protectoare asupra tânărului şi aprobându-l din cap.

– A, făcu Luizzi, eşti scriitor.

– Sunt poet.

– Faci versuri?

– Sunt poet.

– Şi mă cunoşti?

– Da, vă cunosc, declamă tânărul. Se pare că o soartă ciudată ne-a împins unul către celălalt, în împrejurări pe care numai dumneavoastră singur le puteţi înţelege şi unde numai eu v-aş putea înţelege pe dumneavoastră.

– Foarte bine, foarte bine, repetă diavolul, în vreme ce baronul se întreba cine putea să fie acel tânăr care-l cunoştea atât de bine.

– Iartă-mă, îi zise Armand, că n-am păstrat o amintire exactă despre împrejurarea şi despre locul în care ne-am întâlnit, aşa că binevoieşte şi-mi spune unde am avut onoarea să te întâlnesc.

– Tot ceea ce vă pot spune, zise necunoscutul, scandându-şi fraza într-un mod deosebit, e faptul că eu eram în primejdie când m-aţi văzut şi că acum sunteţi dumneavoastră în primejdie. Când am fost eu în primejdie, mi-am spus: „Omul acesta te-a ajutat, aşa că ai să-l ajuţi şi tu într-o zi!“ Ei bine, mi-am ţinut acest cuvânt, pe care mi l-am dat mie însumi. Trecând prin Orléans, am surprins o discuţie în care se spunea că un bărbat fugise cu o femeie măritată; că femeia fusese arestată, dar că bărbatul izbutise să fugă. O presimţire ciudată m-a împins să întreb cum se numea acel bărbat şi am auzit rostindu-se numele dumneavoastră. Atunci mi-am spus: „A venit timpul să-ţi plăteşti datoria!“ M-am urcat deci în diligenţă şi când am văzut un om pe marginea drumului, cu capul gol, în răcoarea nopţii, am zis: „Iată-l!“; pe urmă i-am strigat surugiului să oprească: „Iată un om faţă de care am o datorie de achitat!“ Surugiul a oprit, iar acum, după cum vedeţi, suntem chit, baroane de Luizzi.

Armand ascultase acea tiradă şi cu gura, şi cu ochii căscaţi. După ce tânărul isprăvi, baronului îi trebui o oarecare vreme ca să discearnă sensul acelui aflux de

cuvinte. Încerca să facă o treabă, cum făcuse Musard, de exemplu, căutând motivul melodic şi complicatul tumult al unei opere de Meyerbeer. Luizzi aproape că izbuti totuşi să ghicească ce voise să zică poetul. Dar, curios totuşi să afle cine era cel căruia îi făcuse pe vremuri un serviciu, îi zise tânărului:

– Îţi mulţumesc din suflet pentru ajutorul dumitale. Dar aş putea să ştiu şi eu cui datorez acest ajutor şi ce serviciu ţi-am făcut eu pe vremuri?

– Veţi afla, domnule, veţi afla; ora şi locul unde trebuie să aflaţi acest lucru se apropie; e un colţişor unde vă voi spune secretul primei noastre întâlniri. Acel loc va servi drept comentariu cuvintelor mele; abia atunci mă veţi cunoaşte pe deplin!

Auzind aceste cuvinte, Luizzi se strădui să-şi aducă aminte cine putea fi acel om pe care întâmplarea sau diavolul i-l scosese în faţă, pentru a-l pune în încurcătură. Într-adevăr, se putea foarte bine ca fără el surugiul să nu fi vrut să oprească diligenţa, pentru un individ fără paşaport şi care, pe deasupra, mai era şi cu capul gol; căci lipsa pălăriei era o dovadă incontestabilă de fugă în toiul vreunei afaceri necurate. Un bărbat poate fi fără cămaşă, fără ciorapi, fără pantofi şi nu trezeşte niciun fel de bănuială. Dar nu există niciun agent al autorităţii publice care să nu se creadă în drept să aresteze un bărbat fără pălărie.

Pălăria este prima garanţie a libertăţii individuale. Recomand acest aforism pălărierilor.

Amintirea nu-l ajută prea mult pe Luizzi să recunoască chipul binefăcătorului său.

– Nu mai încercaţi, fiindcă s-ar putea să reuşiţi, iar dacă reuşiţi, eu nu voi mai avea nimic ce vă spune. Şi nu voi mai avea ce să vă spun, fiindcă nu mă veţi mai înţelege.

– Ba mi se pare exact invers, zise Luizzi, şi anume că o amintire nu poate distruge o confidenţă.

– Vă înşelaţi, pentru că dumneavoastră vă gândiţi la omul pe care l-aţi cunoscut sau, mai curând, la omul pe care credeţi că l-aţi cunoscut, şi atunci îl veţi judeca după sufletul dumneavoastră şi nu după al său; apoi, când va veni să vă spună: „Iată cine sunt", părerea dumneavoastră, plutind între vis şi realitate, va rămâne un moment suspendată între ele, pentru a cădea apoi în îndoială, acea cumplită prăpastie în fundul căreia se zbate secolul nostru.

Luizzi nu pricepu nimic. Cum între timp se făcu ziuă şi soarele se arătă la orizont, poetul îşi scoase ceasul, îl consultă, apoi strigă cu un aer de triumf:

– Eram sigur de asta!

– De ce anume? întrebă Luizzi.

– De vanitatea acestui lucru care se numeşte ştiinţă.

– Şi ce anume te face să crezi asta?

– Într-adevăr, puţine lucruri; dar un instinct tainic, o revelaţie a gândirii mi-au spus că acei oameni care au pretins să înlocuiască ideea prin experienţă, prin calcul, se leagănă în ignoranţa populară a poveştilor absurde şi false.

– Şi, zise Luizzi, foarte surprins de aceste cuvinte, cum poate acest răsărit de soare să acuze ştiinţa de absurditate şi de falsitate?

– Cum? Printr-un fleac, domnule, cel mai vulgar dintre toate. Priviţi, zise el, arătându-i ora indicată de ceasul său şi ora indicată pe calendar; între ele există o diferenţă de aproape zece minute.

Auzind acel răspuns, toată recunoştinţa lui Luizzi faţă de tânăr se duse pe apa sâmbetei şi, nemaiputându-se abţine, începu să râdă cu hohote, în vreme ce diavolul se înclină profund în faţa poetului.

– Râdeţi, domnule, îi spuse acesta, căci, dominat de credinţa stearpă a secolului în ştiinţa materială, refuzaţi să-i recunoaşteţi erorile, chiar şi într-unul din cele mai neînsemnate aspecte ale ei.

– Îţi cer scuze, domnule, zise Armand, continuând să râdă; dar eroare contra eroare; prefer să cred în greşeala ceasului dumitale, decât în greşeala astronomilor noştri.

– Am un cronometru excelent, care nu variază decât cu o secundă pe an.

– Ai, în privinţa ceasului dumitale, o pretenţie care echivalează cu un înalt omagiu adus ştiinţei, zise baronul de Luizzi cu multă curtoazie.

– Numai că există o mare deosebire, domnule, între ştiinţa care se bazează pe cifre şi cea care se sprijină pe fapte fizice.

– Dar, replică Luizzi cu timiditatea unui om cu multă judecată, ce nu se poate decide să-i arate unui om cât e de mărginit, dar răsăritul soarelui e un fapt fizic.

– Fără îndoială, strigă poetul, dar e un fapt fizic foarte superficial cercetat, căci, în sfârşit, cronometrul este exact. Cum se împacă ştiinţa cu această diferenţă?

– Presupune, zise Luizzi, că cronometrul dumitale, reglat, fără îndoială, la Paris, marchează exact ora care e acum la Paris şi nu pe cea de la câteva leghe de Orléans; ar exista o explicaţie şi mai simplă de dat pentru diferenţa asta de care faci atâta caz, domnule! Faptul că soarele încă n-a răsărit.

– Ei, zise poetul cu aerul unui om care a fost insultat, asta e o glumă de prost gust, domnule. Mi se pare că văd soarele!

– Da, domnule, dar e încă sub linia orizontului.

Poetul zâmbi dispreţuitor şi replică:

– Poate că ştiinţa explică şi acest lucru, nu-i aşa?

– Cât se poate de bine. E un efect al refracţiei.

– Vreţi să spuneţi reflecţie.

– Nu, domnule, refracţie.

– Nu cunosc acest termen, zise poetul, luându-şi lornionul, pentru a privi soarele; apoi continuă: văd sau nu văd, asta-i totul! Ceea ce mă miră totuşi este că ştiinţa, această înşelătorie a tuturor secolelor, a cutezat să nege cele mai simple miracole ale Evului Mediu şi acum pretinde să demonstreze cum că nu văd ceea ce văd. Dar, haideţi, domnule, să nu mai vorbim despre asta; eu am în această privinţă o părere sigură, o convingere intimă; pentru mine, treaba asta e un caz de conştiinţă, iar eu nu pot fi convertit.

– Cine-i ăsta? îl întrebă Luizzi, în şoaptă, pe diavol.

– E somitate literară şi artistică, un om de artă şi de imaginaţie.

– Oh, dar e de o ignoranţă crasă!

– E aşa cum e, zise diavolul, căci, trebuie să ştii, când geniul este simbolizat de un vultur, ştiinţa este o colivie.

Discuţia stagnă un moment. Luizzi nu mai simţea dorinţa s-o reia, când poetul, care privise îndelung soarele prin lornion, strigă:

– Într-adevăr, iată ceva nou şi ciudat!

– Ce anume?

– Faptul că nimeni, nimeni încă n-a înţeles în mod poetic răsăritul soarelui, nu numai cu dulcele său surâs şi cu pletele de nori, ci şi cu uriaşul său gând pe care-l

trimite sufletului odată cu razele lui de aur, pe care alunecă tot atât de repede ca un car pus pe nişte şine de fier.

– Ai dreptate, domnule, strigă diavolul şi tocmai acest lucru l-a făcut pe Shakespeare să spună în următoarele două versuri:

„Când ai fost un om plin de virtuţi
Îţi place să vezi răsărind aurora."

Luizzi, care-şi aminti de acea romanţă din opera *Montano şi Stephanie,* ce se cânta la Opera Comică, se întoarse ca să nu pufnească în râs în nasul poetului, care căzuse într-o admiraţie înflăcărată, spunându-i diavolului, ce părea să aibă aerul unui om foarte de treabă:

– Într-adevăr, domnule! Ah, Shakespeare cu ideile lui, cu gândurile lui ca un fier înroşit înmuiat în lacrimile pure ale unei tinere fete! Traduceţi cumva vreo lucrare din Shakespeare?

– Nu, dar îl ador pe Shakespeare.

– Şi aveţi şi de ce, pentru că el este singurul poet adevărat, iar cele câteva cuvinte pe care le-aţi citat mai adineauri au acea savoare dulce-amară a poetului englez, ce poate fi recunoscut oricând şi oriunde. Asta se datorează şi faptului că a apărut într-o vreme în care poezia era posibilă; într-un secol de fier şi de mătase, de oţel şi de catifea, de mari bătălii şi de simple

curtoazii; şi a fost mare, pentru că a avut spaţiul necesar ca să aducă pe lume uriaşii copii ai gândirii sale. Unde vreţi să-şi mai găsească poezia loc în acest secol de mici fleacuri egoiste? Ce operă, puţin mai serioasă, e posibilă în prezenţa unui popor care şi-a concentrat întreaga sa viaţă în interesele materiale ale existenţei sale?

– Dar cred, zise diavolul, că interesele materiale au jucat întotdeauna un rol considerabil în existenţa umană.

– Tot ce se poate, zise poetul. Dar oamenii din secolelele trecute au avut în acelaşi timp şi pasiuni, tot atât de mari ca şi ei! Astăzi totul s-a micşorat, la fel ca şi oamenii, societatea devenind un vast vodevil.

– Păi, atunci adresează-te secolelor trecute şi scrie tragedii.

– Tragedie romană? făcu poetul cu un aer de dispreţ.

– Nu! Tragedie franceză.

– Tragedia nu e posibilă fără religie şi fără fatalitate.

– Şi n-ai o religie şi o fatalitate?

– Religia şi fatalitatea în care poporul nu mai crede.

– Atunci urmează preceptul lui Horaţiu şi înfăţişează faptele vieţii dumitale, *facta domestica.*

– Domnul Horaţiu, zise poetul, a fost un om foarte galant, pe care-l respect mult, dar de care nu vreau să aud. Îmi face impresia a fi un unchi al comediei, care nu-i dă decât sfaturi şi niciun sfanţ nepotului său; e bătrân şi de prisos şi nu-mi pasă de el. Singurele lacrimi care mai pot fi încă dramatice sunt scenele prăfuite din vechile noastre cronici şi din legendele noastre.

Baronului i se păru că *facta domestica* a lui Horaţiu nici nu voia să spună altceva decât ceea ce pretindea poetul. Dar acum îl cunoştea destul de bine, ca să-şi dea seama că-l dispreţuia pe Horaţiu, tot atât de mult cât îl preţuia pe Shakespeare. Apoi observă că poetul avea un anumit număr de cuvinte cu care împodobea lucrurile, ca şi cum acestea şi-ar fi schimbat sensul, pentru că le schimbase el denumirile. Astfel, pentru el, faptul cel mai palpitant, povestit de istorie, era plat şi vechi: dar ultima nerozie, numită de el „cronică", i se părea de un prodigios interes. Luizzi îl asculta, în timp ce acesta relata:

– Dacă vreţi să ştiţi care este adevăratul scop al călătoriei mele, păi atunci aflaţi că mă pregătesc să studiez istoria noastră naţională, din fiecare ţinut unde a fost ea scrisă, cu tot pitorescul şi cu toate adevărurile sale.

– Iată un proiect admirabil, zise diavolul, şi, mai mult ca sigur, ţi-ai şi început lucrarea.

– Da, zise poetul pe un ton indiferent, am şi cules unele date.

– Locul pe care ţi l-ai ales, pe imperiala diligenţei, este excelent pentru asta, zise diavolul.

Ironia era atât de grosolană, încât îl miră până şi pe poet; dar, privindu-l pe cel care vorbise, văzu că avea o mutră atât de candidă şi un asemenea aer plin de bunăvoinţă, încât nu socoti că ar avea de ce să se supere. În vremea asta, diavolul continuă:

– De aici se vede până hăt-departe. Sunt încântat de felul dumitale de a privi arta şi, pentru că hazardul mi-a scos în cale un om atât de inteligent, m-aş socoti fericit dacă l-aş putea ajuta în merituoasa lui muncă, povestindu-i câteva întâmplări ciudate din ţinutul meu, fiindcă eu sunt de prin părţile astea.

– Trebuie să fie nişte lucruri curioase, zise poetul cu un oarecare dispreţ.

– Nu ştiu dacă povestea e curioasă prin ea însăşi, dar ştiu că, cel puţin pentru unii oameni, e deosebit de interesantă.

– E vorba de o legendă sau de o cronică? întrebă poetul, pregătindu-se totuşi să asculte.

– E o cronică, zise diavolul, pentru că e bazată pe fapte ce aparţin adevărului material şi vizibil; dar e, de asemenea, şi o legendă, fiindcă diavolul şi-a vârât coada în ea.

– Dacă-i aşa, zise poetul, atunci s-ar putea să fie ceva amuzant.

– Îl scutesc pe domnul să ne-o povestească, zise baronul, care se temea ca de foc de revelaţiile diavolului.

– Eu, dimpotrivă, îl rog s-o povestească.

Mânia lui Luizzi împotriva diavolului fu gata să izbucnească; dar nădăjduind că povestea s-ar fi putut să nu-l vizeze pe el şi hotărât să profite de primul moment când vor rămâne singuri ca să-i facă vânt diavolului, se vârî într-un colţ, hotărât să nu asculte nimic. Ciudat era că povestitorul tăcea.

– Păi bine, domnule, strigă poetul, ce-i cu povestea dumitale? Nu ţi-o mai aduci aminte?

– Ba da. Dar aşteptam, ca să încep, să dăm colţul drumului, ca să-ţi pot arăta locul unde s-a petrecut faptul pe care vreau să ţi-l povestesc acum şi care, scris de un om cu geniul dumitale, ar putea constitui o tragedie destul de sumbră.

– Vrei să spui o dramă istorică, dragă domnule. Dar unde este, întrebă poetul, înarmându-se cu lornionul, locul unde s-a petrecut această istorie, pe care propui s-o dedic teatrului?

Diavolul întinse mâna în direcţia unei mici coline ce se înălţa destul de aproape de drum.

– Vezi, zise el, în vârful acelei coline, câteva pietre mari aşezate în formă de cerc şi care par a fi fost cândva baza unui vast turn?

– Le văd perfect, zise poetul.

– Ei bine, zise diavolul, asta-i tot ce-a mai rămas din vechiul castel de Roquemure.

– Castelul de Roquemure! strigă Luizzi, sărind de la locul lui.

– Aţi auzit vorbindu-se despre el, domnule? zise diavolul pe tonul unui burghez onest ce urmează să povestească o anecdotă în societate.

– Da, zise Luizzi, şi aş fi dornic să ştiu ce poveste ai să ne spui despre acel castel.

– Povestea năruirii sale.

Baronul îl cercetă atent pe diavol, care, învăluindu-se în mantia lui, nu păru să fi remarcat privirea întrebătoare a baronului şi începu astfel:

XXV

Primul act

Într-o zi din luna mai a anului 1179, cam cu vreun ceas înainte de a se întuneca, în sala cea mare a castelului de Roquemure şedeau două femei: una în vârstă de aproape patruzeci de ani şi foarte înaltă; slăbiciunea şi paloarea chipului ei dovedeau un suflet bolnav şi o sănătate ruinată; în ochii ei licărea o lumină tristă şi până şi în cele mai mici mişcări ale sale se vădea o încetineală ce trăda oboseala. La vremea ei, femeia fusese, probabil, nespus de frumoasă. Până şi de sub ruina fizică şi morală care o doborâse răzbăteau, din când în când, rămăşiţele unei vigori puţin obişnuite şi ale unui caracter foarte hotărât. Văzând-o, îţi dădeai imediat seama că acea femeie purta în inimă o mare durere sau o mare remuşcare.

Alături de ea stătea o femeie tânără, blondă, înaltă, suplă, albă şi trandafirie. Ochii ei, de un albastru-cenuşiu, străluceau plini de dorinţe îndrăzneţe, ori de câte ori nu-şi lăsa peste ei vălul pleoapelor mătăsoase; pletele lungi îi erau ondulate din naştere, ceea ce, după unii, atestă un sânge fierbinte şi o sete neostoită de plăceri. Prima dintre cele două femei se numea Ermessinde de Roquemure, măritată la şaisprezece ani cu bătrânul castelan Hugues de Roquemure, care, atunci când se însurase, avea peste şaizeci de ani. Cea de-a doua era Alix de Roquemure, măritată abia de un an cu Gérard de Roquemure, fiul lui Hugues şi al primei sale soţii, Blanche de Virelei. La câţiva paşi de cele două femei se afla un bărbat, în picioare, în faţa unui pupitru pe care fusese pusă o carte deschisă, din care citea din când în când, câteva rânduri, pe care apoi le comenta şi le explica în faţa a vreo douăzeci de oameni, bărbaţi şi femei, aşezaţi de jur împrejurul sălii, pe nişte grămezi de paie curate. Căci nu mai existau alte scaune în acea sală decât cele două ocupate de Alix şi de Ermessinde şi dacă auditorii ar fi vrut să se aşeze pe băncile rezemate de lambriurile ce căptuşeau pereţii, nu l-ar mai fi auzit pe venerabilul Audoin, a cărui voce slăbită de bătrâneţe nu răzbătea în întreaga sală. Toată lumea asculta, cu o sacră reculegere, versetele din Biblie, pe care le explica într-un chip deosebit de interesant. Făcea clasificarea demonilor şi arăta care le erau atribuţiile. Toată lumea

asculta, în afară de Ermessinde şi de Alix, care se uitau mereu pe fereastră, ceea ce dovedea cu prisosinţă că gândurile lor erau în cu totul altă parte, decât în sala aceea vastă. Aşteptau cu siguranţă pe cineva, fiindcă, la cel mai mic zgomot, întorceau capul către turnul unde se afla poarta principală a castelului de Roquemure.

Trecuseră două ceasuri de când durau comentariile duhovnicului, de când oamenii îl ascultau cu atenţie şi de când cele două femei, cu gândurile aiurea, priveau pe fereastră. După acest interval de timp, elocinţa comentatorului se epuiză, trăsătură caracteristică în acea epocă şi care îi dă o culoare originală; în curând, în întreaga sală se instăpâni o tăcere profundă; căci niciuna dintre slugile adunate în jurul stăpânei lor nu-şi îngădui nici să-l comenteze pe vorbitor şi nici să-şi bată joc de el; o altă trăsătură caracteristică originală. Singurul lucru care rămăsese neschimbat era nerăbdarea prost ascunsă a celor două femei, care încurcau în orice moment lâna de culoarea cafelei cu lapte, pe care o făceau ghem de pe scul. Numai Ermessinde se căznea cu răbdare să-şi descurce sculul, apoi se oprea distrată, după acea treabă căreia nu-i dădea niciun fel de atenţie, în vreme ce Alix rupea mereu firul şi-l înnoda cum se nimerea, fără să-i pese de nodurile care aveau să-i îngreuneze munca. Firea celor două femei reieşea clar din această măruntă treabă: o resemnare ostenită din partea Ermessindei, o

nerăbdare plină de mânie şi de neprevăzut din partea celeilalte. În vremea asta, soarele, ajuns deasupra turnului de la intrare se pregătea să apună în dosul celor mai înalte creneluri, când Ermessinde, care băgă de seamă, îi zise încet lui Alix:

– S-a făcut târziu, fata mea, şi soţul tău încă nu s-a întors.

– Nici al meu, nici al dumitale, zise Alix. Chiar îi aşteptai atât de devreme?

– Nu, răspunse Ermessinde; au spus că nu se vor întoarce decât peste două ceasuri, după ce va apune soarele.

– Într-adevăr, răspunse Alix, uitasem.

Şi totuşi nu pe bărbaţii lor îi aşteptau cele două femeie. Abia isprăviră de rostit aceste cuvinte că la poartă se auzi zarvă mare şi lanţurile podului suspendat scârţâiră pe scripeţii lor de fier. Niciuna dintre cele două femei nu comentă acele zgomote. Dar Ermessinde, ridicându-se brusc în picioare, strigă: „El e!“ Alix aruncă o privire furişă şi curioasă spre poartă şi lăsă să-i scape un oftat adânc. Aceste două feluri de a se manifesta arătau clar că Ermessinde avea tot dreptul să se bucure de sosirea noului venit, în timp ce Alix avea motive să se întristeze. Acest sentiment trebuie să fi fost foarte puternic în sufletul ei, din moment ce se ridică imediat şi-i zise soacrei sale:

– Mă retrag, doamnă. Nu vreau să deranjez, prin prezenţa mea, revederea dintre mamă şi fiu, după patru ani de absenţă. Mă veţi scuza în faţa seniorului Lionel de Roquemure, cumnatul meu.

– Du-te, îi spuse Ermessinde. Şi o urmări pe Alix cu privirea, spunându-şi în sinea ei: „Deci, îmi urăşte băiatul! Altfel, de ce-ar fugi când vine el?"

După câteva clipe, Lionel intră în sala cea mare şi, aşezându-se în genunchi în faţa mamei sale, îi spuse după datină:

– Binecuvântează-mă, dragă mamă!

Ermessinde îşi puse mâinile pe capul fiului său, dar nu mai avu puterea să rostească niciun cuvânt. Apoi făcu semn tuturor să se retragă. Cum rămase singură cu Lionel, îl şi ridică de jos şi-l îmbrăţişă, privindu-l cât era de frumos, cercetându-l cât crescuse şi alarmându-se că-l vedea atât de palid. Şi toate astea doar într-un singur minut. Apoi, cuvintele se împletiră cu lacrimile şi ea strigă:

– Oh, în sfârşit, iată-te!

La rândul său, fiul îşi privise mama cu o atenţie plină de tristeţe şi mai ales de tandreţe şi, în loc să răspundă la gesturile pline de bucurie ale mamei sale, zise:

– Deci, mereu acelaşi lucru, mereu lacrimi, mereu plângi!

– Plâng de bucurie că te revăd.

– Oh, nu, mamă, plângi în fiecare zi! Lacrimile de bucurie nu-ţi sapă şanţuri pe obraz, nu-ţi adâncesc cearcănele de sub ochi şi nu te ofilesc atât de repede.

– Nu, nu vorbi de mine, Lionel, ci vorbeşte-mi despre tine. Ai să-mi povesteşti, nu-i aşa, tot ce-ai făcut în aceşti patru ani de absenţă ...

– Vă voi povesti şi dumitale, şi tatei.

– Da, dar mai întâi şezi colo şi ascultă-mă, acum când ai devenit bărbat, fiindcă ai douăzeci şi doi de ani ... Dacă soţul meu ... dacă tatăl tău nu te va primi cu braţele deschise şi cu aceeaşi dragoste ca şi mine, să nu te arăţi supărat de răceala lui. Ai trăit la Curtea prinţilor, printre oameni de toate soiurile şi ştii că trebuie să-ţi ascunzi adesea, în adâncul sufletului, nemulţumirea pe care o simţi.

– Da, mamă, răspunse Lionel, am cutreierat multe ţinuturi, după ce v-am părăsit, dar peste tot am văzut că părinţii îşi iubesc copiii, mai ales când aceştia nu i-au făcut de râs în niciun fel.

– Da, tu ai dreptate, zise cu tristeţe Ermessinde; şi totuşi, te rog, fii supus faţă de el şi rabdă-i vorbele, oricât de severe ar fi ele.

– M-a chemat acasă ca să mă facă să îndur, la fel ca odinioară, toate ocările şi umilinţele?

– Te-a chemat pentru că are nevoie de tine; seniorii de Malize, acest neam turbulent şi răzbunător, nu lasă să treacă nici măcar un anotimp, fără să-i dea serioase motive de îngrijorare.

– Şi tata se plânge? întrebă cu amărăciune Lionel.

– Tatăl tău are optzeci şi patru de ani, iar o armură e prea grea pentru această vârstă.

– Ei, păi n-are un băiat mai mare, pe nobilul meu frate Gérard, fiul lui preferat, ca să-l apere şi să-l răzbune?

– De ce glumeşti astfel, Lionel? Ştii doar că fratele tău Gérard e slăbănog, mic, bolnăvicios şi cocoşat.

– E mai ales laş, josnic şi mincinos, mamă. Oh, zău dacă pricep, cum de avem amândoi în vinele noastre acelaşi sânge?

Ermessinde roşi la această întrebare a fiului ei. Lionel nu observă tulburarea mamei sale, care, auzind zgomot la poarta de la intrare, bătu din palme; toată servitorimea intră din nou în sală şi Ermessinde îi zise în şoaptă lui Lionel:

– Nu vreau ca tatăl tău să ştie că am discutat cu tine între patru ochi. Şi, te rog, fiule, să fii calm.

Lionel, care stătea în genunchi în faţa mamei sale, se ridică imediat, scuturându-şi părul lung şi brun cu o puternică mişcare a capului. Era înalt şi zvelt, de o paloare plăcută, avea mâini şi picioare subţiri şi elegante, din care nu ţi-ai fi putut da seama de vigoarea soldatului din el, dacă nu i-ai fi observat uşurinţa mersului şi prestanţa mişcărilor. Căci, la un bărbat, graţia înseamnă forţă.

Şi iată-l sosind şi pe seniorul Hugues, un bătrân înalt, cu o claie de păr alb şi încâlcit, cu buza de jos lăsată, cu ochi urduroşi, foarte îndoit de spate, mergând anevoie şi sprijinindu-se într-un baston lung. Trecând pragul sălii, aruncă o privire rapidă asupra tuturor celor aflaţi acolo, apoi răcni:

– Cine a adus paiele astea aici?

– Au stat pe ele pajii şi fetele din casă, în jurul părintelui Audoin, zise Ermessinde.

– Şi nu puteau să-l asculte în picioare? Pălăvrăgesc despre dragoste şi joacă o zi întreagă, fără să le dea prin cap să se aşeze, dar când trebuie să asculte cuvintele unui bătrân, trebuie să stea comod, nu-i aşa, doamnă? Fiindcă vorba unui om bătrân este obositoare!

Ermessinde vru să spună ceva, dar bătrânul Hugues strigă:

– Adunaţi imediat toate paiele astea; poate că nu-i departe ziua când, asediaţi aici de cei din neamul Malize, o să fiţi fericiţi să vă puteţi potoli foamea cu ele!

Bărbaţii şi femeile se supuseră în tăcere poruncii stăpânului, în timp ce acesta bombănea furios:

– Iată-i pe apărătorii castelului de Roquemure! Nişte bărbaţi care stau jos, ca să asculte un preot! Şi, printre ei, nicio căpetenie! Nicio căpetenie!

– Căpetenia voi fi eu, tată, zise Lionel, înaintând.

Bătrânul îl privi multă vreme, fără să scoată o vorbă. Îl măsură din cap până în picioare, reținându-și cu greu mânia ce părea că pusese stăpânire pe el.

După acest examen se întoarse și se duse să se așeze pe una din băncile aflate de o parte și de alta a imensului cămin în care ardea un foc zdravăn, cămin aflat tocmai în celălalt capăt al imensei săli; apoi îi făcu semn lui Lionel să se apropie. Și el, și mama sa se apropiară de bătrân, în vreme ce Ermessinde își implora din priviri fiul să se abțină; căci chipul mânios și îmbujorat al tânărului arăta cât era de mâniat, de primirea pe care i-o făcuse tatăl său.

– Ai venit prea târziu, îi zise Hugues fiului său.

– Am sosit înainte de primejdie, răspunse Lionel, încrucișându-și brațele.

– Poate că acum nu ne-ar fi păscut acest pericol, dacă ai fi venit atunci când ți-am trimis eu poruncă să vii!

– Prezența mea nu l-ar fi împiedicat pe fratele meu Gérard să dea noaptea năvală pe pământurile seniorului de Malize și să răpească fetele și vitele vasalilor lui; căci de aici a pornit tot necazul!

– Cine ți-a spus aceste minciuni? strigă furios bătrânul.

– Plângerile seniorului de Malize, care au ajuns până la Curtea regelui Filip-August.

– Și tu dai crezare plângerilor dușmanilor tăi?

– În fața regelui, le-am spus că mint; dar în fața dumitale, tată, trebuie să mărturisesc că au dreptate.

– Ai venit aici ca să-i susții?

– Am venit aici ca să mă lupt cu ei; iar ei nu se vor atinge nici măcar de o piatră din acest castel, atâta vreme cât eu voi fi în picioare!

– Iată un lucru bun! zise Hugues cu un surâs de satisfacție. Dar, continuă el, urmărind cu atenție efectul întrebărilor sale pe chipul fiului său, timp de patru ani, cât ai lipsit de acasă, ce-ai făcut, încât n-ai avut nici măcar un moment liber ca să mai dai pe aici?

– Am fost în Aquitaine, unde m-am bătut pentru cauza nobililor gasconi împotriva lui Richard-Inimă-de-Leu. De trei ori m-am înfruntat cu el și de trei ori ne-am rupt lăncile, fără ca el să se încline măcar de un deget, fără ca eu să dau înapoi măcar cu un pas.

– Știu asta. Dar n-ai stat tot timpul în Aquitaine ...

– După un an mă, aflam în fața orașului Rouen, cu regele Henric al VII-lea, și de două ori m-am urcat pe zidul de apărare, fără alt ajutor decât spada mea.

– Știu și asta. Dar pe urmă, pe urmă unde te-ai dus?

– Am fost în Berri, în momentul în care regele Angliei, Henric al II-lea, a pus stăpânire pe acel ținut, prin trădare, iar eu am luptat împotriva lui.

– Ştiu. Şi ţi-ai împins steagurile mult mai departe decât oricare alt soldat, în rândurile duşmanilor. Dar, după ce ai plecat din Berri, ce-ai mai făcut?

În acel moment, Lionel roşi şi tăcu încurcat. Mama sa păru mirată de acea tăcere şi-i făcu semn să răspundă; dar Lionel, stăpânindu-şi tulburarea, spuse cu oarecare şovăială:

– Acum şase luni, m-am dus la Arles, unde am asistat la încoronarea împăratului Frederic Barbarossa.

– Acum şase luni! zise Hugues. Dar acum un an şi jumătate unde erai?

– Ei, atunci poate că am uitat şi eu de război şi l-am urmat pe Henri Court-Mantel la jocurile şi turnirurile care au avut loc la Paris şi în toată Galia.

– Aha! făcu Hugues, privindu-l cu şi mai multă atenţie pe Lionel, l-ai urmat pe Court-Mantel la acele jocuri care plac atât de mult femeilor frumoase! Apoi adăugă pe un ton în care tremura o mânie ascunsă: N-ai avut atunci, la Paris, nicio aventură pe care s-o poţi povesti tatălui tău?

– Niciuna, răspunse Lionel, privindu-şi mama.

– Niciuna? spuse bătrânul, ridicându-se.

Lionel îşi plecă ochii şi bătrânul ieşi mergând cu greutate, după ce-i strigă fiului său:

– Ajunge!

Aşa a decurs prima întrevedere dintre tată şi fiu,

după patru ani de absenţă. De îndată ce Lionel şi mama sa rămaseră singuri, Ermessinde îi zise fiului ei:

– Mie poţi să-mi spui: ce-ai făcut acum un an şi jumătate? De ce nu i-ai mărturisit tatălui tău ce-ai făcut în acel interval de timp?

– Pentru că atunci eram îndrăgostit, mamă, şi pentru că acea dragoste e o taină a mea! Atunci am întâlnit o fată pe care am iubit-o cu toată înflăcărarea inimii mele, ce nu mai fusese îndrăgostită niciodată.

– Şi cum era fata? Frumoasă?

– O, mamă! Cum să nu fi fost frumoasă în ochii mei ea, care mă îndemna să fugim împreună, căci era uşuratică şi cochetă? Era atât de frumoasă, mamă, şi atât de seducătoare, încât cei care o urau, nu cutezau nici s-o privească, nici s-o asculte, de teamă să n-o iubească.

– Şi te-a înşelat, Lionel?

– M-a înşelat, mamă! S-a dăruit altuia!

– Şi-ţi pare rău după ea?

– O urăsc, mamă!

– Ai uitat-o?

– O blestem în fiecare clipă!

– O iubeşti încă, dragul meu băiat!

– Nu, mamă, nu, n-o mai iubesc, zise cu greu Lionel; cred că, dacă aş vedea-o murind, n-aş regreta!

– Înseamnă că încă o mai iubeşti.

– Eu? Oh, mamă, zise furios tânărul, eu ... ah, aş ucide-o!

– Atunci înseamnă că o iubeşti ca un smintit, răspunse Ermessinde.

Lionel tăcu, iar mama sa, îmbrăţişându-l, îi spuse:

– Păstrează-ţi secretul, fiule, şi mai ales păstrează-ţi ura. Dar cum se numea fata aceea?

– Acum un an şi jumătate am jurat că buzele mele nu-i vor mai rosti niciodată numele!

– Primul act s-ar putea încheia aici, zise poetul.

– La dracu cu toată drama sau tragedia voastră! strigă furios baronul. Ascult o poveste interesantă şi voi o stricaţi cu intervenţiile voastre nelalocul lor.

– Domnule de Luizzi, zise palidul om de litere, sunteţi un senior mare şi bogat; aşa că vă iert această ieşire, pentru că fiecare dintre noi ascultă în felul lui această istorisire.

Baronul nu catadicsi să răspundă la această nevolnică impertinenţă, ci i se adresă diavolului:

– Ei bine, domnule, n-ai vrea să termini totuşi povestea asta?

– Păi, zău dacă văd de ce vă interesează atâta.

Baronul ar fi vrut să-l ciupească pe diavol de braţ până la sânge, dar ştia că nu va reuşi altceva decât să-şi ardă degetele, aşa că se retrase în colţul lui.

XXVI

Actul al doilea

– Când Lionel şi cu mama sa isprăviră această explicaţie, reluă diavolul, bătrânul Hugues reapăru în sala cea mare a castelului. Slujitorii începură a pune masa pentru cină. Se întunecase şi nu-l mai aşteptau decât pe Gérard, dar Gérard întârzia. Toţi se mirau, în afară de bătrân, care-i răspunse acru soţiei sale, neliniştită de acea absenţă:

– Cei care se duc să lupte în războaie, pot întâlni adesea în cale obstacole care să-i facă să întârzie, dar e totuşi de mirare ca cei care n-au de trecut decât o poartă, să nu fie acasă la ceasul mesei. Unde e Alix?

– Să se ducă cineva s-o cheme, zise Ermessinde.

Din când în când, bătrânul îşi inclina capul. Dar ochii lui sălbatici, umbriţi de sprâncenele stufoase, se opreau asupra lui Lionel. Alix intră; Lionel rămase nemişcat şi impasibil. Bătrânul zise pe un ton mieros:

– Ei bine, fata mea, nu-ţi face plăcere să stai printre noi? Şi când Gérard nu se află în castel, nicio persoană din cele de faţă nu-ţi place? Iată totuşi un cavaler frumos şi viteaz pe care ţi-l prezint: e fiul meu, Lionel.

Alix şi Lionel se salutară cu răceală. Hugues îi privi cu atenţie. Ermessinde, care se afla aproape de fiul ei, îi spuse în şoaptă:

– Nu te mira de această privire rece a cumnatei tale; e încă foarte timidă.

– Nimic nu mă mai miră, mamă.

Era, după cum puteţi vedea, o reîntoarcere ciudată, o primire ciudată şi o întrevedere ciudată între un cumnat şi o cumnată, ce se vedeau pentru prima oară. În vremea asta, timpul trecea; toată lumea tăcea; bătrânul nu părea nici să se înfurie, nici să se alarmeze de acea absenţă prelungită a fiului său mai mare. Alix nu întreba nimic. Lionel, cufundat în gândurile sale, urmărea cu privirea jocul capricios al flăcărilor din cămin; Ermessinde îşi privea cu nelinişte soţul, ca şi cum s-ar fi temut să nu izbucnească. În acel moment, se auzi un nou zgomot la poarta de la intrarea în fortăreaţă şi aproape imediat apăru şi Gérard. Alix se ridică şi alergă înaintea lui cu o grabă ce părea cam ciudată, după indiferenţa pe care o manifestase până atunci. Dar, văzându-l, se trase repede înapoi, se făcu roşie ca racul şi-şi plecă ochii, cu un gest vădit de mânie şi de silă.

Gérard, beat criţă, se îndreptă către nevasta sa. Cocoşat, şchiop, urât, scund, roşu la faţă, stropit de vin şi murdar de noroi – căci căzuse de pe cal –, Gérard ar fi făcut să i se întoarcă pe dos până şi sufletul celei mai umile păzitoare de gâşte. Alix tăcu, deşi ar fi dorit să-şi primească plină de graţie bărbatul. Cât despre Hugues, cu toată mânia pe care o simţea să-şi vadă fiul preferat făcându-se astfel de râs în faţa slugilor, nu îngădui nimănui să-şi manifeste sila faţă de el. Îi privi pe toţi într-un fel ce părea a spune: „Cine va cuteza să-mi blameze băiatul preferat?“ Ermessinde îşi ţinea ochii în jos; Alix îşi întorsese capul, iar Lionel o privea cu un surâs insolent şi dispreţuitor. Toţi ceilalţi păreau că nici nu băgaseră de seamă sosirea lui Gérard şi fiecare stătea liniştit în colţul lui.

– Hei, ce mi s-a spus la poartă? strigă Gérard, că a venit fratele meu Lionel? Ei, bine-ai venit! Hâc! Bună ziua, Lionel! Hâc! Vino să te îmbrăţişez ...

Lionel rămase pe loc, cu braţele încrucişate.

– Cum! Nu-ţi îmbrăţişezi fratele? strigă furios bătrânul.

Văzând privirea rugătoare a mamei sale, Lionel se supuse. Dar Gérard, îmbrăţişându-l, îi murdări zalele cu noroi. Lionel chemă un paj, căruia îi spuse pe un ton plin de dispreţ:

– Şterge-mi zalele de noroi şi de vin; până şi oţelul

cel mai dur se întunecă şi rugineşte, când nu ştergi de pe el astfel de pete şi vine o zi când nobila armură, mâncată de rugină, nu-şi mai poate apăra stăpânul.

Nu era nimic rău în ceea ce spusese Lionel. Dar Hugues îşi dădu seama că fiul lui mai mic făcea aluzie la numele seniorilor de Roquemure şi că, de fapt, ceea ce spusese era un amar avertisment la pericolul la care îl expunea purtarea dezmăţată a lui Gérard. Hugues îi aruncă lui Lionel o privire plină de ură, în vreme ce Ermessinde poruncea să se servească masa, pentru a distrage atenţia celor din jurul ei şi pentru ca Alix să-şi usuce lacrimile de ciudă. În vremea asta, Gérard se fâţâia de colo-colo trântindu-le vorbe deşucheate fetelor care aduceau bucatele la masă. Hugues tăcea şi îndura toate acele necuviinţe cu o răbdare demnă de admirat, în loc să-i zică vreo două lui fiu-său; dar nu putea face acest lucru în faţa soţiei sale, Ermessinde, şi a fiului său mai mic, Lionel. În sfârşit, masa fiind servită, fiecare se aşeză la locul său. Gérard se aşeză şi el şi în câteva minute adormi cu capul pe masă. Tot timpul cât ţinu masa, Lionel se ocupă atent de mama sa, în vreme ce Alix, roşie de ruşine şi de indignare, îşi înghiţea în tăcere lacrimile. Apoi, când veni vremea ca mesenii să se retragă, Hugues se ridică şi făcu un semn pe care trei sau patru valeţi îl pricepură imediat, dovadă că nu făceau această treabă pentru prima oară. Ei îl apucară pe Gérard de mâini şi de picioare şi-l scoaseră afară din

sala cea mare; apoi Hugues le arătă valeţilor uşa camerei lui Alix. Aceasta, absorbită de umilinţa cruntă pe care o îndurase, nu fusese atentă la ce se întâmplase. Dar, în momentul în care valeţii se pregăteau să treacă pragul odăii sale, se ridică brusc şi strigă cu violenţă:

– Nu în odaia mea! Nu în odaia mea! Duceţi-l în grajd!

Bătrânul Hugues o privi pieziş.

– Pe soţul dumitale? o întrebă el. Pe soţul dumitale?

– Un beţivan! răspunse ea cu o silă imensă; după care se ridică, dând să iasă. Ermessinde şi Lionel se pregăteau şi ei să iasă din sală. Prima încercă s-o potolească; dar Alix îi răspunse furioasă:

– Să mă mai lăsaţi în pace, şi dumneata, şi fiul dumitale!

Poate că Alix se referise la Lionel. Dar acesta, care nu făcuse nici cel mai mic gest, crezu că se referea la Gérard, aşa că-i spuse:

– Fiul ei? Dar nu e fiul ei, doamnă!

La aceste cuvinte şi auzind sunetul glasului lui Lionel adresându-i-se pentru prima oară, se petrecu în ea o schimbare neprevăzută. Alix se întoarse şi le spuse valeţilor:

– Tata are dreptate, e soţul meu şi dragostea trebuie să ierte o greşeală atât de neînsemnată. Veniţi pe aici ...

Valeţii se supuseră; ea îi lăsă să treacă înaintea ei, apoi ieşi din sală, după ce-i aruncă lui Lionel o privire

plină de o sfidare insultătoare. Lionel rămase cu ochii aţintiţi pe uşa pe care dispăruse Alix, în vreme ce bătrânul Hugues examina paloarea fiului său mai mic şi buzele sale albe. Bătrânul nu-şi părăsi locul, nu făcu niciun semn, niciun gest, dar dacă cineva s-ar fi aflat lângă el, l-ar fi auzit murmurând:

– Oh! Deci e adevărat!

După un moment, le porunci tuturor servitorilor să se retragă. Lionel şi Ermessinde rămaseră singuri cu bătrânul. Atunci Hugues îi spuse fiului său:

– Te poţi retrage, Lionel; mama o să vină de îndată să stea de vorbă cu tine.

Lionel ieşi şi Ermessinde se văzu singură cu bărbatul ei. Ai fi zis că era un lucru rar şi de temut pentru ea, fiindcă era mirată şi fiindcă, în acelaşi timp, tremura. Bătrânul, nemaiaşteptând să se piardă zgomotul paşilor celui care abia ieşise, strigă:

– Mâine să părăsească de îndată castelul!

– Cine? Lionel?

– Da … Mâine, înainte de răsăritul soarelui!

– Lionel? întrebă înspăimântată mama.

– Şi blestemată fie ziua în care s-a întors acasă, ca şi cea în care s-a născut! zise Hugues, dezlănţuindu-se.

Ermessinde îşi plecă încet capul, în vreme ce bătrânul se agita mânios şi izbea pământul cu furie. Ermessinde părea epuizată. În sfârşit, cuteză să spună cu timiditate:

– Dar ce-a făcut ca să-l tratezi cu atâta asprime?

Hugues nu răspunse şi tăcerea lui încurajând-o pe Ermessinde, ea întrebă cu mai mult curaj:

– E vina lui că a fost martorul unei scene care se repetă mult prea des în casa asta?

– Nu, nu, răspunse bătrânul cu amărăciune; dar nu vreau ca în această casă să se petreacă scene şi mai ruşinoase.

– Nu te înţeleg, zise Ermessinde.

– Mamă a lui Lionel, strigă Hugues cu glas tunător, chiar n-ai înţeles nimic?

Ermessinde îşi plecă din nou capul şi răspunse, bâlbâindu-se:

– N-am uitat nimic din cele petrecute în trecut, seniore; dar nu ştiu ce prevezi în viitor.

– Ascultă-mă, Ermessinde, zise bătrânul, îndulcindu-şi glasul; mi-ai pătat bătrâneţea şi mi-ai înfipt în suflet pumnalul unei ocări pe care n-am putut-o răzbuna. Dar te-am făcut şi eu destul de nefericită. Iată, sunt douăzeci şi doi de ani de când plângi. Durerea ne-a obosit pe amândoi, aşa că ascultă-mă bine ce-ţi spun: Lionel o iubeşte pe Alix!

– Dar nici nu se cunosc, în seara asta a văzut-o pentru prima oară!

– O cunoştea de multă vreme … De acum un an şi jumătate …

Şi Hugues îi povesti Ermessindei, care-l asculta uluită, cele ce urmează:

– Acum un an şi jumătate, Alix era la Paris, unde l-a întâlnit pe Lionel, la unul dintre acele turniruri strălucitoare în care şi-a căpătat un atât de faimos renume. Nu ştiam acest lucru, când ea a venit la Orléans să-şi vadă singura rudă apropiată ce-i mai rămăsese, seniorul de Péruse. La el am văzut-o eu şi lui m-am adresat ca s-o cer de soţie pentru fiul meu. Fata era orfană şi n-avea decât o bucată de pământ ce nu producea mai nimic şi pe care nu putea să-l apere nici de revolta vasalilor, nici împotriva agresiunii vecinilor. Greşelile mamei sale îi pătaseră numele şi-i îngreunau orice căsătorie onorabilă; dar fata era tânără, frumoasă, seducătoare şi nădăjduiam că dragostea pe care i-o va inspira lui Gérard, îl va smulge pe acesta din beţiile şi dezmăţurile lui. Când seniorul de Péruse mi-a transmis răspunsul lui Alix, el m-a mirat totuşi, fiindcă fata i-a spus că accepta cu bucurie să fie nora seniorului de Roquemure. Am presupus atunci sau că-şi dăduse seama de situaţia ei nefericită, sau că era ambiţioasă şi că dorinţa de a fi soţia unui puternic şi bogat moştenitor o făcea să treacă cu vederea cusururile lui Gérard. Căci, ţi-o jur, nu i-am ascuns nimic seniorului de Péruse. A doua zi trebuia să plec din Orléans; la plecare, ne-am înţeles ca Péruse şi

cu nepoata sa să vină peste câteva zile la castelul nostru.

– Şi au venit într-adevăr, zise Ermessinde.

– Da, Alix a venit şi s-a măritat cu Gérard, fără să arate nici silă, nici dezgust. Abia mult mai târziu am aflat, şi tot prin seniorul de Péruse, care făcuse o călătorie la Paris, că Alix îl cunoscuse pe Lionel şi că dragostea fiului tău pentru această regină a frumuseţii fusese mărturisită prin faptele cele mai strălucitoare şi mai curajoase.

– Deci, ea era! murmură Ermessinde.

Hugues nu auzi şi continuă:

– Nu sunt nedrept cu Lionel; ştiu cât preţuieşte! M-am mirat că l-a preferat pe Gérard. Dar Gérard va fi moştenitorul acestui castel şi al vastelor sale domenii şi ambiţia ei a explicat totul. Trăiam liniştit, când neînţelegerile noastre cu seniorii de Malize m-au făcut să chem lângă mine un om în stare să răzbune jignirile ce mi-au fost aduse. Căci am un fiu, care numai fiu nu se poate numi, nu e nici măcar un bărbat întreg la trup şi la minte; şi totuşi e fiul meu şi ruşinea pe care mi-o pricinuieşte e dublată de orgoliul tău pentru Lionel. Totuşi, am consimţit să-l las să intre în acest castel. Ştii, Ermessinde, care au fost condiţiile mele. Ţi-am spus atunci: „Îl voi chema pe Lionel şi mă voi purta cu el ca şi cum ar fi băiatul meu, nu copilul tău din flori;

el nu ştie şi nu va şti niciodată acest lucru; sunt de acord să-i dau ceva avere. Dar vreau să-l determini să plece chiar în ziua în care va sosi, dacă eu îţi voi porunci acest lucru. Ermessinde, nu vreau să văd că e frumos, puternic şi curajos; nu vreau să se înfurie pe mine, pentru că ştii bine că nu-i sunt tată. Crede-mă, nu vreau să plece, pentru că-l dispreţuieşte pe Gérard; vreau să plece, pentru că o iubeşte pe Alix şi pentru că şi Alix îl iubeşte.

– E cu neputinţă! strigă Ermessinde, în dorinţa ei de a găsi un răspuns la porunca ce urma s-o despartă de fiul ei.

– Cu neputinţă, Ermessinde? îi zise cu amărăciune Hugues. Cu neputinţă zici? Dar, când te-am luat de nevastă, tu nu iubeai un paj de-al tatălui tău? Un paj fără nume ales, fără avere şi uite că ai preferat un bătrân, în locul acelui paj tânăr şi frumos. L-ai introdus în acest castel ca pe un frate şi el l-a părăsit mai apoi în calitate de amant.

– E adevărat! zise Ermessinde, plecându-şi ochii; dar Alix nu va uita ceea ce datorează numelui soţului ei!

– Dar şi tu ai uitat! Şi totuşi, eu nu eram nici un desfrânat fără ruşine, nici un bărbat diform şi lipsit de vlagă; eram bătrân, e adevărat, dar un bătrân cu un nume care se ilustrase în câteva bătălii glorioase şi în câteva lupte nobile.

– E adevărat, zise Ermessinde, gârbovindu-se sub greutatea acelor amintiri deplorabile.

– Îţi mai aduci aminte de noaptea în care te-am surprins, goală şi ameţită de dragoste, în braţele acelui genovez ticălos, al acelui Zi...? Dar m-am jurat că nu voi mai rosti niciodată acel nume infam! Îţi aminteşti, Ermessinde, că, slab şi bolnav cum eram, am vrut să vă ucid pe amândoi, dar am fost doborât doar cu o singură palmă a acelui ... Numele se opri din nou pe buzele bătrânului, care continuă: Am fost doborât ca un copil, chiar pe acel pat unde tu mă jigniseşi de moarte. Acolo, cu pumnalul la gât, urma să-mi dau duhul, când a apărut Audoin. El a fost cel care, neputându-mă smulge din mâna de fier a ticălosului, m-a convins să jur că, cu preţul vieţii pe care mi-o lăsase, nu voi divulga niciodată taina vieţii tale şi că te voi ierta. Am consimţit la acea laşitate, am consimţit, Ermessinde, pentru că te iubeam ca pe copilul meu, ca pe nădejdea mea, pentru că-mi era frică să văd cum râde lumea de părul meu alb şi cum mă iau peste picior toţi cei care mă sfătuiseră să nu mă însor cu o fată atât de tânără. Ei bine, atunci am scăpat cu viaţă numai datorită acelui jurământ şi, iată, au trecut douăzeci şi doi de ani de când acea amintire mă apasă şi mă roade. Ei bine, nu vreau ca fiul meu să păţească la fel. Nu mai vreau ca într-o noapte să-l aud cerşind milă sub cuţitul

fiului tău, iar eu să dau fuga, slab şi tremurând, şi să-i spun exact aşa cum mi-a spus preotul atunci mie: „Jură să uiţi, jură să ierţi şi iubitul nevestei tale îţi va cruţa viaţa!“ Nu, nu mai vreau să se întâmple aşa ceva! Nu mai vreau! Nu mai vreau!

Ermessinde tăcea, în vreme ce bătrânul vorbea astfel, cu o mânie care-l făcea să pară oarecum viguros. Inima unei mame ştie să se resemneze şi Ermessinde, ca să nu mai fie despărţită de fiul ei, se umili destul ca să spună:

– Nu toate femeile şi-au pierdut, ca mine, sentimentul datoriei, iar Alix …

Hugues o privi cu milă.

– Crima ta a fost mare, Ermessinde, şi totuşi am mult mai multă încredere în tine, tu, cea vinovată, decât în Alix pe care încă o mai cred nevinovată. Lionel va pleca. Aşa doresc eu! Ştii ce-ţi rămâne de făcut! Tu vei fi cea care-i va spune să plece din acest castel! Nu vreau să-i spun eu, ca să nu mă întrebe de ce, fiindcă îi voi spune.

– Oh, nu! strigă Ermessinde, nu mă face să roşesc în faţa fiului meu! Am să-i spun să plece!

– Contez pe tine. Mâine va trebui să plece!

– Când se va lumina de ziuă …

– Atunci, porunceşte să-l cheme.

– Mă voi duce eu la el.

Ermessinde părăsi sala cea mare, iar Hugues, chemând doi valeţi care să-l ajute, se îndreptă către odaia lui. Ziua fusese grea pentru acel bătrân, căruia nu-i mai rămăsese altă putere decât o voinţă de fier. Rămasă singură şi copleşită de povara amintirilor, Ermessinde se gândi, îngrozită, ce să-i spună fiului ei.

– Putea să-i spună adevărul, zise poetul.

– O, nu, domnule; există o anumită ruşine maternă, mai puternică chiar decât pierderea fecioriei. Să-i spui unui fiu, care te-a respectat ca pe cea mai pură şi mai sfântă dintre femei: „Nu sunt decât o sărmană femeie care şi-a înşelat bărbatul!“; să-i spui băiatului care este mândru de numele pe care-l poartă cu cinste: „Acest nume nu e al tău!“; să adaugi la mărturisirea greşelii, mărturisirea unei minciuni care durează de douăzeci şi doi de ani, nu, aşa ceva nu-i cu putinţă! Nicio mamă nu va face un asemenea lucru decât, ştiu eu, poate doar în urma unei lupte cumplite date cu ea însăşi.

– Bun! Şi ce-a făcut acea mamă?

– Păi, uite ce-a făcut. S-a dus la fiul ei care, după cele spuse de tatăl său, îşi aştepta mama şi, înarmându-se cu tot curajul, i-a zis:

– Lionel dragă, în zori va trebui să părăseşti această casă!

– Mă aşteptam la aşa ceva, mamă!

La acest răspuns, Ermessinde rămase uluită şi,

după ce-şi privi îndelung fiul, ca şi cum ar fi vrut să ghicească ce anume îl făcuse să prevadă acest lucru, continuă cu spaimă:

– Şi de ce te aşteptai la aşa ceva?

– Păi, aveam motivele mele să mă aştept.

– Aveai vreun motiv anume, copile drag?

– Da, mamă.

– Şi care e acel motiv?

– Tu ai putea să-mi spui motivul pentru care trebuie să plec?

Nefericita mamă tăcu; îşi îngropă faţa în mâni şi începu să plângă. Lionel se apropie de ea şi-i zise cu dragoste:

– Mi-am dat seama de acest lucru, după felul cum m-a primit! Dar, te rog, nu mai plânge, mamă! Totul se va isprăvi … Văd că tata mă urăşte. De ce, mamă, de ce m-o fi urând? Dar am să aflu eu …

Ermessinde îşi dădu seama că se înşelase şi, renunţând la ideea de a se umili în faţa fiului ei, îi spuse:

– A aflat de dragostea ta pentru Alix.

– Şi pentru asta mă alungă? răspunse Lionel cu un surâs de neîncredere.

– Numai pentru asta, ţi-o jur, copile, zise Ermessinde.

– Da, replică el cu amărăciune, s-ar putea să fie adevărat; dar vezi că nu pentru asta m-a alungat acum

patru ani! Nu pentru asta mă urăşte de când m-am născut! Dar, mă rog, voi pleca, voi părăsi acest castel, în care nu mă voi mai întoarce. Doar noaptea asta voi mai sta aici, apoi tata nu va mai auzi de mine!

– Te-ai hotărât repede, Lionel!

– Vreau să te cruţ de rugăminţi şi de implorări, mamă. Şi acum, după ce-ai constatat cât sunt de supus şi de ascultător, pe mâine, mamă! Până atunci, du-te şi te odihneşte …

– Te voi mai vedea înainte de a pleca?

– Oh, sigur că mă vei vedea! Doar n-o să ne despărţim astfel.

– Lionel, n-ai să-mi spui nimic care să mă jignească sau să mă doară, nu-i aşa? Resemnarea ta mă sperie!

– Iau pildă de la dumneata, mamă!

– Oh, resemnarea mea e cu totul diferită de a ta, copile! Din păcate, nu mă înşeli tu pe mine cu liniştea asta prefăcută! Asta nu-i firea ta, doar te cunosc destul de bine!

– Timpul schimbă lucrurile şi roade până şi stânca cea mai dură.

– Umilinţa îndurată cu atâta răbdare uneori se răzbună.

– Te gândeşti deci la răzbunare?

– Da, Lionel, tăcerea asta încăpăţânată, la fel ca şi nenorocirea, deseori duc la crimă.

– Tăcerea ta te-a dus la crimă?

– Nu, dar poate că m-am gândit uneori la ea.

– Mamă! strigă Lionel, dându-se un pas îndărăt. Mamă! strigă el cu voce cumplită.

Dar îşi reveni imediat şi, căzând în genunchi în faţa mamei sale, îi spuse:

– Oh, nu! Tu eşti cea mai sfântă şi mai pură dintre femei! Iartă-mă că am uitat că eşti atât de resemnată, din pricina bărbatului care te-a făcut să suferi toată viaţa, din pricina tatei, care acum mă alungă de acasă. Nu, mamă, nu, tu nu ai nicio vină, fiindcă, de când am venit pe lume, te-am văzut dând, în această casă ticăloasă, exemplul unei virtuţi fără pereche ... Nu! Tu eşti nefericită şi această nefericire trebuie să ia odată sfârşit şi pentru tine, dar şi pentru mine.

– Ce ai de gând să faci?

– Am să-ţi spun mâine, mamă.

– Şi până atunci?

– Până atunci, nu voi ieşi din respectul pe care un fiu îl datorează tatălui său, ţi-o jur!

Tremurând pentru ceea ce s-ar fi putut întâmpla, Ermessinde îşi părăsi fiul, nemaiavând putere nici să-i dea sfaturi, nici să-l împiedice să săvârşească vreun lucru necugetat. Când douăzeci şi ceva de ani ai fost obligat să te resemnezi, nu mai ai puterea să te răzvrăteşti. Ermessinde se simţea zdrobită până şi în

dragostea maternă căci, plecându-se neîncetat în faţa tuturor umilinţelor, pentru a-şi ocroti şi apăra copilul atâta vreme cât fusese încă mic şi neajutorat, acum nu se mai putea ridica până la el, care crescuse mare şi puternic.

Abia ieşi din odaia lui, că Lionel îşi părăsi şi el camera şi intră în sala cea mare a castelului. Într-un colţ al sălii, văzu o femeie veghind alături de o lampă. La zgomotul paşilor lui Lionel, ea se întoarse şi, când îl văzu, scoase un strigăt uşor. Lionel se îndreptă către ea şi văzu că era Alix, Alix care plângea şi care încerca în zadar să-şi ascundă lacrimile. Văzând că nu-şi poate stăvili acel izvor al durerii, cu toate strădaniile depuse, începu a plânge şi mai amarnic. Inima lui Lionel era frântă de o durere dublă: pe de o parte, era disperat că fusese înşelat în dragoste, pe de alta, că tatăl său îl ura atât de mult. Deci, era destul de nefericit, ca să nu mai ştie ce e mila, aşa că o întrebă foarte rece pe Alix:

– Nobilul tău soţ te-a alungat din patul lui, de te găsesc, în toiul nopţii, în sala asta îngheţată?

Cu un ceas mai înainte, la aceste vorbe Alix ar fi ripostat cu cine ştie ce cuvinte jignitoare; dar în acel moment era atât de zdrobită, încât răspunse, frângându-şi mâinile:

– Da, m-a alungat!

Când Lionel îi adresase lui Alix acele cuvinte,

crezuse că doar o umileşte, presupunând un asemenea lucru. Dar când văzu că presupunerea lui era adevărată, îşi dădu seama că vorbele sale nu mai însemnau doar o ironie, ci o grosolănie plină de brutalitate.

– Te-a alungat? strigă el.

– Da, m-a alungat, repetă Alix. M-a alungat cu dispreţ, m-a înjurat şi m-a bătut, pentru că ... Se opri şi începu să plângă.

Mila, resentimentul, dragostea, toate se luptau şi se învălmăşeau în inima lui Lionel. Dar mânia fu mai puternică decât toate. O iubise atât de mult pe acea femeie, încât ar fi vrut s-o vadă coborâtă cu atât mai jos, cu cât în inima lui o ridicase atât de sus. Nefericirea pe care ea singură şi-o alesese, îi aminti cu şi mai multă cruzime de fericirea pe care i-ar fi dăruit-o el. Aşa că, acum, neputând să-i adreseze un cuvânt de consolare, îi spuse cu amărăciune:

– Destinele noastre, deşi n-au fost unite, Alix, se aseamănă: pe cel care n-ar fi făcut altceva decât să te adore, l-ai alungat, aşa cum m-a alungat pe mine cel care ar fi trebuit să mă binecuvânteze. Tu ai fost gonită din odaia bărbatului tău, iar eu am fost gonit din acest castel.

– Tu? strigă Alix, înfricoşată. Pleci din casa asta?

– Mâine în zori.

– Şi cine mă va mai apăra aici? strigă disperată Alix.

Lionel simţi că era gata s-o ierte. Acel strigăt l-ar fi mişcat, indiferent de femeia care l-ar fi scos. Dar Alix fusese prea vinovată faţă de el, aşa că se mulţumi să-i răspundă:

– Păi, nu ţi-ai ales un protector care nu va părăsi niciodată acest castel?

Auzind acest răspuns plin de răceală, Alix îşi regăsi toată mândria.

– Seniore, zise ea, uită că m-ai găsit aici plângând şi văitându-mă, iar eu voi uita că te-am întâlnit, grosolan şi lipsit de respect faţă de o femeie care plânge!

Acel reproş a lovit crunt în orgoliul lui Lionel. Căci, dacă orgoliul îl făcuse să fie atât de neîndurător, tot el a fost cel care l-a obligat să-şi schimbe brusc limbajul. Lionel nu voia, pentru nimic în lume, ca o femeie înlăcrimată, indiferent cine ar fi fost ea, să-i reproşeze că nu-i dăduse o mână de ajutor. Aşa că, după un moment de tăcere, îi zise lui Alix:

– Voi uita totul, doamnă, în afară de ceea ce mi-ai zis să uit; voi uita trecutul, pentru care am avut atâtea motive să te blestem, pentru a-mi aduce aminte doar de prezent, când ai într-adevăr dreptul să mă dispreţuieşti. Îmi voi aminti doar că te-am găsit plângând dezolată şi că nu ţi-am oferit ajutorul meu; îţi cer iertare pentru această purtare nedemnă, rugându-te s-o uiţi.

– Îţi mulţumesc, spus Alix; aşa trăiesc de un an de zile şi aşa voi trăi şi de acum încolo!

– Cum, strigă Lionel uluit, nu e prima oară când Gérard se poartă astfel cu tine?

– Şi te asigur că nu va fi nici ultima.

– Beţia şi destrăbălarea l-au făcut să-şi piardă minţile?

– Te înşeli! Gérard are motivele lui, când procedează astfel.

– Şi de ce te-a alungat?

– Fiindcă l-am respins, fiindcă ştie că nu-l iubesc. El nu e nedrept, aşa cum e tatăl tău faţă de tine. De ce te-a alungat de acasă?

– Pentru că ştie că te iubesc, răspunse Lionel, încrucişându-şi braţele şi uitându-se la Alix în aşa fel, încât parcă ar fi vrut să-i spună: „Vezi cât sunt de slab şi de laş? "

– Oh! strigă Alix cu o bucurie pe care nu şi-o mai putu ascunde, mă iubeşti? Încă mă mai iubeşti?

– Da, te iubesc ca un nebun, răspunse Lionel, oarecum ruşinat de această mărturisire.

– Încă mă mai iubeşti, spuse Alix, tremurând de emoţie. Apoi, aruncând o privire furişă în jurul ei, îi spuse încet: Ei bine, şi eu te iubesc!

– Tu? Mă mai iubeşti?

– Ştii bine, Lionel, tu, a cărui inimă e plină de atâta orgoliu, ştii bine de ce m-am măritat cu fratele tău! Ştii bine că mi-ai zis într-o zi că tatăl tău nu va accepta ca noră pe fiica unei femei cu reputaţie proastă. M-ai insultat, insultându-mi mama, Lionel; ai fost crud şi nemilos faţă de ea.

– Pentru că de la ea ai moştenit frivolitatea şi puterea de seducţie!

– Oh, n-ai vorbi astfel, dacă ai şti cine a fost bărbatul care a sedus-o pe mama şi căruia eu îi datorez viaţa. Semăna leit cu tine, Lionel: era înflăcărat, neiertător, frumos şi curajos ca tine; mama l-a iubit, aşa cum te iubesc şi eu pe tine. Din pricina lui a devenit o femeie pierdută, aşa cum aş deveni şi eu din pricina ta!

– Şi cine era acel bărbat? întrebă Lionel, plin de orgoliu.

– Un nobil genovez, de o frumuseţe deosebită, plin de farmec, nemaipomenit de bogat şi atât de atrăgător, încât nicio femeie nu-i rezista.

– Cum se numea?

– Cum se numea ... Acum pot să-ţi spun ... avea un nume ciudat şi necunoscut: se numea Zizuli şi a dispărut din Franţa tot aşa cum a apărut, părăsind-o pe mama, care a renunţat din pricina lui la bărbatul şi la familia ei.

– Toţi cei care te cunoşteau la Paris, ştiau acest lucru.

– Dar nici măcar duşmanii mei de moarte nu mi

l-au reproşat; numai tu, tocmai tu, singurul bărbat pe care-l iubeam pe pământul ăsta, mi-ai reproşat cu asprime acest lucru!

– Ţi-am spus acest lucru, oferindu-ţi mâna şi numele meu, Alix!

– Da, dar în afara hotarelor Franţei, ca să-ţi port numele ca pe un lucru furat. Ei bine, am vrut să-ţi arăt că-l pot căpăta în toată splendoarea lui; am vrut să-l am şi l-am avut!

– Şi acum nu te apasă?

– Ba mă apasă atât de tare, încât aş da oricât să pot scăpa de el. Mâine, Lionel, vei părăsi acest castel; dacă vrei, îl părăsesc şi eu odată cu tine!

– Tu! strigă el, în care se treziseră brusc toate dorinţele şi toată flacăra iubirii violente de odinioară; dragostea simţurilor şi a spiritului, oarbă şi voluntară, la care se adăugă ideea de a se răzbuna pe acel frate, răpindu-i-o pe Alix, care i-o răpise lui, şi din pricina căruia nu mai putea rămâne în casa părintească. Vrei să fugi cu mine? întrebă el. Chiar vrei? Ei bine, fie! Dar nu vom fugi mâine, ci chiar în noaptea asta, peste un ceas!

– Peste un ceas! repetă Alix.

– Da, peste un ceas. Dar sper că n-ai de gând să mă înşeli iar! Vei veni, spune?

– Te mai îndoieşti?

– Mă îndoiesc, pentru că m-ai mai înşelat o dată, Alix.

Fata privi speriată în jurul ei, părând să şovăie. Trase cu urechea spre camera de alături, unde sforăia de zor bărbatul ei, apoi îşi îndreptă privirea către Lionel, care-i spuse, zâmbind dispreţuitor:

– N-ai curajul, Alix!

În acel moment, ca şi cum ar fi fost apucată de o furie, Alix răsturnă lampa, care se stinse, şi spuse:

– Ei bine, vom fugi! Sunt gata, Lionel!

Noaptea era întunecoasă, iar norii deşi, care între timp acoperiseră cerul, o făceau să fie neagră ca smoala. Atunci, Lionel, vrând să înfrângă şi ultimele şovăieli ale lui Alix, o cuprinse strâns în braţe şi …

– Înţeleg, zise poetul. La teatru, în asemenea momente, de obicei se trage cortina.

– Şi zău că mi se pare necesar, adăugă baronul râzând.

– Cine ştie? zise diavolul. Drama nu se isprăveşte aici.

XXVII

Actul al treilea

– Deci, zise poetul, acesta ar fi sfârşitul celui de-al doilea act.

– Fie, zise diavolul; şi-acum să-l începem pe cel de-al treilea, din momentul în care Lionel, după ce şi-a luat toate măsurile necesare pentru a o sili pe Alix să-l urmeze, s-a îndreptat, în toiul nopţii, către odaia lui Hugues. În intervalul de timp petrecut în acea întunecime, afară izbucnise o furtună îngrozitoare, tunetele bubuiau şi fulgerele brăzdau cerul. La rândul ei, Ermessinde se dusese şi ea în odaia soţului, pentru a-i relata discuţia pe care o avusese cu fiul ei. Ermessinde nu vorbi decât despre supunerea tânărului, nădăjduind să-l îmblânzească pe Hugues, spunându-i că Lionel n-o mai iubea pe Alix, din moment ce se învoise atât de repede să-i facă pe voie tatălui său, că nu era nici primejdie să rămână lângă Alix, mai ales că cea mai

mare parte a timpului său avea să şi-o petreacă în războaie, aşa că va lipsi vreme îndelungată de la castel.

– Păi tocmai în asta constă pericolul, Ermessinde, răspunse bătrânul. Căci femeile sunt astfel făcute, încât se dăruiesc celui pe care-l văd zilnic şi în orice ceas la picioarele lor, gata să le asculte vorbele, gata să le satisfacă cele mai neînsemnate capricii, cele mai extravagante dorinţe, slugii atente pe care o răsplătesc cu iubirea lor, neputându-l plăti cu aur, deşi se dăruiesc şi bărbatului care abia se uită la ele, fiindcă pune ambiţia mai presus decât femeile. Dacă într-o seară, când Lionel se întoarce la castel, plin de sânge şi de praf, cu ochii strălucind din pricina victoriei repurtate, dus pe sus în strigătele de triumf ale soldaţilor săi, Alix îşi va pierde cumpătul văzându-l, îşi va deschide larg braţele şi-l va strânge la pieptul ei, unde el îşi va găsi odihna? Şi dacă în altă seară, când Gérard va fi beat criţă, Alix, soţia neglijată, se va cuibări în patul şi în braţele iubitului ei? Oare nu la fel sau aproape la fel s-au petrecut lucrurile şi cu tine, Ermessinde?

Ermessinde tăcu o vreme, apoi spuse:

– Facă-se voia ta, seniore; băiatul va pleca.

În acel moment, uşa camerei se deschise şi Lionel apăru; se opri, văzând-o pe mama sa, pe care nu se aştepta s-o găsească în odaia bătrânului.

– Cine te-a chemat aici? îl întrebă cu asprime Hugues, întorcându-se către el.

– Ce-ai venit să faci aici? strigă mama, îndreptându-se către el.

Lionel păstră un moment de tăcere; părea tulburat ca un om care a săvârşit o fărădelege. Totuşi se stăpâni şi împingând-o uşurel pe mama sa, răspunse:

– Din moment ce hazardul vrea aşa, fii martoră, mamă, la ceea ce-i voi spune tatei!

– Mi-ai jurat că vei pleca, Lionel!

– Voi pleca, mamă.

– Mi-ai jurat că nu-l vei mai vedea pe tatăl tău!

– Am jurat, mamă, că nu voi ieşi din respectul pe care i-l datorez tatei. Aşa că am venit, plin de respect, să-l întreb câteva lucruri.

– Oh, taci! strigă Ermessinde. Ce vrei să-l întrebi?

– Vreau să-l întreb, mamă, de ce plângi tot timpul şi de ce eu sunt un proscris?

– Chiar vrei să ştii? zise Hugues, ridicându-se brusc.

– Taci! Te rog, taci! strigă Ermessinde, părăsindu-şi fiul şi îndreptându-se către soţul ei.

Hugues o privi şi-l cuprinse mila.

– Du-te! Du-te! îi spuse el băiatului. Nu mă întreba ceea ce ţin ascuns în inima mea de douăzeci şi doi de ani.

Aceste cuvinte îl surprinseră pe Lionel.

– De douăzeci şi doi de ani, zise el încet, îndreptând asupra mamei sale o privire în care se citeau toate bănuielile ce se iviseră în mintea lui, auzind acea cifră. Mama nu putu susţine privirea înflăcărată a fiului ei şi ruşinea i se prăvălea mereu în creştet, aidoma veşnicului bolovan al lui Sisif. Lăsându-se să cadă în genunchi în faţa celor doi bărbaţi, strigă:

– Milă! Îndurare!

Lionel rămase nemişcat; apoi, după o vreme, îşi trecu cu greu palma peste frunte, pentru a-şi şterge sudoarea îngheţată care i-o acoperise. Căci abia acum, venindu-i în minte unele scene din trecut, izbuti, în sfârşit, să-şi explice acel trecut. Revenit la prezent, deschise ochii, pentru a se asigura că nu visa, şi-l văzu pe Hugues privindu-l cu o bucurie feroce, iar pe mama sa necutezând să se uite la el. Atunci, aplecându-se către ea, îi zise:

– Ridică-te, doamnă, şi nu mai plânge! De acum încolo, Lionel de Roquemure va fi cel care te va proteja.

– Acum, fiindcă tot ai vrut să ştii pentru ce te urăsc, zise bătrânul, află că nu există aici niciun Lionel de Roquemure.

– Ai dreptate, bătrâne! Păstrează-ţi numele; roşesc că l-am purtat!

Bătrânul surâse dispreţuitor.

– Oh, nu surâde, Hugues de Roquemure! zise Lionel. Fiecăruia ce i se cuvine! Mai adineauri exista aici un tânăr care-şi întinsese spada sa ocrotitoare asupra familiei de Roquemure şi razele care ţâşneau din această spadă erau puternice, fiindcă nimeni nu ştia că acest nume era purtat doar de un moşneag nevolnic şi de un idiot lipsit de curaj. Acum, când acest nume nu mai este al lui, bastardul îşi vâră spada în teacă şi se pregăteşte de plecare, căci nu mai exista decât spada lui care să vă apere, aşa că, acum, oricine va vrea va ajunge până aici. Fie cum ai zis tu, Hugues de Roquemure! Ia-ţi îndărăt numele, iar eu îmi voi lua înapoi gloria! Şi află că sunt mulţumit de împărţeală.

– Şi sub ce nume te vei bucura de această măreaţă glorie?

– Sub numele celui care m-a făcut!

– Dacă-l vei lua pe cel al tatălui tău, te vei bucura chiar de strălucire!

– Oricare ar fi fost el, trebuie să fi fost purtat cu nobleţe, din moment ce a izbutit să tulbure inima mamei!

– Era într-adevăr al unui aventurier nobil şi bogat, un genovez nemaipomenit de frumos, care plăcea femeilor pentru frumuseţea lui şi care le lăsa, drept amintire, dezonoarea!

– Un genovez! Un genovez ... repetă Lionel cu o

neagră presimţire. Apoi adăugă cu glas întretăiat: Şi cum se numea ... acel genovez?

– Să-i iei numele, Lionel; era renumit pentru josnicia, fărădelegile şi frumuseţea sa. Ia-l şi să vezi câte femei se vor ţine după tânărul Zizuli.

– Zizuli! răcni Lionel, atât de tare, încât răsună întreg castelul.

Hugues rămase uluit, iar Ermessinde se ridică iute, ca şi cum ar fi auzit răgind o fiară.

– Zizuli! Zizuli! repetă Lionel, privindu-i, rând pe rând, pe mama sa şi pe bătrân.

Hugues, fericit de cumplita disperare a lui Lionel, se bucura, fără să bănuiască ce-l aşteaptă. Adresându-se Ermessindei, îi zise, râzând cu cruzime:

– Vezi, Ermessinde, vezi unde duce adulterul?

– Habar n-ai, Hugues, habar n-ai unde duce, îi zise Lionel, apropiindu-se de el. Crezi că nu duce decât la durere, la disperare, la nebunie; află că te înşeli, bătrâne! Duce şi la incest!

Hugues şi Ermessinde se traseră îndărăt, înspăimântaţi.

– Nu pricepeţi? strigă Lionel, îndreptându-se către ei. Nu ştii, unchiaş laş care n-ai fost în stare să-l ucizi pe amantul nevestei tale, nu ştii că nora ta e fiica tatălui meu şi că fiica tatălui meu, adică sora mea, mi s-a dăruit mie mai adineauri?

– Alix! strigară împreună bătrânul şi Ermessinde.

Ermessinde se prăbuşi leşinată; bătrânul, regăsindu-şi oarecare forţă în mânia lui, se năpusti spre Lionel, strigând:

– Hei! Să vină slugile! Să vină străjerii! Moarte lui Lionel! Moarte păcătosului!

Dar Lionel, a cărui minte începuse a o lua razna din pricina şocului acelei revelaţii, îi dădu brânci bătrânului, care căzu grămadă lângă Ermessinde şi, năucit, ieşi repede din odaia acestuia. Străbătu lungile coridoare pe care venise şi ajunse astfel, palid, îngheţat şi tremurând, în sala cea mare, unde îl aştepta Alix.

– Ai stat cam mult, şopti un glas lângă el.

Lionel se întoarse şi, la lumina fulgerelor care se succedau cu rapiditate, o văzu în faţa lui pe Alix.

– Ce crimă ai săvârşit? strigă ea, văzându-l palid şi tremurând.

– Adulter şi incest! îi răspunse Lionel, respingând-o, în vreme ce furtuna se pornise cu şi mai multă putere.

– Ce tot spui? zise Alix. Ai uitat că trebuie să fugim?

– Urmează-mă, dacă mai ai curajul, soţie a lui Gérard! zise Lionel.

– Nu mai sunt soţia lui, spuse ea, împingând cu piciorul uşa de alături şi arătându-i-l pe Gérard, sugrumat în patul lui.

– Ah! Deci şi un omor! spuse Lionel, trăgându-se îngrozit înapoi.

– Începuse să se trezească şi tu nu mai veneai!

– Urmează-mă, dacă mai ai curajul, repetă Lionel, care aproape că-şi pierduse mintea; fiică a lui Zizuli; văduvă adulteră a lui Gérard de Roquemure, ştii că eşti iubita incestuoasă a fiului lui Zizuli? A fratelui tău, Alix? Deci, adulter, crimă şi incest!

Şi fie că cei doi repetară îngroziţi cele trei cuvinte, fie că o voce infernală le rosti alături de ei, dar la un moment dat se păru că în întreg castelul de Roquemure răsunară cuvintele: adulter, crimă şi incest. Îngrozit, Lionel o luă la goană. Străbătând vasta curte interioară care despărţea sala cea mare de poarta de intrare, auzi caii nechezând. Deşi Lionel era zorit, nu se opri la acei cai, ci se îndreptă spre poartă, unde un paj ţinea de frâu o iapă superbă, pe care Alix şi-o pregătise ca să fugă. Din instinct, apucă frâul şi încălecă. Apoi podul suspendat se lăsă şi el ieşi din castel, neştiind încotro s-o ia, lăsându-se în voia iepei iuţi, care se năpusti la poalele colinei, cu sprinteneala unui cerb.

În vreme ce toate aceste lucruri se petreceau într-o parte a castelului, o scenă nu mai puţin înfricoşătoare avea loc în cealaltă parte, şi anume în odaia lui Hugues. Bătrânul apucase să se ridice de jos, şi Ermessinde odată cu el.

– Lionel! Lionel! începu ea să strige, îndreptându-se către uşa pe care dispăruse fiul ei.

– Nu te teme, îi zise bătrânul turbat de furie, ai să-l revezi acuşi.

Hugues vru să se năpustească în urmărirea lui Lionel, dar Ermessinde se aruncă înaintea lui, pentru a-l împiedica să iasă, agăţându-se de el şi încercând să-l reţină cât mai mult, pentru a-i înlesni, astfel, fiului ei fuga. Văzând că nu poate scăpa de ea, în turbarea lui, Hugues scoase pumnalul şi-şi înjunghie soţia, care căzu leşinată pe podea. Strigătele celor patru persoane treziseră de mult întreg castelul, slugile alergaseră în sala cea mare, de unde Lionel fugise la vreme şi unde Hugues, intrând furios, o întrebă pe Alix:

– Unde e? Spune! Unde ţi-e ibovnicul?

Alix nu răspunse. Bătrânul se năpusti spre odaia fiului său, strigând: „Gérard! Gérard!" Apoi rămase vreme îndelungată în acea odaie, fără să scoată o vorbă şi fără ca cineva să cuteze să se ducă, pentru a vedea ce face. Când ieşi din acea odaie, ai fi zis că o forţă supraomenească însufleţise acel trup slab şi nevolnic ... Paloarea chipului său era înspăimântătoare. Părul alb i se ridicase în vârful capului. Nu numai că văzuse în acea odaie cadavrul fiului său, dar, la lumina fulgerelor, îl văzuse gonind pe câmp pe cel pe care-l socotea ucigaşul fiului său. Sigur că bătrânul luase în sinea lui o hotărâre cumplită, fiindcă nu strigă, nu înjură, nu blestemă; dar, cu o voce tăioasă şi puternică,

pe care nici el nu şi-o mai recunoscu, dădu câteva porunci. Supunerea slugilor era un lucru obişnuit în castelul de Roquemure; dar parcă niciodată poruncile bătrânului nu fuseseră îndeplinite cu mai multă promptitudine şi exactitate, ca atunci. Cât ai clipi, Ermessinde, Alix şi cadavrul lui Gérard fură duşi în curtea cea mare a castelului, unde şi fuseseră pregătiţi trei armăsari focoşi, care zvârleau din picioare şi nechezau. De îndată ce victimele fură legate cu frânghii groase de cozile armăsarilor, Hugues strigă cu voce tunătoare:

– Şi acum iadul să facă dreptate!

Poarta fu imediat deschisă, iar bidiviii o luară la goană, prin furtună, târând după ei trupurile celor trei nefericiţi. În vremea asta, alţi slujitori aduseră grămezi mari de paie şi le înghesuiră în sala cea mare a castelului. Hugues se îndreptă cu pas ferm într-acolo şi se întâlni cu bătrânul preot Audoin care, sculându-se mai târziu, din pricina vârstei sale înaintate, nu fusese martor la supliciul celor vinovaţi.

– Ce-am auzit? spuse el. A murit Gérard?

– Da, şi te poţi ruga pentru iertarea sufletului său.

– Cred că mai curând va trebui să mă rog pentru salvarea sufletului tău, răspunse bătrânul Audoin.

– Nu-ţi mai pierde vremea de pomană, popă; când mi-am văzut fiul mort, m-am rugat Cerului să mă

ajute, dar Cerul a rămas mut; în schimb, mi-a răspuns iadul, căruia mi-am vândut sufletul şi către care voi porni în curând. Apoi, trântindu-i preotului uşa în nas, intră în sala cea mare, unde paiele, care între timp fuseseră aprinse, iscaseră o vâlvătaie cumplită. Nu peste mult, bătrânul fu văzut în vârful turnului de lângă sala cea mare, unde rămase nemişcat între flăcările pământului şi fulgerele cerului, alb ca o statuie a răzbunării. De acolo, din vârful castelului său preschimbat într-o mare de flăcări pe care nimeni şi nimic nu părea s-o mai poată stinge, văzu împlinindu-i-se răzbunarea pe care i-o făgăduise iadul. Într-adevăr, armăsarii se îndreptară spre poalele colinei, fugind după iapa pe care o simţiseră şi târându-i după ei pe cei trei nefericiţi. În curând, îl ajunseră pe Lionel şi, la lumina fulgerelor, acesta îşi văzu, mai întâi, fratele mort, târât de un cal, apoi mama, pe moarte, târâtă de alt cal, şi, în sfârşit, Alix, care încerca furioasă să-şi desfacă nodurile frânghiei cu care fusese legată. Înfricoşat de moarte, Lionel închise ochii. Vru să fugă, dar auzi glasul mamei sale strigându-l:

– Lionel, sunt eu, mama ta! Ajută-mă, Lionel!

Dar, îngrozit, cu mintea complet răvăşită, nevrând să mai audă strigătele celei care-l adusese pe lume în păcat, dădu pinteni iepei şi se îndepărtă cât putu de acea privelişte jalnică. Nu-i mai ajunse la urechi

blestemul crâncen al mamei sale, care-l iubise ca pe însuşi bunul Dumnezeu:

– O, fiu crud şi neiertător ce eşti, fii blestemat, în veci de veci!

După un ceas, acea cavalcadă a iadului se opri. În aceeaşi clipă, se auzi un trosnet cumplit şi castelul se prăbuşi în mijlocul flăcărilor uriaşe, arzând până în temelii. Scoţând un strigăt cumplit, Lionel se opri şi, după un potop de blesteme şi înjurături, chemă în ajutor toate puterile acestei lumi; dar cum niciuna dintre ele nu-i răspunse, atunci chemă în ajutor puterile iadului, care-i răspunseră. În groaza, furia şi sminteala lui, se dărui iadului pe sine şi pe toţi urmaşii urmaşilor săi, până când avea să se găsească o fiinţă pură şi virtuoasă, care să fie în stare să rupă acel pact. Când Lionel îşi mai veni în fire, mama sa murise, dar Alix încă trăia.

XXVIII

Transformări

Luizzi ascultase cu sufletul îngheţat, cu chipul palid, acea înfricoşătoare poveste. Până şi poetul fusese subjugat de glasul sinistru al naratorului. Dar, regăsindu-şi imperturbabila lui siguranţă, îi zise diavolului:

– Cum, domnule, Alix încă trăia?

– Da, răspunse diavolul. Păi, nu trebuia să aducă pe lume primul băiat al acelui neam, născut din adulter şi din incest, fiul lui Lionel şi nepotul genovezului Zizuli?

– A, foarte bine, zise poetul. La urma urmei, ai dreptate: balada asta avea nevoie de un deznodământ. Zic „baladă" fiindcă-ţi dai seama că un asemenea deznodământ e imposibil în teatru. Spune-mi, s-a mai auzit apoi vorbindu-se în istoria acestui ţinut despre familia de Roquemure?

– Nu, ea s-a stins odată cu Gérard şi cu Hugues.

– Dar despre acel Lionel, sau despre fiul său, nu s-a mai aflat nimic?

– Ba da, se spune că Lionel s-ar fi refugiat atunci tocmai în fundul ţinutului Languedoc.

– Şi-n Languedoc nu există cineva din familia Roquemure?

– Nu cred, fiindcă fiul lui Lionel a trebuit să ia numele bunicului său, conform pactului încheiat cu diavolul, alcătuindu-şi un alt nume din literele aflate în cuvântul Zizuli!

– Şi care a fost acel nume?

– Vezi şi dumneata ce nume poate ieşi din Zizuli!

Aproape înspăimântat de povestea pe care o auzise, Luizzi strigă fără voia lui:

– Nu, nu, nu există în tot ţinutul Languedoc un nume care să semene cu acesta!

– Vă cer iertare, spuse povestitorul, dar există unul. Şi dacă domnul, care se ocupă cu istoria pitorească, se va duce până la Toulouse, îi recomand să facă un drum până la Biblioteca Publică. Într-un colţişor, în stânga, cum intri pe uşa de la intrare, va găsi, uitat în fundul unui sertar, un mic manuscris, scris în limba locală, în care e povestită viaţa fiului lui Lionel, care s-a remarcat în războiul cu albigenzii. El se numea ...

– Ce importanţă are numele? zise Luizzi, întrerupându-l repede pe diavol. Şi ce-a devenit acel pretins fiu al lui Lionel?

– Conform târgului încheiat cu diavolul, a avut un răgaz de zece ani ca să-şi aleagă lucrul ce urma să-l facă fericit şi să-l scape de iad.

– Şi ce-a ales?

– Nimic; căci, lăsându-se dus de valurile vieţii sale bogate, aventuroase, nepăsătoare, n-a băgat de seamă când au trecut cei zece ani.

La aceste vorbe, Luizzi tresări şi, cuprins de groaza care pusese stăpânire pe el, strigă, întocmai ca un om ce se trezeşte din somn:

– În ce dată suntem azi?

– În 1 octombrie 183...

– Trei luni! Nu mai am decât trei luni ... murmură Luizzi.

Apoi rămase cufundat într-o adâncă meditaţie. Îi mai rămăseseră doar trei luni ca să aleagă. Dar oare nu era destul, dacă ştia cum să le folosească?

În vremea asta, poetul discuta cu călătorul, încercând amândoi să găsească modalitatea de a scoate din acea istorie o dramă, sau măcar un vodevil oarecare. În momentul în care baronul începu să tragă cu urechea, diligenţa se opri; diavolul coborî, salutându-i pe cei doi tovarăşi de drum, spunându-le:

– Vă cer iertare pentru sporovăiala mea; sigur că v-am plictisit, nu glumă, dar ce poţi să faci într-o diligenţă, decât să vorbeşti?

Încântat de a rămâne singur cu diavolul, Luizzi îl lăsă să coboare, apoi se dădu şi el jos. Când depăşi cu câţiva paşi trăsura, îi făcu semn să-l urmeze. Călătorul se supuse.

– Vă înţeleg, domnule baron de Luizzi. Poate că povestea mea v-a jignit şi, mai mult ca sigur, vreţi să-mi cereţi socoteală. Dar nu am nici dispoziţia necesară şi nici nu pot să mă bat în duel, mai ales cu dumneavoastră.

– Ticălosule! strigă baronul pe un ton ameninţător, ferm convins că vorbea cu diavolul, care-şi bătea joc de el.

– Degeaba mă ameninţaţi. Sunt preot şi dacă a fost o vreme când purtarea mea a stârnit scandal, cred că mi-am răscumpărat toate greşelile, prin viaţa austeră şi studioasă pe care am dus-o.

– Ce vrea să însemne gluma asta? întrebă Armand.

– Nimic. Întorcându-mă de la Paris în satul ăsta, unde sunt preot, am întâlnit acel nebun pe care l-aţi văzut; am profitat de haina mea sobră, care nu-i putea da de bănuit cine sunt, pentru a-i arăta până unde te poate duce mania literară, care nu trăieşte decât din incest, din crimă şi din sânge, şi i-am istorisit acea legendă, pe care am citit-o, într-adevăr, când, studiind teologia la Toulouse, mă duceam să cercetez vechile noastre manuscrise din bibliotecile oraşului.

– Dar povestea asta, zise Luizzi, pe care liniştea interlocutorului său îl uluise, povestea asta de unde o ştii?

– Păi, zise el, este povestea familiei dumneavoastră. Căci din numele Zizuli a ieşit cel de Luizzi. Dar mărturisesc că am fost foarte mirat că n-aţi ştiut acest lucru şi mai ales că a părut să vă facă o atât de puternică impresie.

Baronul crezu că se smintise. Dându-se un pas înapoi, strigă:

– Ascultă, domnule, mă cunoşti?

– Vă cunosc de multă vreme, domnule baron, şi am trecut prin nişte nenorociri, care vor constitui o veşnică remuşcare pentru amândoi.

– Dar cine eşti, domnule? strigă Luizzi, din ce în ce mai intrigat.

– N-aş fi vrut să vă spun numele. Dar, cum nu mai vreau să fug de ruşine şi de răspundere, am să vi-l spun: sunt abatele de Sérac.

Rostind aceste cuvinte, care-l încremeniră pe Luizzi, abatele salută şi plecă. De îndată ce dispăru, Luizzi, închipuindu-şi că fusese înşelat de diavol, strigă:

– Hei, diavole! Vino înapoi! Întoarce-te!

Dar cum nimeni nu se ivi, scutură clopoţelul şi diavolul apăru. Chipul pe care şi-l luase îl sperie şi mai

rău pe baron, decât îl speriase apariţia lui Akabila. Baronul crezu că-l vede în faţa ochilor pe însuşi domnul de Cerny. Era el, cu gesturile, cu chipul, cu ţinuta lui. În primul moment, baronul nu ştiu ce să creadă; i se păru că visează, că mintea i-a luat-o iar razna; în sfârşit, se hotărî să discute cu acea fiinţă, indiferent cine ar fi fost ea.

– Deci, iată-te, zise el.

– Iată-mă.

– Ce vrei de la mine?

Diavolul surâse şi-i spuse:

– Păi, nu m-ai chemat, domnule baron?

– Da, te-am chemat, zise Luizzi, care-şi recunoscu sclavul după surâsul lui plin de cruzime.

– Iar eu am venit, stăpâne!

– Şi de ce ţi-ai luat mutra asta?

– Pentru că s-ar putea să-mi fie de folos.

– Probabil ca şi înfăţişarea la care ai renunţat mai adineauri.

– Mai adineauri? întrebă diavolul. Nu te-am văzut de ieri-seară.

– Cine e deci omul de care m-am despărţit adineauri?

– Cum, nu l-ai recunoscut pe abatele de Sérac, fostul amant al marchizei du Val?

– Dar nu te ascundeai tu sub înfăţişarea lui?

– Ah, da, pe drumul ce vine dinspre Orléans, ieri-seară. I-am luat costumul, pentru că abatele era gros îmbrăcat, iar eu detest frigul.

– Deci, nu tu te-ai urcat azi în diligenţă?

– N-am mai putut. Abatele se urcase înaintea ta, împreună cu poetul, şi apoi acolo nu erau decât trei locuri.

– Deci, nu tu mi-ai povestit acea înfricoşătoare istorie?

– Eu nu vorbesc niciodată despre afacerile mele.

– Dar, spune-mi, povestea e adevărată?

– Este scrisă.

– Oare ai să-mi răspunzi clar măcar o dată în viaţa ta?

– Nu ştiu ce înţelegi prin a răspunde clar.

– Spune-mi, povestea e adevărată? Da sau nu?

– Mai întâi, ce înţelegi tu prin „adevărată"?

– Tot ceea ce ne-a povestit omul acela s-a întâmplat aievea?

– Şi da, şi nu! Da, pentru tine, care crezi în toate neroziile; nu, pentru cei care o tratează prosteşte, drept o legendă.

– Dar, în sfârşit, zise Luizzi, indiferent de ce cred eu şi de ce cred alţii, care e adevărul?

– Pe vremea aceea se spunea că soarele se învârte în jurul pământului şi toţi credeau că era adevărat;

astăzi se crede că pământul se învârte în jurul soarelui şi e adevărat.

– Dar, din toate acele lucruri pe care le-am auzit, există măcar unul care să fie adevărat?

– Poate; doar dacă nu cumva adevărul e pe undeva, pe la mijloc.

Luizzi îşi dădu seama că nu va putea să-l determine pe diavol să-i spună ce dorea şi începu să se gândească de ce se încăpăţâna acesta să-i răspundă şi de ce-i sco-sese în cale atâţia oameni pe care-i întâlnise în viaţă. Brusc, baronul păru să-şi dea seama că se angajase un fel de luptă între diavolul, care se străduia să-l împingă pe drumul pierzaniei, şi o putere necunoscută, care voia, cu orice preţ, să-l salveze. Preotul, care-i ieşise pe neaşteptate în cale şi care-l avertizase că ceasul alegerii se apropia, nu era oare emisarul acelei puteri necunoscute? Preotul acela, întors pe drumul căinţei, ducând o viaţă curată şi cinstită, după ce trăise aşa cum trăise, nu era cumva o pildă care i se dădea?

Trebuind să se urce din nou în trăsură, baronul fu întrerupt din gândurile sale; dar, hotărât de data asta să nu se mai supună niciunei influenţe străine, se îndepărtă de diavol, spunându-i:

– Te rog, lasă-mă!

– Pe moment, mi-e cu neputinţă.

– Cum, zise Luizzi, cu neputinţă? Şi dacă nu mă

interesează treaba asta? Şi dacă nu vreau să te mai aud?

– Astupă-ţi urechile!

– Dar ce, parcă eu nu ştiu că vocea ta răzbate şi prin cele mai puternice obstacole?

– De data asta nu va fi aşa, pentru că nu voi vorbi pentru tine.

– Dar pentru cine?

– Pentru tovarăşul tău de călătorie.

– Poetul?

– Da, pentru poet.

– Şi ce ai de gând să-i spui?

– Două întâmplări: una, după care va scrie un roman ce va fi îngrozitor de prost, cealaltă, o faptă josnică şi ticăloasă. Dacă ar avea o fărâmă de talent, ar putea scrie o carte deosebită, folosind prima întâmplare, şi o comedie bună, folosindu-se de a doua.

– Şi de unde ştii că va face lucruri atât de proaste?

– Deoarece cunosc omul şi oamenii, pentru că secolul tău preferă tablourile monstruoase şi dispreţuieşte picturile adevărate.

– Şi ce întâmplări vrei să-i povesteşti?

– Vei putea să le auzi …

Vorbind astfel, ajunseră lângă trăsură şi ocupară cele două locuri care rămăseseră goale.

– Ei bine, strigă poetul, văzându-l pe Luizzi, ce-aţi făcut cu povestitorul nostru?

– L-am lăsat la presbiteriul său.

– Cum, strigă poetul, era un preot?

– Preotul din acest sat.

– Ei drăcie, cam mult pentru un popă, ştie lucruri ciudate şi povesteşte nişte balade ieşite din comun.

– Nu era abatele de Sérac? zise diavolul, amestecându-se în discuţie. În acest caz, cunosc balada pe care ţi-a povestit-o. N-o ştie decât pe asta şi o spune ori de câte ori are prilejul, întocmai ca un orator din opoziţie care ţine mereu acelaşi discurs şi ca un ministru care dă mereu acelaşi răspuns.

– Totuşi, poate foarte bine constitui subiectul unei drame, în afară de partea cu caii, zise poetul.

– A, domnul se ocupă de teatru? întrebă diavolul. E frumos să poţi domina publicul cu ideile tale, să-l ţii cu răsuflarea tăiată şi să-l faci să tremure şi să plângă după bunul tău plac.

– Sigur, făcu poetul plin de el, e o mare bucurie, pe care am gustat-o şi eu uneori.

– Ceea ce mă uimeşte, zise Luizzi, căruia acel pretins poet îi displăcea total, e că nu se scrie şi comedie, sursele de inspiraţie cred că n-ar lipsi.

– Comedie! strigă poetul, de unde vreţi să ne inspirăm?

– De pe stradă! Vezi mult mai multe lucruri decât în saloane.

– Mai bine spune-i cum ar putea s-o facă, zise diavolul.

– Păi, cum s-a făcut şi până acum, răspunse baronul.

– Altădată, domnule, cutezai să râzi şi să blamezi; astăzi, nu mai poţi, zise diavolul.

– Într-o vreme ca a noastră, în care domneşte libertatea, crezi că mai suntem sclavi, ca odinioară?

Diavolul făcu o mutră dispreţuitoare şi-i replică lui Luizzi:

– Într-o vreme în care viciul a pus stăpânire pe întreaga societate, nu mai există public care să râdă de viciu. Când te afli într-o puşcărie, nu te apuci să-i dispreţuieşti pe hoţi. Nu te vor ierta, nici măcar dacă vei încerca să le imiţi faptele.

– Totuşi, astăzi, zise Luizzi, când deosebirile sociale au dispărut, poţi să critici ce vrei, fără să te mai temi de o opoziţie, care altădată îi făcea să fie solidari pe toţi cei din aceeaşi tagmă.

– Haida de! făcu diavolul; cine va cuteza să zugrăvească un deputat independent, care vrea să se vândă, un bancher hoţ, un notar tâmpit, un militar fanfaron, un magistrat ticălos, un avocat necinstit? Camera, banca, notariatul, armata, magistratura, baroul se vor revolta. Vor spune că e vorba de neruşinare, de demoralizare, de dezorganizare socială. Pe vremea lui Ludovic al XIV-lea erau luaţi în râs marchizii care asistau la scularea regelui; aş vrea să mai văd şi azi pe careva care-şi îngăduie să-l ia peste picior pe valetul care-l îmbracă pe suveran. Fă un judecător idiot, şi nicio putere ministerială nu va îndrăzni să îngăduie reprezentarea unui asemenea personaj. Dacă vrei să zugrăveşti un lucrător rău de gură şi bătăuş, vei găsi zeci de lucrători răi de gură şi bătăuşi, fără a-i mai pune la socoteală pe cei de treabă sau de bună-credinţă, care se vor crede obligaţi să-i ţină parte şi care te vor fluiera, spunând că te-ai apucat să-i calomniezi. Dacă ai să creezi un bogătaş sordid şi fără milă, vei fi alungat din saloane, unde vei fi tratat drept un invidios şi un mizerabil pe care sărăcia l-a înrăit. Descrie un pedant ambiţios care-şi dă aere cu presupusa lui ştiinţă, şi toţi savanţii se vor ridica împotriva ignorantului care-i denigrează. Zugrăveşte un infatuat literar, care strică povestirile furate de la alţii, dându-le drept ale sale, şi toţi foiletoniştii vor spune că eşti un prost. Aşa că, până la urmă, te vezi obligat să râzi doar de cocoşaţi şi de englezii care vorbesc stâlcit franţuzeşte. Iată la ce se reduce toată comedia dumitale. Imperiul râsului aparţine bufonilor, cu condiţia ca ei să-l ducă până la absurd; căci, dacă se opresc la adevăruri, vor găsi oricând un cetăţean oarecare, aparţinând unei clase oarecare, care nu vrea să fie adusă pe

scenă. Egalitatea în fața legii a ucis satira, iar egalitatea în fața viciului a ucis comedia. Când o casă veche se prăbușește, e periculos să-ți vâri ciocanul în vreuna din crăpături; când societatea se simte decăzând, nu vrea să i se dezvăluie fisurile. Se acoperă cu toate legile, se înfășoară în respectul uman, se sprijină pe morala scrisă, căci se teme de cea mai mică atingere. Nu e vorba de o clasă care se opune descrierii unor adevăruri, ci de întreaga societate. Și ce om e destul de puternic, pentru a lupta împotriva întregii societăți?

– Adăugați la asta, zise poetul, că tot acel viciu e lipsit de relief, de vigoare …

– Ba te asigur, zise diavolul, că are și una, și alta în cantități enorme.

– Pasiuni fără suflet …

– Ba unele, pot să jur, sunt chiar monstruoase.

– O viață supravegheată de codul civil, permise de ședere, jandarmi și pașapoarte.

– Ba pot să te asigur că sunt o mulțime care scapă de această supraveghere.

– Pentru câtăva vreme și ca s-o termine pe eșafod.

– Pentru toată viața, rămânând niște oameni stimați.

– Uite, să luăm, de pildă, povestirea preotului; așa ceva ar fi cu neputință să se mai întâmple în zilele noastre.

– Și de ce nu? Crezi că nu mai există incest? E adevărat că se datorează hazardului, dar ai văzut și dumneata, domnule de Luizzi, că incestul există.

– Eu? făcu baronul.

– Mai mult decât crezi, domnule, și de unii dintre ei te-ai lovit în diverse saloane din Paris. Mai ales dumneata, baroane de Luizzi, ai strâns deseori mâna unui magistrat care, surprins de fratele unei tinere într-un *tête-à-tête* cam prea familiar cu ea, a fost silit de acel frate, care l-a amenințat că-i taie beregata, să se însoare cu tânăra în cauză. Și știi cine era acea nefericită? Era fata acelui magistrat, care fusese amantul mamei sale. Și știi de ce fratele a ținut atât de mult să se repare o ocară care, de fapt, nici nu exista? Pentru că soră-sa rămăsese însărcinată și pentru că spera să-și ascundă, în felul acesta, incestul săvârșit, obligând-o pe fată să comită două.

– O, făcu baronul cu silă, e cu neputință.

– Eu nu zic că ar fi posibil, eu zic doar că e adevărat! Și dacă ți-aș povesti, zise diavolul, istoria acelui tată care și-a crescut fiica în ideile cele mai materialiste, în principiile cele mai profund demoralizatoare, pentru a nu întâlni niciun obstacol în calea planurilor sale ticăloase?

– Și crima s-a săvârșit? întrebă Luizzi.

– Ceea ce e nostim, dacă mai poate exista ceva

nostim în toate astea, zise diavolul, e faptul că tocmai lecţiile tatălui au stăvilit crima.

– Treaba mi se pare ciudată, zise poetul.

– Păi, iată cum s-a întâmplat. În ziua în care acel tată filozof i-a cerut fiică-si să se culce cu el, aceasta i-a răspuns: „Nu, nu vreau!“ „Ai prejudecăţi, fata mea?“ „Câtuşi de puţin! Dar nu vreau, pentru că eşti bătrân şi urât!“ „Ei bine, dacă nu vrei de voie, ai să faci de nevoie ceea ce-ţi cer!“ Fata a pus imediat mâna pe un cuţit şi a strigat: „Să nu te apropii de mine, că te ucid!“ „Să-ţi ucizi tatăl, ticăloaso!“ „Păi, un tată ca tine, care m-a învăţat tot ce m-a învăţat, nu-i şi el un bărbat ca oricare altul?“ Şi la tot ce a încercat taică-său să-i spună, ea nu răspundea decât cu argumentele lui: „Dacă există o prejudecată, care mă împiedică să mă culc cu tine, e faptul că eşti bătrân şi urât; iar dacă vrei să mă sileşti să fac acest lucru, apoi atunci nu mai am niciun fel de prejudecată şi te ucid cât ai clipi din ochi!“ Şi astfel de istorii, adăugă diavolul, nu sunt simple povestioare inventate doar pentru a fi istorisite; ele sunt adevărate, actorii există, îi cunoaşteţi şi-i salutaţi cu stimă. Aşa că nu vă mai miraţi niciunul de acea poveste fantastică a abatelui de Sérac.

– Dar e adevărată? întrebă Luizzi.

– Păi, după tot ce ţi-am spus până acum, nu văd de ce n-ar fi adevărată. Nu crima e principalul, fiindcă ai văzut că în secolul nostru sunt altele şi mai înspăimântătoare. Şi nici legătura fraternă dintre Alix

şi Lionel, căci acea fraternitate fusese ascunsă de un dublu adulter, dar astăzi există altele, legitime, şi care habar n-au că ar păcătui prin aşa ceva.

– Lucrul mi se pare destul de neobişnuit astăzi, făcu poetul, când fiecare ştie al cui e şi cu cine a fost făcut.

– Aş putea să-şi dovedesc imediat contrariul, zise diavolul.

– Ei drăcie, răspunse poetul, aş vrea, ba aş fi chiar bucuros să aflu că şi secolul nostru poate fi tot atât de fecund în astfel de fapte ca şi secolele trecute.

– Îţi garantez eu că este şi că are de toate, zise diavolul; nu-i lipsesc nici ridicolul, nici viciile, nici pasiunile, nici întâmplările ciudate, nici firile bizare; exceptând poate ...

– Exceptând ce? zise poetul.

– Un om de geniu care să le aştearnă pe hârtie, zise Armand.

– Vorbe de milionar şi de baron, răspunse poetul cu dispreţ. Ceea ce ne lipseşte este un public care să le aprecieze.

– Vorbe de scriitor fluierat, răspunse Armand.

– Lipsesc şi omul de geniu, şi publicul, domnilor, zise diavolul. Şi acum să-mi încep povestea.

XXIX

Bancherul

Era la începutul primăverii din 1830. Într-un cabinet bogat, situat la primul etaj al unui palat din strada Provence, şedea un om, care citea cu atenţie jurnalele aduse de valetul său. Acel om era bancherul Matthieu Durand.

– Bancherul Matthieu Durand! strigă poetul. Dar îl cunosc bine; are un castel la câteva leghe de Bois-Mandé, unde chiar trebuie să mă duc să-i fac o vizită, după ce mă înapoiez de la Toulouse.

– Ah! Coincidenţa e ciudată, zise diavolul şi uite că nici nu ştiu dacă e cazul să mai continui.

– Dimpotrivă, istoria devine şi mai interesantă; când cunoşti personajele, eşti bucuros să le cunoşti cât mai profund cu putinţă.

– Cum doreşti, zise diavolul. Şi începu: Matthieu Durand nu avea în acea epocă decât cincizeci şi cinci

de ani. Ridurile adânci, care-i străbăteau în toate sensurile fruntea înaltă, pleşuvă şi gânditoare, atestau efortul constant al unei vieţi active şi laborioase; totuşi, când nu era ocupat, chipul său vădea o preocupare deosebită faţă de tot ceea ce-l înconjura. Şi sunetul vocii sale, mai curând încurajator decât protector, părea a spune tuturor: „Sunt fericit şi vreau să fiţi şi voi la fel“. Dacă te-ai fi uitat mai cu atenţie la el, ai fi observat că era mai curând mândru decât fericit de bunăstarea sa, pe care şi-o etala cu multă pompă, plăcându-i să fie contemplată, ca şi cum i-ar fi simţit mai bine efectul pe care-l producea asupra celorlalţi. Şi totuşi, nu făcea acest lucru pentru a-i umili pe cei din jurul său, ci mai degrabă pentru a le arăta – în persoana sa – scopul pe care orice om şi-l poate atinge printr-o muncă plină de răbdare şi o conduită ireproşabilă. În rest, trăsăturile caracteristice ale lui Matthieu Durand erau inteligenţa deosebită şi promptitudinea cu care acţiona. Astfel, când auzea pe careva vorbind despre afaceri, încrunta uşor din sprâncene, fapt ce dădea chipului său un aer preocupat, nelăsând să-i scape niciun cuvânt, niciun gest, nicio mişcare. Această putere de a percepe era atât de mare, încât, atunci când răspundea, făcea un scurt şi precis rezumat a tot ceea ce se discutase şi asta, cu o claritate şi o precizie remarcabile. Apoi urmau observaţiile sale, fie pentru a

accepta, fie pentru a refuza, fie pentru a modifica propunerile făcute. Abia în acel moment se manifesta trăsătura cea mai pregnantă şi totodată cea mai ascunsă a lui Matthieu Durand: o încăpăţânare rece, calmă şi politicoasă, o încăpăţânare care nu ceda la nicio propunere, la nicio modificare cerută de ceilalţi. Şi asta, cu atât mai mult cu cât, uneori, după ce condamnase o operaţiune şi dăduse peste cap toate calculele celorlalţi cu o trufaşă superioritate, îl vedeai girând brusc afacerea cu numele şi cu banii săi. Alteori, deschidea credit larg câte unui negustor, în momentul în care ceilalţi bancheri începeau să se îndoiască de solvabilitatea lui şi când el însuşi cunoştea mai bine decât oricine situaţia jalnică a comerciantului în cauză. Nimeni nu putuse niciodată ghici motivele care-l făceau să ia nişte hotărâri atât de contrare intereselor sale. Unii spuneau că era un simplu capriciu, alţii că era generozitate. Dar erau dificil de presupus asemenea capricii la un om, care dovedea atâta corectitudine în conduita generală a afacerilor sale.

Generozitatea poate că ar fi explicat mai bine această manieră de a acţiona, căci Matthieu Durand trecea drept un om generos; nimeni nu-l văzuse refuzând vreodată unele cereri de ajutoare. Un singur om pretindea că tot ce făcea, făcea din calcul. Acel om

era domnul Séjan, primul funcţionar al bancherului, dar el nu voia să explice nimănui care era motivul acelui calcul; când, într-o zi, careva îl întrebă cărei aritmetici îi aparţinea un calcul ce consta în a da o sută de mii de franci unui debitor insolvabil, bătrânul Séjan se mulţumi să răspundă că aparţinea aritmeticii indirecte. Ce însemnau cuvintele „aritmetică indirectă?“ Domnul Séjan n-a vrut să le explice şi s-a închis într-o tăcere încăpăţânată, căreia un surâs imperceptibil şi un clipit mai aparte din ochi îi conferiră un aer de profundă subtilitate. În rest, acele abateri de la linia obişnuită a afacerilor nu făceau pe nimeni să se teamă, deşi o sumedenie de oameni aveau bani la Durand. Căci reputaţia probităţii şi abilităţii lui Matthieu Durand erau mai presus de orice bănuială, iar el era destul de bogat, pentru a se putea ruina fără să se observe.

– Mi se pare inutil să împing mai departe portretul lui Matthieu Durand, zise diavolul, şi socot că faptele şi vorbele sale îl vor zugrăvi mai bine decât aş face-o eu. Apoi continuă:

– Se afla deci în bogatul său cabinet, o odaie mare, împodobită cu tablouri magnifice, cu o draperie verde, garnisită cu benzi late de catifea neagră şi mobilată cu acel lux, care costă scump când e şi frumos, şi de bună calitate. După ce a citit toate jurnalele cu mare atenţie,

bancherul a deschis sertarele imensului birou alături de care se afla aşezat şi a scos o hârtie, pe care a citit-o cu o atenţie şi mai mare. A şters mai multe fraze, pe urmă a adăugat altele, a început să citească din nou hârtia de la un capăt la altul, declamând cu voce scăzută, în vreme ce, cu pana în mână, îi dădea ultima formă, perfecţionând-o. Apoi trase de una dintre cele trei sonerii ale căror cordoane de culori diferite atârnau deasupra biroului. Mai aruncă o ultimă privire asupra acelei hârtii, aşa cum aruncă o mamă o ultimă privire asupra copilului său, ca să vadă dacă hainele îi sunt puse la punct şi buclele frumos pieptănate. După un moment, apăru valetul domnului Durand, căruia bancherul îi zise:

– Trimite-l la mine pe domnul Léopold!

Valetul se pregăti să părăsească elegantul cabinet, pentru a îndeplini ordinele stăpânului său, când acesta îi spuse:

– Ia-o pe scăriţa care duce de aici la mezanin, unde trebuie să se afle domnul Léopold; să vină şi el tot pe acolo; nu vreau ca persoanele care aşteaptă în salon, să vadă că primesc pe cineva la mine.

Servitorul făcu întocmai şi bancherul, rămas singur, deschise corespondenţa aflată lângă el. Cel mai adesea arunca o privire rapidă asupra scrisorilor, clasându-le apoi în nişte mici dosare. Făcu unele mici

adnotări pe câteva dintre ele şi păstră două sau trei, a căror lectură păruse să-l contrarieze grozav. În sfârşit, valetul apăru însoţit de un tânăr de aproape douăzeci de ani, care se opri în faţa bancherului, pătruns de o respectuoasă admiraţie.

– Anunţă-i pe cei de afară că peste un minut voi începe să-i primesc, îi zise el valetului, care se şi retrase.

Matthieu Durand se întoarse apoi spre Léopold şi-i zise cu un glas plin de blândeţe şi de bunăvoinţă:

– Domnule Léopold, aş vrea să-ţi cer un serviciu.

– Un serviciu? Mie? strigă tânărul cu uimire. Ce trebuie să fac, domnule? Ştiţi că viaţa mea vă aparţine şi că, dacă e nevoie să mă sacrific pentru dumneavoastră ...

– Nu, băiete, nu, răspunse bancherul, calmând acel entuziasm printr-un surâs graţios. În serviciul pe care ţi-l cer, nu am nevoie de viaţa dumitale, ci doar de promptitudine şi de discreţie.

– Oh, dacă e vorba de vreun secret, vă rog să mă credeţi că mai curând mi-aş da viaţa, decât să scot un cuvânt.

– Exagerezi importanţa lucrului pe care ţi-l cer, Léopold.

– Cu atât mai rău, căci aş vrea să găsesc în sfârşit un mijloc de a-mi dovedi recunoştinţa. Toţi funcţionarii

dumneavoastră vă privesc ca pe un tată, domnule. Dar, faţă de mine, aţi fost mai bun decât însuşi Dumnezeu.

– Mama dumitale a rămas fără avere şi, deşi tatăl dumitale a murit în 1815, în urma rănilor primite, i s-a refuzat o pensie, ceea ce mi s-a părut o gravă nedreptate.

– Iar dumneavoastră aţi îndreptat-o într-un chip cât mai nobil cu putinţă, domnule, căci aţi venit în ajutorul bietei mele mame.

– Puteam să las în mizerie văduva unui brav militar?

– Aţi avut grijă de mine şi, datorită generozităţii dumneavoastră, am primit o educaţie aleasă, ceea ce este o adevărată binefacere, domnule.

– Da, Léopold, cred că este o binefacere, zise bancherul, întrerupându-l. Şi poate că am dreptul s-o spun. Pentru că, vezi, eu, când am plecat din satul meu, abia ştiam să citesc. Puţinul pe care l-am învăţat, mi l-am însuşit cu preţul renunţării la câteva ceasuri din munca datorită căreia trăiam. Am învăţat să scriu fără profesor şi tot fără profesor am învăţat să vorbesc ca la oraş, renunţând la limbajul meu de ţăran. Apoi, când mi-am găsit un loc de muncă mai acătării, n-am vrut să par mai prost decât colegii mei care isprăviseră liceul, aşa că am învăţat latina.

– Tot singur?

– Tot singur, în amărâta mea de mansardă. Apoi am vrut să ştiu puţină istorie, puţină matematică. Îmi plăcea chimia, aşa că m-am ocupat şi de fizică. Ei, dacă ţi-aş spune tot, Léopold … Am învăţat să cânt la vioară şi, pe legea mea, destul de bine. Apoi, datorită muncii şi economiilor, am făcut câteva mici afaceri, apoi din ce în ce mai mari, tot timpul singur, dar perseverând şi, în sfârşit, am ajuns unde sunt acum.

– Sunteţi unul dintre oamenii cei mai stimaţi din Franţa.

– Unul dintre cei mai stimaţi … Cel puţin aşa trag nădejde, zise Durand. Dar să revenim la acel mare serviciu pe care ţi l-am cerut. Iată un memoriu, o scrisoare, mă rog, un înscris, după care trebuie să-mi faci patru sau cinci copii. Ia-l cu dumneata şi dă-mi copiile diseară. Eu nu mă ocup de orele voastre de birou şi domnul Séjan o să mă bombăne, dacă te voi smulge de la îndatoririle dumitale. Aşa încât contez pe bunăvoinţa dumitale.

– Oh, domnule, spuse Léopold stânjenit, nu-mi vorbiţi de bunăvoinţa mea, când fiecare ceas din viaţa mea vă aparţine.

– Şi mai ales nu arăta nimănui hârtia, nici măcar mamei dumitale.

– Vă făgăduiesc, domnule.

– Şi, fiindcă veni vorba de mama dumitale, ce mai face?

– Bine, domnule, şi va fi fericită să afle …

– Că m-am informat despre sănătatea ei, zise surâzând bancherul. Iar ea se va duce să spună tuturor că bancherul Durand a cerut veşti despre doamna Baron.

– Nu râdeţi de recunoştinţa ei …

– Glumesc, Léopold, glumesc, dragul meu; mama dumitale e o femeie demnă şi cinstită şi dacă exagerează puţin ceea ce am făcut eu pentru ea, o face dintr-o virtute atât de rară, încât nu pot decât s-o laud şi s-o rog să-şi adreseze totuşi altuia recunoştinţa. Transmite-i complimente din partea mea, dar roag-o să le păstreze pentru ea.

– Vă mulţumesc în numele ei, domnule. Când vă trebuie aceste copii?

– Mâine dimineaţă.

– Atunci am să vi le aduc mâine în zori, fiindcă mi se pare că mâine dimineaţă plecaţi la Etang.

– Pe legea mea, ai dreptate, mâine e duminică, iar eu plec în seara asta. Fata mea mă va certa, dacă voi veni abia mâine. Fiindcă unul dintre vecinii noştri de la ţară dă un bal şi ea m-a rugat să-i cumpăr nu ştiu ce fleacuri în acest scop.

– O să-mi petrec ziua făcând copiile.

– Nu. Va trebui să-l rog pe domnul Séjan să te învoiască. Sau ştii ce? Vino mâine la Etang şi-ţi vei petrece ziua împreună cu noi. Seara, te voi duce la bal.

Dansatorii sunt întotdeauna bineveniţi. Uite că s-a aranjat.

La această propunere, Léopold se făcu roşu, îşi coborî încurcat ochii şi păru să şovăie. Chipul lui Matthieu Durand se încruntă uşor, apoi îl întrebă pe Léopold pe un ton cam sec:

– Nu poţi să-mi faci plăcerea asta, domnule?

– O asemenea invitaţie mă pune într-o mare încurcătură, mai ales când ştiu că e cea mai măgulitoare răsplată pe care aţi acordat-o vreodată subalternilor dumneavoastră … Mama va fi nespus de mândră şi de fericită …

Trăsăturile bancherului se destinseră, apoi îi răspunse tânărului pe un ton de încântătoare bunăvoinţă:

– Ei bine, dacă socoţi că nu e prea plictisitor la Etang, vino mâine …

– Oh, domnule, zise Léopold, cu lacrimi în ochi şi sufocat de recunoştinţă.

– Atunci, s-a făcut, îi zise el tânărului, întinzându-i mâna.

Léopold era atât de încântat, avea inima atât de plină de bucurie, încât apucă mâna bancherului şi o sărută, la fel ca pe mâna unui rege care acordă o favoare importantă unuia dintre supuşii săi. Durand îl privi ieşind şi o vie mulţumire faţă de sine însuşi, pe care şi-o reţinuse până atunci, i se răspândi pe chip. Îşi

înălţă capul cu mândrie şi lăsă să-i scape o exclamaţie de triumf. Pe urmă, făcu de două sau trei ori înconjurul cabinetului, ca şi cum ar fi vrut să-şi revină din emoţie. Apoi, când deveni din nou stăpân pe sine, îşi reluă locul lângă birou şi-l sună pe valet.

– Ah, mi se pare că-l cunoaşteţi foarte bine pe domnul Matthieu Durand, zise poetul. Iată ceea ce numesc eu un om de inimă. Nu-i cunosc decât un cusur.

– Ce cusur? întrebă diavolul.

– Am onoarea să vorbesc unui prieten de-al său?

– Sunt contele de Cerny, zise diavolul şi nu-ţi povestesc decât ceea ce-am auzit datorită unei întâmplări ciudate. Poţi spune orice faţă de mine.

– Ei bine, în pofida tuturor calităţilor sale şi a geniului său financiar, domnul Durand are un cusur, care-l coboară în rândul celor mai mărunţi negustori de bonete de bumbac.

– Ei, şi care-i acel cusur? întrebă diavolul.

– E clasic, dar un clasic înrăit!

– Ăsta e un viciu pe care şi-l va îndrepta citind operele clasicilor.

– Şi apoi mai e domnul Séjan al său, care e teribil de amuzant, când îi cade un volum nou în mână. Primul lucru pe care-l face este să numere rândurile de pe o pagină; şi, dacă nu sunt tot atâtea câte se află într-o

ediţie compactă a lui Voltaire, spune că autorul şi librarul fură publicul.

– Nu sunt de părerea lui, zise diavolul; mi se pare că în materie de literatură modernă, cu cât pui mai mult, cu atât furi mai mult publicul.

– Hm! făcu omul de litere.

– Dar să revenim la Matthieu Durand, zise diavolul. Deci, valetul intrase în biroul său.

XXX

Antreprenorul

– Ce persoane aşteaptă afară? întrebă bancherul.

– Iată numele lor, răspunse servitorul, întinzând mai multe cărţi de vizită stăpânului său.

Matthieu Durand le citi şi se opri la una dintre ele.

– Cine este acest domn Félix din Marsilia? zise el.

– E un domn foarte în vârstă, care pare a avea cel puţin şaptezeci şi cinci de ani; a sosit ultimul.

– Va intra ultimul.

– Primul care a sosit, zise valetul, este domnul marchiz de Berizy.

– Pofteşte-l pe domnul Daneau, spuse bancherul, şi roagă-l pe domnul de Berizy să binevoiască să mă scuze. E vorba de o întâlnire făgăduită mai de mult.

După o clipă, intră domnul Daneau. Îl salută pe bancher cu o stângăcie vizibilă, datorată, fără îndoială, faptului că se afla în faţa unuia dintre cei mai bogaţi

oameni din Europa. Domnul Durand nu păru să bage de seamă stinghereala lui Daneau şi îi zise, arătându-i un scaun, cu un gest binevoitor:

– Te-am primit primul, domnule, pentru că n-ai niciodată destul timp pentru afaceri şi că timpul e un capital pe care nu-l poţi întrebuinţa în alte scopuri, deturnându-i folosinţa, fără grave prejudicii. Binevoieşte deci şi spune-mi cu ce te pot ajuta.

Domnul Daneau era un om foarte gras şi foarte înalt; era roşu la faţă, avea mâini şi picioare mari. În făptura lui, totul atesta o dezvoltare solidă a forţelor fizice, hrănite zdravăn cu cârnaţi şi cu vin de Bourgogne. Totuşi, de sub acest înveliş grosolan răzbătea o inteligenţă fină şi promptă. Discuta plăcut şi cu uşurinţă. Tuşi şi începu astfel, cu ochii în jos, în vreme ce Durand îl măsura cu acea privire directă şi fermă, cu care părea să descurce frazele cele mai întortocheate şi afacerile cele mai încâlcite.

– Domnule, demersul meu e foarte îndrăzneţ. Dar veţi ierta un om care e pe punctul de a fi ruinat şi dezonorat, chiar în ajunul zilei în care urma să-şi vadă averea asigurată. Sunt antreprenor de clădiri.

– Ştiu, domnule.

– Acum am şase case în construcţie. Contam să le pot isprăvi în aprilie anul acesta, executând în timpul iernii lucrările interioare. Dar iarna a fost atât de aspră,

încât a fost cu neputinţă să construiesc un deget de plafon, să fac un stânjen de zugrăveală, aşa că n-am putut avansa mai mult decât avansasem acum şase luni. Cum n-am prevăzut o iarnă atât de aspră ca cea care a trecut, avusesem o mulţime de angajamente, atât pentru luna asta, cât şi pentru lunile următoare. Aş fi putut îndeplini cu uşurinţă toate acele angajamente, dacă socotelile mele nu mi-ar fi fost date peste cap de un accident care se întâmplă o dată la zece ani. Aş fi găsit fondurile necesare fie ipotecând, fie vânzând acele case. Dar pe cât de uşor poţi obţine bani pe o casă terminată, pe atât de greu îi capeţi pe una la care mai sunt încă o mulţime de lucruri de pus la punct. Numai noi putem şti exact la cât anume se va ridica preţul ei, ca să ştim cam cât valorează întreaga afacere.

– Înţeleg perfect ceea ce-mi spui, domnule, zise Matthieu Durand, privindu-l cu şi mai multă atenţie pe antreprenor. Dar casele, chiar neterminate, au o valoare reală, datorită căreia nu e greu să găseşti fondurile necesare.

– Nu vă pot ascunde, domnule, că această valoare e în mare parte angajată. Am socotit că cele şase case pe care le-am ridicat făceau vreo trei milioane, iar eu nu aveam decât trei sute de mii, ca să mă apuc de lucru. Aşa că de îndată ce-am plătit o parte din teren, a trebuit să-l ipotechez, ca să mă apuc de lucru. Odată

construit parterul, am împrumutat în contul lui ca să construiesc etajul întâi, apoi am împrumutat în contul primului etaj, ca să-l construiesc pe al doilea şi aşa mai departe. Astăzi datorez aproape un milion două sute de mii de franci, ipotecă pe case, plus patru sute de mii, despăgubiri, pentru că mi-am luat angajamentul să termin casele în aprilie şi nu le-am terminat. Banii pe case, aşa cum stau acum lucrurile, n-am să-i pot încasa decât în iulie şi poate nici atunci, aşa că nu prea ştiu când îmi voi plăti datoriile.

– Cum aşa? întrebă Durand, care-l tot iscodea pe acel om, mai mult ca să-şi dea seama cum înţelegea el să facă afaceri, decât pentru a cunoaşte problema în sine.

– Păi, iată cum: după ce mi-am plătit cu bani lichizi toţi antreprenorii, datorită împrumuturilor făcute, la începutul iernii am fost silit să-i amân cu plata. Asta le-a cam dat de gândit. Aşa că, atunci când a fost vorba să isprăvească lucrările, au cerut jumătate din bani. Astăzi ar trebui să le dau banii şi am să le plătesc treizeci de mii de franci, din care cincisprezece mii de franci muncitorilor. Apoi, peste trei zile e sfârşitul lunii şi am nevoie de şaizeci şi două de mii de franci pentru scadenţe. Iată în ce situaţie mă aflu, domnule. Dacă în dimineaţa asta nu fac rost de cincisprezece mii de franci, lucrătorii nu-şi vor primi diseară banii, casele vor rămâne neterminate, iar eu îmi voi pierde

creditul şi voi fi un om ruinat din pricina unei nenorocite de afaceri, din care ar fi trebuit să mă îmbogăţesc, dacă n-aş fi avut ghinionul să fie anul acesta o iarnă atât de aspră.

Bancherul păru să reflecteze multă vreme la ceea ce auzise, în vreme ce antreprenorul urmărea cu nelinişte trăsăturile de pe chipul său. În sfârşit, Matthieu Durand se întoarse spre Daneau şi-l întrebă:

– Cu câţi meşteri lucrezi?

– Cu un număr mare, domnule, căci a trebuit să împart lucrările, pentru ca treaba să meargă mai repede. Pentru cele şase case am diferiţi meşteri, care se pricep la făcut acoperişuri, la tâmplărie, la tinichigerie; am şase sobari, şase zugravi; în sfârşit, fiecare casă are meşterii ei diferiţi, oameni cinstiţi, domnule, care trăiesc din munca lor, căci toţi au început de la nimic.

– Foarte bine! Foarte bine! Ai cu totul vreo treizeci de meşteri?

– Da, domnule, şi toţi cu o reputaţie excelentă.

– Alegători, nu-i aşa? Şi zidarii?

– Partea de zidărie o fac eu însumi. Fiindcă sunt meşter zidar.

– Înseamnă că trebuie să ai şi o mulţime de lucrători, nu-i aşa?

– Da, am vreo două sute de lucrători şi mai bine de douăzeci de furnizori.

– Foarte bine, foarte bine, repetă bancherul. Şi au încredere mare în dumneata, nu-i aşa?

– Până acum n-am făcut nimic care să-i oblige să-şi piardă încrederea.

Bancherul îl privi drept în ochi pe Daneau şi-i spuse cu multă bunăvoinţă:

– Şi nici n-ai să ţi-o pierzi, domnule!

– Credeţi că e cu putinţă?

– Ascultă domnule Daneau, eu nu mă ocup cu treburi de acest gen; dar, după tot ceea ce mi-ai spus, văd că ai de-a face cu oameni care şi-au făcut o situaţie, numai datorită muncii lor.

– Asta e povestea noastră, a tuturor, domnule Durand, zise antreprenorul; am ajuns la situaţia pe care o am, începând ca ucenic la un zidar. Şi toţi meşterii mei au început la fel.

– Asta e şi povestea mea, domnule Daneau; acum patruzeci de ani am venit la Paris cu un franc în buzunar şi cu dorinţa de a-mi croi un drum în viaţă; mă trag din popor, ca dumneata şi ca toţi antreprenorii şi muncitorii dumitale, şi nu mă voi da în lături să întind o mână de ajutor unor oameni care n-au avut fericirea să fie tot atât de norocoşi ca mine!

– Ah, domnule! Domnule! strigă antreprenorul, care nu găsea cuvinte să-şi manifeste recunoştinţa.

– Fac asta pentru dumneata, pentru meşterii şi pentru muncitorii care, altfel, ar trebui să suporte o adevărată catastrofă, domnule.

– Ah, dacă mi-aţi îngădui să le-o spun ...

– E de prisos, zise bancherul, e de prisos. Faptul că vă pot ajuta îmi pricinuieşte o bucurie care mă răsplăteşte îndeajuns, zise Durand. Şi acum să-ţi spun cum înţeleg eu să tratez această afacere. Ai să-mi dai o ipotecă generală asupra celor şase case.

– E cât se poate de just.

– Iar eu îţi voi deschide un credit de patru sute de mii de franci.

– Un credit?

– Da, domnule Daneau. Eu nu lucrez altfel. Ori de câte ori vei avea de făcut o plată, o vei face printr-un bon la casieria mea, bon care va fi achitat în douăzeci şi patru de ore. Cât despre cei cincisprezece mii de franci de care ai nevoie azi, trimite-i pe muncitori la mine, la casierie; vor fi plătiţi până la ultimul ban. Pe de altă parte, domnule Daneau, aş dori ca din clipa în care îmi asum sarcina să-ţi furnizez fondurile necesare, dumneata să vii aici cu notarul dumitale şi eu cu al meu, ca să redactăm actul de ipotecă. Dar, cum azi e sâmbătă, o vom lăsa pe luni dimineaţă. Mâine, duminică, te-aş ruga să vii să petreci un ceas sau două la mine, la castelul Etang, unde vom putea sta de vorbă nestingheriţi.

– Voi veni, domnule, voi veni; dar ... dar ... îngăduiţi-mi să vă spun ... să vă mulţumesc ... pentru ...

Antreprenorul, cu lacrimi în ochi, începu să se bâlbâie:

– Iartă-mă, domnule Daneau, zise Durand, dar ai văzut că mai vor şi alţii să vină la mine ...

– Da, domnule, da ...

– Cu bine, şi rămâne să ne vedem mâine.

Bancherul îl rugase pe antreprenor să plece, înainte ca acesta să aibă vreme să-şi descarce inima plină de recunoştinţă. Sigur că Daneau avea să spună tuturor ce mare bine îi făcuse Durand, care era un om excepţional, un om extrem de simplu, de bun şi deloc mândru, aşa cum îşi închipuiau unii.

– Dar mi se pare că şi merita aceste laude, zise baronul.

– Cum să nu! Mai ales după ce ceri nişte garanţii enorme pentru o pretinsă binefacere!

– Sunteţi gentilom, domnule de Cerny, zise poetul, nu iubiţi finanţele! Cu toată ironia dumneavoastră, nu înseamnă că Matthieu Durand n-a fost şi nu este un om admirabil.

– Admirabil, ăsta-i cuvântul cel mai potrivit, zise diavolul, şi va trebui să-ţi aduci aminte de el, când vei vedea şi reversul medaliei. Dar, ca s-o vezi, trebuie să-mi continui povestea; deci, să reintrăm în cabinetul bancherului.

XXXI

Un gentilom şi un om sărac

Valetul îl introduse pe marchizul de Berizy. Primirea pe care i-o făcu Matthieu Durand fu de o politeţe strictă, dar plină de acea modestie rezervată, ce marchează diferenţa dintre tine şi omul cu care vorbeşti. Văzându-i alături, pe marchizul de Berizy, om de cincizeci de ani, cu faţa arsă de soare, cu mâinile bătătorite, cu hainele alandala, şi pe bancherul Matthieu Durand, frumos pieptănat, bine ras şi îngrijit îmbrăcat, cu mâinile albe şi cu unghiile trandafirii, mai mult ca sigur că l-ai fi luat pe burghez drept marchiz şi pe marchiz drept burghez. Vocea sonoră, dar plăcută totuşi, a bancherului părea să aibă un ton mult mai aristocratic, decât vocea puternică şi cam răguşită a marchizului. Totuşi, dacă-i priveai de aproape, ai fi putut remarca la bancher o grijă deosebită faţă de tot ceea ce spunea şi, mai ales, felul în care o spunea, ceea ce arăta că ţinea să dea dovadă de bunele

sale maniere. În vreme ce din nepăsarea marchizului îţi dădeai seama că era obişnuit să fie un aristocrat şi că era, într-adevăr, dar fără fasoane.

– Cărui motiv îi datorez onoarea vizitei domnului marchiz de Berizy?

– Iată, domnule, despre ce e vorba. Ştiţi că printr-o ordonanţă a regelui Carol al X-lea am fost numit pair al Franţei.

– Ştiu, cum ştie toată lumea.

– Şi la fel ca toată lumea, probabil, v-aţi întrebat ce caut eu acolo.

– Aveţi un nume mare, domnule de Berizy.

– Şi dumneavoastră aveţi un nume de om cinstit, ceea ce, având în vedere timpul care trece, preţuieşte tot atât. Dar dacă trebuie să v-o spun, apoi nu din pricina numelui am fost făcut pair, ci pentru că sunt unul dintre cei mai bogaţi proprietari agricoli din Franţa. Regele socoate că cei care au o avere mare sunt mai direct interesaţi să menţină ordinea, decât cei care sunt dispuşi să facă revoluţii.

Bancherul surâse dispreţuitor.

Marchizul continuă:

– Dar nu asta e problema. Revin la afacerea care m-a adus aici. Am primit vestea promovării mele după ce, timp de douăzeci de ani, n-am fost decât un ţăran folositor ţării. Căci o parte din averea mea o datorez

activităţilor agricole. Dacă neglijezi prea mult timp pământul, în Franţa, domnule Durand, înseamnă să uiţi că agricultura e o industrie. Dar iată că pălăvrăgesc, de parcă aş fi pair. Şedeam deci retras pe pământurile mele, când regele a binevoit să mă facă pair al Franţei. Poate că, dacă m-aş strădui, aş deveni un bun pair. Dar, alături de îndatoririle politice pe care le voi avea de îndeplinit există una pe care vreau să mi-o impun şi pe care presupun că dumneavoastră n-o veţi dezaproba; căci măreţia palatului dumneavoastră lasă să se vadă că nu sunteţi unul dintre acei oameni bogaţi, care pretind că orice cheltuială pentru lux este un furt din averea publică. N-am venit la Paris să mă ruinez; dar, din moment ce regele m-a numit într-o funcţie atât de înaltă, vreau să trăiesc aşa cum se cuvine.

– Înţeleg perfect, zise bancherul, vorbind cât mai preţios şi ca un om care lasă să se vadă că are răbdare.

Marchizul observă şi zise:

– Vă cer scuze că vă povestesc toate astea. Dar acest preambul vă va face să înţelegeţi de ce am venit să vă cer un serviciu şi despre ce fel de serviciu e vorba. După tot ceea ce v-am spus, m-am hotărât să mă stabilesc la Paris. Am să renunţ deci la o parte dintr-o pădure, a cărei exploatare n-o pot supraveghea, şi am să cumpăr mai întâi un palat în Paris, apoi am să plasez o parte din capitalurile pe care le-am realizat, fie la

Fondul Public, fie la vreo bancă, pentru a-mi spori capitalurile active, ca să-mi scot banii pe care-i voi da pe casă.

– Şi aţi ales banca mea? zise Durand pe un ton din care răzbătea o anumită emoţie.

– Da, domnule Durand, am ales banca dumneavoastră, pentru că aveţi o reputaţie de probitate şi de onoare pe care toată Franţa o aplaudă.

– E bine că noi, oamenii din popor, ne bucurăm de o asemenea cinste, răspunse bancherul, reluându-şi aerul său modest.

– Se zice că aţi ajuns la douăzeci de milioane, zise domnul de Berizy, râzând, şi asta nu-i chiar un lucru de nimic.

– Mi se exagerează cam mult averea, zise bancherul, cu una din acele mutre, care neagă ceea ce spun. Dar, oricât de mare ar fi, a fost adunată în mod onorabil, căci este rezultatul unei munci pline de răbdare, pe care am început-o practic, de la nimic. Sunt băiatul unui om sărman, al unui muncitor, care nu mi-a lăsat decât un nume onorabil, dragostea de muncă şi principii oneste.

– Vedeţi, domnule Durand, orice aţi zice, v-a lăsat totuşi o moştenire frumoasă.

– Mă onoraţi, domnule marchiz.

– Aţi vrea să-mi spuneţi cum trebuie să procedez?

– În primul rând, domnule marchiz, vreau să vă

spun că afacerea va fi încheiată în condiţiile obişnuite; căci banca noastră nu admite privilegii şi eu n-aş putea să-l favorizez pe marchizul de Berizy mai mult decât pe cel mai modest depunător al meu. În al doilea rând, am să vă rog să treceţi în biroul de alături, unde veţi discuta cu şeful contabil toate condiţiile depunerii dumneavoastră. Domnul Séjan va face totul, cum nu se poate mai bine.

Marchizul salută în semn de asentiment şi Matthieu Durand sună. Valetul îşi făcu apariţia.

– Cine mai aşteaptă?

– Acel bătrân domn Félix.

– Da, zise domnul de Berizy, e un bătrân de aproape optzeci de ani. Chiar îmi pare rău că v-am reţinut atâta.

– Cine ştie ce nefericit o fi, care vine să-mi ceară ceva, zise bancherul. Chiar pe toată lumea nu pot nici eu s-o ajut, zise, pe un ton sentimental, domnul Durand.

Şi, în timp ce bancherul îi poruncea valetului să-l conducă pe marchiz la domnul Séjan, Matthieu Durand rămase din nou singur în biroul său.

– Hm! făcu el printre dinţi, aceşti mari seniori au nevoie de omul de jos; vin la el; şi vor mai veni şi alţii!

– Ăsta e reversul medaliei, despre care ne-aţi vorbit? întrebă poetul.

– Abia începe, zise diavolul, căci, după un moment, în cabinetul bancherului intră domnul Félix.

Aspectul acelui om avea ceva solemn, inseparabil de o bătrâneţe înaintată, purtată cu cinste. Ţinuta bătrânului era mai mult decât simplă, fără să fie neglijentă. Matthieu Durand îl măsură cu o privire pe care bătrânul i-o suportă fără să se simtă deconcertat, apoi îl examină la rândul lui pe bancher cu o atenţie care nu putea fi scuzată, decât doar de vârsta lui înaintată.

Matthieu Durand se simţi cu atât mai jignit, cu cât acel om îi impunea. Aşa că-i spuse, fără să-i ofere măcar un scaun:

– Cine sunteţi şi cu ce vă pot ajuta?

– Scrisoarea asta te va lămuri mai bine, domnule, răspunse domnul Félix; şi, fără să aştepte răspunsul bancherului, luă un scaun şi se aşeză.

Acesta socoti lecţia destul de usturătoare şi aruncă bătrânului o privire care-l avertiză că fusese impertinent, dar care se opri în faţa privirii sale calme şi senine. Durand deschise scrisoarea şi citi. Ea nu cuprindea decât aceste cuvinte scrise în grabă:

„Domnule şi prietene,

Domnul Félix, care îţi va aduce această scrisoare, e un bătrân negustor ce a trecut prin mari necazuri. Ţi-aş rămâne îndatorat, dacă ai putea să faci ceva pentru el.“

– Scrisoarea e de la domnul Dumont, din Marsilia?

– Da, domnule.

– Nu voi lăsa neajutorat un om care mi-a fost recomandat de domnul Dumont, zise bancherul cu trufie. Iată ce pot face pentru dumneavoastră, domnule, zise el, luând un teanc de bani din biroul său şi oferindu-i bătrânului.

– Nu-i destul, zise domnul Félix.

– Ce-i cu tonul ăsta? strigă Durand.

– Binevoieşte şi ascultă-mă, domnule.

– Cu plăcere, dar grăbeşte-te; afacerile mă mână din urmă.

– Voi încerca să fiu cât mai scurt. Mă trag dintr-o familie bună, de negustori. Tata mi-a dat o educaţie aleasă.

– E o binefacere de care eu n-am putut profita.

– Dumneata? zise bătrânul, încruntându-şi sprâncenele. Apoi continuă: E adevărat, mi s-a spus acest lucru. Eu am fost mai fericit. Aveam douăzeci de ani, când tata a murit şi mi-a lăsat o avere imensă. Dar speculaţiile din India şi China, atât de bănoase în mâinile sale, au început a fi păguboase într-ale mele.

– N-ai fost crescut la şcoala aspră a sărăciei, domnule, nu cunoşti preţul averii adunate bănuţ cu bănuţ.

– Ai dreptate, domnule. În toate epocile în care au izbucnit revoluţii, afacerile mele s-au clătinat şi când războiul cu Anglia m-a păgubit de nişte vapoare cu o încărcătură bogată, am fost ruinat şi silit să dau ...

– Faliment, zise bancherul, întrerupându-l pe bătrânul ce păruse că ezită să rostească acel cuvânt.

– Am dat faliment, repetă curajos domnul Félix; am fugit din Franţa cu ce mi-a mai rămas, dar m-au condamnat în lipsă.

– Ca falit! zise bancherul tresărind, apoi se stăpâni şi întrebă: Păi bine, domnule, cum ai putut să procedezi aşa?

– Uite că am putut! Trecuseră mai bine de treizeci de ani de când părăsisem Franţa; n-am plecat cu gândul să-mi refac averea pierdută, ci ca să câştig banii cu care să-mi plătesc creditorii, sau pe moştenitorii lor, mă rog, ca să-mi onorez numele. Am dat tot ce-am câştigat în Statele Unite. Nu mi-a mai rămas nimic. Ba, încă îmi mai trebuie cincizeci de mii de franci.

– Şi ai venit să mi-i ceri mie? întrebă Durand.

– Am venit să ţi-i cer dumitale, domnule.

– Iartă-mă, dragă domnule, dar zău dacă te pot înţelege. Aş vrea să pot înghiţi istoria dumitale, să nu spun nimic nepoliticos, dar te rog să mă crezi că nu pot fi trezorierul faliţilor din Franţa.

– Nu uita că un bătrân de optzeci de ani te roagă să-l ajuţi să-şi spele onoarea.

– Dar nu eu te-am făcut s-o pierzi!

– Sigur că cincizeci de mii de franci reprezintă o sumă foarte mare. Dar, adesea, dumneata ai dat tot atâţia bani doar pe un singur tablou!

– Cred că am dreptul să fac ce vreau cu averea mea, zise cu grosolănie bancherul. Fiindcă am agonisit această avere ban cu ban, n-am fost un moştenitor bogat ca dumneata; tata …

– Tatăl dumitale! zise bătrânul cu o vie emoţie.

– Tata nu mi-a lăsat milioane de risipit. A fost un muncitor, domnule, un muncitor adevărat. M-am născut sărac, am trăit sărac şi tocmai de asta, domnule, nu mă cred obligat să repar nebuniile şi imprudenţele oamenilor care au fost bogaţi şi n-au fost în stare să-şi păstreze averea.

– Dacă ai şti ce anume m-a determinat să fac această încercare, cred că te-ai milostivi de mine!

– Adresează-te domnului Dumont, domnule.

– Scuză-mă, zise bătrânul, ridicându-se şi adăugând pe un ton aproape solemn: Credeam că dumneata ai să mă înţelegi mai bine decât el!

Apoi îl salută pe bancher şi ieşi.

– Ei bine, zise diavolul, întrerupându-se, ce spuneţi despre binefăcătorul milionar?

– Pe legea mea, zise Luizzi, avea oarecare dreptate. Să arunci cincizeci de mii de franci în mâna primului venit mi se pare un lucru cam nelalocul lui.

– Cunosc eu pe alţii mai puţin bogaţi, dar care au dat două sute cincizeci de mii de franci unor neisprăviţi, numai fiindcă era vorba de vanitatea lor.

Aceste vorbe îi amintiră baronului prostia pe care o făcuse cu Henri Donezau, aşa că tăcu, nevrând să-i dea ocazia diavolului de a-i trânti vreo impertinenţă pe care nu avea cum să i-o plătească, deoarece cu preoţii şi cu diavolul nu te poţi bate în duel.

– Dar, înainte de a trece la alte personaje, îngăduiţi-mi să isprăvesc cu domnul Durand.

După ce plecase domnul Félix, acesta, foarte prost dispus, se plimbase o vreme prin cabinet. Apoi, după trei sau patru minute, sună cu putere şi-i spuse valetului:

– Dacă domnul care a ieşit adineauri mai vine, te rog să nu-l mai primeşti!

– Da, domnule.

– Cine mai e afară?

– Douăsprezece persoane, care mi-au spus că vin din partea domnului Daneau.

– Foarte bine! Foarte bine! zise bancherul, înveselindu-se. Să intre!

Intră mai întâi un meşter lăcătuş.

– Ce doreşti, domnule? îl întrebă Durand, prefăcându-se că nu ştie pentru ce a venit.

– Aş vrea să vă cer o simplă lămurire. Domnul Daneau ne-a dat nişte bonuri plătibile la casieria dumneavoastră. Bonurile încă nu ne-au fost plătite şi noi ne temem că nici n-or să fie.

– Ba vor fi plătite, domnule.

– Ah! Deci e adevărat? Domnul Daneau are la dumneavoastră un credit de patru sute de mii de franci?

– Da, domnule.

– L-aţi salvat, domnule!

– Dar nu numai pentru el am procedat astfel. Ştiu ce angajamente avea faţă de dumneata şi de mulţi alţii. Şi, atât cât voi putea, voi susţine întotdeauna un om de care depinde soarta altor oameni cinstiţi, soarta muncitorilor.

– Ah, domnule Durand, iată un lucru care vă face cinste! Niciun bancher din Paris n-ar fi procedat astfel!

– Să ştii că nu sunt numai bancher, domnule. Mai sunt şi om! Omul care, la fel ca voi toţi, a început de jos.

– Noi ştim că sunteţi prietenul muncitorilor!

– Fac şi eu ce pot pentru ei şi te rog să mă crezi că regret că nu pot face mai mult.

– Şi ce-aţi putea face mai mult, domnule?

– Pentru mine, nimic. Dar uneori m-am gândit că dacă drepturile poporului ar fi mai bine apărate de la o tribună …

– Sunt alegător, domnule Durand. Şi dacă vreodată veţi candida …

– Încă nu m-am gândit … Dar cred că eşti grăbit. Dă-mi nota să ţi-o iscălesc şi apoi să treci să-ţi iei banii.

Meşterul lăcătuş ieşi încântat. Apoi intrară ceilalţi meşteri trimişi de Daneau: zece, doisprezece, apoi se făcură cincisprezece. Mereu aceeaşi scenă, cu mici variante, până când în cabinetul lui Durand intră Séjan.

– Ei bine, Séjan, cum stăm? îl întrebă Durand.

– La fel, domnule. Mă tem ca sfârşitul acestei luni să nu fie cam albastru. Aproape că nici nu mai îndrăznesc să contez pe micii noştri cometenţi din provincie, căci majoritatea poliţelor îmi sunt înapoiate.

– Dar sunt sume fără importanţă.

– Aşa e; dar se înmulţesc la nesfârşit. Zece, douăzeci, treizeci de mii de franci de credit deschis e un fleac. Dar avem mai bine de şase sute de credite asemănătoare în registru; mai mult de şase milioane de franci angajaţi în felul acesta, şi mai avem aproape dublu în micul comerţ din Paris. Ne-am acoperit de atâtea hârtii şi de atâtea semnături, încât sunt aproape speriat.

– Dar e de ajuns doar semnătura mea, pentru ca banca să preia toate borderourile pe care i le trimit. Va trebui totuşi să fim prudenţi, ca să nu ajungem la catastrofă şi să restrângem încet-încet, acest gen de operaţiuni. Ai vorbit cu Berizy?

– Da, sigur. A venit la mine să discute …

– Şi ce sumă ar vrea să plaseze la noi?

– Două milioane. Şi am venit să vă întreb cum vreţi să folosiţi banii ăştia …

– Îi dai şi marchizului o dobândă de trei la sută.

– Acţiunile au ajuns la 82 de franci şi 25 de centime. Cel mai mic eveniment poate aduce o scădere. Avem mai bine de treizeci de milioane fonduri angajate. La cea mai mică panică, acţiunile pot scădea până la patru, cinci franci. Expediţia din Alger poate să nu reuşească; noile alegeri ne pot dezavantaja.

– Ne vor avantaja, Séjan.

– În ce sens?

– În sensul că vom sili puterea să vină la noi!

– Şi dacă nu vine, dacă vor avea loc ciocniri, care vor tulbura încrederea publicului?

– Vom aştepta ca fondurile să se restabilească.

– Dar dacă, alarmaţi, cometenţii vă cer toate fondurile lor, unele dintre ele angajate în nenumărate societăţi, iar altele în fondurile publice? Gândiţi-vă că doar cu o scădere de zece franci – şi într-o revoluţie asta ar fi ceva foarte firesc – am avea o pierdere de aproape patru milioane, numai pentru rambursarea capitalurilor plasate cu trei la sută.

Bancherul îl ascultă pe Séjan cu un surâs protector, apoi îi răspunse pe un ton radios:

– Bietul meu Séjan, judeci ca şi cum ai mai lucra încă la O., sau la L., toate relele despre care ai vorbit,

sigur că se pot întâmpla, în afară de cel de a te îndoi vreo clipă de solvabilitatea bancherului Matthieu Durand.

– Nimeni nu se îndoieşte de asta, domnule; şi ştiu că sunteţi destul de bogat, pentru a face faţă oricăror catastrofe, dar vă puteţi pierde averea.

– Ţin la averea mea mai mult decât la averea regelui Franţei, Séjan, strigă bancherul plin de înflăcărare. Averea mea e mai solidă decât a lui, fiindcă se sprijină pe popularitate. Casa de Bourbon poate să piară, dar casa Matthieu Durand va rămâne în picioare!

Séjan ridică ochii spre cer şi bancherul, semnându-i hârtiile cu care venise, porunci valetului să i se înhame caii la trăsură şi plecă la Etang.

Nici Luizzi, nici poetul nu făcură nicio observaţie; atunci diavolul continuă:

XXXII

O altă specie de gentilom

Chiar în aceeaşi zi, în care toate aceste scene se petreceau la bancherul Matthieu Durand, în strada Provence se juca o altă comedie de către un alt personaj cu totul diferit de cel din strada Varenne, din foburgul Saint-Germain. Actorul principal era contele de Lozeraie. Acesta era un bărbat de cincizeci de ani trecuţi, înalt, cu un nas coroiat, cu o mutră rece şi dispreţuitoare, privind pe toată lumea de sus, vorbind din vârful buzelor, îmbrăcat cu o grijă deosebită, luând din moda tineretului numai ceea ce se potrivea cu vârsta lui, fără a se lăsa târât în nimic din ceea ce era ridicol. Se închisese şi el în cabinetul său de lucru de o bogăţie extremă, totul strălucind de brocarturi, de mobile aurite, de curiozităţi costisitoare, de porţelanuri de preţ. Şi totuşi, se părea că e pe picior de plecare, căci valetul tocmai îi adusese pălăria,

mănuşile şi cravaşa, anunţându-l că bidiviii erau gata. În acel moment, un tânăr de douăzeci şi patru de ani deschise uşa cabinetului şi-l salută pe conte.

– Ah, în sfârşit, iată-te, Arthur!

– Mi s-a spus că m-ai chemat, tată, şi m-am grăbit să cobor.

– Puteai să te fi zorit un pic …

– Iartă-mă, tată, dar aveam de isprăvit o scrisoare către un prieten.

– Destul! Nu-ţi cer socoteală pentru treburile tale. Ai un nume şi un rang care trebuie să te pună la adăpost de legături nedemne de tine.

Arthur îşi lăsă ochii în jos şi nu răspunse. Tatăl său continuă:

– Te-am chemat ca să te rog ca mâine, duminică, să nu te angajezi faţă de nimeni.

– Ar fi trebuit să ştiu mai din timp, tată, căci aproape am şi făgăduit că …

– E bine că ştii şi azi, replică aspru contele, întrerupându-şi fiul, care tăcu; eşti invitat mâine la marchizul de Favieri, care dă un bal în casa lui din Lorges şi ţin neapărat să dai curs acestei invitaţii.

– Am să mă duc, tată, am să mă duc cu mare plăcere, răspunse Arthur cu grabă.

– Mă bucur că mă asculţi, zise domnul de Lozeraie, pe un ton mai puţin aspru. Dar încearcă să fii mai altfel, te rog eu! Renunţă la aerul ăsta trist şi

melancolic. O vei cunoaşte mâine pe domnişoara Flora de Favieri; e o fată foarte frumoasă; vezi că taică-său e imens de bogat ... Încearcă să-i placi ... cred că mă înţelegi, nu?

Arthur păru să-şi asculte tatăl, mai întâi cu mirare, apoi cu o vie satisfacţie. Şovăi totuşi un moment, dacă să-şi exprime sau nu gândurile pe care ultima frază a tatălui său i le inspirase. Dar, cum contele îl privea cu un aer sever şi întrebător, se hotărî şi zise:

– Sigur, tată, te înţeleg perfect; după cele ce mi-ai spus, îmi dau seama că ţi-ar surâde o căsătorie cu fata unui bancher, cum este de fapt domnul marchiz de Favieri.

– Acest om e reprezentantul uneia dintre cele mai vechi şi mai nobile familii din Florenţa, zise cu asprime domnul de Lozeraie. Comerţul şi banca, privite întotdeauna în Franţa ca o derogare de la nobleţe, nu sunt privite la fel şi în Italia. Domnul de Favieri n-a devenit bancher, a rămas bancher la fel ca şi strămoşii săi. E o foarte mare diferenţă între el şi bancherii din ţara noastră; căci, la noi, majoritatea provin din mici burghezi parveniţi.

Bucuria ce se ivise pe chipul lui Arthur se şterse brusc şi el răspunse cu timiditate:

– Există totuşi şi oameni foarte onorabili printre aceşti burghezi.

– Acest lucru trebuie să-ţi fie indiferent. Ce ai tu de-a face cu oamenii aceia?

– Nimic, tată, nimic, zise Arthur, vizibil tulburat.

Contele îşi privi fiul cu multă atenţie şi-i spuse cu duritate:

– Să ştii că te numeşti vicontele de Lozeraie şi te rog să nu mai uiţi acest lucru dacă, din întâmplare, până acum, l-ai uitat vreodată.

– Tată, eu niciodată ... n-am făcut nimic care ...

– Nu te-am întrebat nimic. Un gentilom are încredere în onoarea fiului său. Aminteşte-ţi totuşi că mâine mă vei însoţi la domnul de Favieri.

– Te voi însoţi, tată, răspunse Arthur.

Băiatul se retrase şi contele se pregăti să iasă, când iată că fu anunţat domnul de Poissy.

– Soseşti la timp, zise domnul de Lozeraie, tocmai mă gândeam să trec pe la dumneata, în drum spre Saint-Cloud.

– Am plecat de dimineaţă, căci afacerile nu se fac singure.

– Ei bine, cum stăm?

– Expediţia în Alger se va face; s-a hotărât definitiv acest lucru!

– Şi ce ţi-au spus oamenii noştri de la Ministerul de Război?

– Nu cutez să-ţi spun ...

– Cum? Atâtea sacrificii, şi le-am făcut de prisos?

– Nu vor fi de prisos, dacă mai adaugi ceva.

– Iar? strigă contele cu nerăbdare. Credeam că cele patru sute de mii pe care le-am dat până acum ajung.

– Trebuie să mulţumim atâta lume ...

– Şi, dacă m-aş hotărî să mai fac un nou sacrificiu, aş fi sigur că, măcar de data asta, aş pune mâna pe comanda acelor furnituri?

– Fără nicio îndoială.

– Şi cât ar trebui să mai dau?

– E vorba de o afacere în care vei câştiga trei sau patru milioane de franci, zise domnul de Poissy.

– Ştiu, dar cât ar trebui să mai dau?

– Păi, ar mai trebui o sută de mii de scuzi.

– O sută de mii de scuzi? Dar e exorbitant!

– Pentru patru milioane?

– Ah, zise contele de Lozeraie, ce vremuri trăim! Altădată, regele ar fi făcut cadou unuia dintre seniorii de la Curtea sa o astfel de afacere, care l-ar fi ajutat pe protejat să facă avere. Dar azi nu mai guvernează regele, ci Camerele pe de o parte, adunarea chiţibuşarilor, a jecmănitorilor şi a funcţionarilor pe de alta, vizuine populate de o rasă de slujbaşi ieşiţi din dosul tuturor tejghelelor Franţei, unde au învăţat să-şi vândă până şi onoarea.

– E o fericire să ai de cumpărat ceva de la cineva!

– E deplorabil când trebuie să plăteşti un lucru de zece ori mai mult decât face.

– Ţi-e greu să dai suma asta de o sută de mii de scuzi?

– Mie? replică trufaş domnul de Lozeraie. Sunt gata s-o dau oricând, dar nu vreau să mă las tras pe sfoară!! Îmi trebuie garanţii.

– Crezi că ţi se pot da garanţii într-o asemenea afacere? Asta-i o treabă de bună-credinţă.

– Ştii că înseamnă să dau aproape şapte sute de mii de franci?

– Ştiu! Dar te mai îndoieşti că un om, cu numele dumitale, n-ar avea câştig de cauză, în cazul că se mai prezintă şi alţi concurenţi? Ministerul are şi el un cuvânt de spus în treaba asta!

– Crezi? Ei bine, vom vedea! Am să mă duc la rege, am să-l caut pe ministru, am să sondez terenul şi mâine am să-ţi dau un răspuns.

– Să vin aici după răspuns?

– Bănuiesc că ai fost invitat la domnul de Favieri. Ne vom vedea acolo!

– Foarte bine. Dar până atunci eu ce să le spun?

– Că trebuie să mă consult.

– Să ştii că există oferte şi mai mari decât ale dumitale, care pot fi acceptate în orice clipă.

– Nu pot totuşi da o asemenea sumă, fără să mă consult, fără să-mi iau unele măsuri.

– O promisiune formală e de-ajuns. Cuvântul unui om ca dumneata e un angajament sacru.

– Ştiu, răspunse contele, surâzând vanitos. Tocmai pentru asta nu mi-l pot da cu atâta uşurinţă. Să aştepte.

– Bine, zise domnul de Poissy, voi face în aşa fel încât lucrurile să nu se încheie după-amiază.

– Contez pe dumneata, care eşti tot atât de interesat ca şi mine. Mă duc la Saint-Cloud. Cu bine.

Tocmai când contele se pregătea să iasă, valetul intră şi-l anunţă pe domnul Félix din Marsilia.

– Nu-l cunosc, zise contele. Cine-i omul ăsta?

– Un bătrân de vreo optzeci de ani. Spune că are o scrisoare de recomandare pentru domnul conte ...

– Probabil, vreun cerşetor ... Spune-i că nu-s aici ...

Şi, fără să fie atent la ceea ce spusese, domnul de Lozeraie părăsi cabinetul, străbătu salonul şi ajunse în anticameră, înainte ca servitorul să aibă vreme să-i transmită domnului Félix că domnul lipsea. Văzându-l, bătrânul se ridică şi, abordându-l respectuos, îi spuse, întinzându-i o scrisoare:

– Din partea vicontelui de Couchy, din Lyon.

Contele se opri şi luă scrisoarea, fără să răspundă la salutul bătrânului. Scrisoarea era concepută astfel:

„Dragă conte,

Persoana care îţi va înmâna această scrisoare este un bătrân de treabă, care şi-a pierdut averea din pricina revoluţiei. Îţi va spune povestea lui şi ţi-aş rămâne foarte recunoscător dacă ai putea face ceva pentru el.“

Contele aruncă scrisoarea pe o etajeră şi-i spuse valetului care venise după el:

– Dă-i doi ludovici acestui om şi spune să tragă trăsura la scară!

– Domnule conte, zise bătrânul Félix, aşezându-se între el şi uşă, eu n-am venit să-ţi cer pomană!

– Atunci ce vrei, domnule?

– E vorba de restituirea unor bani.

– O restituire? Eu n-am datorii, domnule, şi chiar dacă aş avea, nu le-aş avea la oameni din tagma dumitale!

– Domnule, spuse bătrânul pe un ton semeţ, eu nu vorbesc despre datoriile dumitale faţă de mine!

– Ar fi şi greu!

– Poate, zise bătrânul; vorbesc despre datoriile domnului de Loré, socrul dumitale. L-am împrumutat cu sume foarte mari, în străinătate, în timpul emigraţiei, şi acum am venit să-ţi cer banii.

– Mie? Eu nu sunt garantul datoriilor domnului de Loré!

– Totuşi, domnule, fiica lui, care a devenit soţia dumitale, e moştenitoarea lui.

– În cazul ăsta, afacerea l-ar putea interesa cel mult pe fiul meu, care a moştenit averea mamei sale. Dar unde sunt chitanţele dumitale?

– Când îţi voi povesti împrejurările în care l-am ajutat pe domnul de Loré, am să-ţi spun şi ce-i cu chitanţele alea.

– Înţeleg, zise contele cu mânie şi cu dispreţ; numai că vii cam târziu, domnule! Cunosc această adevărată industrie a escrocheriei şi te sfătuiesc să ţi-o exerciţi în altă parte.

– Iar eu înţeleg, răspunse bătrânul cu mânie, că domnul de Lozeraie ştie mai bine ca oricine cum se scrie istoria, pe nişte fapte aflate din întâmplare.

– Ce vrei să spui, ticălosule? strigă contele.

– Eu? Nimic, răspunse umil bătrânul. Dumneata mi-ai spus că reclamaţia mea îl priveşte pe fiul dumitale. Deci, am să mă adresez lui.

– Daţi-l pe omul ăsta afară pe uşă! strigă contele cu violenţă.

– Gândeşte-te, spuse bătrânul, că e în joc onoarea numelui de Loré.

– Numele domnului de Loré, ca de altfel şi numele meu, sunt mai presus de orice fel de intrigi josnice.

– Poate că fiul dumitale nu va gândi la fel.

– Îţi interzic să-l vezi pe fiul meu; ştiu că tinerii sunt uşor de tras pe sfoară şi te avertizez că, la cea mai mică încercare din partea dumitale, te dau pe mâna poliţiei. Tribunalele pedepsesc aspru asemenea tentative de escrocherie.

– Pedepsesc la fel de aspru şi însuşirile ilegale de titluri.

Aceste vorbe părură să-l năucească pe conte, care rămase o vreme încremenit, apoi se dezlănţui. Dar

domnul Félix plecase de mult, aşa că domnul conte strigă doar pentru sine:

– Iată la ce suntem expuşi noi, oamenii din vechea nobilime! Nişte intriganţi care vin să ne sperie şi să ne ameninţe cu scandalul!

– Ei, ce ziceţi de gentilomul meu? întrebă diavolul.

– Mie mi se pare că e la fel ca toţi ceilalţi, răspunse poetul. Când ai un nume mare, ţi se cam urcă la cap. Dar cel care mi se pare cel mai curios este domnul Félix. E un fel de eminenţă cenuşie a povestirii dumitale. Cine e acest om?

– Eu, zise baronul, nu văd care sunt legăturile dintre domnul de Lozeraie şi domnul Durand.

– Fiecare lucru la timpul său, zise diavolul; dacă ai să mă asculţi, am să-ţi spun. Nu scriu nici drame, nici comedii, dar am mare grijă de „efecte", cum ziceţi voi, când e vorba de teatru. Şi diavolul reîncepu:

XXXIII

O circulară electorală

A doua zi, Matthieu Durand se plimba pe una din aleile parcului din Etang, citind încă o dată hârtia pe care o studiase cu atâta atenţie în ajun, ale cărei copii îi fuseseră aduse de Léopold. Era aproape de amiază şi Matthieu Durand părea să aştepte ceva, cu nerăbdare. Se tot uita mereu îndărăt, să vadă dacă nu vine cineva. În sfârşit, zări un om apărând la capătul aleii, a cărui apariţie păru să-l încânte grozav. Acel om era antreprenorul Daneau. Cu toată plăcerea pe care i-o produse sosirea lui, bancherul nu se întoarse spre el. Îşi continuă plimbarea, ca şi cum nu l-ar fi observat, dar cu un pas destul de lent, pentru a putea fi ajuns din urmă, prefăcându-se că este complet absorbit de hârtia pe care-o citea. Daneau îl ajunse repede din urmă şi-l salută pe Matthieu Durand, care-i făcu un semn amical din cap, spunându-i:

– Iartă-mă! O clipă şi sunt al dumitale! Dacă nu eşti prea obosit, vom merge să ne plimbăm puţin împreună.

– Acest lucru mi-ar face cinste.

Bancherul nu răspunse şi-şi continuă lectura, în vreme ce antreprenorul mergea alături de el. Din când în când, Durand ridica din umeri, citind, sau lăsa să-i scape câte un hohot scurt de râs, apoi unele exclamaţii binevoitoare, de milă, cam de genul acesta: „Bietul om“, „E nebun, zău aşa“ etc. Apoi, în sfârşit, păru emoţionat de ceea ce citea şi-şi spuse, ca pentru sine: „Pune atâta inimă în treburile astea ...“ Pe urmă, întorcându-se către domnul Daneau, zise:

– Într-adevăr, există mult mai multă recunoştinţă printre cei săraci, decât printre cei avuţi!

– Sunt convins de asta, răspunse domnul Daneau.

– Poftim, iată o scrisoare, care la început mi s-a părut ridicolă, dar care a sfârşit prin a mă emoţiona, pentru că sunt convins de bunele sentimente care au inspirat-o.

– Despre ce e vorba? întrebă Daneau, obligat într-un mod atât de politicos să intre în intimităţile bancherului.

– Un biet om de treabă, răspunse acesta, pe care l-am ajutat să iasă dintr-un necaz şi care-şi închipuie că-şi poate arăta recunoştinţa, cerând pentru mine voturile alegătorilor din arondismentul său.

– Dar e o idee care mi se pare firească. A şi pus-o în aplicare?

– Din fericire, nu! Mi-a trimis doar ciorna scrisorii pe care vrea să le-o scrie. Iat-o!

– Nu sunteţi de acord?

– Vezi şi dumneata dacă pot să fiu, zise Matthieu Durand, dându-i scrisoarea.

Acesta o citi cu atenţie, în vreme ce bancherul urmărea, cu o nelinişte prost ascunsă, efectul produs de scrisoare asupra antreprenorului. În sfârşit, Daneau zise:

– Dar scrisoarea asta nu spune nimic care să nu fie adevărat; prezentându-vă ca pe cel mai dibaci bancher al Franţei şi totodată cel mai cinstit, enumerând toate serviciile pe care le-aţi adus comerţului şi industriei, nu spune decât ceea ce ştie toată lumea!

– Poate că am făcut unele fapte bune; dar de aici şi până la ce spune el, e cam mult!

– Pe legea mea, zise Daneau, dacă aş fi scris eu o asemenea scrisoare, aveam şi mai multe de spus!

– Sunt spuse destule şi aşa, făcu bancherul.

– Vă rog să mă iertaţi, domnule Durand, dar aş vrea să-mi îngăduiţi să vă întreb de ce nu candidaţi şi dumneavoastră?

– Eu? Să candidez? Nu, zise Durand.

– Dar nici n-aţi vrea să acceptaţi candidatura, dacă vi se oferă?

– Asta e o treabă mai serioasă. E o sarcină mult mai grea decât deputăţia, mai ales pentru un om ca mine. Gândeşte-te, dacă făceam parte din Cameră, m-aş fi socotit reprezentantul poporului şi mi-aş fi asumat greaua sarcină de a-i apăra drepturile, pe care cârmuirea se încăpăţânează să nu i le recunoască.

– Aceste drepturi nici n-ar putea avea un reprezentant mai nobil şi un apărător mai de nădejde.

– Le-aş susţine din toată inima şi cu toată convingerea, ţi-o jur; căci eu însumi mă trag din popor şi simt toate nedreptăţile care i se fac.

– Atunci, domnule, zise Daneau, îngăduiţi-mi să mă alătur alegătorului care v-a trimis această scrisoare ...

– Nu, nu, zise bancherul, dacă ţi-aş îngădui să faci un astfel de lucru, n-aş vrea ca numele lui să apară. E un om de treabă, care a fost mai mult imprudent decât rău intenţionat, dar care nu se bucură în comerţ de un nume tot atât de onorat şi de cinstit ca al dumitale, de pildă.

– Pe al meu, domnule Durand, am izbutit să mi-l păstrez nepătat datorită dumneavoastră şi, dacă-mi îngăduiţi, voi arăta în scris acest lucru.

– Da, zise bancherul făcând pe indiferentul, îmi dau seama că numele dumitale ar atrage după el o mulţime de alte nume ...

– Numele dumneavoastră ar atrage, domnule Durand. Şi dacă aş da acea scrisoare şi confraţilor mei s-o semneze, niciunul n-ar ezita să facă acest lucru.

– Sigur că, dacă o asemenea scrisoare ar fi semnată de un mare număr de alegători, poate că m-aş hotărî să-mi pun şi eu candidatura; sigur că un astfel de lucru m-ar încuraja, m-ar ...

– Ei bine, eu vă făgăduiesc în două zile, două sute de semnături, strigă antreprenorul, mânat de dorinţa de a-şi manifesta recunoştinţa faţă de Matthieu Durand.

– E mult, zise bancherul.

– Îmi îngăduiţi să încerc?

– Poate că va fi o încercare inutilă.

– Asta e treaba mea, domnul Durand, spuse Daneau, mândru de victoria pe care simţea că o repurtase asupra modestiei bancherului.

– Atunci, te las să-ţi faci treaba, domnule Daneau, răspunse Matthieu Durand, surâzând. Dar pentru că mă sileşti să accept aceasta, vreau să se ştie bine un lucru: că eu nu mă adresez decât poporului, că sunt un fiu din popor, că mandatul vreau să mi-l primesc din partea poporului şi că numai pentru el vreau să mi-l exercit.

– Da, domnule, da, şi veţi vedea că poporul vă va fi recunoscător.

– Bine, dragă domnule Daneau; să ascundem hârtia asta şi să nu mai discutăm astăzi acest lucru. Dumneata nu-mi cunoşti domeniul din Etang, aşa că hai să ţi-l arăt. Sunt convins că vei aprecia această construcţie, pentru că vei fi în specialitatea dumitale.

Şi timp de un ceas, bancherul şi zidarul se plimbară prin parcul magnific, plantat cu arbori din cei mai rari, presărat cu fântâni arteziene şi cu straturi cu flori admirabil întreţinute, ajungând astfel până la casa princiară a bancherului, o veche proprietate, care aparţinuse uneia dintre cele mai de seamă familii ale Franţei şi care mai păstra încă şanţurile împrejmuitoare, pline cu apă şi podurile suspendate din epoca medievală, poduri care nu se mai coborau acum decât în faţa omului din popor, Matthieu Durand.

Făcându-se seară, toate persoanele despre care v-am vorbit în această povestire se duseră la bal, la domnul de Favieri şi, printre cele mai frumoase femei care umpleau saloanele, se remarca domnişoara Delphine Durand, aşezată alături de domnişoara Flora de Favieri. Aceasta din urmă era înaltă, brunetă, serioasă, cu o expresie trufaşă şi îngheţată pe chip; cealaltă, micuţă, blondă, graţioasă, afişând o înfumurare care nu ajungea decât până la impertinenţă; prima, dând impresia că se sprijinea doar pe voinţa ei, cealaltă, lăsând să se bănuie că nu-şi datora aerul dominator, decât supunerii pe care o întâlnise întotdeauna în calea ei. Flora părea înzestrată cu un caracter pe care i-l dăruise natura; Delphine, cu un caracter pe care i-l crease situaţia ei materială. În rest şi în ciuda firilor lor deosebite, cele două fete abordaseră acelaşi

subiect de conversaţie: adică fiecare se minuna de eleganţa toaletei celeilalte. Pe urmă discutară despre cele mai moderne case de modă, apoi ajunseră la concluzia că regina celor mai frumoase pieptănături din Paris era domnişoara Alexandrine, din strada Richelieu. După asta, urmă o discuţie înscrisă în programele tuturor discuţiilor ce au loc în timpul unui bal: bârfirea celorlalte femei aflate în saloane, ba chiar şi a bărbaţilor care treceau prin faţa lor. Iată însă că fură întrerupte din această plăcută discuţie de către domnul de Favieri, care se apropie de fiica sa şi care-i spuse pe acel ton specific italienilor, pe jumătate mângâietor şi pe jumătate ironic, ton care te face să te îndoieşti de adevăratul sens al cuvintelor rostite:

– Flora, am venit eu însumi să ţi-l prezint pe domnul Arthur de Lozeraie, despre care ţi-am vorbit.

Domnişoara de Favieri răspunse la salutul lui Arthur printr-o uşoară înclinare din cap şi un surâs imperceptibil; la rândul său, Arthur o salută şi pe domnişoara Delphine Durand, pe care o cunoştea.

Nu apucă să se îndepărteze bine că Delphine îi şi zise Florei:

– Ai să-l primeşti la tine pe domnul Arthur de Lozeraie?

– Da, răspunse Flora pe un ton uşor ironic.

– Ah! făcu Delphine … Îl cunoşti mai de mult?

– E prima oară când îl văd ...

– Şi cum ţi se pare?

– Păi, zise Flora, întorcându-se spre Delphine, nu ştiu; nici nu m-am uitat la el.

– Am auzit spunându-se că e un tânăr remarcabil, foarte bine educat, de neam foarte mare …

– Şi foarte distins, adăugă Flora. Nu-i aşa?

– Da, răspunse Delphine.

– Ei bine, draga mea, probabil că ţi s-a ţinut şi ţie aceeaşi lecţie ca şi mie şi probabil ca şi multor altora. Domnul Arthur de Lozeraie are prieteni care-l anunţă în felul acesta în toate casele unde există câte o moştenitoare bogată, de măritat.

– Crezi? strigă cu însufleţire Delphine.

– Cel puţin aşa mi-a spus tata.

– Şi tatăl tău l-a primit … în acest scop?

– Nu cred, zise Flora cu dispreţ; o avere destul de împrăştiată, un nume mare a cărui origine nu e prea clară, nu convin nici bancherului Favieri, nici marchizului de Favieri.

– Dar, cu toate astea, s-ar putea, de pildă, să-ţi placă ţie, zise Delphine.

– Mie? strigă Flora. Un tânăr care e un nimeni, care tremură în faţa lui taică-său ca un băieţaş de doisprezece ani, un bărbat care-şi lasă ochii în jos în faţa unei femei, ca şi cum toate l-ar ameninţa să-l mănânce …

– Te asigur că are curajul să le privească, răspunse destul de sec Delphine, dar numai atunci când i se par frumoase.

– Ai dreptate, replică domnişoara de Favieri, căci te contempla mai adineauri într-un adevărat extaz.

– Te înşeli. Pe tine te contempla.

– Ai să te convingi că nu pe mine. Şi acum te rog să mă scuzi, dar am de dat câteva porunci.

Flora se ridică şi o lăsă singură pe Delphine. În acel moment, Arthur se şi apropie şi-i ceru domnişoarei Durand favoarea de a dansa cu ea. Delphine îi răspunse încet:

– Ai venit prea târziu.

– Toate dansurile sunt angajate?

– Nu, vreau să spun că domnişoara de Favieri nu mai e aici.

– Ştii bine că nu pentru ea am venit aici!

– Nu trebuie să discutăm atâta timp împreună.

– Mă retrag, dacă te temi că acest lucru va fi observat.

– O, nu e vorba de mine, zise Delphine; mi-e teamă să nu te certe tatăl tău.

Toate astea fuseseră spuse atât de repede şi atât de încet, încât vă puteţi da seama că Delphine era una dintre acele copile răsfăţate, încăpăţânate, voluntare, cărora le sunt îngăduite toate obrăzniciile şi care îşi permit toate obrăzniciile. Acel dialog dovedea, de

asemenea, că domnişoara Durand şi Arthur nu se întâlneau pentru prima oară şi că între ei exista o mică taină, ca între tineri.

Totuşi, Arthur n-ar fi înţeles ultimele cuvinte ale domnişoarei Durand dacă, înarmându-se cu un curaj supraomenesc, nu s-ar fi aşezat pe scaunul gol, pe care stătuse mai înainte domnişoara de Favieri, trecând astfel dincolo de convenienţele pe care, de obicei, le respecta cu cea mai mare stricteţe. Delphine nu se putu abţine să nu surâdă pentru acel mic triumf pe care-l repurtase, dar asta n-o linişti. Era supărată pe el, pentru cele spuse de Flora. Probabil că i-ar fi făcut mutre, chiar dacă Flora i-ar fi spus că e încântător. Era una dintre acele femei care fac scandal din orice, mai ales când aşa-zisa lor dragoste nu e, de fapt, decât un sentiment de vanitate tiranică.

– Domnişoara Durand, zise poetul, întrerupându-l pe povestitor, e totuşi o persoană delicioasă.

– Şi imens de bogată şi care, dacă ar întâlni un bărbat în stare s-o domine, ar deveni cea mai dulce şi cea mai încântătoare femeie din lume, zise diavolul.

– Şi eu m-am gândit la fel, zise poetul.

– O fată pe care tatăl ei va trebui s-o dea unui om la fel ca el: distins, dar mai ales provenind din popor.

– Şi eu sunt un om provenit din popor, domnule, zise poetul, îmbăţoşându-se.

– Şi între oamenii din popor există deosebiri, domnule, cum există, de pildă, între dumneata şi domnul Durand, zise diavolul, surâzând. Şi acum, am să te rog să-mi dai voie să continui şi vei vedea că şansele pe care le ai poate că nu sunt chiar atât de mari cum crezi.

Într-adevăr, Arthur, aşezat alături de Delphine, spuse:

– Deci, nu vrei să dansezi cu mine?

– Nu.

– Dar cu alţii ai să dansezi?

– Da.

– O să vedem noi!

– O să vedem ...

În acel moment, Léopold se apropie de domnişoara Durand ca s-o invite la dans, dar ea îi răspunse:

– Scuză-mă; am făgăduit acest dans domnului viconte Arthur de Lozeraie.

– Ah, spuse Arthur în şoaptă, eşti un înger!

– Îţi jur că nu pentru tine l-am refuzat pe domnul acela.

Arthur crezu că-i răspunsese aşa, pentru că încă mai era înciudată. Dar se înşelase. Dacă în loc de Léopold, subalternul tatălui său, ar fi invitat-o la dans vreun tânăr de neam mare, ar fi primit, fără să ezite. Dar vanitatea ei nu putea accepta drept partener de dans pe unul dintre slujbaşii tatălui ei, când îl avea alături pe vicontele de Lozeraie.

– Dansezi sau nu cu mine? întrebă Arthur.

– Nici cu tine, nici cu altul. Lasă-mă şi du-te s-o inviţi pe domnişoara de Favieri.

– Îţi jur că nu simt dorinţa să dansez cu domnişoara de Favieri.

– Poate, dar dacă tatăl tău vrea, cred că ar fi mai bine.

Arthur tăcu, simţindu-se jignit. Cum între timp începuse contradansul, îl zări pe tatăl său făcându-i semn. Părăsi înciudat locul şi se îndreptă spre conte, care-i spuse:

– Ai invitat-o pe domnişoara de Favieri?

– Nu-i aici, zise Arthur, roşind.

– Cine e tânăra cu care discutai? Se pare că vă cunoaşteţi ...

– E fiica domnului Matthieu Durand, acel bancher atât de bogat şi de ...

– Bine, bine! spuse contele. Ştiu foarte bine cine e Matthieu Durand, un fel de meseriaş parvenit.

– Se spune că e foarte onorabil, foarte cinstit.

– Ai fi vrut să fie un pungaş? Ce naiba putea să fie, dacă nu om cinstit? În orice caz, te poftesc să nu mai fii atât de atent cu fiică-sa!

Arthur nu ştia ce să spună. Din fericire pentru el, tatăl său fu abordat de marchizul de Berizy şi de către Matthieu Durand în persoană. Domnul de Berizy îi zise contelui de Lozeraie că dorea să discute o clipă,

iar acesta se îndepărtă împreună cu el. În vremea asta, Delphine, apropiindu-se de Durand, îi spuse:

– Mai stăm mult aici, tată?

– Păi, draga mea, balul abia a început.

– Mi-e totuna, răspunse fata răsfăţată; mă plictisesc şi aş vrea să plec.

– Oricând vei vrea, zise Matthieu Durand, sau mai curând, după ce voi sta o clipă de vorbă despre afacerile mele cu aceşti doi domni.

– Vai, tată, nu renunţi la afaceri nici măcar la bal? Eşti uimitor, zău aşa!

– E şi mai uimitor, domnişoară, zise domnul de Berizy, ca la vârsta dumitale şi frumoasă cum eşti, să spui că te plictiseşti.

În tonul marchizului se citea profunda admiraţie a omului din lumea mare faţă de o fată atât de frumoasă ca ea, încât Delphine se simţi flatată de acea mică lecţie paternă.

– Vai, dacă mă plictisesc, spuse ea, asta se întâmplă fiindcă nu ştiu ce să fac.

– Ei, iată că se dansează, zise marchizul, şi iată şi un tânăr, adăugă el, întorcându-se către Arthur, ce rămăsese lângă el, care ar fi încântat, sunt sigur de asta, ca să te distreze.

– Ba aş fi chiar foarte fericit! strigă cu însufleţire Arthur.

Însă o privire a tatălui său îi curmă elanul, în vreme ce Matthieu îi spuse fiicei sale:

– Du-te, Delphine; dansează măcar o dată, de ochii lumii ...

Luând o mutră de fată de pension, Delphine răspunse pe un aer scorţos:

– Te voi asculta, dragă tată.

Apoi, în timp ce contele se îndepărta împreună cu domnul de Berizy şi cu Durand, fata se întoarse spre Arthur şi-i spuse:

– Vezi că te imit şi că-mi ascult şi eu tatăl?

XXXIV

O afacere

În timp ce Arthur şi Delphine se duceau să danseze împreună, amândoi încântaţi de împrejurarea care-i obligase să facă acest lucru – Arthur împotriva voinţei tatălui său, Delphine împotriva capriciului său –, domnul de Lozeraie, marchizul de Berizy şi Matthieu Durand se retrăseseră într-un colţ al salonului unde se afla o masă de *whist,* ocupată de patru persoane absorbite de joc şi destul de departe de locul unde se aşezaseră cei trei.

Domnul de Berizy luă primul cuvântul şi, după ce-l prezentă pe contele de Lozeraie domnului Durand, le zise:

– Vă cer scuze, domnilor, că vă plictisesc cu o afacere în toiul unui bal, dar momentul e mult prea prielnic, ca să nu profit de el. Ţi-am vorbit, domnule Durand, de o pădure pe care am vândut-o; a cumpărat-o

domnul conte de Lozeraie, pe care-l vezi aici. Conform contractului, în trei luni trebuie să-mi pună în mână toţi banii. Plata mi-o va face mie. Spune-mi, domnule conte, nu ţi-ar conveni să-i dai domnului Durand aceşti bani, pe care, oricum, îi voi depune la el? Iar dumitale, domnule Durand, nu ţi-ar conveni să primeşti banii direct de la domnul de Lozeraie?

– Dacă aşa doriţi dumneavoastră, domnule marchiz, zise Matthieu, eu sunt gata să accept propunerea.

– Din moment ce domnul Durand îmi va elibera o chitanţă, răspunse plin de morgă domnul de Lozeraie, nu văd niciun inconvenient în treaba asta.

– Numai de hatârul dumneavoastră, domnule marchiz, accept acest aranjament, spuse Durand plin de trufie. Şi vă rog să fiţi pe deplin convins de acest lucru.

– Într-adevăr, dacă n-aş fi ţinut să vă fiu agreabil, zise contele pe un ton şi mai plin de înfumurare, aş fi respectat întocmai indicaţiile din contract, domnule marchiz.

– Iar eu, pe cele din contractul meu, adăugă Durand.

– Vă mulţumesc la amândoi pentru această extremă bunăvoinţă, spuse domnul de Berizy, surâzând, de care vă asigur că voi profita. Sunt obligat să mă reîntorc în provincie pentru unele afaceri şi sunt încântat că asta de aici s-a şi aranjat.

Contele şi bancherul făcură un semn de asentiment.

– Mâine, notarul meu va întocmi actele care vor asigura validitatea plăţii dumneavoastră în mâinile unui terţ, şi totul va fi în perfectă regulă, zise domnul de Berizy, adresându-se domnului de Lozeraie.

– Domnul conte de Lozeraie nu are de făcut nicio observaţie, nu are de luat nicio măsură? întrebă Durand.

– Omul meu de afaceri va trece pe la dumneavoastră, domnule, zise de Lozeraie.

– Îl va primi casierul meu, replică Matthieu Durand, şi tot el va încasa şi banii, dacă-i va aduce.

Se salutară şi se pregătiră să părăsească salonul. Cei de la masa de *whist* tocmai se ridicaseră şi ei, dar chiar în acea clipă intră în salon domnul de Favieri.

– Aţi câştigat, domnule Félix? îl întrebă el pe unul dintre jucători.

Auzind acest nume, contele şi bancherul se întoarseră brusc şi-l recunoscură pe bătrânul cu care vorbiseră în ajun. Amândoi fură din cale-afară de miraţi să-l vadă la domnul de Favieri. Dar surpriza lor fu şi mai mare, când îl auziră spunându-i pe un ton nepăsător domnului de Favieri:

– Nu, am pierdut optzeci de fise în trei roberi. Din fericire, adăugă el, scoţând un portofel din buzunar şi aruncând pe masă un pachet de bilete de bancă, nu

jucăm decât pe cinci sute de franci miza.

– Oho! făcu poetul, înseamnă că acel domn Félix se învârtise bine! Cine dracu putea fi? Aduce perfect cu „necunoscutul" din toate piesele lui Alexandre Duval ... jucate la Théâtre Français!

– Şi contele ăsta de Lozeraie mi se pare cam suspect. Deşi are un nume mare, zise baronul.

– Nu, strigă poetul, eu vreau să ştiu cine e domnul Félix. Vă declar că voi face din el eroul piesei mele. Parcă-l şi văd descheindu-şi redingota şi cămaşa şi strigând: „Recunoşti cicatricea asta?" Nu ştiu dacă nu cumva l-am văzut la bancher ...

– Se pare, reluă diavolul râzând, că sistemul personajelor necunoscute aţâţă curiozitatea atât în teatru, cât şi în viaţă, căci şi Durand, şi contele încercau să-şi explice cine putea fi acel om, care venise la ei ca un solicitator nedorit şi pe care-l întâlneau acum la unul dintre cei mai bogaţi bancheri din Europa, jucând *whist* pe nişte mize enorme şi pierzând cu atâta nepăsare o sumă considerabilă pentru oricine. La rândul lui, domnul Félix, văzându-i pe domnii de Lozeraie şi Durand, trecu prin faţa lor, făcându-se că nu-i vede, dar spunând încet, ca să nu-l audă decât ei:

– Orgoliul şi Vanitatea!

Nici Durand şi nici de Lozeraie nu erau oameni care să suporte o asemenea jignire; dar cel care le-o

adresase avea mai bine de optzeci de ani; amândoi își aminteau cum îl primiseră, își aminteau de cuvintele misterioase și oarecum amenințătoare pe care le rostise și amândoi, reținuți parcă de un fel de teamă, îl lăsară să se îndepărteze, fără să riposteze în vreun fel. Se priviră unul pe celălalt și faptul că fiecare dintre ei auzise cuvântul insultător adresat celuilalt, spori și mai mult ura ce părea să-i domine instinctiv. Iar explicațiile care urmară după acel bal, dădură și marelui bancher, și seniorului noi motive de a se urî reciproc.

Într-adevăr, prima explicație avusese loc între Delphine și Arthur. Tânărul, cu atât mai stângaci, cu cât era mai îndrăgostit ca niciodată, își închipui că-și arată pasiunea, jurându-i Delphinei că va rezista la orice îndemn sau poruncă a tatălui său. Tânăra îl întrebă care erau acele îndemnuri și porunci, iar băiatul comise stângăcia de a-i spune. Atunci fata, jignită, îl trimise pe Arthur să înghită disprețul domnișoarei de Favieri, spunându-i tatălui ei cât de impertinent putea fi domnul conte de Lozeraie. Că Delphine i-a repetat tatălui ei cuvintele lui Arthur, nu-i de mirare; de mirare e faptul că și Arthur i-a spus tatălui său ceea ce-i spusese Delphine despre domnișoara de Favieri. Și iată cum: domnul Félix, cunoscându-l pe Arthur în timpul balului, îl luă deoparte și-i spuse că ar vrea să discute cu el o afacere privind averea mamei sale, în care

numele acelei femei putea fi compromisă. Arthur îi răspunsese că era oricând gata să apere onoarea mamei sale, cu toate că nu-i purta numele, chiar cu mai multă ardoare decât onoarea numelui tatălui său, pe care-l purta și el. Domnul Félix fu încântat de acest răspuns, dar îi replică foarte serios:

– Facă Domnul ca numele pe care-l porți să prețuiască tot atât, în ochii dumitale, ca cel pe care nu-l porți!

– Domnule! strigă Arthur.

– Noi ne vom mai vedea, tinere, îi zise cu blândețe bătrânul, și atunci ai să înțelegi de ce am dreptul să-ți vorbesc astfel!

Așa că, atunci când domnul de Lozeraie, care remarcase emoția cu care fiul său luase mâna domnișoarei Delphine, se crezu dator să-i repete lui Arthur porunca de a nu mai încerca s-o întâlnească pe acea tânără, se izbi de o oarecare împotrivire. Arthur socoti că e de datoria lui să-i explice tatălui său că alianța dintre nobilime și marea finanță nu era un lucru chiar atât de rar, încât să respingă ideea cu atâta dispreț. Iritat de acel început de rezistență, contele socoti că nu-i poate explica mai bine fiului său cât de greșite îi erau părerile, decât apucându-se să vorbească despre respectul pe care-l datora numelui său.

– Fiule, atunci când ești un Lozeraie și când ai

avere, eşti foarte mândru de numele tău! Da, Arthur, căci unor oameni ca noi le revine sarcina de a menţine riguroasele principii ale onoarei şi ale demnităţii, care vor reda în curând nobilimii strălucirea şi poziţia pe care, în parte, le-a pierdut.

– Atunci, tată, răspunse Arthur, cum se face că şi numele, şi averea noastră au fost în seara asta obiectul unor comentarii destul de supărătoare?

Atât i-a trebuit contelui de Lozeraie, care nu s-a lăsat până n-a smuls de la fiul său tot ceea ce auzise acesta de la domnişoara Delphine Durand şi de la domnul Félix. Furios la culme, i-a spus verde în faţă lui Arthur, că niciodată nu va consimţi să se însoare cu fata unui parvenit ca Durand. Arthur fu obligat să creadă că hotărârea era irevocabilă, căci chiar a doua zi taică-său l-a şi expediat la Londra; băiatul era convins că-l obligase să părăsească Parisul, ca să-l despartă de Delphine, când, de fapt, contele voise să evite o nouă întâlnire cu domnul Félix.

La rândul său, domnul Durand, atât de îngăduitor, de obicei, cu Delphine, de data asta a fost de neclintit. În zadar îi spunea fata că va muri de disperare, dacă nu se va mărita cu Arthur; în zadar o apucară crizele de nervi, nimic nu îl clinti pe bancher. În zadar îşi goni cameristele, îl dădu pe uşă afară pe profesorul de desen, azvârli notele în capul profesorului de pian, îşi

rupse o duzină de rochii şi sparse o mulţime de mici nimicuri foarte costisitoare; toate aceste demonstraţii ale profundei sale dureri nu-l impresionară cu nimic pe Durand, atâta vreme cât auzi vorbindu-se despre familia de Lozeraie.

– Îţi place titlul lui? o întrebă taică-său. Dar vrei, te mărit cu un marchiz sau cu un duce.

– Eu vreau să fiu nevasta lui Arthur, o ţinea ea întruna.

– Dar, replică Matthieu Durand, omul din popor, contele de Lozeraie e un intrigant parvenit; e fiul nu ştiu cărui uşier din provincie, care a furat titlul cu care se împăunează.

– Dar dumneata, tată, îi răspunse Delphine, nu eşti fiul unui muncitor? O spui tuturor, cui vrea şi cui nu vrea să te asculte!

– O, cu mine se schimbă treaba, Delphine, zise bancherul, ascunzându-şi mânia. Eu nu-mi reneg originea; eu mă laud cu ea, sunt mândru de ea şi mă simt onorat.

Delphine era departe de a pricepe acele calcule ale orgoliului ce-l împingea neîncetat pe Matthieu Durand să spună că era un om din popor şi să fie mereu jignit din pricina acestei origini, pe care şi-o atribuia singur. Scandalul dintre Delphine şi tatăl ei dură opt zile, căci, într-a noua zi, fata află că Arthur plecase la Londra. Delphine se simţi cumplit de umilită, aflând această

veste. Într-adevăr, văzând că după opt zile Arthur nu sărise încă zidul grădinii lor, cumpărându-l pe grădinar, sau măcar pe vreuna dintre cameriste, ca să poată ajunge până la ea şi să-i spună că, dacă nu consimte să-l ia de bărbat, se va omorî la picioarele ei, Delphine intră la idei; şi iată că, tocmai când aştepta propunerea lui înflăcărată de a o răpi şi de a fugi cu diligenţa, află că Arthur al ei o părăsise şi plecase la Londra. Cumplit de dezamăgită, se socoti incapabilă să inspire o pasiune romantică, iar pe Arthur, incapabil s-o resimtă.

Mânia şi ciuda pe care le simţi cu acest prilej puseră capăt unei dureri care, de altfel, nici nu exista. Dar a-i mărturisi tatălui ei că puţin îi mai păsa de Arthur de Lozeraie ar fi însemnat să recunoască făţiş că nu avusese dreptate, or, ea nu înceta să tot strige:

– Îl vreau pe Arthur, sau moartea!

Prin urmare, refuză să mai vadă pe careva; se închise în odaia ei şi nu se mai preocupă decât de presupusa ei durere. Şi totuşi, cine ştie dacă n-ar fi fost crunt pedepsită pentru comedia pe care o juca, dacă taică-său ar fi cedat dorinţei sale. Până la urmă, îşi dădu seama că, procedând astfel, tot nu avea să reuşească, dar în schimb îşi necăjea tatăl şi alarmase toată casa.

Iată care era situaţia în familia Durand, la trei luni după epoca în care a început această povestire. Serios

îngrijorat de stăruinţele Delphinei, Matthieu Durand începu să simtă că antipatia pe care o nutrea faţă de contele de Lozeraie începe a păli în faţa durerii pe care i-o pricinuia fiica sa, când iată că interveni următoarea scenă.

– Vorbiţi mereu de ura dintre contele de Lozeraie şi domnul Matthieu Durand. Eu cred că ura asta trebuie să fi avut un motiv.

– Un motiv! repetă diavolul. De ce trebuie să aibă neapărat un motiv? Se urau pentru că se urau şi gata, după cum unii se iubesc, pentru că se iubesc.

Totuşi, antipatia dintre conte şi bancher nu era ceva organic şi înclin să cred şi eu că ura lor avea motive. Dar nu trebuie să le căutăm în relaţiile anterioare dintre cei doi oameni. Nici în răutăţile sau nedreptăţile pe care şi le-ar fi putut face reciproc. Niciodată nu existase între ei nici rivalitate în dragoste, nici rivalitate politică, cele două pricini atât de fecunde în certuri, crime, nerozii şi ruine. Când s-au văzut la domnul de Favieri, era pentru prima oară când se întâlneau şi-şi vorbeau, deşi după nume se cunoşteau de multă vreme şi unul, şi altul.

Ura lor se datora faptului că se asemănau, că aveau, probabil, amândoi cam acelaşi cusur. Ura care îl despărţea pe domnul de Lozeraie de Matthieu Durand era asemănătoare cu ura care exista între două femei de

moravuri uşoare, dintre care una îşi ascunde cu ipocrizie picioarele, lăsându-şi rochia să-i acopere până şi vârful pantofilor, în vreme ce cealaltă îşi poartă ruşinea cu fruntea sus, lăsând – atunci când merge – să i se vadă jartierele. Prima, crezând că-şi ascunde viciile, blamându-le pe ale celor care le lasă să se vadă, o detestă pe târfa cinstită, care o sileşte să dispreţuiască cu glas tare viaţa pe care o duce pe ascuns; în vreme ce a doua nu-i poate ierta, celei care se ascunde, fărâma de respect pe care şi-o mai păstrează, cu toate că şi ea este demnă de un pic de stimă şi, atunci, o urăşte pe prima, pentru că e mai apreciată decât ea. Aşezaţi o femeie cinstită între cele două desfrânate: le va dispreţui şi pe una, şi pe cealaltă; dar ea nu va face decât să le dispreţuiască, nu le va aduce niciun alt prejudiciu. Cât despre cele două femei de moravuri uşoare, o vor detesta pe femeia cinstită, dar mult mai puţin decât se detestă între ele. Acelaşi sentiment de ură, uşor modificat, poate fi întâlnit şi între doi bărbaţi, dintre care unul e un pungaş neruşinat, iar celălalt un pungaş ipocrit. Viciul nu are alt duşman mai implacabil decât viciul. Aşa că, doi parveniţi ridicoli – căci şi ridicolul e un viciu –, cum sunt contele de Lozeraie şi Matthieu Durand, se urăsc între ei …

– Doi parveniţi? strigă poetul. Cum … domnul de Lozeraie …

– Da. E un parvenit!

– A, de asta l-aţi făcut ridicol …

– Nu, ci pentru că era ridicol, la fel ca şi domnul Matthieu Durand, zise diavolul. Şi tocmai pentru asta se şi detestau.

Într-adevăr, amândoi erau dezolaţi de obscuritatea originii lor; doar că unul făcea paradă de ea, pentru a se impune societăţii, iar celălalt o ascundea cu grijă, avid după un respect pe care ştia că nu-l merită.

Matthieu Durand era omul orgoliului, care socotea că poate lupta singur împotriva prejudecăţilor sociale şi că le poate supune în folosul său. Domnul de Lozeraie, omul vanităţii, se supunea prejudecăţilor sociale, cu condiţia de a le întoarce în folosul său. Matthieu Durand îl ura pe domnul de Lozeraie pentru că ocupa, printr-o minciună, poziţia unui om important, când el nu merita niciun titlu; domnul de Lozeraie îl ura pe Matthieu Durand pentru că se lăuda tot timpul cu originea lui obscură, pe care el se străduia atâta să şi-o ascundă; iar amândoi, detestându-i pe oamenii din înalta şi adevărata nobilime, mai puţin însă cât se detestau între ei. Pe de altă parte, s-ar putea spune că cei doi oameni erau, unul, reprezentantul vechilor idei, celălalt, reprezentantul ideilor noi. Domnul de Lozeraie era parvenitul care se conforma vechilor idei privind avantajele unui neam vechi, ale unei ramuri nobile, pentru a crea iluzia că el însuşi se bucura de astfel de avantaje. Matthieu Durand

era parvenitul care se conforma ideilor noi, cel care, sprijinindu-se pe principiul egalității sociale și al valorii individuale, repudia orice ereditate, impunând *eul* ca pe singura putere, ce-și trage vlaga din el însuși; așa că domnul Félix avusese dreptate, când spusese că Matthieu Durand reprezenta orgoliul, iar domnul de Lozeraie reprezenta vanitatea.

– Domnul Félix ăsta, zise poetul, trebuie să fie vreunul dintre bătrânii gentilomi de odinioară, un om dintr-o bucată, fiindcă prea vorbiți frumos despre el.

Diavolul nu răspunse și continuă:

– Acum, când socot că v-am explicat – de bine, de rău – care erau pozițiile celor doi oameni, unul față de celălalt, și poziția amândurora față de societate, am să-mi continui povestirea și am să vă relatez diversele scene care s-au petrecut între ei, ca urmare a ceea ce v-am istorisit până acum.

Luizzi, care cunoștea felul de a povesti al diavolului, își zise că avea, probabil, motive serioase de a lungi la nesfârșit acea povestire și-l ascultă, doar ca să vadă dacă ea va produce asupra poetului efectul scontat de diavol, care continuă astfel:

– Era, de data asta, în primele zile ale lui iulie 1830. Matthieu Durand se întorsese de la Etang, unde o lăsase pe Delphine într-o asemenea stare, încât cred că era gata să-l bată și pe taică-său. Acesta stătea din nou

în cabinetul lui, unde l-am văzut la începutul povestirii. Numai că bancherul nu mai avea același aspect de fericire calmă și de supremă mulțumire de sine, care străluceau pe chipul său cu câteva luni mai înainte. Omul părea când din cale-afară de bucuros, când foarte neliniștit; vedeai cum i se succed pe chip când luminile bucuriei, când negurile grijilor. Acele diverse emoții depindeau de lucrurile la care se gândea în momentul respectiv. Când își aducea aminte că fusese numit deputat în trei colegii de arondisment și într-un colegiu de departament, căldura orgoliului îl îmbujora și ochii îi străluceau de bucurie; dar, când își aducea aminte pe ce căi ajunsese la acel triumf, când recunoștea că trebuise să sacrifice ambiției sale, siguranța afacerilor, o spaimă rece îl făcea să pălească. De când fusese ales, își juca rolul cu și mai mult talent, aș zice chiar cu sângele rece al unui actor cu o îndelungată experiență în teatru, care se pricepe să-și însoțească gesturile și cuvintele de o căldură și de o intonație pe care e departe de a le simți cu adevărat. Or, cum Matthieu Durand fusese prevenit că era așteptat de o mulțime de lume, ceru valetului lista și nu fu prea mirat, întâlnind printre ale treizeci de nume și pe cel al domnului de Lozeraie. Alături de el se afla numele antreprenorului Daneau. Bancherul păru să reflecteze un moment cum să procedeze cu domnul de Lozeraie.

Apoi sfârşi prin a-i spune valetului:

– Scuză-mă faţă de domnul de Lozeraie; îi vei spune că toată dimineaţa voi fi ocupat cu afacerile şi că mă tem să nu-l fac să aştepte prea mult; dar că, dacă ar vrea să treacă mâine sau poimâine, voi fi la ordinele sale. Cât despre domnul Daneau, să-i spui să aştepte, fiindcă trebuie neapărat să vorbesc cu el. Apoi începe să-i pofteşti pe ceilalţi.

De îndată ce dădu aceste porunci, bancherul îşi părăsi fotoliul, pentru a primi în picioare persoanele ce veneau să-l vadă cu diverse treburi, silindu-le astfel să-şi scurteze vizita. Această deosebire între primirea pe care o făcea odinioară oamenilor ce veneau să-l solicite şi cărora le oferea, cu atâta graţie, un scaun, şi primirea pe care le-o făcea acum, părea să arate că Matthieu Durand îşi pierdea vremea ascultând toate acele fleacuri, cărora înainte le acordase atâta atenţie. Expedie mai întâi o jumătate de duzină de alegători, care veniseră să-i solicite apostilele, pe care refuză să le dea, având în vedere că se angajase, înainte de orice, să susţină poporul de la tribună şi nu din birou, altfel zis, în teorie şi nu în practică. Ah, vedeţi, teoria e cel mai frumos lucru pe care l-a inventat diavolul, pentru a dezorganiza lumea! Daţi-mi-l pe filantropul care iubeşte cel mai mult oamenii, încredinţaţi-i puterea timp de douăzeci şi patru de ore şi voi face din el cel

mai abominabil monstru. Robespierre era un teoretician care voia binele Franţei şi care, ca toţi teoreticienii, gândea că sfârşitul justifică mijloacele. Deci, continuă diavolul, Matthieu Durand îi primi şi le făcu vânt electorilor, cu acea superioritate a omului care e sătul până în gât de vizitele lor. Nu voia să-şi discrediteze puterea, zicea el. Fraza asta le-a servit-o tuturor şi toţi au plecat încântaţi de independenţa noului deputat; în treizeci de minute şi-a expediat toţi alegătorii. Între timp, un fost furnizor al armatei imperiale se prezentă cu o petiţie adresată Camerelor, în care cerea să i se restituie nişte sume foarte mari, acuzând guvernul că-i respinsese pe cei în drept şi semnalând nişte fraude evidente; bancherul îi citi cu atenţie cererea, de la un capăt la altul, apoi îi zise:

– Da, domnule, voi sprijini această cerere, din toate puterile mele; vreau şi trebuie să semnalez o spoliere atât de ruşinoasă; cererea dumitale a fost respinsă, pentru că se referă la o epocă în care actualul guvern îşi făcea o glorie din a nu mai respecta angajamentele luate. Dar va veni şi ziua dreptăţii, domnule, şi atunci nu va mai ţine nici de mine, nici de prietenii mei, ca să vi se dea satisfacţie.

– Nădăjduiţi în aşa ceva, domnule, zise fostul furnizor.

– Majoritatea opoziţiei este incontestabilă, domnule, şi atotputernică şi va obliga puterea să facă ceea

ce vrem, dacă totuşi puterea va mai rămâne în mâinile unor oameni care abuzează de ea într-un mod atât de arbitrar, împotriva a tot ceea ce este popular şi naţional.

– Ah, domnule, strigă petiţionarul, îmi redaţi viaţa! Căci vreau să ştiţi că m-au adus la sapă de lemn şi că sărăcia în care trăiesc este atât de mare, încât, dacă aş putea împrumuta o mică sumă, până în ziua în care cererea îmi va fi rezolvată, graţie elocventei dumneavoastră intervenţii, m-aş socoti un om fericit.

– Presupun că acest lucru se va realiza cu uşurinţă, zise Matthieu Durand, îndreptându-se către uşa cabinetului, pentru a-i da de înţeles protejatului său că audienţa se sfârşise.

– Dacă presupuneţi acest lucru, zise fostul furnizor, urmându-l cu regret pe bancher, n-aţi putea să mă împrumutaţi chiar dumneavoastră, domnule Durand?

– Eu, domnule? zise deputatul. Vai! Nu! Îmi este absolut interzis să mă ocup de astfel de lucruri! Dacă aş putea, sigur că v-aş împrumuta! Când cererea dumneavoastră va ajunge la Cameră, veţi putea conta pe elocventa mea intervenţie.

Spunând acestea, bancherul deschise el însuşi uşa cabinetului său şi-l salută pe petiţionar cu cea mai desăvârşită politeţe, ce acoperea în mod strălucit fraza pe care tocmai o rostea în gând: „Şi fă-mi plăcerea şi mai du-te dracului!“

După acel petiţionar se prezentă un altul, care venea să-i supună lui Matthieu Durand un proiect de reformă financiară, ce nu voia altceva decât să suprime patenta, impozitul pe băuturi, pe sare, monopolul tutunului şi să umple deficitul, pe care toate acestea le-ar fi făcut în bugetul statului, reducând la jumătate toate lefurile funcţionarilor publici. Neadmiţând aplicarea întocmai a ideilor reformatorului, bancherul fu, în principiu, de acord cu el şi declară că era vremea de a introduce un sistem de economie severă în cheltuielile publice şi de a face să înceteze neruşinata risipă a averii poporului. Că atunci va fi cu putinţă să se ajungă şi la realizarea ideilor petiţionarului, idei pe care el se angaja, în orice caz, să le supună Camerei, cu scopul de a-i obişnui pe cei de acolo să audă vorbindu-se despre economie şi reformă.

– Ăsta nu mai este acel Matthieu Durand pe care-l ştiam eu, patriot cinstit şi adevărat, pe care toţi prietenii săi îl admirau, zise poetul.

– Tot ce se poate, răspunse diavolul; eu nu-l descriu pe cel pe care-l cunoşteai dumneata, ci pe cel pe care-l cunosc eu.

– Dar nu v-am văzut niciodată pe la el!

– Mă duc adesea, spuse diavolul, apoi continuă: după ce Matthieu Durand i-a făcut vânt, cu aceeaşi ceremonie, şi economistului, ca şi fostului furnizor, a

dat ordin valetului său să-l introducă pe domnul Daneau, dar s-a mâniat cumplit, când a aflat că antreprenorul n-a mai vrut să aştepte şi că a spus că va trece în cursul zilei. Pe de altă parte, Matthieu Durand a fost din cale-afară de surprins, când a aflat de la valetul său că domnul conte de Lozeraie declarase că va aştepta până ce domnul Durand avea să-şi termine afacerile. Domnul de Lozeraie aşteptând în anticamera lui Matthieu Durand, acesta simţi în inimă un asemenea val de orgoliu, încât uită un moment de grosolănia lui Daneau faţă de el şi dădu ordin, cu voce răsunătoare, să fie introduse alte persoane din anticameră. Toţi erau negustori care, atraşi de înalta reputaţie a domnului Durand, veneau – aşa cum venise odinioară şi domnul Daneau – să-i vorbească bancherului despre dificultăţile lor şi să-i solicite sprijinul generos pe care-l obţinuse Daneau. Matthieu Durand folosi şi pentru solicitanţii comerciali aceeaşi frază ca şi pentru solicitanţii politici. Noua sa funcţie de deputat – le spuse el – îi răpea tot timpul, aşa că nu se mai ocupa deloc de afacerile bancare, pe care le lăsase în grija domnul Séjan, care – îi asigură el – va face tot ce se va putea şi la care îi trimise cu o bunăvoinţă nemaipomenită. Şeful contabilităţii îi primi cu acea figură imobilă a financiarului, care se pare că nu-şi trage zăvorul de pe gură, decât ca să rostească doar cele câteva cuvinte obişnuite: „Domnule, acest lucru e absolut imposibil".

Audienţele isprăvindu-se, în sfârşit, valetul îi spuse domnului Durand că domnul Daneau se reîntorsese, iar bancherul, vrând să umple până la ultima picătură paharul plăcerii de a-l face pe contele de Lozeraie să aştepte în anticameră, îl chemă pe antreprenor.

– M-aţi chemat, domnule? întrebă Daneau cu zâmbetul pe buze.

– Da, domnule, răspunse bancherul destul de sec, şi aş fi dorit să vă văd mai curând, având în vedere că discuţia pe care urmează s-o avem este foarte importantă.

– E vina dumneavoastră, domnule Durand, zise smerit antreprenorul. Nu mi-aţi spus, prima oară, când am avut onoarea să vă văd, că timpul e un capital pe care nu trebuie să-l risipeşti? Iar eu am profitat de numeroasele persoane care aşteptau să intre la dumneavoastră, pentru a-mi rezolva unele treburi.

Un surâs acru, de dispreţ, apăru pe buzele bancherului, care-i replică antreprenorului:

– Lucrurile pe care le avem de discutat împreună sunt poate cele mai importante dintre toate.

– Despre ce anume e vorba?

– Socot că trebuie să te previn că acel credit pe care ţi l-am deschis va înceta.

– Îmi retrageţi creditul? strigă Daneau uluit.

– Şi contez, zise bancherul, fără să pară că ar fi auzit cuvintele antreprenorului, că de azi într-o lună

voi primi îndărăt cei patru sute de mii de franci pe care ţi i-am împrumutat.

– De azi într-o lună! repetă Daneau şi mai uluit.

– Socot, zise Matthieu Durand, că acum eşti în măsură să-ţi plăteşti datoriile; ţi-am furnizat, aşa cum mi-ai cerut, fondurile necesare terminării construcţiilor; le-ai terminat. Iată-ne în luna iulie, în clipa în care, după calculele dumitale, aceste construcţii vor începe să producă. Socot că a venit momentul să-ţi vinzi casele, să-ţi plăteşti datoriile şi să-ţi calculezi beneficiile.

– Aşa e, domnule; dar dacă sunt obligat să vând toate cele şase clădiri cu trei milioane, înseamnă să le depreciez în aşa hal, încât nu numai că nu voi realiza niciun beneficiu, dar voi mai rămâne şi dator.

– Asta nu se poate, domnule, răspunse bancherul cu indiferenţă. Ai vârât în afacere trei sute de mii de franci; când ai venit la mine, aveai o ipotecă de un milion două sute de mii de franci. Eu ţi-am împrumutat patru sute de mii de franci, ceea ce face cu totul un milion nouă sute de mii de franci. De aici, până la trei milioane, la cât ţi-ai evaluat dumneata singur clădirile, ai, slavă Domnului, o sumă bunicică drept beneficiu.

– Da, dar cu cei patru sute de mii de franci împrumutaţi de la dumneavoastră, am plătit datoriile pe care le aveam. Iar în momentul de faţă, mai am o scadenţă de două sute de mii de franci.

– Bun! Asta face două milioane o sută de mii. Dacă socotelile dumitale sunt exacte, îţi mai rămân nouă sute de mii de franci.

– Sunt exacte, domnule, răspunse antreprenorul şi vor fi exacte, dacă-mi veţi acorda răgazul necesar să-mi vând casele.

Bancherul deschise o mapă, luă o hârtie şi-i citi lui Daneau câteva rânduri.

– Vezi, adăugă el, termenii contractului nostru sunt foarte clari. Te-am împrumutat cu patru sute de mii de franci pe termen de patru luni. Cele patru luni sunt cam pe terminate şi eu mă socot îndreptăţit să-ţi cer rambursarea imediată şi integrală a sumei. N-am s-o fac însă; îţi mai dau un răgaz de o lună, timp în care socot că-ţi vei putea rezolva toate problemele.

– Cred, domnule Durand, zise cu un aer rugător antreprenorul, că-mi va fi totuşi cu neputinţă să vă înapoiez atât de repede datoria.

– În acest caz, te rog să-mi îngădui să iau imediat măsurile necesare, pentru a-mi recupera banii.

– Cum, strigă antreprenorul, vreţi să mă expropriaţi?

– Nu ţine decât de dumneata să nu fac acest lucru, înapoindu-mi imediat banii.

– Dar înseamnă să daţi dovadă faţă de mine de o asprime ...

– Îţi mulţumesc, zise cu amărăciune bancherul; din

fericire, sunt obişnuit cu ingratitudinea. Orice om care şi-a consacrat viaţa ca să vină în ajutorul aproapelui său, aude astfel de lucruri. Când ţi-am dat banii, n-am fost aspru; dar acum, când ţi-i cer, sunt aspru. Destul! Ştiu ce-mi rămâne de făcut!

– Domnule, spuse Daneau, iertaţi un cuvânt imprudent, pe care-l regret din adâncul sufletului. Dar vă jur că, dacă mă presaţi astfel, mă ruinaţi. Vă pricepeţi prea bine la afaceri, ca să ştiţi că nu găseşti cumpărători atunci când alergi după ei. Trebuie să-i laşi să te caute ei pe tine, iar într-o singură lună e cu neputinţă să vinzi şase case. De altfel, mi se vor cere şi mie răgazuri, termene de plată pe care, în condiţiile actuale, nu le voi putea acorda. Aşa că vânzarea va fi, practic, cu neputinţă de realizat.

– Crede-mă şi pe mine că, dacă n-aş avea nevoie grabnică de banii ăştia, n-aş fi atât de riguros. Dar, chiar din ziua când ţi i-am împrumutat dumitale, aveau o altă destinaţie. M-am angajat faţă de altcineva, aşa că nu mai pot face nimic.

– În acest caz, domnule, zise Daneau disperat, voi vedea ...

Se pregăti să iasă, dar bancherul îl chemă îndărăt.

– Ascultă, domnule Daneau, n-aş vrea să spui că n-am ajutat un om cinstit, un om din popor.

Antreprenorul se întoarse şi-l ascultă cu sufletul la

gură pe bancherul care părea destul de încurcat de propunerea ce voia să i-o facă.

– După calculele dumitale, ai angajat în cele şase proprietăţi două milioane o sută de mii de franci.

– Da, domnule.

– Vinde-mi-le mie pentru două milioane două sute de mii şi te-ai achitat de orice datorie.

– Dar, domnule, zise Daneau mirat de propunerea bancherului, care acum se oferea să-i cumpere casele şi mai înainte spusese că are nevoie urgentă de cei patru sute de mii de franci, asta înseamnă să-mi luaţi tot beneficiul muncii mele!

– Păi, de ce? zise bancherul. Cu ce bani ai pornit afacerea? Cu trei sute de mii de franci cu care ai cumpărat acum un an terenul. Restul provine din împrumuturi succesive. Ar rezulta că, din trei sute de mii de franci, ai realizat într-un an un beneficiu de o sută de mii de franci, ceea ce face cam 33%. Nu cunosc niciun negoţ care să dea asemenea rezultate exorbitante.

– Lăsaţi, domnule, zise Daneau cu acea resemnare a oamenilor bolnavi care ştiu că nu mai au nicio scăpare. Daţi-mi două milioane patru sute de mii şi s-a făcut!

Bancherul puse contractul în mapă şi zise cu răceală:

– Am făcut tot ce-am putut ca să te salvez. Sunt necăjit că eşti atât de puţin rezonabil. Cu bine,

domnule. Afacerea asta nu mă mai priveşte; pentru lichidarea contului, vei discuta cu domnul Séjan. Şi acum te rog să mă scuzi. Iată, au trecut două ceasuri de când domnul conte de Lozeraie aşteaptă să intre la mine.

– Mă duc la domnul Séjan, zise Daneau necăjit.

Bancherul îl salută; în timp ce dădea ordin să fie introdus domnul de Lozeraie şi în timp ce acesta intra în cabinetul său, bancherul scrise câteva rânduri, pe care le sigilă şi i le dădu valetului, spunând:

– Du repede hârtia asta domnului Séjan.

În hârtie scria: *„Fii ferm în afacerea Daneau şi vom obţine, pentru două milioane două sute de mii, clădiri care valorează peste trei milioane.“*

Imediat ce valetul ieşi, bancherul îi făcu semn contelui şi cei doi parveniţi rămaseră singuri.

– De unde naiba ştiţi toate amănuntele astea? întrebă poetul.

– Am să-ţi spun, când am să termin.

– Cu asemenea secrete poţi să-l joci cum vrei pe bancher!

– Ei, dacă fiică-sa mi-ar fi plăcut tot atât cât îţi place şi dumitale, ar fi fost de mult a mea. Mai ales cu ceea ce vei mai auzi de acum încolo.

Auzind această frază, Luizzi începu a bănui intenţiile diavolului, aşa că-l ascultă, în vreme ce acesta continuă:

– Rămas singur cu domnul Durand, contele de Lozeraie se simţi foarte stânjenit de ceea ce avea să-i spună. În această stânjeneală se amesteca resentimentul îndelungatei aşteptări care fusese prelungită într-un mod cât mai jignitor cu putinţă de către bancherul Matthieu Durand. Totuşi, acest resentiment nu se ivi pe chipul contelui, care se strădui să fie politicos şi glumeţ. Dar Matthieu Durand cunoştea prea bine oamenii, ca să nu-şi dea seama că-l jignise de moarte pe vanitosul din faţa lui şi socoti că avea datoria să-l oblige să înghită insulta pe care i-o adusese. Ca urmare a acestei reflecţii, bancherul se hotărî să se poarte faţă de domnul de Lozeraie mult mai necruţător, decât se purtase contele cu el, la balul domnului de Favieri. Aşa că, încă de la început, se feri să-l scoată pe conte din încurcătură, cu acel schimb de politeţuri care să-i îngăduie oaspetelui să se simtă mai în apele sale. Îi oferi un scaun, luă şi el unul, apoi se înclină uşor în faţa contelui, părând a-i spune: „Vă ascult“. Domnul de Lozeraie se hotărî atunci să vorbească şi, vrând să treacă peste tulburarea umilitoare care-l stingherea, făcu un efort violent, ca să pară calm, sări peste cal şi trânti ditamai insolenţa, fără să mai aibă când se opri la vreme:

– Am fost perseverent, domnule, zise el pe un ton glumeţ, ce voia să pară graţios, dar care păstra o anumită asprime; am aşteptat după bunul dumitale

plac. Trebuie să recunosc suveranitatea bogăţiei. Nădăjduiesc că n-o voi găsi prea tiranică. Atotputernicii sunt de obicei buni cu cei care fac act de supunere în faţa lor.

Matthieu Durand, nevrând să accepte o discuţie pe acel ton glumeţ, replică foarte grav:

– Am foarte puţin timp pentru multele mele afaceri, domnule; asta e o scuză suficientă pentru aşteptarea care ţi s-a părut atât de lungă.

– Din fericire, eu am prea mult timp liber pentru prea puţinele mele afaceri, replică domnul de Lozeraie. Asta îţi poate explica, domnule, cum de mi-am putut pierde atâta vreme în salonul dumitale de aşteptare.

– Ei bine, domnule conte, dacă vrei să nu-l mai pierdem acum amândoi, fii amabil şi spune-mi ce afacere te-a adus la mine.

Această chemare la ordine păru să stăvilească brusc şuvoiul de vanitate prostească, de care începuse a se lăsa târât domnul de Lozeraie. După o clipă de tăcere, contele zise:

– Cred că-ţi aminteşti, domnule, de aranjamentul care ne-a fost propus amândurora de către marchizul de Berizy, prin care am consimţit să-ţi plătesc dumitale preţul pădurii pe care am cumpărat-o de la el.

– Îmi amintesc perfect, zise bancherul, că am consimţit să primesc acei bani în contul domnului marchiz de Berizy.

Domnul de Lozeraie îşi muşcă buzele de ciudă auzind repetarea, pe un ton rece şi sec, a cuvântului „consimţit". Într-adevăr, îi scăpase fără nicio intenţie maliţioasă. Dar, hotărât să fie politicos, băgă de seamă că avea de-a face cu un om care era hotărât să nu treacă nimic cu vederea şi să-şi afirme superioritatea. Neavând încotro, domnul de Lozeraie continuă:

– Din cele două milioane pe care te-ai angajat să le primeşti, ţi-au fost vărsaţi până acum un milion două sute de mii de franci.

– Da, domnule, şi trebuie să-mi dai, în cursul acestei luni, restul.

– Tocmai pentru acest rest aş dori eu, domnule, să capăt o amânare de câteva luni.

– Din partea mea, domnule? zise bancherul cu un aer într-adevăr surprins. Îţi atrag atenţia că, în această afacere, eu nu sunt decât casierul domnului de Berizy şi numai el e în măsură să acorde acest răgaz.

– Mă aşteptam la această obiecţie din partea dumitale, aşa că aş vrea să-ţi spun ce anume mă împiedică să-mi respect angajamentul.

Bancherul se înclină şi domnul de Lozeraie zise:

– Când am cumpărat pădurea, domnule, trăgeam nădejde să capăt comanda unor furnituri pentru expediţia din Alger.

– Înţeleg, domnule, zise nepăsător bancherul. Contai pe beneficiile enorme rezultate dintr-o

speculaţie atât de onorabilă, pentru a completa suma cu care ai achiziţionat pădurea.

– Nu, domnule, replică domnul de Lozeraie, banii pentru achiziţia mea erau completi în acea epocă. Dar am fost tras pe sfoară de un ticălos intrigant, care trebuia să-mi livreze acele furnituri şi care m-a escrocat de o sumă enormă.

Auzind acest lucru, Matthieu Durand nu se putu abţine să nu surâdă de bucurie.

– Iată, domnule, nişte motive pe care le poţi spune domnului de Berizy şi care te va înţelege perfect.

– Mult mai puţin decât dumneavoastră, zise contele. Marchizul e un gentilom de modă veche şi care habar n-are de afaceri; în timp ce dumneata, domnule Durand, care ştii cum se fac …

– Habar n-am de genul de afaceri despre care ai venit să-mi vorbeşti, zise cu dispreţ bancherul. Noi ăştia, oamenii simpli, nu le cunoaştem decât pe cele … legale.

N-aş putea spune dacă ezitarea cu care domnul Durand rostise cuvântul „legale" în loc de „loiale", care-i venise mai întâi pe buze, se datora unui rest de politeţe care-i interzicea să-i adreseze, în faţă, o asemenea insultă domnului de Lozeraie, sau discuţiei avute cu Daneau, de pe urma căreia se alesese cu un profit atât de puţin loial. Fapt e că domnul de Lozeraie observă acea ezitare, dar, prefăcându-se că n-o văzuse, îşi reluă aerele lui măreţe şi spuse pe un ton de falsă bonomie:

– Hai, domnule Durand! Să nu jucăm între noi o comedie inutilă. Ştii tot atât de bine cum se petrec lucrurile astea! Doar eşti om de lume, ce naiba!

– Eu sunt om din popor, domnule conte, zise bancherul cu o umilinţă insolentă.

– Ei, zise contele, căruia i se păru că propriile sale cuvinte îi ard gura, toţi suntem mai mult sau mai puţin din popor, unii mai de sus, alţii mai de jos … Principalul e să fim în pas cu epoca şi să nu conferim lucrurilor obişnuite o solemnitate neobişnuită. Vrei sau nu, dragă domnule Durand, să-mi faci serviciul pe care ţi-l cer?

– Şi în ce ar consta, la urma urmelor, acest serviciu?

– Să iei asupra dumitale cei opt sute de mii de franci, iar eu îţi ipotechez pădurea. La urma urmei, nu e vorba decât de o ipotecă de câteva luni.

– Numai de câteva luni? întrebă Durand, care, deşi era hotărât să refuze, murea de curiozitate să afle amănunte despre afacerile contelui. Deci eşti sigur că vei putea înapoia banii la termen?

– Mai mult decât sigur. Îmi însor băiatul.

Vestea asta îi reaminti brusc de primele impertinenţe ale contelui, aşa că zise, surâzând:

– Ah, va să zică, îţi însori băiatul! Te vei înrudi, desigur, cu vreo familie din marea nobilime?

– Nu, nu! Arthur se însoară cu fata unui negustor.

– Cu fata unui negustor?

– Da, a unui negustor englez, a unui om foarte prețuit la Londra; știi, în Anglia, asemenea căsătorii sunt foarte obișnuite și apoi burghezia engleză nu e ca a noastră, fără familie, fără strămoși; în acea țară există ceea ce aș putea numi un fel de nobilime burgheză.

– Vrei să spui „o burghezie nobilă“.

– Tot aia e, domnule Durand. Atunci mă voi putea folosi de zestrea nurorii mele, ca să plătesc în întregime pădurea pe care am luat-o de la domnul de Berizy.

Matthieu Durand nu răspunse nimic; contele așteaptă un moment, apoi zise:

– Ei, ce părere ai despre propunerea mea?

Matthieu Durand se ridică brusc și răspunse punând, pe fiecare cuvânt, un accent de mare trufie:

– Socot, domnule, că ar fi fost mult mai bine să te fi adresat încă de la început marchizului de Berizy. Căci te înțelegi mult mai ușor între gentilomi de un rang asemănător. Și, dacă se întâmplă ca gentilomului de Curte să-i fie teamă să încredințeze anumite lucruri gentilomului de țară, având în vedere deosebirea enormă de … idei dintre ei, eu cred, domnule, că propunerea ar fi fost și mai potrivit adresată negustorului englez, decât bancherului francez, burghezului nobil decât burghezului din popor. Iată ce cred eu, domnule!

Auzind aceste cuvinte, domnul de Lozeraie păli. Un fulger de ură îi țâșni din ochi, dar se abținu și spuse, salutând cu o insolență de un dispreț fără margini:

– Dumneata ești Matthieu Durand, iar eu sunt contele de Lozeraie. Distanța care ne desparte mă împiedică să văd o insultă în ceea ce mi-ai spus!

Din vorbă în vorbă, ajunseră să se provoace la duel. A doua zi, domnul de Favieri și domnul de Berizy încercară să-i împace, dar, timp de două sau trei zile, cât durară negocierile, martorii se izbiră de hotărârea de nezdruncinat a celor doi. Atunci, mirați de această încăpățânare, cei doi declarară că nu pot servi drept martori într-un duel a cărui cauză nu o cunoșteau. Această obiecție a fost ridicată, mai întâi, în fața bancherului, dar el a declarat că nu putea spune nimic, întrucât secretul aparținea domnului de Lozeraie. Acesta, căruia i se repetară obiecțiunea lor și răspunsul lui Durand, se hotărî să le mărturisească domnilor de Berizy și de Favieri motivul vizitei sale la Matthieu Durand și întorsătura pe care o luaseră lucrurile. Se grăbi totuși să adauge că Matthieu Durand se purtase ca un om de onoare, păstrând secretul discuției; la rândul lui, bancherul nu putu decât să aprobe purtarea domnului de Lozeraie, care-și sacrificase vanitatea din dorința de a înlătura obstacolele care i-ar fi împiedicat să se întâlnească cu armele în mâini.

– Şi s-au bătut? întrebă poetul. Şi bancherii se bat?

– Nu, nu s-au mai bătut, zise diavolul.

Odată ce apucară să facă acele mărturisiri, cei doi adversari declarară că, de fapt, nu aveau niciun motiv serios să se bată. Amândoi se lăsaseră dominaţi de un sentiment de ură instinctivă ce are ca punct comun de susceptibilitate onoarea. Odată cu împrejurările în care se certaseră, fiind aflat şi secretul animozităţii lor, amândoi se declarară satisfăcuţi.

În rest, această afacere a fost foarte avantajoasă pentru domnul de Lozeraie, în sensul că domnul de Berizy i-a propus rezilierea contractului; căci, între timp, găsise un alt cumpărător pentru pădurea sa, iar acel cumpărător era bătrânul domn Félix din Marsilia, care se grăbise să cumpere el pădurea, numai ca să împiedice un duel între conte şi bancher.

– Iar domnul Félix? zise poetul. Hai că prea seamănă cu unul dintre eroii lui Scribe, unul dintre acei oameni de treabă care au întotdeauna un milion sau două în buzunarele pantalonilor.

– Ei, făcu diavolul, cei vechi aveau un zeu pentru deznodământul dramelor lor. *Deus intersit,* cum zice Horaţiu. Domnul Scribe a inventat milionul, ca să ajungă la acelaşi rezultat. Iar eu, dacă aş crede în ceva, i-aş prefera în literatură pe zeul Milion, zeilor Jupiter sau Apollo.

După acest răspuns dat poetului, diavolul continuă:

– În vremea asta, contele de Lozeraie, acceptând propunerea domnului de Berizy, se trezi că depusese, prin forţa împrejurărilor, la banca lui Durand un milion două sute de mii de franci, care se oferi să i-i ramburseze imediat, de îndată ce află de noile angajamente ale marchizului. Dar domnul de Lozeraie socoti că e de demnitatea sa să-l roage pe bancher să-i păstreze banii, nevrând să-i dea adversarului său vreo dovadă de neîncredere.

Pe de altă parte, Daneau consimţise la vânzarea pe care i-o propusese Matthieu Durand, aşa că acesta luă locul antreprenorului faţă de creditorii acestuia şi se trezi că are de plătit un milion două sute de mii de franci, iar lui Daneau, şase sute de mii, ceea ce, împreună cu cei patru sute de mii pe care îi avansase, făceau două milioane două sute de mii de franci, adică preţul proprietăţilor Daneau. Când lucrurile ajunseră aici, iată că izbucni Revoluţia din iulie.

– Marea revoluţie! strigă poetul.

– Da, spuse surâzând diavolul.

– Care a lansat Franţa pe calea progresului social!

– Şi care a anulat legea divorţului.

– Şi care a răsturnat aristocraţia şi a pus stavilă imoralităţilor.

– Şi care a instituit balul din sala Musard!

– Îi păstraţi ranchiună, domnule de Cerny, zise poetul.

– De ce? Pentru că n-a făcut nimic bun? Nici nu mă aşteptam să facă! Eu nu sunt ca Matthieu Durand, care se aştepta la nişte lucruri colosale şi când colo, s-a trezit ruinat.

– Cum ruinat?

– Da. Ascultă mai departe. Cred că-ţi dai seama de pierderea imensă pe care a suferit-o, când a trebuit să ramburseze rapid toţi banii lichizi pe care-i avea în depozit. Imensa perturbare pe care acea revoluţie a adus-o în afacerile comerciale, a provocat o mare depreciere a fondurilor publice, însoţită de o cumplită zdruncinare a averilor. Pe de altă parte, această depreciere a afectat mai ales proprietăţile, fiindcă mulţi parizieni au părăsit atunci capitala. Durand, care înhăţase casele lui Daneau, având nevoie de bani, a vândut, cu mare greutate, doar cu un milion şi opt sute de mii de franci, nişte proprietăţi pentru care plătise două milioane două sute de mii şi pe care, în alte condiţii, ar fi putut să ia peste trei milioane de franci.

Sigur că nu cele două afaceri mărunte – Berizy şi Daneau – duseseră de râpă un om atât de bogat cum era Durand. Dar, explicându-vă care fuseseră rezultatele acestor două afaceri, vreau să vă fac să înţelegeţi care trebuie să fi fost rezultatul celorlalte zeci de

afaceri bazate pe aceleaşi previziuni şi date peste cap de acelaşi eveniment. Fapt e că, la două luni după Revoluţia din iulie, bancherul Matthieu Durand, după ce satisfăcuse pe loc cerinţele creditorilor, se trezi aproape ruinat.

– Ruinat! strigă poetul. Dar n-a dat niciodată baluri atât de strălucitoare.

– Ştii bine că cei din Antichitate îşi împodobeau victima înainte de a o jertfi. Banca îşi mai are încă poezia ei: se încununează cu trandafiri, înainte de a-şi face bilanţul.

În vremea asta, Matthieu Durand începu să trateze cu trei dintre creditorii săi, ale căror cereri de returnare a banilor îl puteau lăsa sărac lipit pământului. Cel mai important dintre ei era domnul de Berizy care, aşa după cum v-am mai spus, îi încredinţase banii primiţi pe pădurea vândută, de data asta, domnului Félix. Cel mai puţin important dintre cei trei era antreprenorul Daneau, căruia Durand îi mai datora şase sute de mii de franci; al treilea era domnul de Lozeraie, care plecase pentru câteva zile în Anglia, înainte de a izbucni revoluţia, cu scopul de a perfecta căsătoria fiului său. Dar fiul contelui de Lozeraie, care nădăjduise să ajungă foarte sus sub domnia lui Carol al X-lea, nu i se mai păru negustorului englez o partidă destul de convenabilă, în timpul cârmuirii lui Ludovic-Filip, aşa

că domnul de Lozeraie fu obligat să se reîntoarcă, după două luni, în Franța, fără să-și fi putut realiza speranțele pe care și le pusese în zestrea viitoarei sale nurori.

Iată deci în ce situație erau aceste patru personaje, unele față de altele, la 1 septembrie 1830.

În ziua aceea – și ca să ne întoarcem de unde am plecat –, Matthieu Durand se afla din nou în cabinetul său; dar nu mai era cel pe care-l știm. Adică nu mai jubila de fericire, ca prima oară, nici de o bucurie plină de nerăbdare, ca a doua oară. Era trist, deși încă trufaș, abătut, deși hotărât. În ziua aceea, doi dintre oamenii pe care i-am mai văzut în cabinetul său se aflau în anticameră. Primul era antreprenorul Daneau, al doilea, marchizul de Berizy, adevăratul om din popor și adevăratul mare senior. Ca și prima oară, bancherul citea cu atenție o hârtie care părea să-l preocupe în cel mai înalt grad. Era atât de concentrat, încât, deși Daneau și Berizy intraseră în biroul său, el nu-și putea desprinde ochii de pe acea hârtie, ce părea să-i pricinuiască o vie durere.

– Ce s-a întâmplat? zise în sfârșit marchizul; vreo veste proastă, domnule?

Matthieu Durand își reveni și răspunse pe un ton șters, sub care încerca în zadar să-și ascundă emoția.

– Nu, nimic; doar o satiră, o satiră nedemnă de mine.

– Și treaba asta vă afectează într-o asemenea măsură? întrebă domnul Daneau.

– Mâna care a scris-o, domnilor, mă rănește mai mult decât lovitura pe care mi-a dat-o! Căci a scris-o un copilandru, un tânăr pe care l-am crescut, acel Léopold Baron; slujindu-se de educația pe care i-am dat-o, de secretele pe care le-a aflat în intimitatea casei mele, revarsă acum asupra mea calomnia și ridicolul.

– Cine? strigă Daneau, tinerelul acela de Léopold, care nu vă spunea odinioară decât „părintele“, decât „salvatorul“ său?

– El însuși, zise Matthieu Durand.

– Ei bine, acum pot să v-o spun, zise Daneau; acele cuvinte nu mi s-au părut niciodată a fi sincere, iar tânărul mi s-a părut un lingușitor nerușinat.

– Și ca orice lingușitor, a devenit un detractor, zise marchizul, asta-i regula, așa că nu aveți de ce vă mira.

– O morală cam învechită, zise poetul.

– Ba foarte nouă, răspunse diavolul, fiindcă e eternă, iar ceea ce e etern este întotdeauna și foarte nou. Apoi continuă:

– Dar să lăsăm asta, zise bancherul. Bănuiesc, domnilor, care este scopul vizitei dumneavoastră: veniți, desigur, să vă cereți banii înapoi.

Marchizul și antreprenorul începură a vorbi

amândoi deodată, apoi se opriră şi-şi cedară unul altuia locul.

– Vorbeşte, domnule antreprenor, zise marchizul.

– După dumneavoastră, domnule marchiz, zise la rândul lui Daneau.

– Mă rog, cum doreşti, zise domnul de Berizy; voi vorbi înaintea domnului, căci, dacă am înţeles bine, acelaşi motiv ne aduce aici. Domnule Matthieu Durand, sunteţi un om cinstit, îmi datoraţi două milioane de franci, pe care am venit să vă rog să-i păstraţi în continuare.

– Cum? strigă uimit bancherul.

– V-aţi ruina, domnule, silindu-vă să mi-i daţi înapoi acum. Nu voi spori o panică, ce-a adus şi aşa destule dezastre. Sunteţi duşmanul meu politic, dar între noi e vorba de probitate. Şi eu cred în cinstea dumneavoastră. Vă las banii şi n-am să vi-i cer decât în ziua în care veţi socoti că vă sunt cu totul de prisos.

N-aş putea să vă spun dacă bancherul s-a simţit fericit, văzând câtă încredere inspira el, ca om cinstit, sau umilit, să se vadă ajutat de către unul dintre marii seniori, pe care voise să-l zdrobească sub greutatea averii sale. După un moment de ezitare, îi întinse marchizului mâna şi-i spuse cu efuziune:

– Vă mulţumesc şi accept, domnule marchiz.

– Oh, iată morala povestirii dumitale, strigă poetul. Trăiască gentilomul! Nu-i aşa, domnule de Cerny?

– Nu, domnule, replică diavolul, fiindcă în acel moment, Daneau, încurcat şi înduioşat, zise cu o stângăcie de-a dreptul cuceritoare:

– Îmi datoraţi şase sute de mii de franci; dar v-aş ruga să fiţi atât de drăguţ şi să nu mi-i daţi, fiindcă n-am uitat că mi-aţi întins odată o mână de ajutor şi …

Cu ochii plini de lacrimi, bancherul strigă:

– Ah, iată nişte fapte care mă consolează pentru toate necazurile! Îţi mulţumesc, domnule Daneau, dar nu pot primi. Nu ai decât aceşti bani, altceva nimic şi ai nevoie de capital ca să te apuci de lucru.

– Deocamdată am cu ce lucra! Sunt destul de înstărit. Nu mă refuzaţi, căci ar însemna să mă umiliţi!

– Bine faci, domnule, zise marchizul, întorcându-se către Daneau.

– Şi dumneavoastră, monseniore! strigă atât de înflăcărat Daneau, încât îi dădu marchizului un titlu a cărui abolire i se păruse una dintre cele mai mari cuceriri ale Revoluţiei din iulie; eu nu sunt obişnuit să fiu bogat şi, dacă e să pierd, apoi voi pierde nişte bani, care sigur că nu-mi sparg punga, dar nici nu mi-o umplu.

– N-ai să pierzi, domnule Daneau, ba dimpotrivă, nădăjduiesc că vor spori în mâinile mele, la fel ca şi banii domnului marchiz de Berizy.

După câteva minute, şi muncitorul, şi marchizul plecară împreună; înainte de a se despărţi, muncitorul

şi seniorul, decoratul din iulie şi fostul pair al lui Carol al X-lea, îşi strânseră cu căldură mâna, căci amândoi erau oameni cinstiţi şi dintr-o bucată. Iată morala, domnule. Fără a o mai pune la socoteală pe cea de la sfârşitul acestei povestiri.

Aceste gesturi nobile îi redaseră încrederea lui Matthieu Durand; vedea deschizându-i-se în faţă o nouă cale de a face avere. Cele două milioane şase sute de mii lăsate de Berizy şi de Daneau, ca şi cei un milion două sute de mii de franci datoraţi contelui de Lozeraie erau fonduri acoperite de creanţe lichide şi exigibile în răstimp de un an. Matthieu Durand se şi vedea, după un an, în fruntea unui capital disponibil de aproape patru milioane de franci; rezulta de aici că bunul lui credit, un moment zguduit, urma să se bucure de un şi mai bun renume, din moment ce rezistase unei catastrofe, care-i târâse după sine pe mulţi alţii, mai puternici decât el. Dar, tocmai când începuse a trage cele mai mari speranţe, un alt nor se ivi la orizontul ce se deschidea atât de senin înaintea lui. Nu trecuseră nici două ceasuri de când îl părăsiseră domnii de Berizy şi Daneau, că şi primi o scrisoare de la domnul de Lozeraie, în care acesta îl înştiinţa că se întorsese din Anglia şi că-l ruga să binevoiască a-i înapoia banii pe care-i avea la el în depozit. Această cerere îi dădea peste cap toate planurile. Ca să i-o

satisfacă, trebuia să înstrăineze o parte din creanţele pe care conta şi, prin urmare, să suporte o nouă pierdere de bani şi, ceea ce era şi mai grav, îl putea face să-şi piardă creditul, averea cea mai de preţ a unui financiar. După ce reflectă îndelung la această nouă situaţie, Matthieu Durand – care se gândise între timp la perspectiva de a rămâne pe drumuri, la bucuria duşmanilor săi, la viaţa lui politică şi financiară distrusă pentru totdeauna şi, mai ales, la fata lui – Matthieu Durand, deci, luă hotărârea de a se duce imediat la domnul de Lozeraie.

Când fu anunţat bancherul, acesta îşi aminti de lunga aşteptare la care-l obligase Matthieu Durand şi, pentru o clipă, simţi dorinţa de a-l supune la acelaşi supliciu. Dar cum, după cele auzite despre situaţia bancherului, contele era foarte îngrijorat pentru banii lui, interesul se dovedi mai puternic decât vanitatea, aşa încât îl pofti imediat pe domnul Durand să intre. Şi iată-i deci, pentru a doua oară, pe cei doi parveniţi faţă în faţă. Firea lui Matthieu Durand se deosebea de firea contelui de Lozeraie prin faptul că – în ciuda hotărârii şi a orgoliului lui – atunci când socotea că e necesar, îndura cu răbdare orice umilinţă; contele de Lozeraie avea o fire laşă, care ar fi încercat să scape prin mii de subterfugii, dacă împrejurările l-ar fi obligat să facă un act de supunere. Aşa că, atunci când Matthieu Durand

se află în prezenţa domnului de Lozeraie, nu se simţi nici încurcat, nici stingherit şi abordă cu hotărâre problema care-l frământa.

– Domnule, zise el, vin să mă predau în mâinile dumitale.

– Ce înţelegi prin asta, domnule? întrebă contele, mult mai alarmat de aceste cuvinte, decât de mândria de a fi declarat stăpânul destinului unui om pe care-l detesta cel mai mult.

– Am să-ţi explic, domnule, zise bancherul.

Şi imediat se apucă să-i povestească domnului de Lozeraie care era situaţia sa, încercând să-l convingă să-i mai lase o vreme banii.

– Vezi şi dumneata, domnule, că banii pe care i-ai depus la mine sunt în perfectă siguranţă şi, dacă te îndoieşti de cuvintele unui om cinstit, registrele mele te pot convinge oricând …

Domnul de Lozeraie îl ascultase cu atenţie pe Durand şi se bucurase că banii îi erau neatinşi. Odată sigur de solvabilitatea lui Durand, nu se mai gândi decât să-şi ia revanşa pentru crudul afront pe care bancherul i-l adusese cu câteva luni în urmă, aşa că i-o trânti, fără niciun fel de menajamente:

– Domnule, registrele bancherilor îţi spun tot ce vrei; au un limbaj cifrat, sau mai degrabă elastic şi care dovedeşte, după plac, fie bogăţia, fie sărăcia acestora; îţi mărturisesc că n-am nicio încredere în astfel de dovezi.

Bancherul îşi muşcă buzele; dar Matthieu Durand era hotărât să-şi salveze averea şi mai ales reputaţia; şi, din orgoliu pentru viitorul său, îşi sacrifică orgoliul prezent. Aşa că-i răspunse plin de curaj contelui de Lozeraie:

– Nu mă mir, domnule, să-i aud pe oamenii de lume vorbind astfel despre contabilitate şi despre sistemul registrelor adoptat de sistemul bancar. Toate acele înscrisuri pe care le-am introdus pentru a preveni, printr-un control riguros al unora asupra celorlalţi, cele mai mici încercări de fraudă par, în ochii celor care nu le cunosc, un adevărat labirint, în care unii speră să se rătăcească investigaţiile celor interesaţi. Dar, dacă registrul e mai dificil de descifrat, îţi rămâne cuvântul unui om de onoare, care ar trebui să-ţi ajungă.

– Şi dacă nu-mi ajunge? zise contele.

– Te îndoieşti de cuvântul meu? strigă Matthieu Durand.

– Şi, presupunând că nu mă îndoiesc de buna dumitale credinţă, zise contele, n-am dreptul să mă îndoiesc de previziunile dumitale? O avere ca cea a lui Matthieu Durand, dată peste cap în câteva luni de zile, crezi că dovedeşte prudenţă şi abilitate?

– Uiţi că a trebuit să vină o revoluţie, ca s-o dea peste cap.

– Uiţi că dumneata ai fost unul dintre cei care au pus umărul la această revoluţie?

– Mi se pare că nu dumitale trebuie să-ţi dau socoteală despre opiniile mele!

– Dar, în schimb, trebuie să-mi dai socoteală de banii mei.

– Am făcut-o.

– Nu mă păcăleşti, domnule, şi când îţi voi spune că-mi vreau banii înapoi şi că-i vreau mâine, cred că-ţi dai seama că-ţi pretind bani lichizi.

– Trebuie să înţelegi, domnule, zise bancherul, strângând din dinţi, că acest lucru mi-e cu neputinţă.

– Tribunalul îţi va dovedi că nimic nu e cu neputinţă!

– Eu? În faţa tribunalului? strigă Matthieu Durand.

– Păi ăsta e locul unde oamenii de rea-credinţă sunt obligaţi să-şi plătească datoriile.

– Mai există şi un alt loc, domnule, replică bancherul cu trufie, unde oamenii cinstiţi şi le plătesc pe ale lor.

– Când se va întâmpla acest lucru, domnule, am să mă mai gândesc, dacă un om de condiţia mea se poate bate în duel cu un om de condiţia dumitale.

– Va trebui să te hotărăşti mai repede decât crezi!

– Nu chiar atât de repede pe cât socoţi! Mai întâi, să-mi văd banii!

– N-ai să aştepţi prea mult!

– N-am să aştept deloc, pentru că-i vreau mâine!

– Mâine îi vei avea.

– Mă şi apuc să scriu chitanţa.

– Dar pregăteşte-ţi şi pistoalele.

– Te rog să nu mă faci să risipesc hârtia şi cerneala degeaba.

– N-ai să risipeşti nimic, ţi-o jur!

Şi bancherul ieşi.

Se întoarse imediat acasă şi le scrise domnilor Daneau şi de Berizy. Apoi se duse la domnul de Favieri şi-i explică cinstit situaţia; pe urmă, îl rugă să-l crediteze cu suma necesară, pentru a-l putea plăti imediat pe contele de Lozeraie.

Bancherul genovez îl ascultă pe bancherul francez, fără a se putea citi pe chipul lui dacă era dispus, sau nu, să-l ajute. Apoi, când Matthieu Durand isprăvi de vorbit, domnul de Favieri îi răspunse rece:

– Binevoieşte şi lasă-mi lista cu ceea ce ai de plătit. Peste două ore vei primi răspunsul meu; am să-ţi spun atunci în ce condiţii pot face ceva pentru dumneata, în cazul în care voi fi în măsură să te pot ajuta.

După două ore, Matthieu Durand primi un bilet în care era rugat să-i trimită pe domnii Daneau şi de Berizy la el şi că probabil totul se va aranja. Cele două ore au fost crâncene pentru Matthieu Durand. Dar bucuria i-a fost mare, când cei doi martori au venit să-i spună că domnul Félix se oferise să-i plătească el datoria

domnului de Lozeraie, că acesta acceptase şi-i dăduse o chitanţă pentru suma care i-o datora Matthieu Durand.

– Domnul Félix! zise bancherul, uluit de a regăsi acest nume amestecat într-o afacere de o asemenea importanţă.

– Era şi timpul să se mire, zise poetul, râzând. În ce mă priveşte, vă mărturisesc că nu mă interesează milioanele dumneavoastră, cu dobândă de trei şi de cinci la sută, decât ca să aflu cine e acel domn Félix.

– Vezi bine că am motivele mele, zise diavolul, ca să nu-ţi satisfac curiozitatea încă de la început. O să vedem la urmă. Apoi continuă: La exclamaţia bancherului, domnul de Berizy răspunse:

– Da, e acelaşi domn Félix care a cumpărat pădurea, ajutându-l pe contele de Lozeraie şi care astăzi te ajută, într-un mod atât de generos, pe dumneata!

– Dar cine e omul ăsta?

– Îţi jur că nu ştiu.

– Voi vedea eu, zise Durand, devenit dintr-odată foarte gânditor la auzul acestei veşti. Voi vedea eu, când toată afacerea asta va fi încheiată. Căci presupun, domnilor, că n-aţi uitat că mai aveam de rezolvat cu domnul de Lozeraie şi o altă problemă în afară de cea bănească.

– Nu, n-am uitat, răspunse marchizul de Berizy; întâlnirea generală va avea loc mâine, la ora nouă, la domnul de Favieri. Vom pleca împreună de la el.

– Ora nouă … Nu e puţin cam târziu? întrebă Durand.

– Aşa s-a hotărât, domnule. Ora asta a convenit tuturor, zise antreprenorul Daneau. Deci, pe mâine, domnule Durand.

Rămas singur, Durand simţi un fel de bucurie crudă gândindu-se că, în sfârşit, se putea răzbuna pe acel om care-l tratase cu atâta obrăznicie. În primele momente ale mâniei, uită de orice alt interes, în afară de satisfacerea orgoliului său. Dar, când se gândi că acel duel putea să aibă urmări fatale şi că trebuia să-şi facă, de urgenţă, ordine în hârtii, când se gândi la fiica sa, pe care o lăsa într-o încurcătură din care numai el singur o putea scoate, ca să-i mai rămână o rămăşiţă de avere, se întristă cumplit. Dacă el se va prăpădi, ce se va întâmpla cu acea fată obişnuită să i se satisfacă toate capriciile şi care nu avea nici cea mai mică idee despre ordine şi economie? Se gândi cu mâhnire la acea proastă educaţie pe care o dăduse unei copile, ce ar fi putut să fie bună şi simplă, dacă ar fi vrut; îşi reproşă cu amărăciune lipsa lui de prevedere. Dar, oricâtă durere l-ar fi încercat pentru necazurile care o aşteptau în viitor pe fiica sa, Matthieu Durand nu se gândi nicio secundă să evite acel duel, făcând o concesie oricât de mică. Orgoliul lui domină orice alt sentiment şi nu mai vru să se gândească la nimic, ca nu cumva să-i slăbească voinţa şi să-şi schimbe hotărârea.

A doua zi, Matthieu Durand şi martorii săi, domnul de Lozeraie şi martorii săi se întâlniră la ora nouă fix, acasă la domnul de Favieri. Trăsurile aşteptau, condiţiile luptei fuseseră reglementate şi toată lumea se pregătea să părăsească salonul când, dintr-odată, iată că apăru domnul Félix. Cei doi adversari, văzându-l pe bătrân, se opriră amândoi. Acesta le zise:

– Domnilor, aş dori să discut în particular cu dumneavoastră, înainte de întâlnirea care urmează să aibă loc.

– Domnule, spuse Matthieu Durand, înclinându-se, ştim amândoi, şi domnul de Lozeraie, şi eu, cam ce cuvinte conciliante vă poate dicta raţiunea într-o astfel de împrejurare. Dar lucrurile au ajuns într-un asemenea punct, încât nu mai putem aştepta nici unul, nici celălalt, fără a ne dezonora amândoi.

– Domnul are dreptate în ceea ce spune, zise şi contele de Lozeraie, şi împărtăşesc întru totul părerea sa.

– Domnule de Lozeraie, zise cu blândeţe domnul Félix, socot că ţi-am adus un mare serviciu, scăpându-te de datoria pe care o aveai faţă de domnul de Berizy; domnule Durand, nu ţi-am fost nici dumitale mai puţin util, ajutându-te să-i plăteşti datoria domnului Lozeraie. Aşa că, în numele a ceea ce am făcut pentru amândoi, vă rog să mă ascultaţi.

Cei doi inamici se întoarseră către martorii lor, ca

pentru a-i consulta, dar aceştia, explicându-le că ar fi bine să accepte rugămintea domnului Félix, se retraseră şi cei doi adversari rămaseră singuri cu bătrânul.

După ce toată lumea ieşi, domnul Félix luă un scaun, apoi i-l arătă pe cel din dreapta lui, mai întâi, bancherului, apoi, pe cel din stânga lui, domnului de Lozeraie. Aspectul venerabil, calm şi în acelaşi timp viguros al bătrânului, contrasta cu neliniştea şi cu nerăbdarea celor doi auditori ai săi. Bătrânul îi privi un moment, dar de astă dată cu mai multă asprime şi severitate.

– Acum şase luni, domnilor, începu el, m-am prezentat la fiecare dintre voi. Mai întâi la dumneata, domnule Matthieu Durand. Ţi-am povestit cum fusesem condamnat şi te-am rugat să mă ajuţi să-mi restabilesc onoarea şi numele. Dar m-ai refuzat.

Bancherul tăcu, domnul Félix continuă:

– Pe urmă m-am prezentat la dumneata, domnule de Lozeraie, şi ţi-am vorbit despre nişte bani pe care mi-i datora socrul dumitale. Dar m-ai izgonit cu grosolănie.

Contele tăcu şi el; domnul Félix continuă:

– Dacă am înţeles bine, ceea ce aţi ripostat şi unul şi celălalt, la auzul cererii mele, a fost că dumneata, domnule Durand, eşti fiu de muncitor sărac, care ţi-ai agonisit singur averea, şi că n-ai bani de risipit cu cei care şi-au

tocat moştenirea părintească, iar dumneata, domnule de Lozeraie, că te tragi dintr-o familie mult prea mare, ca să-ţi pleci urechea la plângerile unui intrigant.

– Unde vrei să ajungi, domnule? întrebară cei doi într-un glas.

– Mă văd obligat să constat, eu, un unchiaş de optzeci de ani, că n-am găsit sprijin nici la omul din popor şi nici la marele senior.

Cei doi adversari tăcură, căci nu mai era nimic de zis la asta.

– Eşti un om din popor, domnule Durand?

– Şi sunt mândru de asta, răspunse bancherul.

– Iar dumneata te tragi dintr-un neam cu un nume foarte vechi, domnule de Lozeraie?

– Nu sunt vanitos din pricina asta, zise contele, cu o vanitate excesivă.

– Ei bine, zise bătrânul, ridicând tonul, dumneata, Matthieu Durand, şi dumneata, conte de Lozeraie, minţiţi amândoi cu neruşinare.

– Domnule! strigară într-un glas cei doi inamici, ridicându-se în picioare, o asemenea insultă …

– Aşezaţi-vă, aşezaţi-vă cât vă rog; căci, dacă trebuie, pot să vă şi poruncesc şi, dacă cei optzeci de ani ai mei nu vă sunt suficienţi, ca să mă ascultaţi în tăcere, pot să vă oblig să mă ascultaţi în genunchi.

– În genunchi! zise poetul, care începuse a da acestei povestiri o atenţie deosebită.

– În genunchi, repetă diavolul. Cuvântul fusese rostit şi, până la urmă, faptul s-a şi întâmplat. Ascultă …

Auzind acel ton categoric al bătrânului, şi bancherul, şi contele rămaseră uluiţi. Aceeaşi idee, aceeaşi îndoială le trecură amândurora prin minte, încât începură a-l privi pe bătrân cu un fel de teamă plină de respect; apoi îşi ocupară locurile lângă el, plecându-şi amândoi fruntea. Bătrânul îi contemplă în tăcere, cu un aer de triumf, în care se amesteca însă şi o amară durere. Făcu un efort pentru a-şi înfrânge emoţia, apoi continuă:

– Vă cunosc viaţa fiecăruia dintre voi, dar n-am să v-o mai povestesc. În schimb, vreau să vă povestesc viaţa mea.

Domnul Félix păru să se reculeagă un moment, pentru a-şi aduna amintirile, apoi reluă cu o voce fermă şi hotărâtă:

– În 1789 eram negustor la Marsilia; afacerile îmi merseseră nemaipomenit de bine până atunci. Eram însurat cu o femeie care-mi dăruise doi fii: unul care avea atunci paisprezece ani şi unul care avea treisprezece ani.

Matthieu Durand şi domnul de Lozeraie făcură o mişcare.

– Vă rog să nu mă întrerupeţi, strigă bătrânul pe un ton categoric. Povestea e atât de veche, încât aş putea să-i pierd şirul şi să n-o mai pot spune aşa cum vreau eu.

Băiatul cel mare se afla de patru ani în Anglia, unde își făcea studiile. Îl hărăzisem comerțului și vroiam să cunoască din vreme o țară care era, mai ales în acea epocă, un model pentru noi în privința negoțului. Al doilea își începuse studiile într-unul din colegiile din Paris. Ca mulți alții, nu m-am alarmat când a început revoluția din 1789; dar, evenimentele precipitându-se și văzându-mi averea amenințată să piară într-o mare catastrofă, am trimis opt sute de mii de franci în Anglia, plasându-i la o bancă, pe numele fiului meu cel mare și l-am chemat la Marsilia pe cel de la Paris. Căci viitorul începuse a se întuneca din ce în ce. Între timp, am aflat că fusesem declarat aristocrat. Căci averea era și pe atunci, așa cum e și astăzi, un lux. Poate că aș fi încercat să mă disculp singur în fața judecătorilor, dar când am văzut câtă lume nevinovată pierea, am renunțat. Mi-am plasat toți banii de care mai dispuneam, la domnul de Favieri, tatăl celui pe care-l cunoașteți; pe atunci bancherul de astăzi era încă un copilandru și locuia cu familia sa la Genova. Apoi, în februarie 1793, m-am îmbarcat în taină, împreună cu soția și cu fiul meu cel mic și i-am dus pe amândoi la Genova. Nu aveam de gând să lipsesc mult, dar absența mea a fost repede observată și am fost trecut imediat pe lista emigranților. Mi-au luat toate bunurile și, în lipsă, m-au condamnat la moarte. O asemenea condamnare era un fleac pentru un om

care nu se mai afla în Franța. Dar, din păcate, au mers mult mai departe. Au cerut lichidarea casei mele comerciale; și cum toate bunurile pe care le posedam au fost sechestrate, le-a fost ușor să mă declare falit; acest faliment, împreună cu plecarea din țară, au dus lesne la condamnarea mea ca falit fraudulos. Am vrut să mă reîntorc în Franța, pentru a le arăta judecătorilor că mă condamnaseră pe nedrept, cu riscul de a mi se tăia capul. Dar lacrimile soției mele, împreună cu sfaturile domnului de Favieri, mă determinară să renunț. Atunci m-am hotărât să plec în America, la New Orleans, ca să fac ceva avere. Era pentru a treia oară când mă îndreptam spre America și cunoșteam acolo destui negustori de treabă.

Între timp, pe vremea când locuiam încă la Genova, am avut ocazia să-l întâlnesc pe domnul de Loré și să-i împrumut diverse sume de bani. Domnul de Loré era un gentilom din Aix care, ca atâția alții, fusese condamnat la moarte, dar izbutise să fugă împreună cu fiica sa, în vârstă de cincisprezece ani, și cu un tânăr de neam mare, orfan, ultimul urmaș al familiei sale, un tânăr al cărui tutore era domnul de Loré. Tânărul se numea Henri de Lozeraie ... Nu mă întrerupe, domnule, îi zise domnul Félix contelui, care dădea să se ridice de pe scaun.

Am plecat deci, lăsându-mi la Genova soția și fiul cel mic, pe atunci în vârstă de șaptesprezece ani, sub

protecţia bătrânului domn de Favieri şi a domnului de Loré; fiului cel mare, de la Londra, i-am scris să aştepte veşti şi instrucţiuni de la mine.

– Trebuie să vă spun, zise diavolul, că încă de la începutul povestirii, şi Matthieu Durand, şi domnul de Lozeraie fuseseră tentaţi, de mai multe ori, să-l întrerupă pe bătrân; dar domnul Félix le interzisese acest lucru, fie zicându-le-o de la obraz, fie aruncându-le câte o privire care-i făcea să îngheţe. Cei doi auditori erau acum palizi şi începuseră a tremura; îşi ţineau capetele plecate şi nu cutezau să se mai uite unul la celălalt. Dar să continuăm …

– Multe evenimente, pe care n-are rost să vi le mai istorisesc, zise mai departe bătrânul Félix, dificultatea de a comunica într-o epocă atât de tulbure, m-au împiedicat să-mi termin afacerile atât de repede cum nădăjduisem. Nu puteam să trimit familiei veşti despre mine şi eu să primesc veşti de la ai mei, căci şi acolo era război. Abia după patru ani am fost în stare să mă reîntorc în Europa. Tocmai mă pregăteam să plec, când, iată că, în sfârşit, am primit o scrisoare de la domnul de Favieri-fiul, adică cel pe care îl cunoaşteţi, în care îmi dădea veşti ciudate. La Genova bântuise o epidemie de nu mai ştiu ce boală gravă. Domnul de Loré murise, la fel şi tânărul de Lozeraie şi soţia mea. Fiul meu cel mic, după ce retrăsese, pe numele său, toţi banii pe care-i depusesem la domnul de

Favieri-tatăl, fugise împreună cu domnişoara de Loré. Lovit drept în inimă de acele veşti îngrozitoare, am plecat direct în Anglia, ca să-mi regăsesc măcar băiatul cel mare. Dar acolo am aflat că şi el făcuse exact ceea ce făcuse şi fratele său: pusese mâna pe banii pe care îi depusesem pe numele lui şi părăsise Anglia, zicând că pleacă după mine, în America. M-am reîntors la Genova şi am început să-mi caut pretutindeni băieţii: pe Léonard Matthieu, fiul cel mare, şi pe Lucien Matthieu, fiul cel mic, căci eu mă numesc Félix Matthieu. Dar n-am mai auzit vorbindu-se despre ei. Nu cumva, domnule Matthieu Durand, şi dumneata, domnule Lucien de Lozeraie, aţi putea să-mi daţi veşti despre cei doi băieţi ai mei?

– Tată! Tată! strigară cei doi, căzând în genunchi în faţa bătrânului, care se trase din faţa lor.

– Chiar în genunchi? strigă poetul, s-au aşezat amândoi în genunchi în faţa bătrânului?

– Da, domnule, răspunse diavolul.

– Şi care e morala ce se desprinde de aici, domnule de Cerny? întrebă poetul.

– Cea pe care a desprins-o însuşi bătrânul domn Félix când, trăgându-se îndărăt din faţa lor, le-a spus pe un ton iritat:

– În genunchi! În genunchi! Orgoliu şi Vanitate! Ăsta vă e locul: în genunchi! Devoraţi de setea de bogăţie, invidiindu-i pe oamenii pe care i-aţi văzut

ridicându-se în jurul vostru prin muncă cinstită şi prin economie, aţi vrut să ajungeţi mult mai sus decât ei, dând impresia că aţi pornit de la nimic; nemulţumiţi de numele voastre modeste, l-aţi renegat pe cel al tatălui vostru! În genunchi, copii ticăloşi ce sunteţi! Tu, care, ameţit de vanitatea unui nume celebru, l-ai furat pe cel al tânărului de Lozeraie şi te-ai împopoţonat cu el, umflându-te mai apoi în pene; şi tu, tu, bancherule, care l-ai renegat pe cel al tatălui tău şi ţi-ai luat altul! În genunchi amândoi! Ăsta vă e locul! Acum văd că nu v-a mai rămas altceva de făcut, demni cum sunteţi unul de celălalt, decât să vă omorâţi între voi! Plecaţi! Să nu vă mai văd!

Poetul nu mai spuse nimic. Diavolul îi zise:

– Dacă ai de gând să scrii o comedie, domnule, ţi-aş povesti şi scena care a urmat după această dezvăluire. Furia celor doi bărbaţi, care s-au văzut umiliţi astfel unul în faţa celuilalt, încurcătura şi mânia lor când a trebuit să se îmbrăţişeze în faţa tatălui lor …

– Şi tatăl lor i-a iertat? întrebă Luizzi.

– Mai mult decât îţi închipui, domnule baron, căci a trecut sub tăcere greşelile celor doi fii ai săi. Nu-i povestise faptul decât domnului de Favieri, de la care îl ştiu şi eu şi, dacă ţi l-am spus, la rândul meu, dumitale, mărturisesc că n-am făcut-o decât ca să-ţi dovedesc că nici caracterele, nici evenimentele, nici moravurile nu lipsesc comediei, dacă ţii cu tot dinadinsul s-o scrii.

– Şi, ca orice comedie unde totul se termină cu bine, sigur că şi această împăcare a fost pecetluită de căsătoria lui Arthur de Lozeraie cu domnişoara Delphine Durand, zise Luizzi.

– O, nu, răspunse diavolul. Împăcarea n-a mers chiar până acolo. Fiindcă tatăl lor le-a făgăduit să le păstreze taina, cei doi eroi ai noştri şi-au păstrat situaţiile şi numele respective. Matthieu Durand a rămas tot Matthieu Durand; continuă să vorbească despre originea lui obscură, despre averea pe care a adunat-o ban cu ban, muncind din greu, fără ajutorul nimănui, despre dragostea lui pentru poporul din care se trage, despre studiile pe care le-a făcut singur şi nu mă îndoiesc că e în stare – ca să-şi susţină rolul până la capăt – să-şi mărite fata, dându-i o zestre imensă, cu vreun om ca şi el, care-şi va croi drum în viaţă prin forţa pumnului.

Poetul nu zise nimic, dar Luizzi întrebă:

– Ce înţelegi dumneata prin „forţa pumnului"?

– Păi, zise diavolul râzând, înţeleg să faci avere doar prin puterile tale. Cât despre domnul de Lozeraie, a rămas tot domnul de Lozeraie, mai îngâmfat ca niciodată de vechimea şi de nobleţea numelui său şi tot atât de impertinent ca şi mai înainte. În ciuda urii sale faţă de Revoluţia din iulie, s-a raliat noii dinastii care, nefiind prea bogată în nume mari, l-a făcut pair al Franţei.

XXXV

Simple evenimente şi simplă morală

Când diavolul îşi isprăvi povestea, diligenţa se opri. Luizzi ascultase cu plăcere acea povestire. Părea, într-adevăr, atât de departe de propriile sale afaceri, încât nu mai simţi acea teamă pe care i-o provocau toate istorisirile diavolului. După toate observaţiile caraghioase şi prosteşti pe care le făcuse poetul, Luizzi se aştepta să-l audă spunând cine ştie ce bazaconii. Dar, spre surprinderea lui, poetul tăcu. Îl întrebă doar pe surugiu cum se numea satul unde se opriseră şi, când acesta îi răspunse că se aflau în satul Sar... poetul ceru repede să i se dea jos cuferele. Surugiul rămase mirat de această poruncă şi, după ce se uită pe foaia lui, zise:

– Dar, domnule, aţi plătit locul până la Toulouse!

– E adevărat, l-am plătit până la Toulouse, dar uite că am chef să cobor aici!

– Ne aflăm la trei leghe de castelul lui Matthieu

Durand, zise diavolul către baron. Până descarcă bagajele poetului, hai să ne mai dezmorţim şi noi un pic!

– Şi ce-o să facă prostănacul ăsta acolo? întrebă Luizzi, coborând din diligenţă împreună cu diavolul şi luând-o amândoi înainte, pe drum.

– O să profite de secretul pe care l-a aflat, pentru a încerca să-l silească pe bancher să-i dea fata de nevastă, împreună cu câteva milioane zestre.

– Oh! făcu baronul, dar e o ticăloşie!

– Uiţi, stăpâne, că şi tu ai făcut acelaşi lucru odinioară, cu Gustave şi cu Ganguernet, după ce le-ai povestit aventurile doamnei de Marignon?

Reproşul era just. Aşa că Luizzi nu mai avu ce spune. Totuşi, numele doamnei de Marignon îi aduse aminte de întâlnirea cu bătrânul orb şi pe urmă de tot ceea ce precedase fuga din Orléans, până în clipa în care, întrebându-l pe diavol despre doamna Peyrol, domnul de Cerny îl silise să părăsească oraşul Orléans. Mergea deci alături de diavol, gândindu-se serios ce mijloc să găsească, pentru a putea stăvili intrigile prin care Gustave de Bridely ar putea împiedica recunoaşterea fiicei doamnei de Cauny, când poetul, alergând după el, îi spuse:

– Domnule de Luizzi, v-am făgăduit să vă amintesc de împrejurările în care ne-am întâlnit prima oară;

dacă îmi îngăduiţi, am să vă trimit o scrisoare la Toulouse.

– O aştept cu plăcere, zise baronul cu răceală.

– Cine-i tânărul ăsta? îl întrebă Luizzi pe diavol.

– Cum, încă nu l-ai recunoscut pe irezistibilul Fernand, eroul din patul Papei, răpitorul acelei Jeannette ...

– A, acum îmi amintesc, zise Luizzi, probabil că asta vrea să-mi povestească ...

– Ba eu cred că vrea să-ţi povestească urmarea aventurilor sale cu Jeannette; şi cum tot n-ai ce face până la Toulouse, pot să ţi-o povestesc eu.

– Nu sunt deloc curios, mai ales că presupun că acum vei avea bunul simţ să mă părăseşti. Căci nu mai ai pe cine îndoctrina, în afară de mine.

– De fapt, eu mi-am terminat treaba. Cred însă că ai putea să fii ceva mai politicos cu mine, domnule baron; căci, văzându-te atât de puţin dispus să mă asculţi despre ceva ce te-ar putea interesa, voi avea grijă să aleg o povestire, care să nu aibă cu tine nici în clin, nici în mânecă, stăpâne.

– Cred că ar fi pentru prima oară când povestea ta nu mi-ar face niciun rău!

– Cine ştie? zise diavolul, râzând.

– Cară-te! strigă Luizzi. Nu vreau să te mai aud!

Diavolul dispăru şi Luizzi îşi continuă singur drumul, gândindu-se liniştit la tot ceea ce avea de

făcut. Avea de salvat, din situaţia dificilă în care le adusese, trei femei: pe doamna de Cerny, pe Caroline şi pe Eugénie Peyrol. Luizzi regreta enorm că nu se oprise la Bois-Mandé, ca să dea o fugă până la doamna de Paradèze s-o anunţe că fiica pe care o plânsese atâta, fusese regăsită şi să-i vorbească despre nenorocirea ce i se întâmplase nepoatei sale. Dar prezenţa lui la Toulouse era indispensabilă. Se afla într-o situaţie care nu-i îngăduia să acţioneze rapid şi convenabil. Se gândi, totuşi, că ar trebui să-i scrie doamnei de Paradèze despre cele două lucruri atât de importante. Dar constată că nu mai avea timp nici când să-i scrie, aşa că se hotărî să aştepte până ce va ajunge la Toulouse ca să-i trimită acea scrisoare. În vreme ce se gândea la toate aceste lucruri, observă că începuse a se întuneca şi că se îndepărtase foarte mult de diligenţă, care nu-l mai prinsese din urmă. Se afla aproape de un crâng destul de des şi abia atunci observă că tot treceau prin faţa lui o droaie de oameni cu nişte mutre foarte dubioase. Luizzi nu se temea de hoţi, ci de agenţii de poliţie. Ceea ce-l alarmă mai ales, fu observaţia că faţa unuia dintre oamenii care trecuse doar la doi paşi de el îi era foarte cunoscută. Aşa că se reîntoarse spre Sar... Imediat auzi zgomotul diligenţei, care mergea foarte repede şi, închipuindu-şi

că era diligenţa lui, care, în sfârşit, îl ajunsese din urmă, alergă până în mijlocul drumului. Dar era o trăsură de poştă de două locuri, din care sări un băieţaş, imediat ce-l zări pe baron.

– M-a trimis surugiul, zise el, să alerg după dumneavoastră şi după celălalt călător, ca să vă spun că osia diligenţei s-a rupt, la ieşirea din sat, şi că nu veţi mai putea pleca decât pe la miezul nopţii.

Această întâmplare neprevăzută, care întârzia sosirea baronului la Toulouse, îi dădea totuşi un răgaz de câteva ceasuri, ca să-i scrie doamnei de Paradèze. O apucă deci înapoi, către satul pe care îl părăsise, în vreme ce băiatul se tot întorcea în dreapta şi în stânga, spunând:

– Dar unde este celălalt călător?

– Oh, pe legea mea, răspunse Luizzi, râzând, cred că s-a dus la dracu şi tare m-aş mira să mai poţi pune mâna pe el.

– Mă rog, eu voi continua să-l caut.

– Ai să alergi cam mult după el!

– Nu, zise băieţaşul, voi lua trăsura de poştă şi-i voi spune surugiului să-l strige. Imediat, băieţaşul o luă la goană, ca să-l prevină pe surugiu, în vreme ce Luizzi se îndrepta liniştit către sat, gândindu-se cam ce să-i scrie doamnei de Paradèze.

Odată ajuns la han, unde, de altfel, toţi călătorii coborâseră, ceru o cameră şi tot ceea ce trebuia pentru scris şi se închise în ea.

După aproape un ceas, cineva bătu în uşă şi stăpânul hanului apăru cu boneta în mână.

– Vă rog să mă iertaţi că vă deranjez, îi zise el, dar la ce distanţă l-aţi întâlnit pe puştiul care v-a spus să veniţi încoace?

– Cam la vreo jumătate de leghe, aproape de un crâng destul de sumbru şi bănuiesc că plin de haimanale.

– Ştiţi, puştiul e băiatul meu şi încă nu s-a întors, nici el, nici călătorul celălalt.

– L-am prevenit că celălalt călător o luase mult înainte, dar el a zis că se duce după trăsura de poştă, ca să-i spună surugiului să-l caute el.

– A, deci asta era, zise hangiul. Afurisitul trebuie să fi plecat călare cu surugiul şi cred că e în stare să se ducă până la Bois-Mandé. Vă rog să mă scuzaţi că v-am deranjat, zise hangiul, retrăgându-se.

Şi Luizzi îşi continuă scrisoarea.

Era aproape miezul nopţii, când o porniră la drum. După patru ceasuri ajunseră la Bois-Mandé. Luizzi coborî pentru a căuta pe cineva prin care să-i poată trimite scrisoarea doamnei de Paradèze. Primul surugiu căruia i se adresă îi zise:

– Vă duc eu scrisoarea. Mâine dimineață trebuie să mă duc cu trăsura de poștă, care a sosit aici astă-seară, până la doamna de Paradèze.

– Da? făcu Luizzi mirat. Și cine ocupă cele două locuri din mica trăsură de poștă?

– O doamnă singură, nostimă foc, dată naibii, ce mai, o doamnă pe care am recunoscut-o imediat, cu toată pălăria și vălurile ei; o doamnă care odinioară a fost servitoare la hanul ăsta.

– Cine, făcu Luizzi mirat, Jeannette?

– Iaca, văd c-o cunoașteți!

– Da, am văzut-o acum câțiva ani, când am trecut pe aici. Dar ce treabă are ea cu doamna de Paradèze?

– Ei, asta nu mai știu! Se pare că e vorba de o istorie cam încâlcită. De fapt, bătrânul Paradèze e cel care a vârât-o slugă aici, la han.

Și în vreme ce Luizzi se mira de această nouă întâlnire îl auzi pe surugiu spunându-i unui călător:

– Pe legea mea, cu atât mai rău pentru domnul celălalt. Va găsi adăpost în casa vreunui țăran când va observa că noi încă n-am sosit și că apoi am plecat fără să-l luăm.

– Dar nu poți lăsa astfel un om la jumătatea drumului, spuse celălalt.

– Îi place să se plimbe, zise surugiul. Foarte bine, se va plimba, până ce va trece o altă diligență; de altfel, poate că o fi luat diligența „Laffitte et Caillard", care ne-a depășit în vreme ce noi ne reparam osia … Și, la urma urmei, am patru ceasuri întârziere. Hai să bem ceva; după aia, pe cai, și-i dăm bătaie! Apoi adăugă: Tu, care conduci trăsura de poștă, nu l-ai zărit cumva pe domnul acela?

– Nu! Doar ți-aș fi spus! Jacob, care era în spate, a coborât și a vorbit cu primul domn. În vremea asta, eu îl căutam pe celălalt. Ajuns la piciorul colinei, am intrat o clipă în crâșma bătrânei Filon, în vreme ce caii urcau la pas; micuțul Jacob a venit după mine, a oprit trăsura și i-a spus cucoanei care era în ea, să aștepte puțin. Apoi puștiul s-a întors la maica Filon, unde era o nuntă și unde, probabil, a rămas peste noapte.

– Deci, n-ai văzut pe nimeni pe drum?

– Pe nimeni.

– Atunci să-l ia dracu de călător! zise surugiul. Gata! La drum! Sus! Pe cai!

Luizzi, căruia prea puțin îi păsa de călătorul dispărut, întinse celui care conducea trăsura de poștă scrisoarea și un bacșiș gras și se grăbi să se urce în diligență. Plecară imediat și ajunseră la Toulouse fără niciun alt incident. De îndată ce sosi, Luizzi trase la o casă cu reputație proastă, dar a cărei stăpână era renumită pentru discreția ei. După ce se văzu instalat într-o cameră, o chemă pe doamna Périne, stăpâna casei, care veni imediat și care, după ce-i făcu o reverență, îl întrebă:

– Ce dorește domnul?

– Pe cineva de încredere, care să ducă o scrisoare.
– Îl am pe fiul meu, care e mut ca peretele.
– Apoi aş vrea să te duci să-mi cumperi nişte haine.
Cred că n-aţi uitat că Luizzi părăsise Parisul în haine de seară şi că la Fontainebleau nu putuse să-şi procure decât o redingotă largă şi o mantie. Ajungând la Orléans, le lăsase acolo pe amândouă; luat prin surprindere de domnul de Cerny, rămăsese tot în costumul de seară. La cererea baronului, doamna Périne îi răspunse:
– La ce croitor să încerc? Dacă domnul nu cunoaşte oraşul, pot să-i aleg eu ce e mai bun.
– Aş vrea nişte haine de gata. Nu doresc să văd pe nimeni aici!
– Afară de notarul dumneavoastră, domnul Barnet, zise doamna Périne, care citise adresa pe scrisoare.
– Cine ţi-a spus că Barnet e notarul meu?
– Nimeni; dar, de obicei, când chemi un notar, păi, atunci îl chemi pe al tău!
– De ce? Crezi că domnul Barnet nu-mi poate fi un simplu prieten?
– Dacă ar fi aşa, înseamnă că m-aş înşela, zise femeia.
– Stai, îi zise baronul doamnei Périne, care voia să se retragă; nu-i aşa că m-ai recunoscut?
– Eu? Câtuşi de puţin, răspunse doamna Périne; doar văd bine că domnul baron nu vrea să fie recunoscut.

– Cum, strigă baronul, afurisito, m-ai uitat?
– Ei, domnule Armand, în meseria noastră trebuie să ai memorie bună. Trebuie să-ţi aminteşti de toate obiceiurile păsărilor care poposesc, din când în când, la noi. Şi, de altfel, semănaţi atât de bine cu tatăl dumneavoastră, încât ar fi cu neputinţă să vă uit. Bătrânul a petrecut multe nopţi pe aici …
– Tatăl meu?
– Da, chiar el. Acum, dacă a murit, pot să vă spun treaba asta, fiindcă nu mai puteţi să vă duceţi şi să-i spuneţi: „Pot foarte bine să mă duc la Périne, din moment ce şi dumneata te-ai dus de atâtea ori!“ Ehei, pe atunci erau vremuri frumoase! Eu i-am adus-o pe Mariette, căreia i-a făcut o fetiţă ce nu şi-a dezminţit originea. Aţi cunoscut-o pe Mariette, care m-a părăsit şi s-a mutat singură, din dragoste pentru Ganguernet, farsorul acela care a pus la cale năzbâtia cu abatele de Sérac.
– Ah, da, mi se pare că am văzut-o o dată la doamna du Val.
– Acolo o plasase abatele.
– Şi ce s-a mai întâmplat cu ea?
– Nu se ştie. Se pare că e la Paris; a plecat acum vreo trei, patru ani, după o boală în urma căreia şi-a pierdut frumuseţea şi a rămas de nerecunoscut …
– Bine, bine, zise baronul, care cunoştea destule aventuri ale tatălui său, aşa că nu mai dorea să mai afle

şi altele. Trimite scrisoarea asta domnului Barnet şi porunceşte să mi se servească masa.

– Mâncaţi singur? întrebă doamna Périne.

Baronul o privi pieziş. Dar îşi aduse aminte unde se afla şi înţelese că nu avea dreptul să se supere.

– Dacă mă gândesc bine, zise el, cred că voi renunţa la masă. Simt nevoia imperioasă de a dormi.

– Foarte bine, zise doamna Périne. Trebuie să fiţi foarte obosit. De altfel şi arătaţi obosit.

De îndată ce plecă doamna Périne, baronul se culcă şi dormi neîntors în acea preacinstită casă ... Nu se trezi decât a doua zi la ceasurile patru şi se miră că pierduse atâta vreme cu odihna. Sună, şi o fată, tânără şi frumoasă, graţioasă şi proaspătă ca un trandafir, intră şi se aşeză foarte familiar pe patul baronului, spunându-i cu accentul ei gascon:

– Ce vă trebuie, domnule?

Baronul o privi cu atenţie. Era încântătoare şi, când surâse, îşi dezvălui dinţii albi şi strălucitori ca perlele. Înfăţişarea ei îl întristă pe Luizzi; tremură, gândindu-se a cui mai putea fi şi acea copilă cu chipul candid şi cu tenul trandafiriu, aşa că-i răspunse:

– Nu vreau nimic de la dumneata.

Fata păru supărată de acel răspuns şi se retrase la capătul patului, spunându-i:

– Să ştiţi că nu sunt singură aici ...

– Te rog s-o chemi pe doamna Périne, zise Luizzi cu mânie.

Fata se retrase. După un moment, doamna Périne intră şi-i zise baronului:

– Ei, drăcie, domnule Armand; văd că Parisul v-a făcut foarte dificil şi nu ştiu dacă ...

– Ascultă-mă, Périne; am venit să stau la tine, pentru că nimeni pe lume nu trebuie să ştie că mă aflu la Toulouse. Altfel, trăgeam la cel mai elegant hotel. Şi, cum trebuie să declari zilnic la poliţie cine a trecut pe aici, nu m-ai văzut, pricepi?

– Aha! Nu vreţi să se afle la poliţie că sunteţi aici!

– Nu vreau, şi cum ştiu că tu faci tot ce e cu putinţă să-i treci sub tăcere pe unii dintre oaspeţii tăi, am ales casa ta.

– Asta e foarte bine, dar trebuia să mi-o spuneţi de la început. Începând din clipa asta, sunteţi aici, ca şi când v-aţi afla la o sută de picioare sub pământ. Nimeni nu va afla nimic despre dumneavoastră.

– Zece ludovici pentru tine, dacă eşti discretă.

– E ca şi cum i-aş şi avea!

– Şi acum spune-mi, domnul Barnet a venit?

– El? strigă Périne plină de uimire. Păi, bietul om nu ştie nici măcar drumul care duce încoace, darămite să fi pus vreodată piciorul în casa mea!

– Nu-i nimic, o să-l înveţe.

– La vârsta lui? Ar săvârşi un păcat. De altfel, nevastă-sa i-ar scoate ochii cu andrelele, dacă ar afla vreodată că a fost aici!

– Cel puţin a binevoit să răspundă? I-a spus ceva fiului tău?

– Ah, da, aveţi dreptate. I-a zis: „Spune-i celui care te-a trimis că voi face tot ce doreşte".

– I-am spus să vină astăzi încoace.

– I-aţi zis şi la ce oră?

– Nu. I-am zis să treacă în cursul zilei de azi.

– Păi bine, dar ziua de azi se termină la miezul nopţii; aşa că aveţi toate şansele să-l vedeţi sosind.

– Bun! Îl voi aştepta. Acum, fă-mi plăcerea şi spune să mi se aducă masa, cerneală şi hârtie de scris.

– Fiindcă nu vreţi să fiţi recunoscut, am să v-o trimit pe fetişcana de adineauri, ca să vă servească. Nu trebuie să vă mai vadă şi alta. Bătrâna Martha, ştiţi, ar putea să vă recunoască. Fata habar n-are cine sunteţi. Şi apoi e fată de înţeles şi e de o inocenţă uimitoare. Când aveţi nevoie de ceva, sunaţi de două ori; pe fată o cheamă Lili. Mă duc să vă pregătesc masa; vă rog să aşteptaţi puţin ...

– Să faci aşa cum ne-am înţeles. Dar grăbeşte-te, fiindcă mor de foame! Până atunci însă, trimite-mi cerneala şi hârtia.

– Găsiţi tot ce vă trebuie în secreterul de colo.

Périne ieşi; Luizzi începu să scrie o lungă scrisoare către Eugénie Peyrol, în care îi spuse că mama ei adevărată trăia; îi scrise cine era şi unde se afla. Se scurseră astfel două ceasuri. Când isprăvi scrisoarea, intră şi Lili cu cele necesare pentru masă. Era foarte îndemânatică, dar foarte posacă. Luizzi o urmări cu privirea. Când văzu că a isprăvit de pus farfuriile şi tacâmurile, se aşeză la masă. Lili se aşeză într-un colţ, lângă şemineu. Părea plictisită şi era posomorâtă.

– Te plictiseşti că trebuie să mă serveşti?

– Ei, da, făcu ea pe un ton acru, nu mă aflu aici ca să fac pe servitoarea! Mai bine rămâneam la vechea casă, unde mă puteam îmbogăţi mai repede.

– A, deci, înainte de a veni aici, ai fost servitoare?

– Da, şi încă într-o casă bogată.

– La cine anume?

– Ei iaca! La marchizul du Val.

– Chiar la marchiz? Şi ce făceai la el? Căci mi se pare că e văduv.

– Păi tocmai pentru asta eram la el.

– A, făcu Luizzi. Şi de ce l-ai părăsit?

– Ei bine, pentru că mă plictisea! Mă plictisea de moarte! Ştiţi că e deputat. Sub pretextul că mă instruia, mă punea să-i învăţ discursurile pe dinafară. Şi, când greşeam, mă ameninţa că mă arestează, pentru că e şi judecător la Curtea cu Juri.

Luizzi nu se putu abţine să nu râdă. Copila continuă:

– Şi pe urmă mai avea şi nişte obiceiuri caraghioase. Fiindcă avea picioarele ca două beţe, şi le înfăşura în obiele de cârpă şi apoi îşi punea ciorapii de mătase; şi avea şi dinţi falşi şi mă punea pe mine să-i aranjez şi picioarele, şi dantura.

– Dar de unde te-a luat?

– Iaca na! Păi de unde eram înainte!

– Şi la cine erai înainte?

– Ei, la un alt stăpân care mă obliga să muncesc zece ceasuri pe zi, fără să crâcnesc; iar mie, vedeţi dumneavoastră, nu-mi place să muncesc, am altă fire. Îmi place să râd, să mă distrez şi să nu fac nimic. Asta-i firea mea, care nu-i nici mai bună, dar nici mai rea decât a altora. Sub pretext că mă chema să-i fac curat în birou, primul stăpân intra noaptea în odaia mea, iar când pleca îmi mai făcea şi morală. Şi încă ce morală!

– Doar morală? Altceva nimic?

– Păi, restul nu mă distra prea mult, deşi el a fost primul meu bărbat. Nu ştiu dacă-l cunoaşteţi sau nu, dar e urât foc, domnule …

În momentul în care fata rostea aceste cuvinte, cineva bătu la uşă.

– Vezi cine e, zise baronul.

Lili se duse să deschidă şi spuse pe un ton plin de surpriză şi de veselie:

– Ca să vezi! Vorbeşti de lup şi lupul e la uşă! Păi cine să fie? Domnul Barnet, cel despre care vă vorbeam mai adineauri!

Barnet intră, stânjenit, şi-i zise lui Lili:

– Cum, tu aici, în casa asta, nefericito?

– Păi văd că şi dumneata ai venit în casa asta!

– Ţi-am spus eu, desfrânato, că ai să ajungi aici!

– Pe legea mea, domnule, îi râse Lili în nas, că aş fi preferat să-mi fi început viaţa aici, decât la dumneata.

– La vârsta ta şi ai şi ajuns în halul ăsta de corupţie! Iertaţi-mă, domnule baron, zise notarul, salutându-l pe Luizzi, dar n-aveţi idee în ce hal de corupţie a ajuns tineretul de astăzi! O copilă, o copilă care n-are nici şaptesprezece ani şi care văd că e bine înfiptă în desfrâu!

– Cred, dragă Barnet, că i-ai deschis şi dumneata un pic calea. Aşa că las-o mai încet cu morala şi să stăm de vorbă. Avem lucruri serioase de discutat. Lili, fii drăguţă şi lasă-ne.

Fata se retrase râzând, arătându-i lui Barnet, cu degetele, că-i pusese coarne.

– Hei, tu de colo! strigă ea din uşă, poate nu ştii că mâncam împreună cu slujbaşii tăi!

Barnet se făcu roşu de mânie; baronul poate că ar fi continuat să se mai amuze, dacă n-ar fi avut într-adevăr de discutat cu notarul lucruri foarte serioase. Îi făcu deci semn lui Lili să se retragă, iar fata începu să cânte, de răsuna casa, un vechi cântec popular gascon:

A la fount men soun anada,
Lou mïou galant my a rancontrada ... etc.[1]

Cânta cu o veselie, cu o nepăsare şi cu o uşurinţă pe care nu ţi le pot da decât inconştienţa sau inocenţa. Luizzi simţi brusc o silă imensă. Căci parcă e mai puţin penibil când întâlneşti viciul la o femeie hidoasă, decât la o copilă trandafirie, proaspătă şi nepăsătoare. La aceasta din urmă este incurabil, fiindcă ea nu are remuşcări, nici noţiunea răului pe care-l face. Notarul ridică mâinile spre cer, strigând:

– Ce tineret! Ce tineret în vremea de azi!

Apoi, când n-o mai auzi pe Lili, se întoarse spre Armand şi zise:

– Mi-ai jucat un renghi urât, domnule baron! Cum să mă sileşti să vin într-o astfel de casă? Un om ca mine îşi poate pierde uşor reputaţia!

– N-am avut de ales, domnule Barnet.

– Puteaţi veni să locuiţi la mine!

– Pentru ca nevasta dumitale, femeia cea mai bârfitoare din întregul ţinut, să strige la drumul mare că baronul de Luizzi se află la Toulouse?

– Aici aveţi dreptate, zise notarul. Uitasem că nu voiaţi să se ştie de sosirea dumneavoastră. Fata asta

[1] Spre fântână am pornit,
Pe cel drag l-am întâlnit etc ...

m-a scos din sărite! Dar, ia să vedem dacă am înţeles corect ceea ce scrie în scrisoare ... Vă trebuie de îndată o sumă mare de bani, nu-i aşa?

– Cât mai mare. Plec din Franţa pentru câţiva ani.

– Dumneavoastră! zise notarul; şi eu care credeam că aţi venit aici pentru alegeri ...

– Am renunţat la deputăţie! Plec, mă duc în Italia!

– A, aşa va să zică! făcu notarul. E cumva la mijloc vreo afacere necurată?

– Nu, un simplu capriciu. Vreau să văd Roma. Dar, până atunci, să ne uităm puţin şi să vedem cum stăm cu conturile, zise Luizzi.

– Imediat, domnule baron. O să-mi daţi după aceea semnăturile pe care am să vi le cer, ca să isprăvim cu afacerea aceea împotriva cârcotaşului de Rigot.

– Îţi dau toate semnăturile pe care le vrei. Dar să vedem mai întâi de câţi bani îmi poţi face rost.

Amândoi se aplecară deasupra unui teanc de dosare şi de registre şi timp de o oră nu făcură decât socoteli şi calcule. Luizzi nu era un om de afaceri, dar nu era nici un ageamiu; ştia să se descurce perfect în conturile care i se prezentau. Le examină cu atât mai multă atenţie, cu cât întâlnirea lui cu Barnet şi cu Lili îl lămurise pe deplin cu ce fel de notar avea de-a face. Fu însă obligat să recunoască cinstea plină de scrupulozitate a acestuia şi nu se putu abţine să nu remarce că acel bărbat, care

împinsese la desfrâu o copilă care poate că, dacă ar fi încăput pe alte mâini, n-ar fi devenit ceea ce devenise, era atât de riguros faţă de clienţii săi. Dar Luizzi nu avea vreme de pierdut cu astfel de reflecţii. Odată balanţa stabilită, îi zise lui Barnet:

– Văd că sunt disponibili trei sute patruzeci şi două de mii de franci.

– Exact.

– Ei bine, banii ăştia îmi trebuie mie.

– În cât timp?

– Cât mai repede.

– Şi cum o să-i transportaţi?

– Mi-i dai în bilete de bancă.

– Care bancă?

– Ai dreptate, mereu uit că nu mai sunt la Paris. În acest caz, transformă-i, până mâine, în aur.

– Oricât de mari eforturi aş face, v-aş putea procura, în trei zile, doar douăzeci şi cinci sau treizeci de mii de franci.

– Fie şi treizeci de mii de franci! Pentru început îmi ajunge! Acum îmi trebuie nişte scrisori de credit, ca să pot schimba restul în străinătate.

– Dacă v-aţi duce în Spania, ar fi mult mai uşor, pentru că acolo avem numeroase legături financiare; în Italia, unde vreţi să vă duceţi …

– Foarte bine! Plec în Spania! Mi-e indiferent unde mă duc.

– Cum, zise Barnet mirat, nu faceţi o călătorie de plăcere?

– Mă duc unde-mi place, zise baronul cu trufie, şi n-am nevoie de întrebările dumitale, ci de banii mei!

– Foarte bine, zise notarul. Am să vă dau hârtii de schimb pentru toate oraşele mari din Spania. Vă cer totuşi un răgaz de trei, patru zile pentru asta.

– Şi încă ceva … Te rog să-mi laşi hârtiile de schimb în alb, iscălite doar de dumneata. Nu vreau să treci numele meu pe ele, ca să nu se ştie unde sunt.

– Ei drăcie, făcu notarul, răspund de fondurile dumneavoastră, de vreme ce mi le-aţi încredinţat şi vreau să le predau în mâini sigure. Dar nu pot andosa o scrisoare de schimb ca o simplă hârtie.

– Cred că mă cunoşti destul de bine, ca să ştii că nu voi face recurs împotriva dumitale.

– Dumneavoastră, domnule baron, poate; dar în terţii purtători n-am nicio încredere.

– N-ai încredere deci în hârtiile pe care mi le încredinţezi?

– Câtuşi de puţin. Aşa că îmi voi lua toate măsurile posibile de prevedere; nu poţi fi sigur decât de ceea ce ai în mână, zise notarul.

– Dar trebuie să existe totuşi un mijloc de a intra în posesia banilor, aşa cum doresc eu.

– Nu vă propun să faceţi un andosament în alb; asta

ar însemna să depreciaţi o hârtie, de care puteţi avea nevoie în orice clipă; dar n-aveţi decât să-mi daţi pentru rambursarea banilor o autorizaţie de a ipoteca una dintre proprietăţile dumneavoastră şi atunci voi proceda aşa cum doriţi.

Luizzi făcu tot ce-i ceru notarul, căci la fiecare pas vedea ridicându-i-se în cale numai piedici şi, ca omul care vrea să scape cu orice preţ, arunca totul în mare, nădăjduind să iasă cu bine din furtună.

XXXVI

Bunii magistraţi

Aşa după cum îl anunţase, lui Barnet îi trebui mai bine de patru zile pentru a-şi procura sumele, în aur, de care avea nevoie baronul. În vremea asta, Luizzi se pregătea să plece la Orléans. Trimisese de mai multe ori la poştă, pentru a afla dacă nu sosise vreo scrisoare pe numele său; Barnet îşi asumase şi el această sarcină. Dar nu venise nimic. Armand se mira că nu primeşte niciun fel de veşti de la Léonie, aşa cum îi transmisese prin mica cerşetoare. Neştiind ce să mai creadă despre această tăcere, se hotărî să părăsească oraşul Toulouse. Îşi reţinuse un loc, prin notar, la o diligenţă pe care Armand urma s-o ia de la câteva leghe de oraş, ca să nu fie supus inspecţiei agenţilor de poliţie, ce-i supravegheau plecarea. Totul era gata, dar, tocmai când se pregătea să părăsească locuinţa doamnei Périne, îl văzu sosind, cu sufletul la gură, pe Barnet, de la care îşi luase rămas bun.

– Am fost anunţat, îi spuse notarul, că a sosit, pe adresa mea, o scrisoare pentru dumneavoastră. Dar ceea ce mi se pare ciudat e faptul că cei de la poştă refuză să mi-o trimită.

– De unde vine scrisoarea? întrebă Luizzi.

– Din Orléans, zise notarul.

– Trebuie să fie scrisoarea pe care o aştept, zise baronul, şi trebuie să pun mâna pe ea cu orice preţ.

– Cu neputinţă, răspunse notarul. Se pare că scrisoarea e recomandată şi că n-o puteţi ridica decât dumneavoastră. „Dacă domnul de Luizzi e la Toulouse, mi s-a spus, i-o vom da noi; e de-ajuns doar să se prezinte ca s-o ridice".

– Asta ar însemna să spun că am sosit în acest oraş, or eu tocmai asta nu vreau. Dar te pot autoriza pe dumneata să-mi ridici toate scrisorile care vor veni pe numele meu în acest oraş, iar această autorizaţie ţi-o voi da pe loc.

– Cei de la poştă o vor ţine pe-a lor: că o simplă autorizaţie, pe care mi-aţi dat-o în trecut, nu e suficientă; ori renunţaţi la această scrisoare, ori vă duceţi singur să v-o luaţi. Ce importanţă mai are dacă se află că aţi venit aici, când peste o oră plecaţi?

Scrisoarea doamnei de Cerny era cu atât mai importantă pentru baron, cu cât ea urma să-i spună ce avea de făcut, după cum putea anula complet misterul sosirii şi al plecării sale din oraşul Toulouse; aşa că se

hotărî să se ducă s-o ridice. Îl rugă totuşi pe Barnet să angajeze un hamal, care să-i care tot bagajul la o distanţă de vreo două leghe de oraş, pe unde urma să treacă diligenţa spre Orléans, iar el se duse la poştă. De îndată ce intră şi spuse de ce venise, funcţionarul îl privi cu un aer mirat, zicându-i:

– Ah! Dumneavoastră sunteţi domnul baron de Luizzi? Binevoiţi să aşteptaţi un moment; mă duc să caut scrisoarea după care aţi venit.

Funcţionarul părăsi biroul şi Luizzi începu a se impacienta, văzându-l că întârzie, când iată că uşa se deschise şi în loc de funcţionar îşi făcu apariţia un comisar de poliţie însoţit de doi jandarmi.

De când cu aventura lui din Orléans, comisarul de poliţie devenise pentru baron ceea ce însemna, de fapt, pentru atâţia alţi oameni, adică ceva respingător şi înfricoşător, al cărui aspect te calcă pe nervi, întocmai ca un păianjen enorm, a cărui atingere ne este la fel de odioasă ca şi cea a unei broaşte râioase sau a unui şarpe veninos. Luizzi se întoarse brusc. Dar în aceeaşi clipă simţi cum două mâini grele i se aşezară pe umeri şi imediat vocea neplăcută a comisarului îi zise:

– Te arestez, domnule, fiind bănuit că l-ai ucis pe contele de Cerny!

Faptul că fusese arestat l-a zdrobit pe baron, fiindcă şi-a dat seama că nu mai putea veni nici în ajutorul

Léoniei, nici al Carolinei şi nici al doamnei Peyrol; dar gândindu-se mai temeinic, absurditatea acuzaţiei îl făcu totuşi să se liniştească. Şi, văzând că nu era câtuşi de puţin vorba de răpirea doamnei de Cerny, replică:

– Băgaţi de seamă ce faceţi, domnilor; domnul de Cerny e bine sănătos şi s-ar putea să fiu victima unei erori, sau mai curând a unei maşinaţii păcătoase, ori a vreunei laşităţi josnice.

– Legaţi-l pe domnul, zise comisarul de poliţie.

– Uitaţi cu cine aveţi de-a face! strigă baronul mâniat.

– Puneţi-i domnului cătuşe, zise comisarul.

– Protestez împotriva acestei arestări ilegale.

– Urniţi-l pe domnul din loc, zise comisarul.

Şi jandarmii, împingându-l cu patul armelor în şale, se îndreptară cu prizonierul către închisoarea unde trebuia dus. Totuşi, Luizzi se mai opri o dată.

– Cer să fiu condus imediat la judecătorul de instrucţie, îi zise el comisarului, şi te fac răspunzător că mi-ai refuzat cererea.

– Eu mă duc să mănânc în oraş, zise comisarul unuia dintre jandarmi. Iată ordinul de primire a arestatului către temnicer, şi vă poftesc să-l vârâţi pe domnul la secret!

După ce rosti aceste cuvinte, comisarul îşi deznodă eşarfa tricoloră – roşu, alb, albastru – şi, redevenit civil, se duse să mănânce ficat înăbuşit de raţă la o

frumoasă negustoreasă de ciorapi, cu al cărui bărbat era bun prieten. Impasibilitatea comisarului îl făcuse pe Luizzi să-şi piardă încrederea nu numai în numele său, dar şi în el însuşi. Îşi aminti atunci că diavolul îi spusese că, fiind bogat, va avea oricând putere asupra oamenilor; aşa că, adresându-se unuia dintre cei doi jandarmi, în mâinile cărora fusese lăsat, îi zise:

– Vrei să câştigi zece ludovici? Condu-mă la judecătorul de instrucţie!

– Hai că-i nostim cu cei zece ludovici ai lui! zise primul jandarm. Îşi închipuie probabil c-o să-i găsească în vreo crăpătură din celula dumisale!

– Taci, mă, blegule, îi zise celălalt jandarm, care era din Toulouse; ăsta e un nobil mare, îi spuse el la ureche, trăgându-l într-un colţ; se zice că are atâţia bani, încât poate să acopere cu ei toată Piaţa Capitoliului; şi, dacă vrei să-l duci la judecătorul de instrucţie, n-o să-ţi dea zece ludovici, ci douăzeci şi cinci.

– Douăzeci şi cinci de ludovici! zise primul agent al forţei publice, căscând nişte ochi cât catarama centironului.

– De fapt, asta va face cincizeci de ludovici pentru amândoi, zise celălalt.

– Mă rog, spune-i tu, că zici că-l cunoşti …

– Mersi! Nu pe mine m-a rugat să-l duc la judecător.

– Nu, nu! Ar putea crede că propunerea vine din partea mea, iar eu ţin să-l duc direct la închisoare. Hai, omule, cu cincizeci de ludovici, dă din picioare mai repede! zise el, adresându-se lui Luizzi.

– Ca să vezi, îi zise celălalt jandarm baronului, găliganul ăsta a înţeles în loc de zece, cincizeci de ludovici; ca şi cum ar fi cineva în stare să dea atâta bănet pentru un astfel de fleac! Auzi, doar ca să-l ducă până la judecător!

– Dacă mă duceţi, uite, vă dau la amândoi cincizeci de ludovici, zise Luizzi.

Târgul odată încheiat, cei doi porniră la drum împreună cu prizonierul lor şi, neputând lua o trăsură, pentru simplul motiv că la Toulouse nu existau trăsuri de piaţă, îl conduseră pe căi ocolite acasă la judecător.

Baronul fu din cale-afară de surprins, când văzu că cei doi intră în palatul marchizului du Val pe aceeaşi portiţă pe unde, în urmă cu zece ani, fusese condus de către Mariette la nefericita Lucy. Uimirea lui crescu, văzând că era dus în acelaşi pavilion unde o întâlnise pentru ultima oară pe marchiză; i se păru că o stranie predestinare marcase această vizită, când iată că se trezi introdus în acelaşi budoar, unde Lucy i se dăruise atât de deplin. De-abia intrase, când îl văzu apărând pe însuşi marchizul du Val, înfăşurat într-un halat de casă lung până la pământ.

Marchizul era un bărbat cam de cincizeci de ani în acea epocă. Un destrăbălat bătrân, care părea şi mai bătrân din pricina dezmăţurilor, care făcea pe tânărul şi-şi petrecea mai mult timp cu toaleta sa, decât cu audienţele. Nu intrase în magistratură decât după moartea soţiei sale, ca să aibă o anumită poziţie socială. După cum aţi văzut în capitolul precedent, Luizzi cunoştea această împrejurare; dar îl impresionase prea puţin, atunci când Lili îi dezvăluise acest lucru, fiindcă în acel moment nu se gândise că ar putea să apară vreodată în faţa marchizului. De îndată ce intră în budoar, domnul du Val le făcu semn jandarmilor să se retragă, iar el îi zise lui Luizzi:

– Dacă nu era vorba de dumneata, baroane, nu primeam pe nimeni; trebuie să mă îmbrac, fiindcă iau masa la primul preşedinte şi fiindcă nu mi-a mai rămas decât o jumătate de ceas. Dar între vechi prieteni şi între rude te porţi fără fasoane, aşa că o să-mi îngădui să-mi continui toaleta.

Zicând acestea, sună, şi un valet aduse tot ceea ce era necesar ca să-l îmbrace ca un *dandy*.

– Ai venit deci pentru povestea aceea cu domnul de Cerny, zise marchizul. Ei cum! După ce i-ai furat nevasta, l-ai ucis şi pe el! Zău, asta întrece orice închipuire!

– Ascultă, marchize, zise baronul, acuzarea asta de asasinat e *chiar* reală sau …

– Nu numai că e reală, ci şi dovedită, zise judecătorul, punându-şi ciorapii de mătase.

– Cum adică dovedită? întrebă Luizzi. Domnul de Cerny a fost într-adevăr ucis?

– Şi încă atât de bine, răspunse magistratul, trăgându-şi pantalonii, încât a fost găsit străpuns de două gloanţe, într-un mic crâng, aproape de drumul principal, doar la o jumătate de leghe de Sar… lângă Bois-Mandé.

Această revelaţie îl năuci pe baron; îşi aduse aminte de înfăţişarea pe care şi-o luase diavolul ca să-l însoţească, îndreptându-se împreună exact către acel loc. Şi tremură, gândindu-se la felul în care fusese tras pe sfoară. Rămase mut şi copleşit, când judecătorul, care-şi punea bretelele şi-şi întindea bine pantalonii, îi spuse pe un ton degajat:

– Ia te uită ce pantaloni bine croiţi ai! Oh! Dar ăsta e un pantalon făcut dumnezeieşte! Cine îţi lucrează la Paris?

Luizzi, care nu auzise întrebarea, îşi ridică fruntea şi-l întrebă pe marchiz:

– Şi zici că l-au găsit pe conte mort, aproape de drumul principal?

– Da, zise judecătorul. Apoi se întoarse către valetul său şi-i zise: N-am avut niciodată un pantalon ca ăsta! Cine e croitorul tău, Luizzi?

– Nu ştiu, răspunse acesta, care nu era câtuşi de puţin atent la cele spuse de marchiz.

– Să ştii că sunt supărat, zise judecătorul. Aş da nu ştiu cât ca să aflu numele şi adresa croitorului tău!

– Stai un pic să-mi aduc aminte. A, da, cred că se numeşte Humann, zise Luizzi.

– Să ţii minte numele ăsta, îi zise marchizul valetului său, în timp ce acesta îi punea cravata. Luizzi întrebă:

– Şi mă rog, chiar dacă am presupune că de Cerny a murit într-adevăr, de ce m-aţi acuza tocmai pe mine?

– Pentru că amantul soţiei avea cel mai mare interes să scape de soţ!

– Deci, mă crezi vinovat de această crimă?

– Păi, dragul meu, s-a pornit de la un duel fără martori, aşa că cine altul îl putea ucide? Fiindcă există şi o circumstanţă agravantă: alături de marchiz s-au găsit două spade, dar el a fost ucis mişeleşte, cu pistolul. Se pare că duelul a fost aranjat între voi, cât aţi călătorit pe imperiala diligenţei şi, până la urmă, s-a transformat într-un asasinat.

– Deci domnul de Cerny a fost văzut pe drumul ce duce spre Bois-Mandé? întrebă Luizzi, ridicându-se.

– Cum adică dacă a fost văzut? Dar ai petrecut mai bine de o jumătate de zi în compania lui!

Baronul îşi dădu în sfârşit seama că fusese târât de diavol într-o capcană, în care urma să piară. Se întoarse ca să-şi ascundă paloarea ce-i acoperise chipul şi care ar fi putut fi interpretată ca o dovadă a crimei sale.

Mişcarea fu atât de bruscă, încât judecătorul, privindu-l, strigă:

– Într-adevăr, iată şi o haină minunată! Tot Humann îţi face şi hainele?

Armand nu răspunse. Judecătorul, continuând să-l admire, i-l arătă pe Luizzi valetului său, spunându-i:

– Uită-te cum e croită, vezi? Nu face nicio cută şi nu ţine aici, ca hainele pe care mi le face amărâtul de croitor din Toulouse! Trebuie neapărat să mă duc şi eu la croitorul acela din Paris!

Armand auzise discuţia şi, întorcându-se indignat către du Val, îi spuse:

– Pentru asta m-ai primit, marchize? Şi crezi că asta aştept eu de la dumneata?

Readus astfel la realitate, dar continuând să-i analizeze haina, judecătorul îi răspunse rece baronului:

– Ascultă-mă, baroane: am primit sarcina să mă ocup de procesul ăsta! Îmi pare rău că trebuie să ţi-o spun, dar toate bănuielile se îndreaptă asupra dumitale; până şi discuţia pe care am avut-o împreună, fiindcă a fost purtată cu un anumit scop, te rog să mă crezi, te dă de gol. Află că, dacă nu erai vinovat, ai fi avut mai multă prezenţă de spirit ca să-mi răspunzi la întrebările, poate insidioase, pe care ţi le-am pus.

Luizzi înţelese în ce chip voia să-şi ascundă judecătorul prostia şi superficialitatea; şi, deşi convins că nu

putea spera nimic de la el, chiar dacă-i flata mania ridicolă, răspunse:

– O, dragă du Val, dacă ai luat mânia mea drept remuşcare, te înşeli; fiind nevinovat, nimic nu mă poate tulbura atât de mult, încât să uit un lucru important cum este toaleta mea. Aşa după cum ţi-am mai spus, mă îmbrac de la Humann; cred, într-adevăr, că e cel mai bun croitor din Paris şi, dacă vrei, pot să-ţi dau câteva rânduri către el, căci sunt unul dintre cei mai vechi şi mai statornici clienţi ai săi şi are mare grijă de toţi cei pe care-i recomand eu.

– Adu repede tot ce trebuie pentru scris, zise marchizul, întorcându-se către valetul său.

– Poftim, zise baronul, întinzându-i o carte de vizită pe care scrisese adresa croitorului: *Domnul Humann, strada Richelieu.*

Marchizul isprăvise, în sfârşit, cu îmbrăcatul şi-şi punea mănuşile, când baronul îi zise:

– Stai, dragul meu: serviciu contra serviciu: sper că vei fi atât de gentil, încât să-mi semnezi un ordin de punere imediată în libertate.

– Eu? strigă marchizul, crezi că pot face aşa ceva? Dragul meu, află că te aşteaptă pedeapsa capitală.

– Păi atunci de ce ai acceptat să mă mai primeşti?

– Fiindcă e de datoria mea să-i ascult pe acuzaţi, zise judecătorul; şi mi se pare că mi-am îndeplinit-o cu

atât mai mult, cu cât nu trebuia să te audiez decât după douăzeci şi patru de ore de la arestare. De altfel, dragul meu, nu pot face nimic pentru dumneata. Apoi, adresându-se valetului, îi spuse: Cheamă jandarmii!

– Ceea ce-mi spui e o infamie! strigă baronul.

Marchizul, care, după ce-şi pusese mănuşile, îşi luase în mână pălăria, răspunse cu asprime:

– Nu-ţi agrava situaţia prin ultragii pe care voi fi silit să le pedepsesc!

– Tu să mă pedepseşti pe mine! strigă Luizzi, care-şi pierduse răbdarea. Aducându-şi brusc aminte cine fusese marchizul, amintindu-şi de doamna de Cremencé, de sărmana Lucy şi de mica Lili de la doamna Périne, îi strigă: Tu să mă pedepseşti? Tu, care ţi-ai făcut o profesie din destrăbălare? Caraghios bătrân ce eşti!

– Jandarmi! strigă marchizul plin de mânie, luaţi-l pe acuzat! Să fie tratat cât mai aspru!

Marchizul ieşi, iar cei doi jandarmi îl duseră pe Luizzi, copleşit de tot ceea ce i se întâmplase, îndărăt, la puşcărie, târându-l după ei prin tot oraşul, fără ca baronul să observe că era obiectul curiozităţii tuturor celor care-l întâlneau şi mai ales al celor care-l cunoşteau.

Dacă vreţi să vă aduceţi aminte de împrejurările în care Luizzi s-a întâlnit cu diavolul, ce luase chipul contelui de Cerny, veţi înţelege lesne spaima care a

pus stăpânire pe bietul baron, când s-a văzut închis în celula unde-l trimisese bunăvoinţa vărului său, marchizul du Val. În ochii tuturor, el era într-adevăr călătorul care se îndepărtase de diligenţă împreună cu contele de Cerny, care nu mai apăruse.

Baronul era închis de opt zile. Deci, de opt zile fusese despărţit de ceilalţi oameni şi, în tot acest timp, fiecare ceas, fiecare minut, fiecare secundă i se păruseră fără sfârşit. Vreme de treizeci şi cinci de ani, cât trăise, niciodată Luizzi nu avusese un atât de lung răgaz de gândire ca acum. Pentru prima oară, de zece ani încoace, de când acceptase infernala moştenire a tatălui său, se putuse întreba pe îndelete de ce viaţa sa fusese atât de neobişnuită şi cum de-l târâse într-un vârtej de întâmplări, care mereu îl copleşiseră; de ce puterea ce-i fusese lăsată moştenire nu făcuse decât să-l vâre într-o suită de nenorociri şi de necazuri; apoi începu a se întreba dacă nu cumva acea poveste a Genezei, care-l condamnă pe cel ce atinge arborele Binelui şi al Răului, nu era adevărată şi dacă el nu era dovada vie a acestui adevăr, pentru că prea voise să ştie multe lucruri, mult mai multe decât oricare alt muritor.

În toiul acestor reflecţii, pe Luizzi îl apucă brusc dorinţa de a şti ce se petrecea dincolo de zidurile închisorii în care fusese întemniţat. Într-adevăr, dacă

voia, putea să vadă şi să audă peste tot unde i se hotăra viaţa, atât a lui, cât şi a fiinţelor pe care le iubea. Şi totuşi, ezita s-o facă, fiindcă, în sfârşit, îşi dăduse seama că revelaţiile diavolului îl lămuriseră întotdeauna în chip nefast şi-l făcuseră tot timpul să rătăcească drumul. Şi în ciuda spaimei pentru libertatea pe care şi-o pierduse, pentru viaţa lui compromisă, în ciuda temerilor pentru sora lui, pentru Eugénie şi pentru doamna de Cerny, părăsite în toiul celor mai cumplite primejdii care le pândeau, rezistă ispitei şi nu sună din clopoţel. N-o făcu nici în timpul celor opt zile, şi nici în timpul celor în care trebui să apară de mai multe ori în faţa judecătorilor. Probabil că această hotărâre bună pe care o luase l-ar mai fi ţinut încă, dacă n-ar fi primit două scrisori, care-i dezvăluiau noi nenorociri şi noi crime. Prima scrisoare pe care a primit-o a fost cea care a dus la arestarea sa. A doua era povestea pe care i-o făgăduise poetul din diligenţă şi care fusese reţinută o vreme ca probă la dosar pentru că începuse cu această frază agravantă pentru Luizzi: „În momentul în care v-am lăsat pe drumul principal din Sar... ce duce către Bois-Mandé, împreună cu domnul de Cerny etc."

Odată înapoiat în celulă, Luizzi puse deoparte acea scrisoare, pe care o socoti în sinea lui prea puţin interesantă, şi începu să citească scrisoarea doamnei de Cerny.

XXXVII

Ospiciul de nebuni

„Abia după cinci zile de captivitate pot să-ţi scriu, Armand, şi sunt emoţionată şi zdrobită după scena înfricoşătoare cu care vreau să încep relatarea a tot ceea ce mi s-a întâmplat de când cu nenorocirea noastră. Nenorocire de care nu mai îndrăznesc să mă plâng, după cele la care am fost martoră şi pe care ţi le voi povesti căci, în situaţia în care te afli, poate că-ţi va fi cu putinţă să faci ceva."

Aceste fraze au fost – pentru a spune astfel – prima lovitură neaşteptată, care a zdruncinat hotărârea luată de Luizzi de a nu mai apela la diavol. Căci acea implorare a ajutorului său îl făcu să-şi simtă neputinţa de a acţiona, dar căreia îi putea pune oricând capăt, fiindcă avea în mână un talisman, datorită căruia putea să scape din locul unde se afla, sau cel puţin aşa credea el. Totuşi, acest gând nu-i trecu deocamdată prin minte

decât foarte vag şi nu păru să lase urme. Aşa încât îşi continuă lectura:

„Dar pentru a nu amesteca propriile mele dureri cu cele la care am fost martoră, am să-ţi istorisesc zi de zi ceea ce mi s-a întâmplat de când am fost despărţiţi.

După fuga ta, am rămas singură cu domnul de Cerny şi, în acea discuţie, el mi-a spus, cu cinismul unui om hotărât să săvârşească orice ticăloşie, că mă va face să plătesc cu onoarea mea, faptul că am dat în vileag un secret pe care nu-l ştiam decât noi doi, secret pe care nici astăzi nu ştiu cine ţi l-a putut spune. Domnul de Cerny a găsit în budoar scrisorile pe care ni le scrisesem. Le-a adunat, le-a lipit şi acele scrisori, împreună cu fuga noastră din Paris, i-au dat posibilitatea să ne acuze de adulter. Ceea ce mi se pare josnic în comportarea bărbatului meu e faptul că, atunci când mi-a vorbit de planurile sale de răzbunare, n-a adus o dată vorba despre onoarea lui de soţ ultragiat, ci tot timpul mi-a împuiat capul doar cu ruşinosul lui secret, pe care, chipurile, îl divulgasem şi care nu se datora decât dezmăţurilor sale. În momentul în care îmi vorbea astfel mă credea încă nevinovată, presupunând că fugisem de frica lui şi că tu nu erai pentru mine, decât un apărător şi un prieten devotat. Ei bine, Armand, am vrut să-i întorc răul pe care mi-l făcuse, am vrut să-l lovesc în prosteasca lui vanitate, care l-a

făcut să fie atât de laş şi de crud, şi i-am spus adevărul. I-am spus că eşti amantul meu. Ei bine, am reuşit să-l dobor. Acest lucru a fost pentru el o tortură cumplită. I-am spus cât te iubeam, pentru că te iubesc, Armand, te iubesc, pentru că te-am făcut şi fericit şi nefericit, pentru că, dacă ţi-am pus pe umeri o povară ce te va apăsa multă vreme, am văzut, de asemenea, că în timpul puţinelor zile pe care le-am petrecut împreună vorbele mele te-au înseninat, iar sub privirile mele inima ta şi-a uitat necazurile şi disperările.

Da, Armand, i-am spus că eşti amantul meu şi că te iubesc; i-am spus că mă dăruisem ţie şi i-am povestit şi cum; i-am spus că mi-am petrecut ziua în care am fugit, pe genunchii tăi, iar noaptea, în braţele tale; i-am vorbit despre înflăcărarea iubirii noastre, despre nenumăratele sărutări pe care ni le-am dat; m-am coborât până la aceste amănunte, căci îl vedeam, în sfârşit, cum se înfurie, cum îşi frânge mâinile şi cred că niciodată vreo femeie n-a fost mai mândră că e atât de frumoasă şi mai fericită ca mine, pentru că m-am putut răzbuna, în sfârşit, pe un bărbat atât de josnic, de vanitos şi de egoist. Cred că dacă nu ne-ar fi închis pe amândoi, singuri, într-o casă pustie, niciodată n-aş fi cutezat să-l înşel pe domnul de Cerny, cu tot răul pe care mi l-a făcut. Dar, plasându-mă sub incidenţa legii, m-a pus în acelaşi timp şi sub ocrotirea ei. De asta a

fost înfrânt în lupta lui împotriva mea, de asta a fugit, lăsându-mă în mâna celor care mă arestaseră.

Atunci am întâlnit-o pe mica cerşetoare pe care ţi-am trimis-o. Imediat după asta, m-au dus la închisoare. Magistratul care fusese obligat să mă aresteze s-a dovedit a fi un bărbat destul de curtenitor. Şi-a dat seama că detenţia mea preventivă nu trebuia să se transforme într-un supliciu şi, nevrând să mă închidă laolaltă cu deţinutele de drept comun, m-a întrebat dacă n-aş vrea să accept o cameră în pavilionul rezervat femeilor atinse de o nebunie blândă, care nu prezentau niciun pericol dacă le întâlneam. Între nebunie şi crimă, între femeile care şi-au pierdut raţiunea şi cele ce-şi pierduseră orice ruşine, între povestirile fără sens ale unora şi limbajul obscen al celorlalte, n-am ezitat nicio secundă şi am urmat sfatul pe care mi-l dăduse magistratul. Mi s-a dat o cameră destul de bună, unde am putut reflecta liniştită la situaţia mea: i-am scris tatălui meu despre cele întâmplate; a doua zi n-am vrut să ies din camera mea. Vedeam pe fereastră cum mergeau prin curte, ca nişte fantome, nebunele cu mersul lor nesigur, cu ochii ficşi sau rătăciţi, cântând, vorbind, gesticulând; una se împodobea cu cununi de iarbă veştedă, gătindu-se ca şi cum s-ar fi pregătit să se ducă la bal; alta, ţinând în mână un buchețel de mireasă, ca şi cum s-ar fi dus să se mărite; alta, legănând în braţe o bucată de lemn, cântându-i dulce, cântece de leagăn, prefăcându-se că-i dă să sugă, strigându-şi pe nume copilul. Asta m-a făcut să plâng amarnic.

Tot gândindu-mă la noi doi, mi-am spus că, dacă nu mă voi amesteca şi eu printre bietele nebune, nu voi afla niciodată ce făcuse micuţa cerşetoare, dacă vorbise cu tine şi dacă va izbuti să ajungă până la mine.

Aşa că am coborât în curte, am intrat în vorbă cu una dintre supraveghetoare şi am obţinut de la ea, în schimbul câtorva bănuţi, să se ducă să se informeze dacă nu venise să mă caute o fetiţă, căreia îi făgăduisem s-o ajut. Cauza arestării mele era cunoscută tuturor supraveghetoarelor; cea cu care am intrat în vorbă ştia cine sunt, cum mă cheamă şi mai ştia că într-o zi puteam s-o răsplătesc cu largheţe; aşa că se îndepărtă repede, spunându-mi s-o aştept.

M-am aşezat într-un colţ al acelei curţi vaste, destinate plimbării nebunelor. Evitam să le văd şi evitam să fiu văzută de ele când, brusc, am fost surprinsă de privirile a două femei care, aşezate la o oarecare distanţă de mine, mă analizau cu o stranie curiozitate; amândouă trebuie să fi fost deosebit de frumoase, dar anii şi durerile o ofiliseră pe una dintre ele; cealaltă, deşi foarte tristă, avea totuşi un aer de deplină sănătate. Aceasta din urmă mi-a stârnit în mod deosebit

curiozitatea, cu cât mi s-a părut că-mi era cunoscută şi cu cât am avut impresia că, la rândul ei, şi ea încerca să-şi aducă aminte de mine. Această analiză reciprocă a durat câteva minute bune şi poate că m-aş fi apropiat de cele două femei, împinsă de un tainic instinct de milă, când iată că supraveghetoarea se întoarse şi-mi spuse că, într-adevăr, o mică cerşetoare venise să întrebe de mine, dar că bărbatul ei o alungase ca nu cumva să comunice cu cineva. Acest necaz mă făcu să uit de cele două femei, care continuau să mă observe, aşa că m-am reîntors în odaia mea, după ce pierdusem speranţa că voi mai afla vreodată ce s-a întâmplat cu tine.

Abia am intrat în odaie că, printre gratiile de la fereastră, am văzut-o pe una dintre cele două femei, pe cea pe care mi se părea c-o cunosc, vorbind cu supraveghetoarea de care tocmai mă despărţisem. În toată profunda disperare ce mă cuprinsese, curiozitatea acelei femei a stârnit-o şi pe a mea, dar nu îndeajuns ca să vreau să mi-o satisfac pe loc. De altfel, voiam să mă gândesc la tine, Armand, la întâlnirea noastră, la dragostea atât de neaşteptată, la fericirea noastră atât de scurtă şi la nenorocirea care ne-a ajuns atât de repede din urmă. Oare te voi mai vedea vreodată, Armand? Am impresia că un soi de fatalitate de care pari urmărit se întinde şi asupra celor ce se apropie de tine. Mă tem de ea şi totuşi aş putea spune că pe mine nu mă sperie.

Nu ştiu ce glas tainic îmi spune că eu te iubesc aşa cum meriţi să fii iubit şi că numai alături de mine ai fost fericit. Mi se pare că dau dovadă de cam multă vanitate, spunând aceste lucruri, nu-i aşa, Armand? Dar eu, eu, care am fost atât de puţin a ta, simt că-ţi aparţin enorm de mult. Urmărită, întemniţată ca femeie pierdută, sunt gata să-mi dau pentru tine reputaţia, libertatea, viaţa.

Orbul acela bătrân a întâlnit în drumul lui o mică cerşetoare care să-l călăuzească. De ce nu ţi-am ieşit şi eu în cale, la fel ca mica cerşetoare, ca să-ţi întind mâna şi de ce te-am întâlnit atât de târziu? Iartă-mă, Armand, că-ţi vorbesc numai despre mine; dar aş vrea să ştii că niciodată n-aş fi putut să mă dăruiesc vreunui bărbat, aşa cum m-am dăruit ţie. Primul cuvânt pe care mi l-ai adresat a căzut în viaţa mea atât de calmă şi de resemnată aşa cum cade o piatră într-o apă liniştită şi limpede; acel cuvânt m-a tulburat, ceva a vibrat în inima mea, care mi-a strigat: „Bagă de seamă!"

De ce mi s-a întâmplat acest lucru, când te întâlnisem pentru prima oară în viaţa mea? Am stat de vorbă cu o mulţime de bărbaţi cu nume strălucite, unii de o frumuseţe deosebită. Dar niciunul nu m-a impresionat, niciunul nu mi-a tulburat sufletul; doar tu singur m-ai făcut să mă simt emoţionată, fără să-ţi pot mărturisi de ce. M-am şi revoltat împotriva acestei

spaime care m-a apucat, şi-ţi aduci aminte, Armand, ce elogii exagerate i-am adus atunci bărbatului meu, care până la urmă s-a dovedit a fi un nemernic. Dar voiam să te pedepsesc, pentru că mă făcuseşi să mă îndoiesc de puterea pe care o aveam asupra mea, atunci când ai rostit acele nefaste cuvinte despre doamna de Carin şi nu-mi pot explica nici acum ce anume m-a determinat să-ţi cer acea explicaţie. A face un lucru pe care raţiunea mea îl condamna era ceva cu totul nou pentru mine. Ţi-am scris şi ai venit. Cerul, iadul, cine a făcut să se întâmple ce s-a întâmplat? Aşa vinovată cum sunt, te rog să fii pe deplin convins că n-am făcut ceea ce-am făcut ca să te prind, ci dimpotrivă, ca să te salvez.

Dacă ai şti, Armand, tu, căruia ţi se pare că timpul trece atât de greu, reţinut cum eşti de afacerile tale la Toulouse, dacă ai şti cât de repede a trecut pentru mine timpul, te-ai mira. Fiindcă, atunci când nu faci decât să te gândeşti la cel pe care-l iubeşti, ceasurile par clipe, iubitule! Oh, Armand, cât de mult te iubesc! Da, te iubesc, te iubesc, te iubesc!

Cred că mi-aş fi petrecut şi noaptea gândindu-mă la tine, dacă supraveghetoarea, văzând lumină în odaia mea, n-ar fi intrat şi nu m-ar fi obligat să mă culc imediat. Văzând că femeia voia cu tot dinadinsul să-mi fie agreabilă, am întrebat-o cine erau cele două nebune pe care le văzusem stând împreună, printre toate

celelalte care se plimbau singure – căci am aflat aici un lucru ciudat, care m-a înfricoşat cumplit; şi anume, că niciodată două femei cu mintea zdruncinată nu-şi vorbesc, nu se simpatizează, nu se ajută, că inima piere şi ea odată cu raţiunea – şi supraveghetoarea mi-a răspuns printr-o întrebare:

– Cum, n-aţi recunoscut-o pe cea mai tânără? Pentru că ea v-a recunoscut de cum v-a văzut!

– Cine e? am întrebat-o.

– Am să vă spun, zise ea în şoaptă, cu toate că regulamentul ne interzice să le divulgăm numele, din pricina familiilor lor, ca să nu le compromită ... Cea tânără e doamna Carin.

Am scos un strigăt de uimire. Doamna Carin, înţelegi, Armand? Acea femeie al cărui nume ne-a aruncat pe unul în braţele celuilalt! Doamna Carin, care a fost calomniată în faţa mea, când eu ştiam mai bine ca oricine că era nevinovată! Am tăcut, numai ca să menajez vanitatea omului al cărui nume îl port. Doamna Carin, nebuna închisă împreună cu doamna de Cerny, adultera! Nu-ţi pot spune, Armand, ce-am simţit! Mi-am văzut greşeala pedepsită amarnic şi abia atunci am înţeles că toate acele cuvinte vane şi răutăcioase, pe care le rostim cu atâta uşurinţă, pot zdrobi chiar şi cele mai viguroase existenţe. Vai! Dacă n-aş fi îngăduit ca doamna Carin să fie calomniată, tu nu

mi-ai fi răspuns, eu n-aş fi avut prilejul să te cunosc, Armand, şi acum n-aş fi închisă între zidurile acestei închisori, împreună cu ea! Toate aceste gânduri mă asaltară, în vreme ce supraveghetoarea se străduia să-mi explice cum că doamna Carin era obsedată de o idee fixă, şi anume că bărbatul ei îi omorâse tatăl, pe marchizul de Vaucloix. Povestirea femeii nu mă interesa câtuşi de puţin şi abia dacă o auzeam; apoi îmi spuse că cealaltă nebună era din ţinuturile tale, că se numea Henriette Buré şi că-şi închipuia că fusese închisă ani îndelungaţi într-o temniţă subterană, unde născuse o fetiţă şi de unde nu fusese scoasă decât ca să fie internată într-un ospiciu, după ce i se luase copilul. Pe urmă sosi ora când se ferecau toate uşile. Au încuiat-o şi pe a mea, apoi am adormit. Pentru prima oară în viaţa mea, am aflat că oboseala trupului e cel mai bun leac pentru oboseala sufletului căci, după atâtea nopţi nedormite, m-am trezit a doua zi, după ce soarele răsărise cam de multişor. Primul meu gând a fost să cobor în curte. Se pare că supraveghetoarea avea ceva să-mi spună, căci, de îndată ce m-a zărit, a traversat curtea şi s-a îndreptat spre mine.

– A întrebat careva de mine?

– A venit mica cerşetoare, mi-a zis ea.

– Deci, au lăsat-o să intre.

– Ar fi fost cam greu să n-o lase, fiindcă e acuzată de furt.

– O fetiţă, am strigat, o fetiţă! Dar nu se poate!

– Ei drăcie, păi se laudă cu treaba asta la toată lumea, spuse supraveghetoarea. Dacă vreţi s-o vedeţi, v-o trimit … Deseară, înainte de culcare, o pot vârî în camera dumneavoastră. Dar va trebui să aveţi mare grijă de ea să nu fugă, pentru că n-o mai pot duce decât mâine în clădirea deţinutelor.

– Bine, i-am spus, să vină, o aştept …

După puţin, le-am văzut din nou pe doamna Carin şi pe acea Henriette Buré; mi s-a părut că amândouă mă evitau. Probabil că li se spusese de ce fusesem întemniţată acolo; pe moment, uitasem că sunt nebune şi m-am simţit cumplit de umilită. Trecură pe lângă mine şi nu m-am putut abţine să nu le urmăresc cu privirea. Supraveghetoarea mi-a spus mai târziu că stăteau tot timpul împreună şi că şi dormeau în aceeaşi cameră. Nu-ţi pot explica ce sentiment ciudat mă atrăgea către cele două femei şi în acelaşi timp mă obliga să stau departe de ele. Aş fi vrut să vorbesc cu ele, dar mi-era frică. Tocmai când mă gândeam cum să procedez, una dintre nebune, care se plimba singură prin curte, veni lângă mine şi începu să râdă cu hohote, povestindu-mi că fusese iubita lui Napoleon şi că fusese încoronată împărăteasă a Franţei. M-am întors şi am vrut să intru în odaia mea; dar exemplul primei fu urmat de alte câteva; apoi începură a mă urmări cu toatele şi a mă

copleşi cu ocări şi cu înjurături, una învinuindu-mă că i-am luat iubitul, alta, că o dădusem pe mâna călăului, alta, că eram o vrăjitoare care băuse sângele copilului ei. Eram singură în mijlocul acelor sărmane femei! Nu pot să-ţi spun ce spaimă cumplită a pus stăpânire pe mine! Acel cerc de chipuri rătăcite, acel concert de vorbe smintite mă năuciră, mă îngheţară, mă îngroziră! Mi-am dat seama că voi leşina, că mă voi prăbuşi la picioarele acelor nebune, care puteau să mă şi omoare, când doamna Carin şi tovarăşa ei se apropiară repede de mine şi mă smulseră din mâinile sărmanelor nebune. Mă conduseră până la uşa odăii mele şi cea care se numea Henriette Buré, îmi spuse cu o blândeţe care mă impresionă:

– Intră în odaia dumitale, doamnă, şi dacă va trebui să mai rămâi o vreme în partea asta a închisorii, expune-te cât mai puţin la astfel de situaţii. Judecata dumitale ar putea avea de suferit de pe urma lor!

– Da, zise şi doamna Carin, rămâi în odaia dumitale, căci fără Henriette, care m-a salvat, până acum aş fi înnebunit şi eu!

Deci, doamna Carin nu se credea nebună! Dar eu, eu eram oare întreagă la minte, de putusem vorbi atunci atât de urât despre ea? Liniştea lor şi ajutorul pe care mi-l dăduseră cele două femei, mă speriaseră mai mult decât atacul nebunelor. Sleită de puteri, uluită,

îndoindu-mă de judecata mea, am intrat repede în odaie. Cred că ziua aceea a fost cea mai cumplită dintre toate. Mi-am astupat urechile, ca să nu mai aud ţipetele, râsetele, strigătele sau hohotele de plâns ale nefericitelor ce se plimbau prin curte. M-am ascuns ca să nu mai văd acele chipuri, care veneau să se lipească de gratiile ferestrei mele. În sfârşit, s-a înnoptat şi eu încă nu mă liniştisem. Noroc că supraveghetoarea a adus-o pe mica cerşetoare. Am alergat spre ea, am luat-o în braţe şi încet-încet, am început să mă calmez. „L-am văzut, doamnă“, mi-a spus imediat fetiţa. Şi mi-a povestit ce i-ai spus tu. Mă vei salva, Armand! Acum ştiu că mă vei salva!“

Până acum, am neglijat să vă spun cât de mult l-a putut impresiona această scrisoare pe Armand. Neputând citi mai departe, se opri şi puse scrisoarea pe masă. Acea încredere fără margini în el făcu să i se strângă inima. Femeia pe care o iubea mai presus de orice, închisă printre nebune, mărturisindu-şi încrederea pe care o avea în el, întemniţat la rându-i complet nevinovat! Se uită disperat în jur: era singur, singur, singur! Şi atunci, izbucni în plâns. Plânse că era atât de singur! Cuteză să plângă tocmai pentru că era singur! Slăbiciune şi orgoliu! Apoi, după ce se mai linişti, luă din nou scrisoarea şi citi:

„În vremea asta, Armand, mica cerşetoare mi-a

spus un lucru care m-a alarmat foarte tare, dar care nu m-a mirat. Domnul de Cerny plecase împreună cu o femeie, cu o trăsură mică de poştă, îndreptându-se spre Toulouse; plecase în urmărirea ta? Nu, fiindcă n-ar fi plecat însoţit de o femeie. Acest lucru m-a mai liniştit puţin."

Acest paragraf din scrisoarea doamnei de Cerny îl miră foarte mult pe baron. Abia atunci se întrebă dacă nu cumva scrisoarea pe care i-o trimisese el Carolinei nu căzuse în mâna bărbatului ei sau a Juliettei; dacă nu cumva aceasta din urmă nu-l anunţase şi nu-l trimisese pe domnul de Cerny după soţia sa. Léonie, într-adevăr, nu vorbea nici despre doamna Peyrol, care ar fi trebuit să vină la Orléans, şi nici despre Caroline, care era şi ea aşteptată. O bănuială ciudată îi trecu prin minte: şi anume că Juliette în persoană putea să-l fi însoţit pe conte până la Toulouse. Dar, când se gândi mai bine, îşi dădu seama că această presupunere nu stătea în picioare, aşa că renunţă la ea şi continuă să citească mai departe:

„Vai, Armand, am avut de aflat atât de puţine lucruri despre tine, încât, după un ceas, m-am putut ocupa în linişte de acea copilă. Mi-a spus că ai primit banii pe care ţi-i trimisesem. Crezând că mă minte, i-am zis:

– Ascultă, copila mea: îţi sunt foarte recunoscă-

toare pentru tot ceea ce ai făcut pentru mine, dar nu-ţi pot ierta o greşeală, oricum scuzabilă din pricina sărăciei. Te-au vârât la puşcărie, fiindcă ai furat. Dacă ai furat banii pe care ţi i-am dat ca să-i duci baronului, ei bine, le voi spune judecătorilor că eu ţi i-am dăruit şi-ţi vor da drumul.

Nu-ţi poţi închipui, Armand, durerea, indignarea şi uimirea care s-au zugrăvit pe chipul fetiţei.

– Da, strigă ea cu lacrimi în ochi, da, am furat, doamnă, dar nu banii dumneavoastră. Am furat, pentru că n-am putut intra altfel la închisoare. I-am spus domnului baron cum voi face şi el vă poate întări spusele mele. N-am furat pentru mine, am furat pentru dumneavoastră, doamnă.

Oh, dragul meu, cât m-am simţit de mică în ochii acelei copile! I-aş fi cerut iertare în genunchi pentru bănuiala mea nedreaptă! Am luat-o în braţe şi am făcut tot ce-am putut ca să-i stăvilesc lacrimile. Doamne, cât de ingrată fusesem faţă de ea! Abia după ce s-a potolit am început s-o întreb cine era, a cui era şi până la urmă fetiţa mi-a istorisit povestea pe care voise să ne-o povestească amândurora în seara aceea, când ne aflam la hotel. Povestea e şi foarte ciudată, dar şi foarte simplă; acea fetiţă mi-a zis că şi-a petrecut primii cinci sau şase ani ai vieţii sale împreună cu mama sa, închisă undeva, într-o odaie, unde nu vedea niciodată decât

acelaşi bărbat. Să fie un copil născut în închisoare? Bărbatul să fi fost temnicerul, care le aducea zilnic mâncarea celor întemniţaţi? Dar, din amintirile confuze ale fetiţei, mi-am dat seama că odaia nu putea fi o celulă de închisoare; cu toate eforturile făcute, nu şi-a putut aminti nici numele mamei sale, nici evenimentele care au dus la detenţia ei. Într-o zi, a fost smulsă de lângă mama ei şi dusă la „Copiii Găsiţi" din Orléans. Această nouă viaţă i-a şters repede din minte amintirile din primii ani. Înainte de a fi dusă acolo, mi-a mărturisit că nu mai văzuse niciodată nici cerul, nici lumina zilei, nici flori, nici copaci, nimic din tot ceea ce se află pe pământ, în afară de mama ei şi de cel care le păzea zi şi noapte. Faptul pare surprinzător, Armand, căci nicio închisoare din Franţa nu e atât de riguroasă ca închisoarea unde fusese vârâtă acea femeie nefericită. Mi-am petrecut o parte din noapte discutând cu fetiţa, care mi-a povestit cum, urmărită de ideea de a-şi regăsi mama, a izbutit să fugă de la „Copiii Găsiţi". M-am hotărât să-l rog pe directorul ospiciului să-mi lase mie fetiţa în îngrijire, explicându-i cum şi de ce ajunsese la închisoare. Aşa că, dimineaţa, când supraveghetoarea a venit s-o ia, i-am spus ce anume mă hotărâsem să fac şi am rugat-o să-i ducă scrisoarea mea directorului. Între timp, speriată de ceea ce mi se întâmplase în ajun, n-am mai vrut să

ies în curte. Fetiţa, neavând ce face, se uita pe fereastră, în curte. Deodată, se întoarse spre mine, strigând nespus de tulburată:

– Dumnezeule, Doamne! Apoi căzu în genunchi, repetând întruna aceste cuvinte. Am alergat spre ea, dar chiar în clipa aceea uşa s-a deschis cu zgomot şi Henriette Buré s-a năpustit în odaie; m-am aşezat în faţa micuţei, ca s-o apăr de o eventuală furie a sărmanei nebune. Henriette se opri o clipă în prag, apoi, cu ochii scânteind, văzând fetiţa, se năpusti spre mine şi mă împinse cât colo cu atâta putere, încât m-am trezit în celălalt colţ al camerei. Apucă fetiţa în braţe şi o privi fix. Apoi, fără să spună un cuvânt, fără să scoată un strigăt, o strânse la piept cu o violenţă care mă sperie. Văzând că mă îndrept spre ea, ca să i-o smulg din braţe, se întoarse şi ieşi afară din odaie, strângând fetiţa la piept. Am început să strig după ajutor; două supraveghetoare, băgând de seamă despre ce e vorba, se luară imediat după ea; văzându-le aproape, Henriette începu să strige: „Louise! Louise!" O striga probabil pe doamna Carin, căci aceasta apăru imediat şi se aşeză, hotărâtă, între noi şi prietena ei.

– De ce o urmăriţi pe Henriette? le întrebă ea pe supraveghetoare; doar ştiţi bine că nu e nebună!

Dar cum supraveghetoarele voiau cu orice preţ să pună mâna pe Henriette, Louise mi se adresă, strigând:

– Nu le lăsaţi, doamnă, s-o maltrateze pe Henriette!

– Dar nu vrea nimeni s-o maltrateze! Vrem doar să-i luăm copilul!

Întorcându-se spre Henriette, doamna Carin o văzu ţinând strâns în braţe fetiţa. Înaintă spre prietena ei, dar aceasta, înhăţând o piatră de jos, o ameninţă pe doamna Carin, strigând:

– Félix! Să ştii că, dacă te apropii, te omor!

La aceste cuvinte, doamna Carin se dădu înapoi, scoţând un strigăt.

– Oh, nu se poate, zise ea. Henriette! Henriette! strigă, apropiindu-se de ea, nu mă mai recunoşti? Sunt eu, Louise, prietena ta!

Acel glas păru s-o calmeze pe moment pe nefericită, fiindcă răspunse pe un ton mult mai puţin furios:

– Du-te, Hortense, du-te! Şi tu m-ai părăsit, şi tu l-ai ajutat să-mi fure copilul!

Doamna Carin o privi; pe chipul ei se citea o spaimă de nedescris. Am vrut, la rândul meu, să mă apropii de ea, dar Henriette se întoarse spre mine şi-mi spuse pe un ton de o vehemenţă sălbatică:

– Ce mai vrei, mamă, ce mai vrei? M-ai ferecat şi m-ai blestemat! Ţi-am acceptat blestemul, ţi-am acceptat şi temniţa! Acum, când mi-am regăsit copilul, nu mai vreau să ies de aici!

În timp ce vorbea astfel, doamna Carin o privea cu o spaimă din ce în ce mai mare; un tremur nervos pusese stăpânire pe ea; chipul ei căpătase, la rându-i, o expresie rătăcită. Apoi, ducându-şi mâna la frunte, strigă printre hohote disperate de plâns:

– Oh, oh, oh! Au reuşit, Dumnezeule, au reuşit s-o facă să înnebunească! Şi eu ... şi eu ... Mai bâigui câteva cuvinte, după care căzu leşinată alături de mine. Henriette, Henriette care în ajun părea s-o iubească atât, o privi cu indiferenţă cum se zbătea, apucată de convulsii. Câteva femei dădură fuga şi o luară pe doamna Carin; altele se îndreptară spre Henriette ca să-i ia fetiţa. Dar mica cerşetoare începu să strige, adresându-mi-se:

– Doamnă, doamnă, nu le lăsaţi! E mama mea, e mama, am recunoscut-o imediat!

Eram pur şi simplu năucită de tot ce văzusem şi auzisem. Noroc că apăru doctorul, care ne porunci să le lăsăm în pace şi pe Henriette, şi pe fetiţă. Vorbind cu Henriette şi spunându-i să-şi păstreze copilul, o duse în odaia ei. I-am spus de ce mă interesam de acea copilă şi l-am rugat să vină să-mi spună şi mie ce anume se petrecuse între cele două fiinţe.

– Doamnă, răspunse el, cred că sunt pe cale să lămuresc un mister, pe care încerc să-l dezleg de mai mulţi ani. Şi aş fi dorit să am un martor lângă mine. O

urmărim de mult pe nebuna care a intrat în odaia ei. Haideţi cu mine!

Am intrat împreună cu doctorul în odaia Henriettei Buré. Aceasta îşi luase fetiţa pe genunchi, o legăna şi-i cânta, ca şi cum ar mai fi fost încă foarte mică, apoi se întrerupea şi-i spunea:

– Ascultă-mă, fetiţa mea, ascultă-mă: dacă vom mai ieşi vreodată din mormântul acesta, să-ţi aduci aminte că eşti fiica Henriettei Buré. Pe tatăl tău îl cheamă ...

– Léon Lanois, zise copila.

Auzind acel răspuns, medicul tresări şi mă apucă de braţ, ca şi cum ar fi vrut să mă avertizeze să ascult cu atenţie.

Mama continuă:

– Şi pe cel care ne persecută cum îl cheamă? Îţi mai aminteşti?

Fetiţa se gândi puţin, apoi spuse:

– Da, mamă, e căpitanul Félix Ridaire.

Doctorul scoase o exclamaţie de surpriză, în vreme ce eu ascultam fără să pricep nimic.

– Ştii cum o cheamă şi pe mătuşa ta, nu-i aşa? Pe mătuşa ta, în care am avut atâta încredere?

– Da, mamă, zise fetiţa. Se numeşte Hortense Buré şi e soţia unchiului meu Louis Buré; şi-mi voi mai aduce aminte, zise copila rar, ca şi cum amintirile i-ar fi venit în minte încet şi pe rând, îmi voi mai aduce

aminte de Jean-Pierre, pe care te-ai dus să-l vezi când era bolnav; în ziua aceea te-ai întâlnit cu tata pentru prima oară. Îmi amintesc totul; mamă, acum îmi amintesc totul!

– Şi tot ce spune e adevărul adevărat, zise medicul.

Apoi nebuna continuă:

– Foarte bine, fetiţa mea, foarte bine; priveşte-l cu atenţie pe Félix Ridaire când va intra; uită-te bine la călăul nostru, ca să-l poţi recunoaşte, dacă-l vei întâlni vreodată. Acum am să te aşez în leagăn, pentru ca el să nu te vadă!

Pentru prima oară de când se întâlniseră, fetiţa păru să se mire de vorbele mamei sale; medicul, apropiindu-se de ea, îi zise în şoaptă:

– Fă tot ce-ţi spune, copila mea! Voi veni în curând împreună cu protectoarea ta!

Fără ca biata nebună să observe, medicul luă un caiet ascuns într-un colţ al camerei şi mi-l dădu, spunându-mi:

– Citiţi însemnările astea, doamnă; am să vă rog pe dumneavoastră, care aveţi un spirit elevat, să-mi spuneţi ce credeţi despre ele.

Am citit acel manuscris şi ţi l-am trimis pentru ca tu, care eşti liber, să te poţi sfătui cu un avocat şi să vezi ce e de făcut."

Manuscrisul era, într-un fel, repetarea celui pe care l-am inserat în primul volum şi care cuprindea

povestea nefericitei Henriette Buré. Apoi scrisoarea continua astfel:

„Terminând de citit, am comparat amintirile Henriettei cu răspunsurile micii cerşetoare. Eram cumplit de înfricoşată de ceea ce descoperisem. Chiar atunci apăru şi doctorul.

– Ei bine, zise el, aţi citit tot, nu-i aşa?

– Da, i-am răspuns; femeia care a scris aceste lucruri nu era nebună.

– Dar acum este, zise el; din pricina durerii şi a nedreptăţii ce i s-a făcut şi-a pierdut orice speranţă, bruma de curaj pe care o mai avea.

– De ce, am întrebat, de ce să înnebunească tocmai acum, când şi-a regăsit copilul şi când putea dovedi că nu fusese niciodată nebună?

– Prea au lovit-o multe nenorociri, zise medicul.

– Dar cu doamna Carin ce e? l-am întrebat, aducându-mi aminte de cealaltă nefericită.

– Oh, aceasta suferă din pricina unei idei fixe şi cred că boala ei e incurabilă. A scris şi ea o poveste, pe care am să v-o dau s-o citiţi … Numai că, spre deosebire de Henriette Buré, femeia aceasta – ca de altfel mai toate nebunele – e foarte dibace şi ipocrită, căci îşi ascunde cu grijă purtarea condamnabilă, care l-a silit pe soţul ei să fie atât de aspru cu ea; în povestirea ei, abia dacă rosteşte, ici şi colo, numele celui despre care toată lumea ştie că a fost amantul ei.

– Şi acel nume, am strigat eu fără să mă mai pot abţine, acel nume e cel al contelui de Cerny!

Medicul privi în jos şi-mi răspunse stingherit, ca un om care credea că mersese prea departe cu confidenţele:

– Am crezut că e bine să vă scutesc totuşi …

– Dar n-a fost, domnule, amantul ei, i-am strigat.

El mă privi uluit.

– Să ştii că eu nu-s nebună, i-am zis. Slavă Domnului, mintea nu mi-am pierdut-o! Mi-am pierdut doar reputaţia, doctore; căci mă aflu aici învinuită de adulter. Şi de către cine? De către domnul de Cerny, despre care eu, nevasta lui, pot să-ţi spun cu certitudine că n-a putut fi amantul doamnei Carin; şi iată de ce … Apoi i-am spus medicului tot, Armand! Dacă ai fi văzut cât a fost de uluit şi de speriat! După o vreme, mi-a răspuns de-a dreptul consternat:

– Oh, deci nu mai trebuie să cred în această presupusă nebunie; trebuie să cred mai curând în nişte crime!

Nu ştiu unde se vor opri toate aceste descoperiri, dar a trebuit să întrerup discuţia mea cu doctorul, fiindcă una dintre supraveghetoare a venit să mă anunţe că venise tatăl meu. Medicul s-a retras şi domnul de Assimbret a intrat imediat.

Îl cunoşti pe tata, Armand; ştii că a fost întotdeauna un om de lume, care a continuat să ducă aceeaşi viaţă

frivolă dintotdeauna. Chiar mă şi temeam ca nu cumva să trateze cu prea mare superficialitate situaţia mea. Dar nu; faţă de mine s-a dovedit indulgent şi bun, deşi m-a ţinut de rău pentru ceea ce făcusem; m-a iertat, poate, nu chiar atât cât aş fi vrut eu, dar m-a iertat totuşi şi mi-a făgăduit să mă scoată din închisoare. Ceea ce nu putea să-mi ierte era fuga mea; dar ceea ce l-a înfuriat cel mai mult a fost purtarea bărbatului meu.

– Hm! făcu el, un de Cerny faţă în faţă cu un de Luizzi! N-ar fi trebuit să intre în camera ta cu un comisar de poliţie, ci să se bată, bărbăteşte, în duel cu cel care l-a jignit!

Această mânie mă linişti. Îl iubeam şi, auzindu-l vorbind astfel, l-am îmbrăţişat, recunoscătoare.

– S-a comportat ca un om de rând, a continuat el, ca un prăvăliaş oarecare, ca un om lipsit de onoare!

– A făcut şi el ce-a putut, i-am răspuns.

Şi, cum tata s-a mirat de aceste cuvinte, atunci i-am istorisit totul, Armand, totul! Când a aflat de ce mă persecuta cu atâta ură bărbatul meu, am crezut că va cădea de pe scaun de atâta râs. Apoi, a început să strige:

– O, ce proces o să mai iasă din toată istoria asta! Va fi analizat de toţi studenţii în Drept din Paris! Iar domnul soţ n-o să mai îndrăznească să scoată capul pe uşă de ruşine şi de teamă să nu-l arate lumea cu degetul!

Pe urmă, am discutat împreună ce trebuia să facă pentru a mă scoate de acolo. Urmează să vină mâine împreună cu avocatul nostru. Apoi l-am rugat să facă în aşa fel, încât să trimită şi această scrisoare. Răspunde-mi pe numele lui, la „L'Hôtel de la Poste", şi anunţă-mă când te întorci, fiindcă simt nevoia să te văd. Trimite-mi înapoi manuscrisul Henriettei Buré, după ce te-ai informat în amănunt ce se mai poate face în cazul ei.

În momentul în care mă pregătesc să închei această scrisoare, doctorul mă anunţă că starea doamnei Carin e tot mai alarmantă. Henriette şi-a pierdut complet judecata.

Închei această scrisoare, căci se întunecă şi, deşi supraveghetoarele mă răsfaţă, nu avem voie să avem lumină seara. Şi apoi, simt nevoia să mă gândesc la tine. Îţi aminteşti de trăsura aceea amărâtă în care, moartă de frig şi de spaimă, te întrebam dacă mă iubeşti? Să nu uiţi niciodată ce mi-ai spus atunci! Pe curând, Armand, pe curând! Întoarce-te repede! Nu ştiu de ce sunt atât de speriată şi de ce mă cuprinde deznădejdea! Am senzaţia, în timp ce-ţi scriu, că ne paşte o nenorocire. Senzaţia asta e atât de puternică, încât nu mă pot smulge cu niciun chip de sub influenţa ei. Numai tu singur o poţi alunga. Vino, vino cât mai repede.

Léonie"

XXXVIII

Începutul explicaţiei

În timp ce citea acea scrisoare, emoţiile şi gândurile lui Armand erau foarte diverse. Dar în loc să-i schimbe dispoziţia, îl aruncară în cea mai neagră deznădejde. Toţi acei oameni cu care se întâlnise pe drum, de când plecase din Paris – Petit-Pierre, orbul cel bătrân, micuţa cerşetoare, abatele de Sérac, Jeannette şi până la acel Fernand care-i făgăduise şi el o povestire ce-l speria, iar acum Henriette Buré şi doamna Carin – apăreau ca nişte actori ai unei drame ce se apropia de sfârşit. Dar el, el care era personajul principal al acelei drame, nu se apropia şi el de sfârşitul vieţii sale? Acuzat pe nedrept de crimă, nu avea să-şi sfârşească zilele pe eşafod?

Acest gând îl preocupă îndelung şi-l preocupă atât de intens, încât nu-l auzi nici măcar pe temnicerul

care, descuind uşa, intră în celulă şi-i spuse că timpul pe care trebuia să-l petreacă la secret trecuse şi că acum putea coborî în curte, amestecându-se printre ceilalţi deţinuţi.

– Hei! strigă temnicerul, ai auzit? Eşti liber!

Acest cuvânt îl tulbură atât de tare pe Luizzi, încât începu să strige:

– Liber! Liber! Şi imediat se năpusti afară din celulă, închipuindu-şi că putea părăsi închisoarea. Dar, după ce coborî scara ce ducea în curte, se opri brusc şi se întoarse spre temnicerul care-l urmase râzând, căci se pare că şi temnicerii mai râd din când în când.

– Într-adevăr, zise Luizzi, cred că sunt nebun; am uitat pe unde se iese afară din puşcărie!

– Să ieşi din puşcărie? zise temnicerul. Ţi-am spus doar că poţi ieşi din cameră! Ai uitat că în curând vei apărea în faţa Curţii cu Juri? Până atunci, singura libertate care ţi-a fost acordată este să te plimbi prin curte împreună cu ceilalţi întemniţaţi!

Armand nu răspunse nimic. Încă înainte ca temnicerul să fi terminat de vorbit, îşi aduse aminte de situaţia în care se găsea. Libertatea care i se acordase se mărginea la câţiva paşi făcuţi între patru ziduri înalte. Aruncă o privire furişă asupra celor ce se plimbau: oameni tineri şi bătrâni, unii cu mutre hidoase, aproape toţi abrutizaţi de viciile care duc la crimă, sau de crima

care duce la vicii. Tocmai voia să se retragă, când zări un om pe care i se păru că-l cunoaşte. Acesta, apropiindu-se repede de el, îl întrebă:

– Nu eşti cumva fratele acelei călugăriţe, căreia noi îi spuneam sora Angélique?

– Ba da, răspunse baronul.

– Deci, eşti cel din pricina căruia s-au prăpădit tatăl şi fiul meu! zise omul.

– Eu? făcu baronul.

– Mă numesc Jacques Bruno, zise prizonierul.

Recunoscându-l, Luizzi îi răspunse:

– Dumneata aici? Dumneata la închisoare? De ce?

– Dar dumneata?

– Pentru o crimă pe care n-am săvârşit-o.

E greu de redat expresia de ură şi de răutate de pe chipul ţăranului, când Luizzi rosti aceste cuvinte:

– Asta o s-o stabilească juraţii, zise el.

– Dar dumneata, dumneata de ce eşti aici?

– Am făcut o treabă bună: i-am sucit gâtul acelui ticălos de Petit-homme, care i-a omorât pe tata şi pe Matthieu.

– Dar, zise baronul, cum se face că te afli într-o închisoare din Toulouse, pentru o crimă pe care ai săvârşit-o în cu totul altă parte?

– Păi m-au arestat abia ieri, căci am şters-o de mult din ţinutul meu.

Luizzi se uită la Jacques Bruno cu o atenţie deosebită; o clipă i se păru că-l mai văzuse pe acel om şi după ce plecase de la ferma lui. Dar unde? Iată ceva ce nu-şi putea aduce aminte. Gândul care-l preocupase pe Luizzi înainte de intrarea temnicerului, puse din nou stăpânire pe el, mai puternic ca niciodată. Dar, de data asta, în loc să-l alunge cu spaimă, se gândi la el cu ardoare. Chiar dacă deznodământul, pe care-l simţea aproape, avea să-i fie fatal, nu-l mai interesa; dorea fierbinte să se sfârşească odată cu tot acel mister care-l înconjura, prin care el păşea ca un orb, rătăcind pe nişte drumuri ce păreau atât de uşor de străbătut de toţi ceilalţi oameni, în afară de el. Obsedat de această idee, se înapoie în camera sa, unde se hotărî să citească scrisoarea pe care i-o trimisese poetul şi pe care el o aruncase deoparte cu dispreţ.

O reproducem aici, textual:

„Dragă domnule,

În momentul în care v-am lăsat pe drumul principal din Sar… ce duce către Bois-Mandé, împreună cu domnul de Cerny, v-am făgăduit să vă povestesc, dacă nu viaţa mea, cel puţin să vă amintesc de prima noastră întâlnire şi să vă spun ce urmări a avut. Vă amintiţi de Bois-Mandé; vă amintiţi de patul Papei; vă amintiţi de tânăra care s-a dăruit unuia dintre călătorii din diligenţa în care vă aflaţi, vă amintiţi că acel călător l-a omorât pe omul care voia să-l pedepsească şi că a răpit-o

pe tânăra care i s-a dăruit. Călătorul eram eu!“

– Am avut dreptate, murmură Luizzi; am avut dreptate! Ceasul socotelilor a venit. Iată încă o lămurire pe care mi-o trimite soarta!

Sub impresia acestei temeri, Luizzi îşi continuă lectura:

„Vă amintiţi de asemenea de faptul că v-am spus că tânăra aceea avea în ea ceva cu totul deosebit.“

Luizzi îşi aminti de aceste cuvinte ale lui Fernand şi-şi aminti de asemenea că surugiul – vorbindu-i despre aceeaşi Jeannette – îi dăduse de înţeles cum că fata nu era o simplă servitoare de han şi că nu era făcută pentru o astfel de muncă. Acea întâmplare, revenindu-i în minte, spori curiozitatea lui Armand şi-l făcu să înainteze, ceva mai hotărât, pe calea descoperirilor pe care o pornise, aşa că citi mai departe:

„Nu e de mirare că acea fată avea în făptura ei ceva cu totul deosebit, pentru că şi situaţia ei era deosebită. Era nepoata unui om de nimic, ajuns peste noapte mare senior. Povestea lui e într-adevăr ciudată. Cu mult înainte de Revoluţia din 1789 se numea Bricoin şi era profesor de dans şi de muzică. Era însurat încă înainte de revoluţie când, în 1793 sau 1794, i-a venit ideea să pună mâna pe averea şi pe persoana unei oarecare doamne de Cauny, pe al cărei bărbat l-a trimis pe eşafod. Până la urmă, s-a însurat cu văduva,

părăsindu-şi nevasta şi pe Mariette, fiica lui bună. În acea epocă, şi pentru a se sustrage legii, care l-ar fi putut condamna pentru bigamie, şi-a schimbat numele, luându-l pe cel de Paradèze. Printr-un noroc, care nu li se întâmplă decât celor mai afurisiţi criminali, prima nevastă muri înainte de a afla ce se întâmplase cu bărbatul ei şi o lăsă pe Mariette în cea mai neagră mizerie, din care nu izbuti să iasă decât dedându-se desfrâului.“

Numele de Mariette şi cuvântul desfrâu îi amintiră brusc că doamna Périne avusese în casa ei deocheată o fată care se numise Mariette şi pe care i-o pusese la dispoziţie tatălui său, răposatului baron de Luizzi. Nu cumva Jeannette o fi sora lui? Şi el însuşi să-l fi salvat pe cel care avea s-o ducă la pierzanie, aşa după cum o dăruise pe cealaltă soră a sa unui ticălos, care o luase de nevastă? Nu cuteză să stăruie asupra acestui gând bizar şi continuă să citească acea scrisoare, din ce în ce mai neliniştit.

„Mariette a fost mai isteaţă decât maică-sa; ea a izbutit să-l descopere pe taică-său, sub numele de împrumut sub care se ascundea. Şi, când avea aproape douăzeci şi doi de ani, s-a dus la Bois-Mandé, la domnul de Paradèze, luând cu ea şi copilul pe care-l făcuse cât stătuse în casa deocheată a doamnei de Périne.“

Aceste rânduri îl făcură pe baron să tresară. Într-adevăr, cu cât se adâncea în lectura acelei scrisori,

cu atât i se întărea presimţirea că va afla lucruri din ce în ce mai neplăcute. Oricare altul decât Armand, ar fi cerut dovezi mult mai serioase, menite să-l convingă că Jeannette s-ar fi putut să-i fie soră. Dar, după tot ceea ce i se întâmplase, după toate acele întâlniri bizare, el nu ezită să ia dezvăluirea lui Fernand drept un avertisment al sorţii, deşi era încă departe de a bănui cumplitul secret pe care avea să-l afle. Aşa că citi mai departe:

„Când Mariette ajunse la Bois-Mandé, înarmată cu actul de căsătorie al mamei sale şi cu actul ei de naştere, care atesta că era fata lui Bricoin, domnul de Paradèze o opri pe nepoţică la el şi o expedie pe Mariette la Toulouse, dându-i o sumă de bani atât de mică, încât fata fu obligată să-şi continue meseria. Între timp, aflând că-i murise nevasta şi nemaiavând a se teme de nimic, o izgoni şi pe nepoată-sa de la el şi, ca să n-o lase pe drumuri, o vârî servitoare la hanul unde am întâlnit-o eu şi unde a rămas până am smuls-o de acolo.

Cred că vă mai amintiţi, dragă domnule, că în acea epocă aţi venit la Toulouse cu o femeie numită Mariette; era mama Jeannettei, mamă demnă de tatăl din care se trăgea. Cred că vă amintiţi, de asemenea, cu câtă grijă se voalase şi iată şi de ce: toată dragostea pe care o avusese pentru fata ei atâta vreme cât trăsese nădejde că va putea profita – prin ea – de banii tatălui

ei se spulberase când auzise că fiica ei ajunsese slujnică la un han. Apoi, trecând prin Bois-Mandé, îşi pusese un văl gros pe faţă, de teamă ca nu cumva Jeannette s-o recunoască şi să-i ceară s-o ajute; mai târziu, când fata ei a devenit, datorită mie, stilată şi elegantă, a nădăjduit că-şi va ajuta mama, fără să ştie că fiică-sa era cea mai vicleană pungăşoaică din câte există pe lume. Aşa că Mariette a venit după noi la Paris şi a luat-o pe fiică-sa la ea, vrând s-o vândă nu ştiu cui. Au părăsit amândouă Parisul şi numai printr-o întâmplare cu totul deosebită am regăsit-o acum un an, la Toulouse. Între timp, disperat că rămăsesem fără ea, m-am angajat în armată. Am ajuns sergent-major într-o companie unde era sublocotenent un oarecare Henri Donezau. Fusese amantul Jeannettei şi o adusese din Aix, unde mama sa o învăţase ruşinoasa meserie pe care o practicase şi ea odinioară. I-am servit de secretar acelui josnic Donezau, într-o legătură pe care spunea că o are cu o călugăriţă din Toulouse. Dar, într-o zi când era beat, ne-a mărturisit că acea corespondenţă nu avea alt scop decât s-o ascundă pe cea pe care o avea cu o altă călugăriţă tânără, pe nume Juliette. Tot la aceeaşi masă, un comedian oarecare, unul Gustave, mi-a spus că acea Juliette nu era alta decât fiica Mariettei, că Mariette se ascundea la Auterive sub numele de doamna Gelis, în vreme ce Jeannette luase numele de Juliette."

La această revelaţie, care le depăşea pe toate celelalte, descoperind acest secret, care arunca o lumină atât de sinistră asupra celor petrecute între el şi acea tânără, baronul scăpă scrisoarea din mână. Privi în jurul lui cu un aer rătăcit, ca un om care se afla prins în plasa unui destin mai puternic decât el. Curajul pe care-l avusese, de a înainta pe calea acelor înfricoşătoare revelaţii, îl părăsi brusc şi-i fu aproape cu neputinţă să mărturisească groaza ce-l cuprinsese. Juliette, sora lui! Juliette, în mâinile căreia o lăsase pe Caroline! Juliette, nepoata domnului de Paradèze, soţul nefericitei doamne de Cauny, căreia îi răpise fiica! Juliette, cu care se întâlnise la Bois-Mandé şi care mai mult ca sigur că pusese mâna pe scrisoarea pe care i-o trimisese doamnei de Paradèze, ca s-o anunţe că fiica ei trăia! Juliette, care probabil că pusese mâna pe scrisoarea pe care o scrisese la Fontainebleau, trimisă Carolinei! Juliette, care mai mult ca sigur că-i spusese contelui de Cerny încotro o pornise nevastă-sa! Juliette, fosta iubită a lui Gustave de Bridely, care mai mult ca sigur că-i vorbise de existenţa doamnei Peyrol şi care nu se dusese la Bois-Mandé, decât pentru a-i da lovitura de graţie acelei nefericite Eugénie! Toate acele întâmplări posibile, toate acele circumstanţe neaşteptate îl năuciră în aşa hal pe baron, încât simţi cum i se învârte capul, aşa cum i se învârtise probabil şi acelui îndepărtat strămoş al său, Lionel, când se văzuse

urmărit de cele trei trupuri – al fratelui, al mamei şi al surorii sale – legate de cozile armăsarilor ce goneau turbaţi, în noaptea brăzdată de trăsnete, bântuită de furtună şi inundată de ploaie. Ameţeala trebuie să fi fost la fel de puternică, din moment ce Luizzi – care rezistase cu stoicism tentaţiei de a apela la serviciile diavolului, nemaiputând îndura înfricoşătoarea învălmăşeală din capul său, scoase clopoţelul şi îşi chemă sclavul. Acesta apăru imediat.

– Ai dreptate, stăpâne, toate lucrurile la care te-ai gândit sunt adevărate. E pentru prima oară în viaţa ta, când ai înţeles cât rău poţi face, chiar când nu eşti decât un simplu muritor!

– Deci am dreptate în legătură cu Juliette! strigă Luizzi.

– Juliette a pierdut-o pe sora ta Caroline, făcând-o să se mărite cu amantul ei; Juliette a pierdut-o pe doamna de Cerny, punând mâna pe scrisoarea pe care i-ai trimis-o Carolinei şi dându-i-o contelui de Cerny; Juliette, avertizată de marchizul de Bridely, s-a dus la Bois-Mandé pentru a o împiedica pe doamna de Paradèze să-şi vadă fata. Ai iubit trei femei, în viaţa ta, având pentru ele sentimente diferite: pe Eugénie ca prietenă, pe Caroline ca soră şi pe Léonie ca iubită. Ei bine, Juliette le-a pierdut pe toate trei! Nu-i aşa, stăpâne, că am avut dreptate în ziua în care ţi-am spus că am nevoie de această fată, fiindcă mă va sluji cât se

poate de bine?

Luizzi rămase fără glas, auzind aceste vorbe insolente ale diavolului. Acum nu-l mai avea în faţă nici pe bărbatul infatuat, nici pe abatele cochet, nici pe sclavul malaez, nici pe notarul grotesc, nici pe hamalul grosolan; nu-l mai avea în faţă nici măcar pe îngerul decăzut, pe care-l văzuse prima oară la castelul din Ronquerolles, atât de frumos şi atât de mândru în prăbuşirea lui! Nu! Îl avea în faţa lui pe zeul răului, cu trup urât şi cu un chip şi mai urât, pe care se putea citi toată josnicia, răutatea, ferocitatea şi tot cinismul viciului. Luizzi îl privi şi tremură; pentru a doua oară Luizzi se simţi cuprins de o groază şi de o disperare atât de mari, încât fu cât pe-aci să cadă la picioarele sclavului său, care continuă:

– Da, Juliette e cea care a făcut rău tuturor persoanelor pe care le-ai iubit! Demnă urmaşă a acestei familii, în care au domnit incestul, crima şi adulterul, ea a primit în dar toate viciile pe care le-am făgăduit neamului tău. Ea îmi aparţine, aşa după cum îmi aparţin toţi cei care au în vinele lor o picătură din sângele genovezului Zizuli.

– Stai, nu te umfla încă în pene, îi strigă Luizzi; există totuşi cineva care îţi va scăpa; pot să te asigur de asta!

– I-aş dori din toată inima, stăpâne. De altfel, ce nevoie aş avea să mi se dăruie de bunăvoie? N-o am pe

Juliette, care-mi aparţine cu trup şi suflet? Şi nu e ea cea care, putând să-l scape pe fratele ei de acuzaţia ce apasă asupra lui, îl lasă totuşi să zacă în puşcărie, sortindu-l să moară pe eşafod?

– Cum, Juliette ar putea să mă salveze? strigă Luizzi.

– Poate, stăpâne, poate! La ora la care tu te întorseseşi de multă vreme la Toulouse, ea se mai afla împreună cu domnul de Cerny. Nu s-a despărţit de el decât la Bois-Mandé, căci ea era femeia ce călătorea, împreună cu un bărbat, în trăsura de poştă pe care ai întâlnit-o la oarecare distanţă de Bois-Mandé; în momentul în care eu te-am părăsit, contele s-a ascuns. Băieţaşul care te-a ajuns din urmă n-a văzut-o în trăsură decât pe Juliette, pe care a rugat-o, dacă va întâlni vreun călător rătăcit pe drum, să-i spună ce se întâmplase cu diligenţa şi să-l îndrume spre Bois-Mandé. Şi cum Juliette (împinsă de geniul răului, care le călăuzeşte pe toate femeile de felul ei) îl întrebă cum se numea acel domn, micul Jacob îi răspunsese cu naivitate: „Am auzit că s-ar numi baronul de Luizzi". Înţelegi, stăpâne, cât de bine i-a căzut această veste contelui de Cerny, care pornise în urmărirea ta şi care era ferm convins că ajunseseşi de mult la Toulouse. La rugămintea contelui, Juliette îl chemă pe micul Jacob şi-l întrebă cât timp vor rămâne călătorii din diligenţă la han. Copilul îi răspunse că se părea că

până a doua zi. Era mai mult decât îi trebuia contelui ca să te întâlnească. Cum începuse a se întuneca bine şi cum Juliette se afla doar la doi paşi de castelul doamnei de Paradèze, contele de Cerny sări din trăsură şi o porni după tine, stăpâne, înarmat cu două spade. Dar ele nu i-au fost de folos nici împotriva ta, nici împotriva asasinului; căci, chiar în clipa în care te-am părăsit, două gloanţe pornite din tufişurile aflate pe marginea drumului l-au ucis pe loc. Apoi ucigaşul l-a târât în tufiş. Surprins de venirea câtorva tăietori de copaci, a fost silit să-şi părăsească prada înainte de a o buzunări şi astfel a creat, în defavoarea ta, acea circumstanţă agravantă, cum că domnul conte de Cerny nu fusese ucis de hoţi, ci de un duşman personal, care avea interes să-l ucidă, nu să-l prade. Şi cine altul, stăpâne, ar fi putut avea interesul să scape de el în afară de tine?

– Şi Juliette ştie acest lucru?

– Ştie că seara, la nouă fix, domnul de Cerny a părăsit-o şi că în aceeaşi seară, la nouă fix, tu scriai, la şase leghe distanţă de acolo, acea scrisoare către doamna de Cauny, pe care bineînţeles că a pus ea mâna.

– Deci îl cunoaşte pe vinovat, nu-i aşa? întrebă Luizzi, pe un ton plin de sarcasm, care nu arăta decât neputinţa lui de a lupta cu un duşman atât de redutabil ca diavolul.

– Nu are nici cea mai vagă bănuială.

– Da, dar eu îl cunosc! strigă Luizzi, îl cunosc!

– Şi cum îl cheamă?

– Jacques Bruno, zise baronul.

– A, făcu diavolul, deci Jacques Bruno e asasinul! Ei bine, atunci eşti salvat! N-ai decât să le spui asta juraţilor şi ei te vor crede imediat!

Această ironie rece a diavolului îl deconcertă pe baron, care îşi dădu seama de imposibilitatea formulării unei asemenea acuzaţii în faţa unui tribunal, fără nicio dovadă concretă. Atunci, ca omul care, văzând că se îneacă, se agaţă şi de un fir de pai, strigă:

– Dar am mărturia Juliettei!

– Alt mijloc şi mai ingenios, zise diavolul. Mărturia ei poate să te salveze, dar poate să te şi piardă într-o clipă; asta depinde de buna ta surioară Juliette.

– Şi ce interes ar avea să mă piardă? zise Luizzi.

– Dar ce interes ar avea să te salveze? replică diavolul. A, dacă i-ai fi dat şi ei cinci sute de mii de franci, aşa cum i-ai dat Carolinei, dacă nu i-ai fi răpit amantul, sau dacă măcar tu ai fi devenit amantul ei, atunci poate că te-ar fi salvat.

– Ce grozăvii spui, zise Luizzi.

– Ei, asta n-a ţinut de tine, stăpâne! Tu, e adevărat, ai dorit-o pe Juliette, dar incestul n-a mai avut loc, aşa că va fi compensat cu eşafodul care te aşteaptă.

– Nu, asta n-o să se întâmple! N-am să pier pe eşafod; iar cea care mă va salva va fi tocmai cea pe

care contezi tu mai mult; căci îi voi plăti Juliettei adevărul, mult mai scump decât a fost plătită vreodată o minciună.

– Asta e bine, zise diavolul; înseamnă că Juliette va fi mai bogată decât Caroline, înseamnă că vei răsplăti viciul mult mai bine decât virtutea! Într-adevăr, ai început să faci progrese!

– Ei bine, da! Dacă în societatea noastră totul e corupt, voi fi şi eu corupt. Din moment ce totul e de vânzare, voi cumpăra şi eu totul!

– Vei fi păcălit, baroane, fiindcă, de obicei, nu poţi să cumperi decât numai ceea ce ai dreptul să cumperi! Numai pungaşii pot să-şi cumpere o reputaţie bună, numai cei vinovaţi se ruinează, ca să iasă basma curată. Iar tu, tu vrei să-ţi cumperi achitarea pentru o crimă pe care n-ai săvârşit-o? Mare nerod mai eşti!

– Prefer, zise Luizzi, să fiu nerod decât, condamnat la moarte! Spune-mi, unde e Juliette acum, spune-mi, unde pot să-i scriu şi sunt ferm convins că voi scăpa.

– Acum, când vorbeşti cu mine, Juliette se află la domnul de Paradèze, bunicul ei, şi, deşi am refuzat întotdeauna să-ţi spun un cuvânt privitor la viitorul tău, acum vreau totuşi să te ajut să scapi de eşafod, aşa că pot să te asigur că scrisoarea ta va ajunge în mâinile Juliettei, cât încă mai stă la bunicul ei.

– E destul, zise Luizzi şi-i făcu semn diavolului să se retragă.

XXXIX

Triumful dragostei fraterne

Hotărârea, pe care Luizzi o luase într-un moment de disperare, nu era chiar atât de uşor de pus în practică, precum îşi închipuise. Scrisoarea pe care trebuia să i-o scrie Juliettei nu era numai o faptă jenantă, ci şi un lucru foarte dificil de realizat. Cum să-i scrii acelei femei pe care o cunoşti atât de bine şi s-o copleşeşti cu reproşurile pe care le merita? Cum să-i spui că ştii că se afla în aceeaşi trăsură cu contele de Cerny şi să-i ceri socoteală pentru faptul că-i spusese acestuia încotro o luaseră el şi contesa? Totuşi, baronul nu bătu în retragere. Luizzi avea una din acele firi care au o deplorabilă facilitate de a găsi motivări plauzibile la tot ceea ce fac; era unul dintre acei oameni capabili de a susţine teza unuia dintre burduhănoşii noştri scriitori de vodeviluri, care spunea într-o zi, nu ştiu cui, că numai un prost sau un pungaş nu-şi schimbă niciodată

părerile. Or, interesul care-l determina pe Luizzi să-şi schimbe părerea în privinţa Juliettei, era de o natură cu mult mai importantă decât, să zicem, crucea Legiunii de Onoare sau o pensioară de o mie două sute de franci pe lună, care-i inspirase burduhănosului nostru vodevilist axioma despre care v-am vorbit. Pentru baron se punea problema de viaţă şi de moarte, era vorba de onoare sau de infamie. Aşa că se puse pe treabă. Scrise o scrisoare, scrise două, scrise zece, scrise douăzeci. Dar, în prima răzbătea din fiecare rând resentimentul pentru tot răul pe care i-l făcuse Juliette. I se făcu ruşine de purtarea sa şi reveni la sentimente mai bune. Puse scrisoarea deoparte şi după câteva ore o reciti, cu gândul s-o trimită domnului Barnet, care îşi asumase sarcina să-i expedieze corespondenţa. Dar, după ce o reciti, îşi dădu imediat seama că o femeie ca Juliette nu va ţine seamă de reproşuri şi va fi prea puţin sensibilă la sentimentele de care făcea el caz.

A doua scrisoare era mai puţin amară, căci pusese accentul mai mult pe interesul bănesc. Dar şi această scrisoare era încă departe de ceea ce credea el că ar fi în stare s-o determine pe Juliette să dezvăluie în mod sincer adevărul. În sfârşit, din scrisoare în scrisoare şi mereu nemulţumit de el însuşi, în sensul că nu i se părea a fi nici destul de josnic, nici destul de iertător pentru tot răul pe care i-l făcuse acea fată, lăsă să

treacă aproape o săptămână, în timpul căreia n-a renunţat nicio secundă la ideea lui. Între timp, i-a scris doamnei de Cerny, dar aceasta nu i-a mai răspuns; i-a scris Carolinei, dar nici ea nu i-a răspuns; i-a scris doamnei Eugénie Peyrol, dar nici din partea ei n-a primit răspuns. După cincisprezece zile a fost pus în trista situaţie de a se îndoi de toate aceste trei femei. Atunci i-a scris Juliettei scrisoarea următoare:

„Domnişoară

Am aflat, printr-o întâmplare, care sunt legăturile de rudenie dintre noi. Am fost din cale-afară de bucuros de acest lucru. Se pare că tandra afecţiune pe care o ai pentru Caroline a fost o presimţire a inimii dumitale, iar afecţiunea ce-o simţeam pentru dumneata a fost o presimţire a inimii mele. Această fericire e cu atât mai mare pentru mine, cu cât ceea ce am făcut pentru o soră voi putea face şi pentru cealaltă. Nădăjduiesc – acum, când ştiu cine eşti – să-mi îndeplinesc în curând cea mai plăcută dintre obligaţii. Acuzaţia absurdă care mă ţine în temniţă va cădea de la sine în faţa dovezilor pe care am să le aduc şi mai ales în faţa mărturiei surorii mele Juliette, mărturie pe care am şi cerut-o instanţei. Aşa că te aştept la Toulouse. Ai să vii, nu-i aşa? Căci am foarte multe lucruri să-ţi spun.

Fratele şi prietenul tău,

Armand, baron de Luizzi."

Odată ce Luizzi isprăvi această scrisoare, o sigilă, ca să nu mai fie ispitit s-o mai citească. Apoi o trimise, prin notarul său, Juliettei.

Între timp, se apropiase judecata. Scrisoarea lui plecase de opt zile şi el nu primise încă niciun răspuns. Ceea ce Luizzi nu putuse obţine pe o cale nedemnă obţinu printr-o citaţie, căci îi rugă pe judecători s-o citeze ca martoră pe Juliette. Şi iată că ziua procesului sosi, fără ca baronul să ştie dacă Juliette se va prezenta sau nu. Solemnitatea a fost măreaţă. În sală se aflau toate doamnele din înalta societate a oraşului Toulouse. Tot ce avea nobilimea mai ilustru, tot ce avea burghezia mai distins, tot ce avea baroul mai celebru se reunise în acea incintă.

Curtea intră, juraţii depuseră jurământul şi acuzatul recunoscu printre ei pe Félix Ridaire, unul dintre cei mai bogaţi proprietari din departamentul Haute-Garonne, apoi pe Ganguernet, care se aşezase pe scaun, cu surâsul pe buze. Domnul de Cerny, plecat cu o trăsură de poştă la Orléans, părăsise trăsura şi se urcase în diligenţa în care se afla baronul. Acest lucru s-a constatat atât din foaia de drum a surugiului, cât şi din mărturiile călătorilor şi în special din mărturia domnului Fernand, care discutase cu acuzatul şi cu domnul de Cerny până în satul Sar… unde şi contele, şi baronul coborâseră şi se plimbaseră o vreme

împreună. Domnul Fernand îi lăsase singuri, iar când micul Jacob i-a ajuns din urmă, nu l-a mai găsit decât pe domnul baron; domnul de Cerny dispăruse. Copilul îşi aducea foarte bine aminte că baronul îi spusese să nu-l mai caute pe conte, afirmând că acesta se dusese … la dracu! Acea depoziţie fu coroborată cu mărturia tatălui copilului, căruia Luizzi îi mărturisise că încercase în zadar să-l împiedice pe băieţaş să-l mai caute pe conte; pe de altă parte, cele două spade găsite alături de domnul de Cerny păreau a dovedi că soţul şi amantul hotărâseră să se bată în duel; trupul însă, lovit prin spate de două gloanţe, arăta fără nicio putinţă de tăgadă că baronul făcuse dintr-o chestiune de onoare, un asasinat. Cadavrul domnului de Cerny, nu fusese prădat, deci nu fusese victima unor tâlhari. Urma apoi sosirea secretă a lui Luizzi la Toulouse; locuinţa pe care şi-o alesese, precauţiile luate în legătură cu banii, totul, până la indiferenţa lui privind ţara unde urma să se ducă, având în vedere că se pregătea să părăsească Franţa. Actul de acuzare era o capodoperă în stare să pedepsească doi vinovaţi în loc de unul. La toate acestea, Luizzi nu obiectă decât că nu-i văzuse nimeni, nici pe el, nici pe conte, cu spadele în mână şi că deci nu era deloc exclus ca adevăratul ucigaş să fi pus acele două spade alături de domnul de Cerny, după ce-l omorâse. Toată lumea era nespus de agitată şi de

nerăbdătoare să se isprăvească mai repede audierea martorilor, ca să afle rezultatul anchetei. Cum Juliette nu se prezentase, avocatul baronului se ridică şi ceru amânarea procesului, având în vedere că martora citată putea da amănunte importante; dar uşierul anunţă că domnişoara Juliette sosise chiar în clipa aceea şi că era gata să compară în faţa instanţei; aşa că dezbaterile reîncepură. Se citi actul de acuzare din care rezulta, faţă de Luizzi, un sentiment de dispreţ şi de indignare.

Nu avem intenţia de a scrie un articol pentru *Gazeta Tribunatelor,* de a reda cuvintele alese ale unor martori, de a ne preta la jargonul de neînţeles al altora, de a reproduce inepţiile juraţilor, de a arăta cât de tare se înverşuna preşedintele Curţii cu Juri de a-l scoate vinovat pe baron, de a-l zugrăvi pe procuror, cum încerca să-i încurce pe martori cu tot felul de întrebări înşelătoare, pentru a le demonstra că habar n-au de ceea ce spun; dar trebuie să vorbim, totuşi, despre unul dintre incidentele care au avut loc în toiul acelei şedinţe, precum şi despre deznodământul la care a dus acel incident.

Atenţia cu care fuseseră ascultate depoziţiile martorilor obosise pe toată lumea şi mai toţi erau de-acum convinşi de vinovăţia baronului de Luizzi, când iată că, în sfârşit, fu chemată Juliette. Toate privirile se

întoarseră spre ea, inclusiv cele ale baronului de Luizzi. Preşedintele o puse să depună jurământul şi să nu spună altceva decât adevărul, întreg adevărul şi numai adevărul. Juliette depuse acel jurământ cu o voce fermă şi sigură. Toate privirile erau fixate asupra ei. Lumea începu a şuşoti; toţi o găseau frumoasă, încântătoare, graţioasă şi inspiră atâta interes, încât o parte din el se revărsă şi asupra acuzatului, când unii aflară că era sora lui. În sfârşit, luă cuvântul şi, coborând sfioasă ochii, spuse:

– Am plecat din Orléans împreună cu domnul de Cerny; s-a urcat şi el în trăsura mea de poştă; nu ne-am întâlnit cu diligenţa decât în satul Sar... unde îşi rupsese osia. Era aproape şapte seara, când l-am văzut pe baron singur, plimbându-se pe drum. În acel moment domnul de Cerny se afla în trăsura mea; m-a părăsit la Bois-Mandé, când a sunat de nouă, şi a pornit-o îndărăt, ca să-l caute pe baron, spunând că vrea să-i ceară socoteală pentru nu ştiu ce injurie, zicea el.

Auzind depoziţia Juliettei, inima lui Luizzi tresări de bucurie. Ba chiar crezu că va fi eliberat imediat. Dar fu repede readus la realitate, auzind murmurul de dezaprobare cu care au fost întâmpinate vorbele Juliettei. Luă cuvântul Félix Ridaire.

– Îl rog pe domnul preşedinte, zise el, s-o întrebe pe martoră, ce căuta domnul de Cerny cu ea în aceeaşi trăsură?

– Avea treabă la Toulouse şi călătoream împreună. Odată ajunsă la Bois-Mandé, el urma să-şi continue singur drumul.

Dar iată că procurorul se ridică brusc şi, punându-şi boneta împodobită cu galoane, zise:

– Înainte de a merge mai departe cu întrebările, rog Curtea să ia act de rezerva mea în privinţa acestei martore. După cele spuse de surugiu şi de domnul Fernand, după însăşi mărturisirea acuzatului, domnul de Cerny se afla în diligenţă de mai multe ceasuri, înainte de a ajunge în satul Sar... Cineva a depus o mărturie falsă şi, dacă am să vă dezvălui legăturile de rudenie dintre martoră şi acuzat, veţi recunoaşte că e vorba de un sentiment lăudabil din partea martorei, dar care nu trebuie în niciun caz să meargă până la a jura strâmb în această onorată instanţă.

– Jur, strigă Juliette, care într-adevăr nu mai înţelegea nimic din rechizitoriul procurorului, jur că ceea ce am spus e adevărat.

– Domnişoară, zise preşedintele, întrerupând-o cu glas patern, Curtea vrea să fie indulgentă cu dumneata. În riguroasa ei dreptate, ea nu poate să ia în consideraţie faptul că dumneata eşti rudă cu acuzatul şi, neluând în seamă calitatea dumitale de martor, ar trebui să pedepsească aspru o depoziţie care se bate cap în cap cu toate celelalte. Dar Curtea înţelege că numai

dragostea dumitale de soră şi devotamentul faţă de fratele pe care-l iubeşti atât, te-au făcut să depui o mărturie mincinoasă, care ar trebui pedepsită, dar peste care noi trecem totuşi cu vederea.

– Dar ... îndrăzni Juliette.

– Nu mai insista, îi zise preşedintele, căci s-ar putea să întreci măsura. Din interes pentru dumneata, din interes chiar pentru acuzat, căruia o mărturie mincinoasă îi poate aduce un prejudiciu, dovedindu-i nulitatea mijloacelor sale de apărare, nu mai adăuga niciun cuvânt în plus. Uşier, scoate martora din sală!

Juliette ieşi în toiul unei înduioşări generale şi fiecare spunea văzând-o trecând:

– Iată un adevărat model de dragoste frăţească! N-a reuşit, dar asta nu înseamnă că fapta ei e mai puţin nobilă şi mai puţin demnă de respectul şi de admiraţia tuturor inimilor cinstite.

Juliette ieşi şi acel triumf pe care-l obţinuse o împiedică să asculte magnifica expunere a procurorului; acesta rosti un rechizitoriu fulminant împotriva omului care, după ce-i răpise domnului de Cerny o soţie, pe care el o adora, îl asasinase în mod laş pe soţul dezonorat; un om care, deşi făcea parte din rândurile cele mai de sus ale societăţii, pornise pe drumul crimei; un om care târâse în noroi ilustrul nume al familiei de Luizzi; un om care ... un om care ... etc. etc. Hârâitul

oratoric al procurorului dură cincizeci și cinci de minute; apărarea nu se lăsă nici ea mai prejos și dură cincizeci și șase de minute, rezumatul – acea oroare imperială – dură douăzeci și unu de minute; deliberarea juriului dură treisprezece minute, număr nefast. Și, după două ore și douăzeci și cinci de minute, baronul de Luizzi fu condamnat la moarte, în unanimitate.

După depoziția Juliettei, Luizzi nu mai auzi nimic, nu mai fu atent la nimic. Îi devenise perfect indiferent, atât ceea ce se spunea împotriva lui, cât și în favoarea lui. Îl apucase o furie de nespus, căci în ultima lovitură pe care o primise recunoscuse mâna diavolului. Acea Juliette, care ieșise nobilă și mărinimoasă din acel tribunal, din care el ieșea dezonorat și condamnat, i se păru a fi cea mai convingătoare dovadă că, în societatea veacului său, răul era sortit să triumfe. Se reîntoarse deci în celula lui, cu hotărârea de nezdruncinat de a se salva prin rău, indiferent cu ce preț, dacă salvarea lui mai era încă posibilă. Așa că-l chemă pe diavol.

– Ei bine, stăpâne, îi zise diavolul, râzând, societatea a fost mai înțeleaptă decât tine, ea și-a amintit de povestea acelui om din vechime, care, cerând fericirea pentru copiii săi, i-a văzut pe toți dormind somnul morții. Ea te-a condamnat la fericire, alegere pe care tot

trebuia s-o faci în curând, conform termenului pactului nostru; această alegere părându-ți-se atât de dificilă, iată că societatea a făcut-o în locul tău.

– Și tu crezi că eu voi accepta? zise baronul.

– Nu prea văd cum ai putea să scapi.

– Hai, zise Luizzi, care-și regăsise toată energia. Nu-ți mai pierde timpul să-mi schimbi hotărârea pe care am luat-o! M-ai salvat de încă două ori, cu condiția să-ți dau un anumit timp din viața mea. Cât timp îți trebuie ca să mă faci să ies de aici, așa cum m-ai făcut să ies din închisoarea din Caen, nevinovat, bogat și nevătămat?

– Mi-ar trebui prea multă vreme, pe care tu nu ai când să mi-o mai dai, stăpâne! Suntem în 1 decembrie 183... și de azi într-o lună trebuie să alegi acel lucru care să te facă fericit și să te smulgă de sub puterea mea. Știi doar că, dacă n-ai făcut până atunci această alegere, ființa ta îmi aparține, începând chiar din acea ultimă zi a anului.

– Și tu știi că, dacă mor înainte de acea zi, m-ai scăpat din mână, devin un om obișnuit și sufletul mi se duce unde-o vrea bunul Dumnezeu. Așa că, dacă mai tragi nădejde să nu mă scapi din mână, interesul tău e să mă salvezi.

Diavolul începu să râdă și răspunse liniștit baronului:

– Eh, stăpâne, de ce nu crezi că ai şi început să-mi aparţii?

– Nu vreau să mai discut nimic, zise Armand. Ţi-am propus un târg, îl accepţi sau nu?

– Ascultă, zise diavolul, suntem probabil sortiţi să trăim veşnic împreună; or, eu nu vreau să am alături de mine un damnat, care va spune fiecărui nou venit că nu m-am purtat corect cu el. Eşti un pic rudă cu mine, căci te tragi din neamul acelui fiu al Evei care a săvârşit prima crimă: Cain. Vreau să fiu şi eu un diavol de treabă cu verişorii săi, oricât de îndepărtaţi i-ar fi ei. Îţi mai rămân treizeci şi una de zile, înainte de alegerea pe care urmează s-o faci. Dă-mi treizeci din ele şi vei ieşi de aici nu numai nevinovat, bogat şi teafăr, dar mult mai interesant, în calitate de victimă a unei odioase persecuţii şi a unei erori de neadmis. Din toate favorurile pe care ţi le pot da oamenii, îţi lipseşte celebritatea; ţi-o voi da eu!

– Şi dacă îţi dau aceste treizeci de zile, mie ce-mi mai rămâne?

– Douăzeci şi patru de ore; timp berechet, căci, pentru a te pronunţa asupra alegerii, nu-ţi trebuie decât o secundă. Dacă ai văzut tot ceea ce ai văzut şi încă n-ai aflat în ce constă fericirea, apoi află, stăpâne, că n-ai să ştii niciodată! Dacă vei alege bine, am pierdut partida; dacă vei alege rău, eşti al meu. De altfel, am

făcut pentru tine tot ce-am putut: te-am plimbat prin cele mai frumoase saloane, ţi-am arătat odăile burghezilor, colibe, mansarde; ai cunoscut în viaţa ta oameni de legi, magistraţi, negustori, bancheri, medici, comedianţi, fete pierdute; ai avut relaţii cam cu toată societatea şi ştii foarte multe lucruri despre ea.

– Încă nu, căci mai rămâne să ştiu ce s-a întâmplat cu cele trei femei bune şi devotate pe care le-am întâlnit în viaţa mea.

– Deci, vrei să afli povestea lor? Am să ţi-o spun. Voi fi îngăduitor până la capăt! Spune-mi cu care vrei să încep. Dar, mai întâi, uită-te la ceas: vreau cele treizeci de zile pe care ţi le-am cerut. Povestea celor trei femei ţi-o voi spune în cele douăzeci şi patru de ore care-ţi mai rămân. Eşti liber să mă asculţi înainte sau după ce-ţi iau cele treizeci de zile. Nu-mi voi începe povestirea decât cu această condiţie.

Luizzi nu mai şovăi. Alegerea obligatorie va fi făcută după ce va părăsi închisoarea; odată eliberat, puţin îi mai păsa dacă va avea la dispoziţie o lună, sau un ceas, ca să se pronunţe. Aşa că-i zise diavolului:

– Poţi începe, te ascult.

Şi diavolul începu …

XL

O femeie cinstită

– Iată ce s-a întâmplat cu sora ta, Caroline, dacă vrei să încep cu ea.

Luizzi făcu un gest de încuviinţare.

– Nu-ţi cunoşti sora, baroane; nu te-ai priceput niciodată să vezi în ea decât o tânără fără experienţă, care s-a îndrăgostit prosteşte de un bădăran şi care a fost victima neştiinţei sale. Ei bine, te-ai înşelat, stăpâne. Caroline este una dintre acele femei deosebite, slabă în faţa rugăminţii şi a suferinţei altora, dar energică şi hotărâtă împotriva viciului şi a nenorocirii. Ai să vezi dacă am judecat-o rău.

Aşa cum ţi-am spus, ea n-a primit scrisoarea pe care i-ai scris-o la Fontainebleau; acea scrisoare a fost înmânată soţului ei şi, prin Juliette, dată domnului de Cerny. Ştii, de asemenea, că Gustave de Bridely a primit scrisoarea ta şi că această scrisoare i-a fost

relatată de el, Juliettei, mare maestră în a trage foloase din orice situaţie nefericită. Bridely, domnul de Cerny, Juliette, Henri Donezau au părăsit Parisul chiar în aceeaşi seară. Acesta a fost rezultatul unui conciliabul, la care sora ta, Caroline, n-a fost admisă; îţi voi istorisi ce s-a discutat acolo la momentul oportun.

Pe parcursul povestirii, diavolul se întrerupea din când în când, aşteptând ca Luizzi să-i pună întrebări, dar acesta, ştiind că nu are niciun minut de pierdut, îl asculta cu atenţie, fără să-l întrebe nimic. Aşa că povestitorul se văzu nevoit să continue:

– Cred că-ţi aminteşti, stăpâne, că, printre persoanele pe care le primeai în mod obişnuit în casa ta, se afla şi tânărul du Bergh. Era un băiat de familie prea bună, ca să suporte compania unui om ca Henri Donezau; dar, în acelaşi timp, ar fi fost de o factură prea proastă, ca să vină pentru o fată ca Juliette, când găsea la Paris o sută ca ea, dar mai de soi şi mai sănătoase decât ea. Dar, între bădăranul care se numea Donezau şi desfrânata care se numea Juliette, se afla sora ta Caroline; ei bine, pentru ea venea du Bergh în casa ta. Atâta timp cât ai fost acasă, el şi-a ascuns cu mare grijă dragostea, pe care tu erai destul de abil să i-o observi şi destul de hotărât ca, la nevoie, să-i faci vânt. În Donezau nu vedea nicio piedică. Mai avizat decât tine, înţelese că firea brutală şi desfrânată a lui

Henri Donezau, prefera firea lascivă şi pătimaşă a Juliettei. Bănuia că drăguţului tău cumnat nu-i păsa câtuşi de puţin de nevastă-sa. Dar era departe de a presupune că i-o dăruia fecioară şi pură, aşa cum o promise. A doua zi după plecarea soţului ei şi a Juliettei, du Bergh începu să spere. În ziua aceea veni să-şi facă vizita obişnuită şi o găsi pe Caroline singură şi cufundată în cea mai neagră disperare. Într-adevăr, în interval de douăzeci şi patru de ore, fata aflase despre fuga ta cu doamna de Cerny, despre plecarea Juliettei, urmată la câteva ore de plecarea bărbatului ei.

– Cum, zise Luizzi mirat, n-au plecat împreună?

– Ascultă, stăpâne, zise diavolul; dacă mă faci să amestec istoriile astea între ele, nu numai că nu vei mai înţelege nimic, dar nu vom mai isprăvi niciodată.

Deci, Edgard o găsi pe Caroline plângând.

– De ce eşti necăjită? o întrebă el.

Caroline credea că du Bergh îi era prieten; tu îl socoteai la fel; mai întotdeauna fratele sau soţul sunt cei care semnează prietenului diploma de amant al surorii sau al soţiei, dacă nu cumva, în unele cazuri, o semnează amândoi. Deci, ea îi povesti ce i se întâmplase. Necazul îţi înceţoşează perspicacitatea, după cum lacrimile îţi înceţoşează privirile. Caroline nu observă bucuria răutăcioasă de pe chipul lui du Bergh, când auzi aceste veşti. El îi făgădui să n-o părăsească,

să afle unde anume plecaserăţi tu, soţul ei şi Juliette. Cred că-ţi dai seama că Edgard nu avea nici cel mai mic interes să afle încotro aţi plecat. O lăsă pe Caroline să se mai liniştească. Apoi, ca un seducător abil ce era, începu să semene în sufletul Caroline bănuiala. Într-o seară, în timp ce şedea lângă ea, îi spuse:

– Ei bine, doamnă, mi-e ruşine că trebuie să vorbesc despre soţul dumitale, cel căruia i-ai dăruit dragostea, cel cu care te-ai măritat şi care e stăpânul încântătoarei dumitale frumuseţi. Ei bine, află că domnul Henri Donezau a preferat o femeie care nu stă nici la degetul cel mic al dumitale!

– Vorbeşti de Juliette, nu-i aşa? zise ea. N-ai dreptate, domnule! Ea e mult mai graţioasă şi mai frumoasă decât mine. Am observat şi eu de multă vreme această preferinţă a lui Henri. Şi, deşi la început m-a supărat, am sfârşit prin a-i da dreptate soţului meu.

Edgard se minună de această ciudată abnegaţie, apoi, considerând drept nerozie ceea ce de fapt nu era decât inocenţă, îi răspunse:

– Dai dovadă de prea multă modestie, doamnă; nu te preţuieşti îndeajuns. Şi apoi, domnul Donezau a făcut o pasiune care nu-l onorează, mai ales că şi-a adus amanta chiar în casa nevestei sale.

– Trebuie să-ţi spun, stăpâne, continuă diavolul, că

sora ta mai auzise rostindu-se cuvântul de femeie şi de amantă; îi era însă greu să-şi explice cam ce înseamnă o femeie sau o amantă pentru un bărbat, când, pentru ea, a fi nevastă nu însemna altceva decât a purta numele bărbatului ei. Aşa că-l întrebă pe Edgard:

– Cum adică îi e amantă?

Această întrebare ar fi fost de-a dreptul uluitoare, dacă Edgard i-ar fi priceput sensul; dar noroc că nu-l pricepu. Îşi închipui, pur şi simplu, că delicata Caroline se îndoia de realitatea acestui fapt. Şi, nevrând să mai menajeze convingerile unei femei, care era atât de orbită de dragoste, încât nu vedea nimic, îi spuse fără niciun fel de reţinere:

– Nu pot să-ţi ascund, doamnă, că am dovezi serioase. Şi, cum sora ta îl privea mirată, adăugă: Iartă-mi mărturisirea pe care ţi-o fac, dar i-am surprins singuri împreună.

– Ei, Doamne! Dar i-am lăsat de douăzeci de ori eu însămi, singuri!

– Iartă-mă, zise Edgard cu oarecare nerăbdare, uite, roşesc pentru ceea ce trebuie să-ţi spun, dar i-am văzut sărutându-se.

– Ei, se sărutau frăţeşte.

– Îşi spuneau pe nume.

– Păi, şi eu cu Armand ne spunem pe nume.

Asta depăşea tot ceea ce-şi putea imagina Edgard

în materie de nerozie feminină. Atunci, renunţând la orice menajamente faţă de o femeie atât de proastă, a cărei imbecilitate chiar îl şi dezamăgea într-un fel, Edgard îi spuse, pe nerăsuflate, surorii tale:

– În sfârşit, ce mai calea-valea! L-am surprins pe bărbatul dumitale în patul Juliettei.

– În patul ei? Culcaţi alături, unul lângă altul?

– Ei bine, da.

Fata roşi până în albul ochilor şi întrebă aproape în şoaptă:

– Erau dezbrăcaţi?

– Erau amândoi goi-puşcă, doamnă!

La această revelaţie, Caroline îşi ascunse capul în mâini.

O învălmăşeală ciudată de gânduri, de bănuieli, de îndoieli îi tulbură inima, în vreme ce Edgard – care credea că rosteşte doar o frază de efect – adăugă:

– Da, doamnă; după ce ieşea din patul dumitale, se vâra în patul rivalei dumitale!

– Din patul meu? strigă Caroline. Dar el nu s-a culcat niciodată în patul meu, ţi-o jur!

Abia atunci îşi explică Edgard totul. Exigenţa unei femei ca Juliette, faţă de amantul ei, nu era un lucru de mirare; dar supunerea lui oarbă l-ar fi mirat peste poate, dacă n-ar fi aflat adevărul chiar din gura Carolinei. Acum cred că-ţi dai seama, stăpâne, ce pradă

neaşteptată era sora ta pentru un bărbat ca du Bergh. O fată tânără, frumoasă şi pe deasupra şi fecioară era un lucru mult prea rar, ca să nu aţâţe dorinţa unui dezmăţat ca Edgard. Dar o femeie măritată şi fecioară! Faptul ar fi sucit minţile şi altora mai dihai ca Edgard.

– Dar e o ticăloşie şi o josnicie! strigă Luizzi.

– Las-o mai moale, stăpâne! zise diavolul, aplecându-se către el. Ce, parcă tu ai fost mai breaz, când ai făcut ce ai făcut cu doamna de Cerny? Crezi că ai mai fi săvârşit nebunia să fugi cu ea, dacă i-ar fi fost nevastă contelui, mamă, cu câţiva copii atârnaţi de poale şi cu frumuseţea fanată de posesiunile conjugale şi de naşterea câtorva plozi? Nu, stăpâne, nici nu te-ai fi uitat la ea! Pe tine te-a sedus partea picantă a aventurii, precum şi frumuseţea iubitei tale. Aşa că nu mai fă pe lupul moralist şi mai bine taci din gură.

– O, la mine a fost cu totul altceva, zise Luizzi.

– Da, zise diavolul, aşa spuneţi toţi! Toţi aveţi un motiv ca să scuzaţi ceea ce blamaţi la ceilalţi şi culmea e că sunteţi absolut convinşi de ceea ce spuneţi! În ce te priveşte, stăpâne, tu n-ai făcut o faptă rea (şi fie vorba între noi că ai făcut destule), fiindcă o iubeai pe doamna de Cerny. Dar de unde ştii că tânărul Edgard du Bergh nu era şi el nebun după sora ta? Şi ce te determină să crezi că, dacă aş face din această întâmplare o nuvelă sentimentală pentru vreo revistă

literară, n-aş găsi mijlocul de a te convinge să accepţi şi seducţia, şi ticăloşia tânărului Edgard, fie zugrăvindu-l ca pe un om devorat de o patimă mai puternică decât el (şi asta ar fi adevărat), fie arătându-l gata să ocrotească acea tânără părăsită de fratele ei şi neglijată, în mod umilitor, de bărbatul ei, ceea ce iar ar fi adevărat? Şi, fiindcă îmi voi îmbrăca nuvela în cuvinte mişcătoare şi bine aduse din condei, crezi că fondul acţiunii ar fi mai puţin odios şi vinovat? Nu, intenţia acestui om va fi la fel ca cea a oricărui desfrânat.

Deci, convins de nevinovăţia Carolinei, lui du Bergh i-a trebuit multă răbdare şi abilitate ca s-o facă să priceapă ce anume voia de la ea. E foarte simplu să-i ceri unei femei favorurile pe care le acordă soţului; e iarăşi destul de simplu să ceri unei tinere fete favoruri pe care ea nu le-a acordat încă nimănui; tânăra bănuieşte că e vorba de ceva care o face să nu mai fie fată. Dar a cere astfel de favoruri unei femei, care-şi închipuie că a dăruit unui bărbat o fericire, al cărei sens ea nu-l pricepe, e o treabă din cale-afară de dificilă, stăpâne, unde – ca să reuşeşti – trebuie să fii un adevărat maestru în arta corupţiei. Aşa că lupta a fost lungă şi, la început, du Bergh s-a ferit să împingă lucrurile prea departe, erijându-se deocamdată în postura de prieten şi de apărător al Carolinei. În felul acesta, şi-a asigurat intrarea zilnică în casa surorii tale, Caroline; lăsată singură, fără bani pe mână, fără cea

mai mică idee de a administra o avere, i-a încredinţat lui conducerea afacerilor. Un motiv în plus pentru care venea s-o vadă atât de des. Sclav supus şi îndatoritor, cum vedea o lacrimă curgând din ochii Carolinei, cum se şi grăbea să i-o şteargă. Cea mai mică dorinţă pe care şi-o exprima Caroline îi era îndeplinită pe loc. Era ea tristă, era şi el, nădăjduia ea, nădăjduia şi el.

Şi tot aşa, mereu, până când o făcu să se îndrăgostească de el. Din când în când, cufundându-şi privirea plină de dragoste în ochii frumoşi ai Carolinei, du Bergh îi spunea:

– Tu nu ştii câtă plăcere poţi simţi, când mâna îţi tremură în mâna celei pe care o iubeşti, când simţi cum inima ta bate alături de inima celei pe care o strângi la piept, când buzele tale ating gura iubită.

Şi vorbind astfel, o apuca încetişor de mână, o cuprindea de mijloc, o strângea la piept şi o săruta pe buze.

– Şi ea, probabil, până la urmă i-a cedat! strigă Luizzi, cuprins de mânie şi de disperare.

– O crezi în stare de aşa ceva? replică ironic diavolul.

– Care femeie, neştiutoare cum era ea, părăsită şi disperată, cum era biata Caroline, n-ar fi cedat? zise cu amărăciune Luizzi.

– Oricare alta, baroane, zise diavolul, oricare alta poate că ar fi cedat, dar nu Caroline. Sora ta a rezistat în faţa ispitei.

– Caroline a rezistat? strigă cu bucurie Luizzi.

– Da, Caroline pe care tu ai bănuit-o pe nedrept; căci nu-ţi mai lipsea mult, ca să nu mai crezi în virtutea niciunei femei. Smulgându-se cu violenţă din braţele lui Edgard, Caroline strigase, ca şi cum cineva i-ar fi deschis brusc ochii:

– Oh, dar asta ar fi o crimă! Niciodată nu voi accepta acest lucru! Niciodată, mă auzi?

Atunci Edgard a făcut să se năruiască, doar prin câteva vorbe, toate strădaniile pe care şi le dăduse atâta vreme:

– Dacă acest lucru e o crimă pentru toate celelalte femei, atunci de ce n-ar fi o crimă şi pentru tine, pentru tine, femeie nefericită şi părăsită; pentru tine, dată de un frate nepăsător şi imprudent unui om de nimic; pentru tine, copil din flori, care n-ai nume de familie; pentru tine, care nu datorezi nimic societăţii, fiindcă n-a făcut nimic pentru tine!

Diavolul tăcu şi Luizzi, privindu-l atent, îi zise:

– Şi ce a răspuns ea la toate aceste acuzaţii atât de adevărate, împotriva noastră, a tuturor?

– A răspuns simplu, arătând către cer: „Nu societatea e judecătorul meu, domnule!“

Diavolul se uită la Luizzi, ca să vadă ce efect avuseseră aceste cuvinte asupra lui, dar baronul îi spuse:

– Ei cum, tocmai tu cutezi să-mi spui mie aceste cuvinte? Nu te temi că aş putea profita de ele?

– Când vei afla sfârşitul istoriei surorii tale, zise diavolul, dacă vei mai vrea, n-ai decât să profiţi de ele! Apoi continuă liniştit: După un atât de nobil şi de frumos răspuns, ar fi fost drept, nu-i aşa, stăpâne, ca Cerul să-i trimită nefericitei Caroline pe cineva care s-o salveze, sau să-i prilejuiască vreo întâmplare care s-o scape de tânărul du Bergh, ce-şi reînnoise atacurile. Căci scena s-a repetat de multe ori şi totuşi Caroline s-a ţinut tare, rezistând cu dârzenie, găsind în ea mai multă putere, decât i-ar fi putut da o întreagă familie. A rezistat nu numai în faţa părăsirii şi a singurătăţii, dar a rezistat mai ales în faţa dragostei, stăpâne, fiindcă îl iubea pe tânărul du Bergh; şi după nenorocirea pe care i-ai pricinuit-o tu, a trebuit să reziste şi după cea pe care i-a pricinuit-o tânărul du Bergh, care, hotărât s-o aibă, n-a cruţat nimic din tot ceea ce-i putea învinge rezistenţa. Mai întâi, a lăsat-o să lupte cu lipsurile, apoi să îndure jignirile creditorilor, grosolăniile servitorilor, mă rog, tot ceea ce poate duce o inimă la disperare, tot ceea ce te face să roşeşti de ruşine; iar când o vedea plângând disperată, du Bergh îi spunea:

– Fii a mea! Şi-ţi voi înapoia averea, fericirea şi stima!

Dar ea îi răspundea mereu acelaşi lucru:

– Averea mea nu se află pe pământ, fericirea va

veni la vremea ei, iar stima pe care o am eu faţă de mine mi-e de-ajuns!

– Ce soră nobilă! strigă Luizzi, ai cărui ochi se umpluseră de lacrimi.

– Într-adevăr nobilă, zise şi diavolul, căci iată că-i ajunse, în sfârşit, la ureche noua acuzaţie care apăsa asupra ta. Vestea îi parveni când biata fată se afla în culmea mizeriei, în ceasul în care abia mai avea putere să lupte pentru ea; dar, când îşi dădu seama că tu erai şi mai nenorocit decât ea, Caroline mai găsi în făptura ei forţa de a-ţi veni în ajutor. Doamna de Cerny scăpase, fugind cu tine, amantul ei, care o salvaseşi. Caroline fugi, ca să scape de cel pe care îl iubea şi pentru a-şi ajuta fratele, care o părăsise. Léonie plecase cu un bărbat bogat şi, pentru cele câteva ore de lipsuri, tu ai plâns de mila ei, când dormea în trăsură, pe genunchii tăi. Caroline a plecat singură, pe jos, cerând de pomană, ca să-l poată consola cu vorba ei pe fratele pe care-l pierduse. Căci tot tu i-ai venit de hac, stăpâne; drumul a fost lung şi ea n-a fost scutită nici de grosolăniile hangiilor, nici de vorbele obscene ale trecătorilor, nici de foame, nici de sete, nici de oboseala care o obliga să se culce pe marginea drumului. Şi astfel, zi de zi, ceas de ceas, minut de minut, târându-se pe drum, ajunse sfârşită de oboseală, doborâtă de nemâncare, la acelaşi han din Bois-Mandé, de unde

plecase Juliette, ca să străbată lungul drum al viciului şi unde se înapoiase îmbrăcată ca o prinţesă.

Luizzi îşi plecă fruntea în faţa acestei crude apostrofări a diavolului, care continuă:

– În acel han mizerabil, al cărui stăpân s-a milostivit şi i-a dat o saltea de paie, se mai aflau două femei la fel de nenorocite: doamna de Cerny şi Eugénie Peyrol.

– Cum, amândouă?

– Da, amândouă, stăpâne.

– Dar cum de s-au întâlnit acolo?

– Tocmai asta vreau să-ţi spun şi eu, dacă socoţi că mai ai vreme să mă asculţi, căci, iată, a sunat de ora patru.

Luizzi îşi făcu socoteala că-i mai rămâneau douăzeci de ore ca să-şi facă alegerea, aşa că-i spuse diavolului să continue.

– Totuşi, adăugă el, mai scurtează-ţi şi tu povestirea şi renunţă la reflecţiile care-ţi fac atâta plăcere şi cu care te lungeşti la nesfârşit!

XLI

Bunicul şi nepoata

– Vei pierde totuşi nişte lucruri interesante, stăpâne, continuă diavolul, căci voiam să-ţi relatez o scenă grozavă: cea a conciliabilului care a avut loc între Juliette, contele de Cerny şi Gustave de Bridely. Ai fi putut vedea neputinţa turbată a marelui senior, alături de micile ticăloşii ale unei târfe şi de intrigile unui escroc; ai fi văzut răutatea, viciul şi setea de aur înaintând pas cu pas, pipăindu-se unul pe celălalt, apoi recunoscându-se ca făcând parte din aceeaşi tagmă; demascându-se cu neruşinare, apoi strângându-şi mâinile cu prietenie. Astfel, Juliette i-a vândut contelui secretul fugii tale împreună cu Léonie, cu condiţia ca el să-l determine pe domnul de Paradèze, ruda lui prin alianţă, s-o recunoască pe nepoată şi să facă tot ce va putea, ca s-o împiedice pe doamna de Paradèze, fosta doamnă de Cauny, să recunoască în Eugénie Peyrol pe fiica ce-i fusese luată imediat după naştere.

– Şi marchizul de Bridely cu ce-a plătit serviciile aduse? întrebă Luizzi, întrerupându-l pe diavol.

– Le-a plătit cu numele şi cu averea, pe care le-a furat; fiindcă i-a făgăduit contelui s-o ia de nevastă pe sora ta, Juliette.

– Dar ea îl iubea pe Henri Donezau, zise baronul.

– A preferat să fie amanta lui Henri Donezau, căruia un prost i-a făcut cadou două sute cincizeci de mii de franci, decât să fie târfă sau călugăriţă; dar, când s-a pus problema să fie soţia legitimă a marchizului de Bridely, sora ta n-a mai şovăit nicio secundă şi l-a părăsit pe Henri.

– Şi, sigur că i-au reuşit toate planurile, nu-i aşa? zise baronul. Iar eu, avertizat prea târziu cine era această femeie, am lăsat-o să facă ce vrea, fără s-o împiedic în niciun fel.

– Chiar aşa. Dacă ai fi pus cât de cât piciorul în prag, nu s-ar fi întâmplat mai nimic din toate câte s-au întâmplat.

– Cum aşa?

– Presupune că povestea lui Matthieu Durand n-ar fi produs efectul pe care-l aşteptam: Fernand nu ne-ar fi părăsit şi noi n-am fi rămas o clipă singuri.

– Da, da, zise Luizzi cu amărăciune, abia acum înţeleg cum m-ai înşelat, spunându-mi că acea povestire nu avea nicio legătură cu mine. Dar, mă rog, acum nu mai are nicio importanţă. Să revenim la Juliette.

– Fie; dar, pentru a reveni la ea, trebuie, de asemenea, să-ţi spun că, dacă Fernand nu ne-ar fi părăsit, ţi-ar fi istorisit povestea acelei Jeannette şi odată ce-ai fi aflat că e sora ta, ai fi putut să împiedici la vreme tot răul pe care l-a făcut.

– Deci, a reuşit în tot ce şi-a propus, nu-i aşa?

– Vei judeca singur. Ţi-am vorbit odinioară despre Bricoin; tu nu-l cunoşti, stăpâne, pe Bricoin şi, prin urmare, nu ştii cum se poate comporta un om cu o fire ca a lui, când îmbătrâneşte.

Bărbatul care l-a trimis la moarte pe soţul doamnei de Cauny, ca să-i ia nevasta şi partea ei de avere, omul care i-a lepădat copilul, pentru a-şi însuşi partea lui de avere, avea – după cum se şi vede – patima banilor. Bănuiesc că n-ai văzut niciodată cum se manifestă această patimă, când atinge ultima treaptă a nebuniei; când bătrâneţea îi răpeşte celui dominat de această manie orice ruşine faţă de lume şi orice putere de a o combate în sinea lui şi când se lasă complet dominat de ea. Atunci nu mai avea de-a face nici cu frenezia de la început a avarului, care-şi adună banii grămadă sau şi-i îngroapă, mândru totuşi de puterea pe care i-o dă aurul, spunându-şi, atât lui cât şi altora, că se poate folosi de averea sa oricând pofteşte; tristă satisfacţie, păcătos orgoliu! Căci avariţia încearcă să-i aurească lipsurile pe care şi le impune. Apoi urmează însăşi

decrepitudinea viciului: bătrânul înconjurat de bogății, cu podul și cu pivnița pline de bani, cu lăzile ticsite de aur, care preferă să moară de foame și de sete. În avariția asta ajunsă la paroxism există ceva atât de josnic, încât frizează imbecilitatea, cruzimea și totodată și slăbiciunea; e ceva care nici măcar nu-ți poate stârni ura, pentru că această patimă vizează debilitatea mintală; dar nici milă nu-ți inspiră, din pricina vicleniei și răutății de care dă dovadă avarul. Un astfel de om era Bricoin, devenit domnul de Paradèze.

Or, de foarte mulți ani, o femeie nobilă și blândă, cu sentimente elevate, îndura – fără să poată scăpa în vreun fel – viața îngrozitoare pe care i-o impusese un asemenea avar. Slabă din fire, căci totul se prăbușise în sufletul ei, tânăra și frumoasa Valentine de Assimbret devenise o bătrână care tremura din toate mădularele, epuizată de lipsuri, ascunzându-se de lume, ca nu cumva să-i vadă cineva zdrențele în care era îmbrăcată și ajunsă în acel hal de mizerie, în care era obligată să fure un tăciune ca să se mai încălzească puțin, o bucată de pâine ca să-și potolească foamea, sau o sticlă cu vin ca să se îmbete și să uite și de foame, și de frig.

Și când te gândești că tocmai acestei femei voia doamna de Cerny să se ducă să-i ceară adăpost și ocrotire; în casa acestei femei, Eugénie Peyrol urma să vină să-și întâlnească mama! Dar, așa cum ți-am mai

spus, Juliette le-a luat-o înainte amândurora. În ziua în care a sosit ea, doamna de Paradèze era bolnavă; zăcând pe o saltea de paie, avea drept infirmieră o bătrână tot atât de nenorocită ca și ea. Juliette sună îndelung la poarta acelui castel, atât de frumos odinioară. Căci, în epoca în care ea, încă un copil, fusese alungată de la castel, avariția bunicului ei încă nu depășise măsura; putea întreține, în bune condiții, acea locuință, cheltuind doar o mică parte din imensele venituri ale soției sale. În acea epocă, doamna de Cauny era o femeie în puterea vârstei și, deși slabă, ca orice femeie, lupta din răsputeri împotriva rușinoasei zgârcenii a bărbatului ei. Acesta, pe de altă parte, răbda orice, pentru că încă îi mai trăia prima nevastă și pentru că tremura să nu i se descopere vechea căsătorie. Și cum știa că vicontele de Assimbret abia aștepta să aibă un motiv, ca să-l poată pedepsi că se însurase cu sora sa, nu cuteza să-i dea celei de-a doua soții prilejul de a se plânge de el, ca nu cumva aceste plângeri să ajungă la urechile vicontelui.

După ce s-a convins însă că prima lui nevastă murise, a izgonit-o pe Jeannette de la castel și, scăpat de amenințarea care plutise tot timpul deasupra capului său, s-a erijat în postura de stăpân al castelului. I-au trebuit totuși douăzeci de ani pentru a aduce și castelul, și pe doamna de Paradèze în halul de degradare în care le-a găsit Juliette.

Ți-am mai spus că fata a sunat la poarta castelului și că o bună bucată de vreme nu i-a răspuns nimeni. În sfârșit, după o lungă așteptare, bătrâna despre care am vorbit, care era și singura servitoare din toată casa, a venit să-i deschidă, întrebând-o ce voia. Ea i-a răspuns că dorea să-l vadă pe domnul de Paradèze, pentru o afacere foarte presantă și care privea averea lui. Bătrâna îi îngădui să intre și, străbătând una din curțile acelui imens castel, îi arătă cu degetul un lung șir de apartamente, spunându-i:

– O să-l găsiți pe domnul de Paradèze tocmai la capăt, în odaia lui.

Juliette străbătu numeroase saloane lăsate în părăsire, în care mătasea de pe pereți atârna în zdrențe, lambriurile scumpe putreziseră din pricina umezelii ce pătrundea prin ferestrele sparte; trecând astfel, din odaie în odaie, ajunse, în sfârșit, în fața unei uși închise, pe care o deschise fără să mai bată. Într-o cămăruță văzu un bătrân stând pe un taburet prăpădit, căruia îi tăiase picioarele, și ținând între genunchi o sobiță mică de tablă pe care își încălzea o ulcică unde înotau câteva legume; pe umeri avea o pătură veche din păr de cal, iar picioarele îi erau vârâte în paie, ca să și le încălzească. Auzind ușa deschizându-se, se ridică de pe scăunel, întorcându-se cu fața. Pletele îi atârnau de-a lungul chipului ridat, sprâncenele îi ajungeau

până peste pleoape, iar obrajii fleșcăiți îi atârnau până sub bărbie; era decrepitudinea întruchipată, în tot ce are ea mai hidos și mai murdar. Văzând-o pe Juliette, puse mâna pe taburetul pe care stătuse până atunci și începu să strige:

– Ce vrei de la mine? Sunt un biet om ruinat!

Juliette plecase de la Bois-Mandé destul de târziu ca să-și poată da seama de acel odios cusur al bunicului ei; așa că nu se miră de primirea pe care i-o făcu, ci dimpotrivă, îi răspunse cu tupeu:

– N-am venit să-ți cer nimic; din contră, am venit să te ajut să nu ajungi chiar de tot la sapă de lemn!

Bătrânul puse taburetul jos și, așezându-se între Juliette și sobiță, ca și cum s-ar fi temut ca fata să nu-i ia o parte din căldură, o întrebă din nou:

– Ei bine, cine ești și ce vrei de la mine?

– Ți-am mai spus, răspunse Juliette; am venit să te ajut să nu fi ruinat!

– Și cine e cel ce vrea să-mi smulgă bucata amărâtă de pâine de la gură? zise bătrânul. Toată lumea știe că nu mai am un ban și că, dacă n-am început încă să cerșesc, o fac din respect pentru numele ce-l port.

– Atunci, zise Juliette, prefăcându-se că vrea să se retragă, nu mai avem ce discuta.

– Stai, stai! strigă bătrânul, năpustindu-se spre ea și apucând-o de braț. Stai! Acum te-am recunoscut, ești fata Mariettei, ești Jeannette, servitoarea de la han …

– Sunt nepoata dumitale, zise Juliette, şi în această calitate vin să te salvez.

– N-am niciun fel de nepoată, zise bătrânul; eu n-am avut copii!

– Ba ai o nepoată şi aia sunt eu, fata Mariettei, care e fiica dumitale; şi dacă, drept răsplată pentru ceea ce-ţi spun, nu-mi laşi moştenire tot ce ai, apoi află că există cineva care-ţi va lua întreaga avere acum, nu după ce vei muri. În plus, acel cineva te va mai vârî şi în puşcărie, pentru că ţi-ai însuşit bunurile ce-i aparţin!

Această ameninţare îl sperie pe Bricoin; ascunzându-şi faţa în mâinile pe care şi le sprijinea pe genunchi, bâigui ca un copil plângăreţ:

– Nevasta mea a murit, nu mai există nicio dovadă ... nu mai există nicio dovadă ... sunt nevinovat ...

– Sigur, zise Juliette, ar fi greu de dovedit că ai mai fost însurat. Dar vezi că fiica doamnei de Cauny trăieşte şi eu ştiu unde se află!

– Fiica nevestei mele! strigă bătrânul, ridicându-se şi începând să tremure cumplit. Vine să-mi fure averea, nu-i aşa? O să ceară şi partea maică-sii, nu? Vrea să mă despoaie, vrea să mă lase să mor de foame!

– O cred în stare, răspunse demna nepoată a acelui onorabil unchiaş.

– Am s-o împiedic, n-am să-i îngădui una ca asta, strigă Bricoin.

– Cred că va fi greu. E o femeie din lumea mare, care are multă putere, pe care o vor sprijini toţi ai ei şi pe care cred că numai eu aş putea s-o împiedic să vină aici şi să-ţi ia averea.

– Şi cum de poţi face tu acest lucru? întrebă unchiaşul, apropiindu-se de Juliette.

– Şi cum îmi vei plăti acest serviciu, dacă te ajut?

Bătrânul îşi lăsă capul în jos, apoi îi spuse încet, pe un ton misterios:

– Uite, am colo, într-un colţ, o foarte frumoasă bijuterie, pe care o purta nevastă-mea, când era tânără.

Juliette, vrând să-şi dea seama cât de mare era avariţia lui Bricoin, ceru să vadă bijuteria. Bătrânul se duse într-un colţ al camerei, ridică o fâşie de tapet şi scoase un lanţ pe care îl întinse Juliettei. Aceasta îşi dădu imediat seama că era din aramă aurită. Îl azvârli cât colo şi se îndreptă spre uşă, spunând:

– Mă duc să-i spun doamnei de Paradèze că fiica ei trăieşte!

Bătrânul găsi repede puterea de a se aşeza în faţa uşii.

– N-ai să ieşi de aici, n-ai să ieşi! strigă el.

Dar Juliette îl îmbrânci cât colo şi deschise uşa. Atunci el îi spuse cu glas plângăreţ:

– M-am înşelat, Jeannette, m-am înşelat; pusesem acolo lanţul acela pentru cazul în care m-ar fi călcat

hoţii; dar am unul din aur curat şi am şi diamante ... Ei bine, am să ţi le ... am să ţi le dau ... să le vezi ...

– Hai, bunicule, văd că nu ne înţelegem deloc. Ascultă-mă bine ce-ţi spun ... dacă fata nevestei dumitale vine aici, nu numai că va pune mâna pe toată averea, dar te va lăsa să crăpi de foame şi ...

Bătrânul o întrerupse, spunându-i abătut:

– Asta va fi răsplata celor peste treizeci de ani de fericire, pe care i-am dăruit mamei sale.

Juliette nu dădu atenţie acestor vorbe ale bunicului ei şi continuă astfel:

– ... Şi nu numai că te va lăsa să mori în mizerie, dacă vei supravieţui nevestei dumitale, dar te va denunţa tribunalului, pentru că odinioară ai răpit-o de la sânul maicii sale, ca să pui mâna pe averea ei; aşa că, pe lângă faptul că vei fi aruncat în închisoare, o să ţi se ia imediat dreptul de a mai administra averea nevestei dumitale.

– Asta nu se poate! Nu, nu se poate! strigă bătrânul, scos din minţi, la gândul că i se va lua averea.

Juliette nu ţinu seama de această întrerupere şi, trecând direct la obiect, îi spuse:

– Există totuşi un mijloc de a preveni toate aceste neplăceri: s-o determini pe nevasta dumitale să declare că a văzut cu ochii ei când i-a murit copilul şi că orice persoană care se va da drept fiica ei, e o intrigantă şi o impostoare.

– Da, e o idee bună, e o idee bună, zise bătrânul, dar cum s-o pun în practică?

– Asta te priveşte, zise Jeannette. Eu am făcut tot ceea ce era de datoria mea să fac, prevenindu-te.

– Dar, zise Luizzi, întrerupându-l pe diavol, ce interes atât de presant avea Juliette s-o lase pe drumuri pe doamna Peyrol?

– Las-o naibii, stăpâne! Văd că ai o foarte slabă memorie şi nu cunoşti mai deloc legile ţării. După ce ai văzut arborele genealogic, pe care ţi l-am arătat, Gustave de Bridely a şi moştenit o avere serioasă, care ar fi trebuit să revină doamnei de Cauny şi, prin urmare, doamnei Eugénie Peyrol.

– Acum înţeleg interesul lui Gustave de a nu mai răscoli acea afacere, zise baronul.

– Da, dar nu pricepi că, dacă doamna de Cauny, nemaiavând copii, ceda toată averea ei soţului supravieţuitor, Bricoin devenea imens de bogat? Că Mariette moştenea, în mod legal, acea avere, iar Juliette o moştenea pe Mariette? Această a doua soră a ta urma să se mărite cu Bridely; şi iată cum un pungaş, care ar fi trebuit trimis la galere, şi o ticăloasă, care trebuia însemnată cu fierul roşu pe umăr, deveneau unicii moştenitori ai uneia dintre cele mai vechi şi mai bogate familii din Franţa.

– Într-adevăr, zise baronul, aşa e, ai dreptate! Dar

pentru ca toate aceste lucruri să se realizeze, ar fi trebuit ca doamna de Paradèze să moară înaintea soţului ei.

– Ei da, zise diavolul, asta era într-adevăr o problemă, dar o problemă care nu le dădea prea mare bătaie de cap. Lucrul cel mai presant era s-o împiedice pe doamna de Paradèze să-şi recunoască fiica.

– După câte mi-ai spus, zise baronul, înţeleg că cei doi ticăloşi s-au şi apucat de treabă.

– Sigur! Şi nici măcar nu i-a costat scump: puţină pâine, un pic de carne şi nişte vin, atâta tot!

– Cum adică?

– Ah, stăpâne, dacă ai fi văzut acea scenă îngrozitoare …

Un unchiaş scârbos şi o tânără frumoasă şi elegantă, aşezaţi lângă patul unei femei bătrâne şi aproape idioate, istorisindu-i cum o intrigantă avusese îndrăzneala de a se da drept fiica ei! Dacă ai fi văzut cele câteva scântei de dragoste maternă ce-au ţâşnit de sub cenuşa aproape rece, dacă i-ai fi văzut pe cei doi ticăloşi stingând acea mână de cenuşă, cu vin, până ce au preschimbat-o în noroi … Dacă i-ai fi văzut cum, cu fiecare păhărel de vin în plus, o puneau pe nenorocita de doamnă de Paradèze să mai adauge o frază la declaraţia pe care o scria dictată de ei: cum că o oarecare femeie născută Eugénie Turniquel, acum Eugénie Peyrol, pretindea a fi fata ei; că ea declara pe patul de moarte şi în deplinătatea facultăţilor sale mintale că fetiţa pe care

o născuse murise demult; că avusese intenţia s-o adopte pe fiica soţului ei, dar că aceasta depăşise vârsta până la care mai putea fi adoptată legal …

– Şi au obţinut o asemenea declaraţie? întrebă Luizzi.

– Da, stăpâne; şi cum o astfel de declaraţie putea fi retractată de doamna de Paradèze într-un moment de luciditate, au avut grijă să nu se mai trezească din beţie. După toată sărăcia şi foamea pe care le îndurase, sărmana femeie slăbise îngrozitor, se îmbolnăvise, dar nu murise; acum însă, îndopată din belşug cu de toate, s-a stins …

– Cum, doamna de Cauny a murit? strigă Luizzi.

– A murit! zise diavolul. Abuzul şi excesul au ucis-o. A murit cu câteva zile înainte de plecarea Juliettei la Toulouse, unde venea să depună mărturie pentru tine. Fiindcă bănuiesc că-ţi dai seama că depoziţia ei a contribuit din plin la condamnarea ta, lăsând să se înţeleagă cum că era o depoziţie falsă.

– Dar cum de-a ajuns Eugénie atât de târziu la doamna de Cauny, încât n-a putut să împiedice acea fărădelege?

– Păi tot datorită ţie, stăpâne, fiindcă marchizul de Bridely, pe care-l trimiseseşi cu scrisoarea la ea, aştepta vestea cea bună de la Juliette, cum că reuşise să-i vină de hac bietei doamne de Cauny. Între timp, tot purtând-o de colo-colo, chipurile ca să-şi găsească mama, doamna Peyrol, sătulă să mai bată degeaba

drumurile, din oraş în oraş, s-a întors lângă unchiul ei, Rigot, după ce şi-a cheltuit şi puţinii bani care-i mai rămăseseră. Primind însă scrisoarea pe care i-ai trimis-o din temniţă, a mai încercat o dată. A plecat pe jos, la fel ca şi sora ta Caroline, fiindcă nu mai avea un ban, a făcut singură tot acel drum, dar, când a ajuns la poarta castelului, a aflat că mama ei murise şi a fost ameninţată că va fi dusă la tribunal, ca să spună celor de acolo în ce calitate venise ea la castel. Apoi i-au pus în mână o copie după declaraţia doamnei de Paradèze şi i-au făcut vânt cât mai repede cu putinţă. Atunci, copleşită de durere, de oboseală şi de mizerie, s-a îndreptat către hanul din Bois-Mandé, unde s-a întâlnit cu doamna de Cerny.

Când diavolul îşi încheie fraza, sună ora opt; Luizzi, văzând că timpul ce-i mai rămăsese se ducea cam repede, fu pe punctul de a-i spune diavolului să-şi încheie povestirea. Dar, socotind că-i mai rămăseseră totuşi şaisprezece ore, zise:

– Hai grăbeşte-te; vreau să aflu cum am pierdut-o şi pe doamna de Cerny; cum a ajuns această femeie atât de frumoasă, de bogată, de nobilă, să zacă pe o saltea de paie, într-un han mizerabil; spune-mi, pentru că nu mai am decât o singură speranţă pe lumea asta; spune-mi, ca să fiu sigur că am ales bine. Hai, dă-i drumul, te ascult!

Şi diavolul începu …

XLII

Un ucigaş

– Păi, eu zic că ar trebui să-ţi continui eu scrisoarea doamnei de Cerny … Henriette, a cărei judecată rezistase în faţa nenorocirii, a înnebunit de bucurie că şi-a regăsit copila; doamna Carin, pe care prietenia cu Henriette o ferise de nebunie, şi-a pierdut mintea, când a văzut că-şi pierde singura prietenă pe care o mai avea pe lume. Doamna de Cerny, rămasă singură, îşi aştepta avocatul, când iată că s-a trezit cu un judecător, membru al unei Comisii rogatorii, numit ca s-o ancheteze dacă fusese complice la uciderea soţului, prin instigarea sau prin sfaturile date amantului ei. Sigur că n-ai cum dovedi nici sfaturile, nici instigarea dar, ca orice justiţie care se respectă, şi judecătorul respectiv a dat ordin ca doamna de Cerny să fie vârâtă la cel mai strict arest. Aici aş avea multe să-ţi povestesc, stăpâne, despre lupta din sufletul Léoniei şi

despre încrederea ei nestrămutată în tine, fiindcă, până la urmă, a fost ferm convinsă că tu nu erai în stare să săvârşeşti o astfel de crimă.

– Oh, mulţumesc, mulţumesc, scumpa mea Léonie! şopti Luizzi.

Trecând peste această întrerupere, diavolul continuă:

– N-a vrut să creadă nici în probele evidente, care te striveau, n-a vrut să creadă nici în spusele tatălui ei, n-a vrut să creadă în nimeni şi-n nimic. A sfidat pe toată lumea, a sfidat autorităţile şi când – acuzaţia de adulter, căzând de la sine prin moartea soţului ei – Léonie a fost eliberată, a plecat imediat din Orléans, venind la Toulouse, cu gândul să te vadă neapărat.

– Oh, îţi mulţumesc, îţi mulţumesc, Léonie, şopti din nou baronul; inimă nobilă şi generoasă, care-ţi vei găsi adăpost în inima mea!

– Da, într-adevăr inimă nobilă, zise diavolul. Trecând pe la Bois-Mandé, s-a oprit s-o vadă pe mătuşa ei, doamna de Cauny, vrând să ştie dacă aceasta aflase despre existenţa fiicei sale.

În ziua în care a sosit ea, doamna de Cauny tocmai murise. În clipa când Léonie bătu la poarta castelului, poarta se deschise pentru a îngădui oamenilor să scoată sicriul mătuşii sale şi s-o ducă la cimitir. Când ceru să intre, i se trânti poarta în nas; apoi, aproape imediat, poarta se deschise din nou, pentru a-l da

afară din castel pe cumnatul tău, stăpâne, pe acel grosolan Henri Donezau, pe care Juliette îl pusese pe goană.

– Pe Donezau? Uite că şi uitasem de el! Ce Dumnezeu a făcut în toată vremea asta?

– Asta-i o altă poveste, şi mai lungă, pe care am să ţi-o spun în două cuvinte. Donezau o urmărise pe Juliette, crezând că fugise cu contele de Cerny …

Diavolul se opri.

– Continuă, continuă, zise baronul.

– Continui eu, dar vezi că timpul trece şi, deşi nu prea mai am mare lucru să-ţi spun, nu vreau să-ţi fur niciun minut din vremea care ţi-a mai rămas.

– Ascultă, zise baronul, am hotărât să-ţi dau douăsprezece ore din cele douăzeci şi patru care mi-au mai rămas. Fă în aşa fel ca, în momentul în care aceste douăsprezece ore vor fi trecut, eu să ştiu de ce zăcea doamna de Cerny, bolnavă, în hanul din Bois-Mandé şi ce anume a împiedicat-o să ajungă până la mine. După asta, îţi vei putea lua cele treizeci de zile ale tale din viaţa mea, care-ţi aparţin. Pe urmă mă vei elibera, aşa cum mi-ai făgăduit. Ne-am înţeles?

– Ne-am înţeles, zise diavolul, care continuă:

– Henri Donezau şi doamna de Cerny se treziră deci faţă în faţă, la poarta castelului. Unul, alungat din el, cealaltă, fiindcă i se închisese poarta în nas. Nu se

cunoşteau, dar amândoi erau foarte porniţi împotriva noii stăpâne a casei şi foarte revoltaţi de obrăznicia ei. Doamna de Cerny îşi exprimă nemulţumirea şi-l întrebă pe Henri Donezau cine era femeia care se purtase faţă de ei cu atâta insolenţă şi grosolănie.

– E ultima dintre târfe! strigă Henri; a fugit din Paris cu un oarecare conte de Cerny care, până la urmă, a plătit destul de scump încercarea lui de a o răpi pe această ticăloasă!

– Ştii, stăpâne, că doamna de Cerny nu era femeia care să continue o discuţie purtată pe un asemenea ton şi mai ales în asemenea termeni. Dar, vrând totuşi să afle cine era femeia care călătorise împreună cu bărbatul ei, a suportat compania acelui bărbat. Cum venise cu trăsura de la han până la castel, s-a oferit să-l conducă până la han. Henri a acceptat şi iată ce-au discutat pe drum:

– Ah, domnule, o cunoşti pe persoana care s-a instalat în castelul domnului de Paradèze? Atunci probabil că-l cunoşteaţi şi pe domnul de Cerny, care o însoţea?

– Îl cunoşteam din vedere; l-am văzut, la Paris, o dată sau de două ori, fiindcă se certase cu cumnatul meu.

– A, făcu doamna de Cerny, contele îl cunoştea deci pe cumnatul dumneavoastră!

– Cred că cumnatul meu o cunoştea mai mult pe nevastă-sa, decât pe el.

– Mă mir, zise Léonie, care nu bănuia că un om atât de necioplit putea să aibă un cumnat care o cunoştea pe ea.

– Ba să nu vă miraţi deloc, zise Donezau. O cunoştea şi încă atât de bine, încât, până la urmă, a fugit cu ea.

Doamna de Cerny izbuti cu greu să-şi ascundă uimirea, şi asta numai datorită faptului că se hotărâse s-o facă pe indiferenta faţă de omul de lângă ea, ca să afle cât mai multe lucruri de la el.

– Cum, zise Léonie, doamna de Cerny a fugit cu cumnatul dumitale?

– Ei bine, da, zise Henri. A fugit cu baronul de Luizzi. Ce dracu, toată Franţa ştie acest lucru!

– A, da, cel care l-a omorât pe domnul de Cerny!

Auzind aceste cuvinte, Henri păli şi spuse, bâlbâindu-se:

– Dacă l-a ucis sau nu, asta o vor hotărî judecătorii!

Tulburarea cumnatului tău o miră foarte mult pe Léonie, care-i spuse, privindu-l drept în ochi:

– Păi, eu cred că numai amantul, care i-a furat nevasta, l-a putut ucide pe soţ!

– Tot ce se poate, răspunse Henri, deşi să mă ia dracu dacă pricep de ce l-o fi omorât. Să-l ucizi pe amantul nevestei sau iubitei tale, mă rog, asta mai merge, dar nu invers!

Tonul cu care rosti Henri aceste cuvinte o făcu pe

doamna de Cerny să pălească. Dar, cum se temu ca nu cumva să dea naştere la vreo bănuială, zise foarte liniştită:

– Şi sigur că aţi venit în ţinutul ăsta, ca să vă duceţi la Toulouse, să vă vedeţi cumnatul.

– Nici pomeneală! Asta nu-i treaba mea, ci a nevestei mele! Nu, eu am venit încoace cu altă treabă!

– Şi v-aţi rezolvat treaba?

– Doar pe jumătate; ştiţi, eu am obiceiul să mă răzbun, când mi se aduce un afront. Pe unul m-am şi răzbunat; acum nu-mi mai rămâne decât să mă răzbun pe târfa care m-a alungat din castelul bunicului ei ...

– Cum, strigă Luizzi, i-a spus asta Léoniei şi Léonie n-a venit la tribunal să spună cine era adevăratul vinovat? Căci el l-a omorât pe conte, nu-i aşa?

– Stăpâne, timpul trece şi, dacă mă tot întrerupi mereu, n-o să mai ajungem la capătul povestirii, zise diavolul. Ei bine, da, Henri a rostit acele cuvinte, Henri s-a acuzat singur! Ce vrei, stăpâne, mai toţi criminalii sunt chinuiţi de remuşcări. Şi, cum doamna de Cerny nu-şi mai putu stăpâni, de data asta, spaima care pusese stăpânire pe ea, Henri îşi dădu imediat seama de greşeala pe care o făcuse. Dacă era noapte, ar fi ucis-o pe loc pe Léonie; dar, din păcate, era ziua în amiaza mare, iar vizitiul se afla pe capră, chiar în faţa lui. Apoi se gândi că acea femeie era o străină,

care nu avea niciun interes, nici să-l piardă şi nici să-l ajute pe baronul de Luizzi. Totuşi, vrând să ştie cine era femeia şi prefăcându-se că nu observase nici tulburarea ei şi nici indiscreţia lui, îi spuse cu o politeţe de care nu dăduse încă dovadă până atunci:

– Dar eu, doamnă, n-aş putea să ştiu cui datorez serviciul pe care mi l-aţi făcut, luându-mă în trăsura dumneavoastră?

– Vai, domnule dragă, zise ea, numele meu vă este cu totul necunoscut; mă numesc ... doamna de Assimbret.

Într-adevăr, numele nu-i spuse mare lucru lui Henri. Dar ezitarea cu care îl rostise îi dădu de gândit; însemna că femeia îşi ascunsese numele ei adevărat. Merseră astfel până la hanul din Bois-Mandé. Odată coborât, Henri Donezau îl întrebă pe vizitiu cine era doamna cu care călătorise împreună de la castelul domnului de Paradèze. Îţi dai seama prin ce spaimă trebuie să fi trecut, aflând că era vorba chiar de doamna de Cerny. Cred că bănuieşti că spaima i s-a transformat într-o adevărată groază, când a auzit-o pe doamna de Cerny dând poruncile necesare pentru plecarea ei la Toulouse şi când a aflat că tocmai trimisese pe careva să-l cheme la ea pe primarul din Bois-Mandé. Deci numai o crimă îl mai putea salva pe Henri Donezau. De altfel, acum nu-i mai era atât de greu să săvârşească aşa ceva, după ce-l omorâse pe contele de Cerny. Ajunsese criminal din

pricina Juliettei; ea îl împinsese de la dezmăţ la pungăşie, de la pungăşie la fals, de la fals la crimă. După cum vezi, răspunsese prompt la toate apelurile amantei sale. Nu i-a trebuit prea mult, ca să se hotărască să scape de contesă. Trebuia să pândească însă momentul, ca să nu-l zărească nimeni, fiindcă martorii, care-l văzuseră ucigându-l pe conte, nu lipseau şi, atunci, i s-ar fi pus în cârcă amândouă crimele.

– Iată un lucru pe care nu mi l-ai spus, strigă Luizzi.

– Pentru că nu m-ai întrebat, stăpâne, răspunse diavolul.

– Bun! Şi ce a făcut? zise Armand, dorind să ajungă la sfârşitul povestirii.

– Ce să facă? A intrat în odaia doamnei de Cerny şi a înjunghiat-o cu pumnalul, dar n-a apucat s-o omoare, fiindcă primarul din Bois-Mandé, pe care-l chemase ea, a intrat chiar atunci în odaie.

– Şi sper că ticălosul a fost arestat, nu-i aşa?

– Da, acum se află la închisoare. Dar nu ca asasinul doamnei de Cerny, căci nu l-au prins atunci, ci ca ucigaş al contelui, fiindcă de la Bois-Mandé fugise la Toulouse, unde o urmărea pe Juliette şi acolo a fost prins şi arestat.

– Léonie nu l-a dat şi ea în vileag?

Fără să-i răspundă, diavolul continuă:

– Când Eugénie a ajuns, sleită de puteri, la hanul

din Bois-Mandé, doamna de Cerny trăgea să moară, incapabilă să rostească un singur cuvânt; zăcea aşa de două zile, când iată că apăru Caroline, care le găsi bolnave pe amândouă.

– Dar, odată toate la un loc, ce s-a mai întâmplat cu ele? strigă baronul.

Chiar în acel moment sună miezul nopţii şi diavolul, punându-i un deget pe frunte lui Luizzi, îi zise:

– Şi acum îmi iau cele treizeci de zile pe care mi le-ai dăruit!

Un văl căzu peste ochii baronului, dar nu chiar atât de repede, încât să nu mai apuce să vadă cum uşa celulei sale se deschide şi cum sora lui, Caroline, intră înăuntru, ţinându-le de mână pe doamna Peyrol şi pe Léonie.

XLIII

Castelul de Ronquerolles

Când baronul își reveni, se afla în castelul din Ronquerolles, în aceeași cameră unde, cu zece ani în urmă, acceptase pactul cu diavolul. Era singur. De data asta nu mai fu obligat să-și amintească trecutul, pentru că el i se perindă prin fața ochilor, ca și cum cele treizeci de zile, care trecuseră, nu duraseră decât un minut. Deși mai avea încă douăsprezece ore în fața lui, se grăbi să-l cheme pe diavol și-i zise:

– Acum, între noi doi; eu am ales!

– Aștept, răspunse diavolul; de îndată ce-mi vei spune ce ți-ai ales, vei și avea lucrul dorit. Pe urmă nu va depinde decât de tine să fii fericit, dacă vei putea.

– Trebuie să știi ce vreau, zise Luizzi; dar, mai înainte, spune-mi cum mi s-a recunoscut nevinovăția, ca să nu fiu frământat de acest lucru, care era să-mi fie fatal.

– Ai rămas în închisoare vreme de zece zile, iar acum douăzeci de zile ai fost adus aici. În tot acest timp te-ai aflat într-o asemenea stare de prosteală, încât nimeni nu s-a mai mirat că nu-ți aduceai aminte de nimic. Căci, atunci când nu te mai gândești la nimic, nu mai ai nici amintiri.

– Și de ce mi-au dat drumul din închisoare?

– Pentru că unul dintre martori l-a văzut pe Henri Donezau când l-a omorât pe conte; e vorba de Jacques Bruno care, urmărit fiindcă îl ucisese pe Petit-homme, scăpase până atunci de răzbunarea publică. Adus în fața judecății pentru o tâlhărie la drumul mare, n-a vrut să-și spună numele, ca să nu fie condamnat pentru crimă. Henri Donezau a săvârșit prostia să spună cine e, iar Jacques Bruno s-a răzbunat la rândul lui, spunând că-l văzuse, din tufișul unde se afla ascuns, cum trăsese de două ori asupra contelui. Strâns cu ușa, Donezau și-a recunoscut vina.

– În sfârșit, zise baronul, crima și-a aflat pedeapsa, viciul și-a primit răsplata!

– Crezi? zise diavolul cu o expresie greu de descris; dacă această convingere ți-a dictat alegerea, atunci privește!

Imediat, baronului i se păru că unul dintre pereții camerei se transformă într-o vastă scenă de teatru, unde se juca o dramă și unde nu se mai afla alt spectator în afară de Luizzi. Văzu, mai întâi, o adunare

numeroasă de oameni; unii stăteau jos, în faţa unei mese, alţii aruncau într-o urnă nişte bileţele scrise.

Era o alegere de deputaţi. O mulţime avidă şi curioasă se strânsese la uşa acelei adunări; toţi vorbeau, se agitau, se interpelau; ai fi zis că rezultatul acelei alegeri era de o maximă importanţă pentru întreg oraşul. De fapt, nu era vorba decât de un balotaj între doi dintre cei mai importanţi cetăţeni din ţinut. În sfârşit, votarea s-a isprăvit, urna a fost deschisă, s-au numărat voturile şi acum toţi erau curioşi să-l cunoască pe învingător. Imediat după asta a fost proclamat ca deputat al arondismentului baronul Carin, care nu avusese decât două, trei voturi în plus faţă de domnul Félix Ridaire, onorabilul său concurent.

– Ce ticăloşie, murmură Luizzi.

Şi, ca şi cum acest cuvânt ar fi fost un semnal dat maşinistului de la Operă, scena se schimbă.

Luizzi văzu o celulă a unei închisori, în care stătea ghemuită o femeie, ţinând în braţe o fetiţă ce trăgea să moară; baronul o recunoscu imediat pe Henriette Buré. În cea de-a doua femeie, agăţată de barele de la fereastra acelei celule mizerabile, Luizzi o recunoscu pe doamna Carin, care o împroşca cu înjurături pe biata Henriette.

– Ce grozăvie! strigă baronul.

Şi imediat scena se schimbă din nou. De data asta apăru o catedrală magnific împodobită. Două dintre

capele erau îmbrăcate în alb; una dintre ele strălucea de-ţi lua ochii, din pricina marelui număr de lumânări aprinse, de tapiserii scumpe, de ornamente de o rară măreţie, în vreme ce cealaltă era toată împodobită cu blazoanele unui marchiz. Şi iată că două alaiuri de nuntaşi pătrunseră, aproape în acelaşi timp, în catedrală: perechea ce se îndreptă către prima capelă, atât de bogat împodobită, era alcătuită din doi tineri: poetul Fernand şi frumoasa domnişoară Matthieu Durand. Perechea a doua, care se îndreptă către capela blazonată, era alcătuită din marchizul de Bridely şi din domnişoara Juliette Bricoin, care purta, peste rochia ei albă de fecioară, doliu după bunicul ei, de la care mamă-sa moştenise o avere imensă.

– Destul! Destul! strigă Luizzi.

Şi scena se schimbă din nou.

De astă dată apăru o odaie burgheză, cu o masă de gurmanzi: Ganguernet, bătrânul Rigot şi notarul Barnet, înfulecând lacomi, serviţi de tânăra Lili, care se reîntorsese la Barnet.

– Ruşine şi scârbă! strigă Luizzi.

Apoi scena se schimbă încă o dată, înfăţişând o imensă galerie pe unde începură a trece o mulţime de oameni:

Domnul Furnichon, ajuns agent de schimb.

Domnul Marcoine, ajuns notar.

Domnul Bador, ajuns primar al oraşului Caen.

Domnul de Lémée, pair al Franţei, ajuns ministru de finanţe.

Marchizul du Val, probând, în camera unei dansatoare de la Operă, o haină cusută de croitorul Humann.

Petit-Pierre, numit, în sfârşit, conducător de diligenţă.

Doamna du Bergh, oferind o ceaşcă de ceai duhovnicului ei.

Doamna de Marignon, prezidând Consiliul de Caritate pentru educaţia tinerelor fete.

Doamna de Cremancé, la piciorul patului fiicei sale, care tocmai născuse, învăţând-o care sunt îndatoririle mamelor faţă de copiii lor.

Domnul Crostencoupe, numit, în aclamaţiile întregii săli, membru al Academiei de Ştiinţe.

Pierre, fostul valet al baronului de Luizzi, însurat cu doamna Humbert, fosta infirmieră a baronului, proprietarii unui bogat hotel din strada Richelieu, unde Luizzi îşi recunoscu mobilele sale din casa pe care o avea la Paris.

Louis, ajuns vizitiul particular al împăratului Rusiei.

Akabila, reîntors în ţara sa şi ocupând tronul tatălui său.

Hortense Buré, alungând o servitoare, care făcuse un copil de fată mare.

Toate aceste persoane trecură prin faţa baronului, cu surâsul pe buze şi cu ochii strălucind de bucurie, cu chipul calm şi senin.

Apoi baronului i se păru că aude o muzică deosebit de frumoasă, care se schimbă într-un galop îndrăcit, ca pe vremuri, la orgiile de la balurile din sala Musard. Apoi toţi acei oameni, pe care-i văzuse, începură să ţopăie, să valseze, să alerge, ba chiar să şi zboare. Tot apăreau şi dispăreau întruna. Ochii le străluceau de plăcere, glasurile le erau fericite. Era aproape plăcut să-i vezi pe toţi atât de veseli, de frivoli, de nepăsători. Treceau mereu prin faţa baronului, surâzând şi strigându-l; plăcerea dansului se împletea cu sunetele săltăreţe ale muzicii, cu valurile îmbătătoare de parfum, cu tot acel delir, de care se simţi brusc cuprins şi baronul. Şi, în timp ce-i striga diavolului să facă să dispară tabloul acela nebunesc, o văzu pe Juliette valsând, pe Juliette cu chipul lipit de obrazul unui bărbat, pe care Luizzi, oricât se strădui, nu-l putu zări.

Câtă dreptate avusese Caroline, când spusese că nimic nu se putea compara cu talia mlădioasă a acelui trup înalt şi subţire! Juliette se învârtea, se învârtea din ce în ce mai repede şi fusta ei vaporoasă, parcă biciuită de rafale de vânt, lăsa să i se vadă formele suple şi desăvârşite ale trupului ei minunat. Pletele îi zburau în jurul capului; ochii, pe jumătate închişi, aruncau

priviri pline de voluptate; gura întredeschisă lăsa să i se vadă albeaţa dinţilor, iar buzele pline îi fremătau; tot trupul ei părea făcut anume pentru dragoste şi Luizzi simţi trezindu-se brusc în el atracţia pătimaşă pe care o simţise tot timpul faţă de acea fată deosebit de frumoasă, când, brusc, Juliette păli şi simţi cum se clatină în braţele partenerului ei. Apoi îi alunecă din braţe şi, în clipa în care era gata să cadă, întinse mâna către Luizzi, care, pradă dorinţei sale nestăpânite, se repezi către ea. Dar chiar în clipa în care mâna lui atinsese mâna Juliettei, o altă mână îi despărţi. Totul dispăru şi baronul o văzu pe Caroline, în genunchi, în faţa lui. Fata era palidă, rătăcită, gata să-şi dea duhul.

– Armand, îi spuse ea, oh, Armand, în sfârşit, te-ai făcut bine?

– Ah! Tu eşti, Caroline, nu-i aşa că eşti tu? Tu, sora mea, care m-ai salvat de la moarte!

– Da, ea te-a salvat, îi spuse o altă voce cunoscută şi, când întoarse capul, o văzu pe Léonie.

– Da, adăugă o a treia voce, ea te-a salvat!

Şi Armand o recunoscu pe Eugénie Peyrol.

Văzându-le pe cele trei femei, toate spaimele cumplite pe care le simţise, toate sfâşierile sufleteşti pe care le îndurase, toate dorinţele frenetice de care fusese devorat cu un minut mai înainte, se şterseră din sufletul său. Simţi brusc o linişte plăcută, senină,

binefăcătoare. Nu mai încercă decât o vagă undă de tristeţe, o melancolie ce nu părea să fie decât resentimentul faţă de o durere ce dispăruse.

– Veniţi, scumpele mele, le zise el, veniţi, îngerii mei păzitori. Voi care aţi alergat către mine şi care nu m-aţi părăsit!

– Nu, Armand, zise Léonie, nu ne spune astfel, pentru că nu există decât un singur înger printre noi, iar acel înger e Caroline! Ea e cea care, găsindu-ne pe amândouă bolnave, zăcând în acel han sărăcăcios din Bois-Mandé, ne-a redat curajul, ne-a vindecat şi ne-a salvat pe amândouă. Ea e cea care, după ce şi-a îndeplinit această grea sarcină, aflând ce primejdie te ameninţa şi ştiind şi cum putea să te salveze, n-a şovăit o clipă între dispreţul lumii şi dreptate; căci eu, Armand, sătulă de atâtea necazuri, n-am mai avut curajul să sfidez opinia publică până într-atât, încât să arăt că cel care mă înjunghiase pe mine îl ucisese şi pe bărbatul meu, scăpându-mi, în felul acesta, amantul. Dar Caroline n-a şovăit o clipă; ea l-a acuzat pe criminal, salvându-l pe cel nevinovat şi a făcut acest lucru, deşi cel vinovat îi era soţ şi deşi judecătorii i-au spus în faţă că voia să se răzbune astfel pe bărbatul ei, fiindcă o părăsise. Şi toată sala a repetat această calomnie şi toată lumea a dispreţuit-o; dar Caroline nu s-a lăsat şi l-a rugat în genunchi pe Jacques Bruno să depună

mărturie şi să spună ce văzuse. Gândeşte-te, Armand, cât curaj i-a trebuit acestei fete să salveze un om, care nu-i mai putea fi recunoscător în niciun fel, pentru că se părea că tu te smintiseşi. Dar ea a vrut să se facă dreptate, chiar şi pentru un nebun! Şi, după ce ai fost dezvinovăţit, după ce te-au eliberat din temniţă, tot ea a fost cea care te-a smuls din ghearele morţii, care şi-a petrecut toate zilele şi toate nopţile lângă patul tău, pândindu-ţi cel mai uşor suflu, cel mai mic gest, cea mai neînsemnată vorbă.

– Dar şi voi două aţi fost tot timpul alături de mine, zise Caroline, şi m-aţi susţinut, şi m-aţi ajutat în această grea încercare de a-mi salva fratele.

– Pe mine! strigă Luizzi, care-şi aduse aminte de alegerea pe care trebuia s-o facă, pe mine, draga mea Caroline, nu m-ai salvat! Timpul alegerii s-a dus, sunt pierdut!

– Nu, Armand, strigă speriată Caroline, nu-i adevărat! Am auzit spunându-se că familia noastră ar fi urmărită de un blestem înfricoşător, că e sortită nenorocirilor şi crimei …

– Din păcate, e adevărat, Caroline. Această fatalitate m-a urmărit pas cu pas. Pe tot ce-am vrut să mă sprijin în lumea asta s-a prăbuşit şi s-a sfărâmat sub mâinile mele atinse de viciu şi de corupţie; am vrut să aflu adevărul, şi adevărul s-a dovedit a fi pentru mine un tablou hidos şi respingător: am întins mâna tuturor celor pe care i-am întâlnit, şi mâna celor fericiţi mi-a sfâşiat mâna pe care le-am întins-o; iar mâna pe care le-am întins-o celor nefericiţi a părut că-i zdrobeşte sub povara necazurilor de care am vrut să-i scutesc. Nu, soră, nu, nu, sunt blestemat!

În clipa în care a rostit aceste cuvinte, un orologiu începu să sune şi o voce răsunătoare spuse:

– Ora alegerii tale a trecut, baroane de Luizzi! Urmează-mă!

Şi, în aceeaşi clipă, ca şi cum ar fi erupt un vulcan, o jerbă uriaşă de flăcări a devorat în câteva secunde întreg castelul din Ronquerolles, care a dispărut, ca şi cum n-ar fi existat vreodată. În locul lui a rămas o groapă adâncă şi întunecată, căreia ţăranii îi spun şi azi „Groapa iadului“.

Cuprins